

บทความพิเศษ

- บทเรียนจากทศวรรษแรกของคริปโทเคอร์เรนซี

พรชัย ชุนหจินดา 1

บทความวิชาการ

- พัฒนาการการสหกรณ์ในประเทศไทย
- วาทกรรมแห่งปรากฏการณ์ “ล่าแม่มด”
- การพัฒนาตัวชี้วัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน

ศิริลักษณ์ นามวงศ์ และ
ประเสริฐ จรรยาสุภาพ 29

ธีรวัช เจนวัชรรักษ์ 56

พองจันทร์ หลวงจันทร์ดวง
และวารภรณ์ ปัญญาดี 79

บทความวิจัย

- กลยุทธ์การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดปราจีนบุรี
- ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากร ภูมิศึกษาสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรี
- การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลรอบเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด
- การบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนการมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบขององค์กรที่มีชุมชนเป็นฐานในเทศบาลตำบลหนองบัวระเหว
- รูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบเชิงรุก (Active Learning) ในการยกระดับความรู้สู่ความเข้าใจการเมืองและประชาธิปไตยในเชิงเปรียบเทียบ
- ประสิทธิภาพการปรับตัวของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำกลางบางขวาง
- ความสัมพันธ์ระหว่างความคลั่งไคล้ศิลปินและความสุขเชิงอัตวิสัยในแฟนคลับเยาวชน
- เรื่องเล่าความสำเร็จการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรด้วยกระบวนการทัศน์การใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง สวนลุงนิล อำเภอทุ่งตะโก จังหวัดชุมพร
- The Impact of Religious Tourism on Buddhist Monasteries: An Examination of Nine Temples in Ang Thong

ปิยะดา พิศาลบุตร 105

ธีรพงษ์ วงศ์ปิ่น และ
เทพศักดิ์ บุญรัตพันธุ์ 121

อภิเดช สิริพิตรม และ
เทพศักดิ์ บุญรัตพันธุ์ 137

วัฒนา นนทิต 150

ไพศาล บรรจสุวรรณ์ 166

วิรุทธิ์ แสนพงศ์ และ
จิระสุข สุขสวัสดิ์ 191

ศิรินทร์ ดันติเมธ และ
อรัญญา ดุ้ยคัมภีร์ 205

อลิปป จันทรสุรีย์ และ
พิทักษ์ ศิริวงศ์ 222

Panot Asawachai 238

วารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม

Electronic Journal of Open and Distance Innovative Learning (e-JODIL)

ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2561 Vol.8 No.1 January – June 2018 ISSN: 2287-0326

วารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม (Electronic Journal of Open and Distance Innovative Learning: e-JODIL) ได้ดำเนินการเผยแพร่บทความผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์บนเว็บไซต์ <http://e-jodil.stou.ac.th> โดยมีนโยบายในการจัดพิมพ์/เผยแพร่ ดังนี้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับผลงานวิชาการ และข้อค้นพบจากการวิจัยด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สำหรับการเรียนรู้ในระบบทางไกล
2. เพื่อเป็นช่องทางในการระดมองค์ความรู้ด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในระบบทางไกลสู่การเป็นสังคมฐานความรู้
3. เพื่อเป็นแหล่งอ้างอิงทางวิชาการ

ขอบเขตผลงานที่รับตีพิมพ์

ขอบเขตเนื้อหา   ประกอบด้วย   สาขาวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

ประเภทผลงาน   ประกอบด้วย   บทความพิเศษ (Special article) บทความวิจัย (Research article) บทความวิชาการ (Academic article) บทวิจารณ์หนังสือ (Book review) และบทความปริทัศน์ (Review article)

นโยบายการพิจารณาก่อนกรองบทความ

1. บทความที่จะได้รับการตีพิมพ์ ต้องผ่านการพิจารณาก่อนกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) ในสาขาที่เกี่ยวข้อง จำนวนอย่างน้อย 2 ท่านต่อบทความ โดยใช้การพิจารณาแบบ Double Blind Review*
  2. บทความ ข้อความ ภาพประกอบ ตารางประกอบ ที่ตีพิมพ์ในวารสารเป็นความคิดเห็นและความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว ไม่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชแต่อย่างใด
  3. กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ในการพิจารณาและตัดสินใจตีพิมพ์บทความในวารสาร
  4. บทความที่เสนอพิจารณาในวารสาร e-JODIL ต้องเป็นบทความที่ไม่เคยส่งไปลงพิมพ์เผยแพร่ หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารอื่น
  5. บทความที่เคยนำเสนอในการประชุมวิชาการมาแล้ว ผู้เขียนบทความต้องให้การรับรองว่าบทความนั้นได้ปรับปรุงจากการนำเสนอในการประชุมจากที่ใดมาแล้ว และต้องมีการตั้งผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความใหม่อีกครั้งหนึ่ง
  6. บทความทุกบทความที่ได้รับการเผยแพร่ จะมีการกำหนดหมายเลข DOT ประจำบทความ
- * การพิจารณาแบบ Double Blind Review จะเริ่มใช้ตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม 2561 เป็นต้นไป

ขั้นตอนการส่งบทความ

1. สมัครสมาชิก e-JODIL เพื่อเข้าสู่ระบบ [คลิกเพื่อทำการสมัคร](#)
  2. กรอกข้อมูลให้ครบถ้วน และแนบไฟล์ดังนี้
    - 2.1 ไฟล์บทความตาม templates Microsoft Word แต่ละประเภท บทความวิจัย บทความวิชาการ บทความสั้น
    - 2.2** หลักฐานการโอนเงินค่าพิจารณาบทความ
      - ภาษาไทย บทความละ 3,000 บาท
      - ภาษาอังกฤษ บทความละ 5,000 บาท
      - สำหรับบุคลากร มสธ. ไม่เสียค่าใช้จ่าย
- **บทความที่ไม่ผ่านการพิจารณา ทางวารสารฯ ขอสงวนสิทธิ์ในการคืนเงินค่าพิจารณาบทความ ไม่ว่าในกรณีใดๆ ทั้งสิ้น

3.*** บทความทุกเรื่องที่ส่งเข้ามาพิจารณาทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จะต้องมีการเขียนอ้างอิงเอกสารอื่นหรือเขียนแหล่งที่มาของข้อมูลที่น่ามาใช้นี้ในเนื้อหาและตอนท้าย (บรรณานุกรม) ของบทความ โดยให้เขียนอ้างอิงเป็นภาษาอังกฤษเท่านั้น ในรูปแบบ APA Style

4. เมื่อบทความของท่านผ่านการพิจารณาและได้รับการแก้ไขแล้ว กอง บก.จะทำการเผยแพร่บทความของท่านในลักษณะบทความอิเล็กทรอนิกส์บนระบบต่อไป

*** สำหรับการปรับปรุงรูปแบบการเขียนอ้างอิงเป็นภาษาอังกฤษ จะเริ่มกำหนดใช้กับบทความที่ส่งเข้าระบบตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม 2561 เป็นต้นไป และจะเริ่มเผยแพร่การอ้างอิงรูปแบบใหม่ตั้งแต่ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม – มิถุนายน 2562 เป็นต้นไป

เงื่อนไขการส่งบทความ

1. ผู้สนใจส่งบทความ เพื่อพิจารณาเผยแพร่บนวารสาร e-JODIL ได้แก่ นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ บุคลากรในสังกัดสถาบันการศึกษาและหน่วยงานต่างๆ รวมทั้งนิสิต นักศึกษา ที่มีผลงานทางวิชาการและประสงค์จะเผยแพร่ผลงานผ่านทาง วารสาร e-JODIL

2. ผู้เขียนบทความ ต้องสมัครเป็นสมาชิกวารสาร e-JODIL ก่อนส่งบทความเสนอพิจารณา

3. บทความที่จะได้รับการตีพิมพ์ ต้องไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ไหนมาก่อนและต้องไม่อยู่ในกระบวนการพิจารณาของวารสารหรือสิ่งตีพิมพ์อื่นใด

กำหนดการเผยแพร่

ปีละ 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน และ ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม

ที่ปรึกษา

อธิการบดีมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
ศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ฤทธิ์ สมบัติสมภพ

บรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.ทวีวัฒน์ วัฒนกุลเจริญ
สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

กองบรรณาธิการ

1. ศาสตราจารย์ ดร.พรชัย ชูณหจันดา	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2. รองศาสตราจารย์ ดร.วศิน อิงคพัฒนากุล	มหาวิทยาลัยศิลปากร
3. รองศาสตราจารย์ ดร.ลัดดาวัลย์ เพชรโรจน์	มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์
4. รองศาสตราจารย์จันทนา ทองประยูร	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ผู้เชี่ยวชาญภาษาต่างประเทศ

1. รองศาสตราจารย์ ดร.ศิตา เยี่ยมขันติถาวร	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อารีรักษ์ มีแจ้ง	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

คณะกรรมการบริหาร

1. อธิการบดีมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช	ที่ปรึกษา
2. ศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ฤทธิ์ สมบัติสมภพ	ที่ปรึกษา
3. รองอธิการบดีที่กำกับดูแลสถาบันวิจัยและพัฒนา	ประธาน
4. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา	กรรมการ
5. ผู้อำนวยการสำนักบรรณสารสนเทศ หรือผู้แทน	กรรมการ
6. ผู้อำนวยการสำนักคอมพิวเตอร์ หรือผู้แทน	กรรมการ
7. รองผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา	กรรมการ
8. ผู้จัดการวารสาร	กรรมการ
9. ผู้ดูแลระบบด้านเทคนิค	กรรมการ
10. ผู้ช่วยผู้ดูแลระบบด้านเทคนิค	กรรมการ
11. ผู้ช่วยผู้จัดการวารสาร	กรรมการและเลขานุการ

การติดต่อ

ฝ่ายพัฒนาและเผยแพร่งานวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนา

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ถนนแจ้งวัฒนะ ตำบลบางพูด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี 11120

โทร. 0-2504-7588-9 โทรสาร 0-2503-4898

e-mail: e-jodil@stou.ac.th

เว็บไซต์: <http://e-jodil.stou.ac.th>

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิผู้ประเมินบทความ (Peer Review)

ประจำฉบับ ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2561

รองศาสตราจารย์ ดร.กำจร หลุยยะพงศ์	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
รองศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมพงศ์ มีสมนัย	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
รองศาสตราจารย์ ดร.ไตรรัตน์ โภคพลากรณ์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.ธัญวัฒน์ รัตนศักดิ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร.นพมาศ สุวชา	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รองศาสตราจารย์ ดร.เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
รองศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ วิสุทธิสมาจาร	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
รองศาสตราจารย์ ดร.วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
รองศาสตราจารย์ ดร.สุพิน เกษาคุปต์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.อรัญญา ด้อยคำภีร์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ฐปนรรต พรหมอินทร์	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
รองศาสตราจารย์บำเพ็ญ เขียวหวาน	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โชติมา จตุรงค์	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พัชรภา เอื้ออมรวนิช	มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัตนา โพธิ์สุวรรณ	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วันดี พินิจวรสิน	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมร แสงอรุณ	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ซัชพล ทรงสุนทรวงศ์	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
ผู้ช่วยศาสตราจารย์เชิญโชค ศรีขวัญ	มหาวิทยาลัยมหิดล
อาจารย์ ดร.ดลดาว ปุณณานนท์	มหาวิทยาลัยบูรพา
อาจารย์จุมพล ชละเฒ	กรมส่งเสริมสหกรณ์
อาจารย์ยุพา อินทราเวช	กรมส่งเสริมการเกษตร
อาจารย์จรัญญา แดงน้อย	สถาบันการทอ่งเทียวโดยชุมชน

สวัสดี ท่านผู้อ่านวารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม (e-JODIL) ทุกท่าน

วารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม (e-JODIL) ได้ดำเนินการเข้ามาสู่ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 แล้วครับ ซึ่งฉบับนี้วารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรมได้รับการรับรองคุณภาพวารสารของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (ศูนย์ TCI) อยู่ในฐาน 1 และยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอบทความที่มีสาระประโยชน์แก่ท่านผู้อ่านทุกท่านเช่นเคยครับ

ท่านผู้อ่านที่เคารพทุกท่านคงจะทราบถึงนโยบายของประเทศไทย 4.0 กันมาตลอดระยะเวลาที่รัฐบาลประกาศนโยบายนี้ออกมาขับเคลื่อนประเทศไทย จุดเน้นที่สำคัญคือการทำให้คนไทยก้าวพ้นจากกับดักของประเทศยากจน ไปสู่ประเทศที่มีการสร้างนวัตกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ ซึ่งการทำให้เกิดนวัตกรรมได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยฐานความรู้จากนักวิชาการและนักวิจัยมาใช้ในการเพิ่มความรู้ของทรัพยากรบุคคลของประเทศไทย

วารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรมจึงขอเป็นช่องทางในการเผยแพร่ นวัตกรรมทางความรู้ที่ใช้ในการต่อยอดการศึกษา การวิจัยทางสังคมศาสตร์ ในฐานะบรรณาธิการ กระผมเชื่อมั่นว่าท่านผู้อ่านจะได้รับสารความรู้ที่มีคุณค่าทางวิชาการอย่างแน่นอนครับ

สุดท้ายนี้ ผมหวังเป็นอย่างยิ่งว่าท่านผู้อ่านทุกท่านจะให้การตอบรับวารสารฉบับนี้เป็นอย่างดีต่อไป ขอขอบพระคุณครับ

รองศาสตราจารย์ ดร.ทวีวัฒน์ วัฒนกุลเจริญ
บรรณาธิการ

สารบัญ

บทความเรื่อง	หน้า
บทเรียนจากทศวรรษแรกของคริปโทเคอร์เรนซี	1
พัฒนาการการสหกรณ์ในประเทศไทย	29
วาทกรรมแห่งปรากฏการณ์ “ล่าแม่มด”	66
การพัฒนาตัวชี้วัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน	79
กลยุทธ์การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดปราจีนบุรี	105
ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากร กรณีศึกษาสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรี	121
การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลรอบเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด	137
การบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนการมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบขององค์กรที่มีชุมชนเป็นฐานในเทศบาลตำบลหนองบัวระเหว	150
รูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบเชิงรุก (Active Learning) ในการยกระดับความรู้สู่ความเข้าใจการเมืองและประชาธิปไตยในเชิงเปรียบเทียบ	166
ประสพการณ์การปรับตัวของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำกลางบางขวาง	191
ความสัมพันธ์ระหว่างความคลั่งไคล้ศิลปินและความสุขเชิงอัตวิสัยในแฟนคลับเยาวชน	205
เรื่องเล่าความสำเร็จการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรด้วยกระบวนการใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง สวนลุงนิล อำเภอทุ่งตะโก จังหวัดชุมพร	222
The Impact of Religious Tourism on Buddhist Monasteries: An Examination of Nine Temples in Ang Thong	238

บทเรียนจากทศวรรษแรกของคริปโทเคอร์เรนซี Lessons from the First Decade of Cryptocurrencies

พรชัย ชุนหจินดา¹

pchunhachinda@hotmail.com

บทคัดย่อ

นับตั้งแต่มีการเปิดเผยแนวคิดในการพัฒนาคริปโทเคอร์เรนซี² ชนิดแรก คือ บิทคอยน์ เมื่อปี พ.ศ. 2551 ตลอด 10 ปีที่ผ่านมา ความสนใจในนวัตกรรมนี้ค่อย ๆ ขยายวงจากกลุ่มนักพัฒนาไปสู่ประชาชนทั่วไป โดยการยอมรับ และใช้งานได้เพิ่มมากขึ้นตามลำดับ จากการใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนภายในกลุ่มนักพัฒนา ไปจนถึงการเก็งกำไรในปัจจุบัน นอกจากนี้ เทคโนโลยีเบื้องหลังของคริปโทเคอร์เรนซี คือ บล็อกเชน ยังมีศักยภาพสูง จนกลายเป็นหนึ่งในหัวใจของการสร้างกลุ่มธุรกิจใหม่ ที่คาดว่าจะมีมูลค่ามหาศาล นั่นคือ ธุรกิจเทคโนโลยีทางการเงิน (Financial Technology: FinTech) หรือฟินเทค สิ่งเหล่านี้แสดงถึงความสำคัญของคริปโทเคอร์เรนซีต่อทั้งภาครัฐ และภาคธุรกิจ รวมไปถึงภาคประชาชน ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดังนั้น เพื่อเป็นการส่งเสริมความเข้าใจ และสนับสนุนการพัฒนาของวงการการเงิน บทความนี้ จึงนำเสนอแง่มุมต่าง ๆ ของคริปโทเคอร์เรนซี โดยเน้นประเด็นทางเศรษฐกิจการเงินเป็นสำคัญ

คำสำคัญ: คริปโทเคอร์เรนซี เทคโนโลยีทางการเงิน (ฟินเทค) บิทคอยน์ บล็อกเชน

¹ ศาสตราจารย์ประจำคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และภาควิชาบริหารธุรกิจ ราชบัณฑิตยสภา

² ราชบัณฑิตยสภากำหนดศัพท์บัญญัติของคริปโทเคอร์เรนซีไว้ว่า “สกุลเงินเข้ารหัส”

Abstract

Since its introduction in 2008 as a peer-to-peer electronic cash system, cryptocurrency (Bitcoin) technology has been developed from being a breakthrough network innovation to a worldwide speculative target. Nowadays, not only being widely considered by software developers, cryptocurrency also captures public's attention. Moreover, the backbone of the groundbreaking virtual token (Blockchain) has tremendous potential to disrupt numerous activities. The effect is massive enough to create an advanced business cluster, called financial technology (FinTech). Unfortunately, this complex technology is not flawless. Without a thoughtful protection, some drawbacks may cause vastly difficulties. For these reasons, this paper aims to support a general public's understanding about cryptocurrency, especially from financial viewpoint.

Keywords: Cryptocurrency, Financial technology (FinTech), Bitcoin, Blockchain

บทนำ

วิวัฒนาการของการแลกเปลี่ยนเริ่มต้นจากการแลกเปลี่ยนของที่ตนเองมีกับสิ่งของที่ต้องการ (Barter Trade) โดยนิยมแลกสัตว์ หรือ พืชผลทางการเกษตร การทำธุรกรรมในระบบนี้ได้รับการบันทึกไว้เป็นครั้งแรกตั้งแต่สมัยอียิปต์ต่อมาระหว่าง 1,200 ถึง 1,100 ปีก่อนคริสตกาล ผู้คนแถบมหาสมุทรอินเดียใช้เปลือกหอยเบี้ย ขณะที่ชาวจีนใช้ทองสัมฤทธิ์ (Bronze) เป็นสื่อกลางของการแลกเปลี่ยน ทั้งนี้ เงินตราชนิดแรกถูกสร้างขึ้นอย่างเป็นทางการในตุรกีเมื่อ 600 ปีก่อนคริสตกาล โดยจะประทับรูปหน้าสิงโตไว้บนเหรียญ ซึ่งในยุคแรกผลิตจากโลหะมีค่าอย่าง ทองคำและเงิน ส่วนเงินตราที่ทำจากกระดาษได้รับการพัฒนาขึ้นในจีนเป็นครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ.

1833 แต่การพิมพ์ธนบัตรอย่างเป็นทางการเกิดขึ้นที่สวีเดน ในปี พ.ศ. 2204 ภายหลัง ในปี พ.ศ. 2403 บริษัทเวสเตอร์นยูเนียน (Western Union) ให้กำเนิดเงินตราอิเล็กทรอนิกส์ จากการให้บริการโอนเงินทางโทรเลข ส่วนเงินตราพลาสติก หรือบัตรเครดิต (Credit Card) คิดค้นโดย John Biggins ในปี พ.ศ. 2489 และเทคโนโลยีชำระเงินแบบไม่ต้องสัมผัส (Contactless Payment) เกิดขึ้นที่สหราชอาณาจักรเป็นครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2551

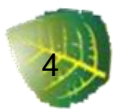
นอกจากเงินตราจะได้รับการสร้างขึ้นเพื่อเป็นสื่อกลางของการแลกเปลี่ยน เงินตรายังมีหน้าที่อื่น ๆ ได้แก่ เป็นมาตรฐานในการเปรียบเทียบมูลค่า เป็นเครื่องมือเก็บรักษามูลค่า (Store of Value) เป็นหน่วยในการบันทึกบัญชี

และเป็นมาตรฐานในการชำระหนี้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เงิน (Money) เป็นหน่วยแสดงอำนาจการซื้อ (Purchasing Power) โดยเงินจะถือเป็นเงินตรา (Currency) เมื่อถูกใช้แสดงมูลค่า และนับตั้งแต่เหรียญชนิดแรกถูกผลิตขึ้นที่ตุรกี มูลค่าของเหรียญก็ได้รับการรับรองจากรัฐบาล ว่ามีมูลค่าตามน้ำหนักของโลหะมีค่าที่ใช้เป็นวัตถุดิบ โดยรัฐบาลเป็นเพียงผู้เดียวที่มีอำนาจออกใช้ จึงสามารถควบคุมอุปทาน (Supply) ของเงินตราได้ทั้งหมด อย่างไรก็ตาม เมื่อโลหะมีค่ามีอยู่อย่างจำกัด (Scarcity) สัดส่วนของโลหะเหล่านี้จึงถูกปรับลดเป็นครั้งแรกในสมัยจักรวรรดิโรมัน ซึ่งใช้ทองคำเพียงครึ่งเดียวของมูลค่าเหรียญ ส่งผลให้ประชาชนขาดความเชื่อมั่น และนับเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้จักรวรรดิล่มสลาย นอกจากนี้ การกระตือรือร้นยังทำให้ทั่วทั้งยุโรปเลิกใช้เหรียญเป็นสื่อกลาง และกลับไปใช้ระบบแลกเปลี่ยนด้วยสิ่งของอีกด้วย

เมื่อเวลาผ่านไป กลุ่มคนที่ไม่เชื่อมั่นในเงินตราสกุลหลัก หรือเงินตราที่ออกโดยรัฐบาลกลางมีมากขึ้น ประกอบกับการขาดประสิทธิภาพของกลไกต่าง ๆ ในระบบการเงิน การพัฒนาและการเข้าถึงเทคโนโลยี รวมทั้งความต้องการใช้ประโยชน์เฉพาะด้าน จึงดึงดูดให้ภาคเอกชนพยายามออกใช้เงินตราลักษณะต่าง ๆ ที่ได้รับการยอมรับ และสามารถใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนภายในเครือข่ายของตนเอง ด้วยเหตุผลเดียวกันนี้ จึงเป็นจุดกำเนิดของคริปโตเคอร์เรนซี ทั้งนี้ เนื่องจากความผันผวนของราคา

และโอกาสการใช้ประโยชน์ในด้านอื่น ๆ คริปโตเคอร์เรนซีจึงได้รับความสนใจ และถูกใช้งานเพิ่มขึ้นอย่างมากตลอดระยะเวลา 2 - 3 ปีที่ผ่านมา โดยเทคโนโลยีนี้เป็นนวัตกรรมที่มีศักยภาพในอันที่จะสนับสนุนระบบเศรษฐกิจ และชีวิตประจำวันให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น สอดคล้องกับทิศทางการขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรมในยุคประเทศไทย 4.0 (Thailand 4.0) และการพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัล (Digital Economy) ซึ่งระบุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564)

บทความฉบับนี้ จึงจัดทำขึ้นเพื่อส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับคริปโตเคอร์เรนซี โดยรวบรวมประเด็นที่สำคัญต่าง ๆ อย่างรอบด้าน เพื่อให้เป็นฐานข้อมูลที่มีคุณภาพสำหรับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถอ้างอิงได้ทั้งในเชิงวิชาการ และในทางปฏิบัติ อันจะนำไปสู่การพัฒนาทางการเงิน และเศรษฐกิจไทยในอนาคต ทั้งนี้ ลำดับการนำเสนอประกอบด้วยหัวข้อ คริปโตเคอร์เรนซีคืออะไร เส้นทางของบิทคอยน์ ข้อดีและข้อเสียของคริปโตเคอร์เรนซี กลไกการลงทุนในคริปโตเคอร์เรนซี การเสนอขายดิจิทัลโทเคนต่อสาธารณชน การประเมินมูลค่าคริปโตเคอร์เรนซี จุดยืนของประเทศต่าง ๆ ที่มีต่อคริปโตเคอร์เรนซี สถานการณ์ของคริปโตเคอร์เรนซีในประเทศไทย อนาคตของคริปโตเคอร์เรนซี และบทสรุปตามลำดับ

คริปโทเคอร์เรนซีคืออะไร

คริปโทเคอร์เรนซี (Cryptocurrency) เป็นเงินตราดิจิทัล (Digital Currency) หรือเงินตราเสมือน (Virtual Currency) ที่เกิดขึ้นและอยู่ได้ด้วยเครือข่ายคอมพิวเตอร์ (Computer Network) ซึ่งทำงานบนอินเทอร์เน็ต (Internet) คริปโทเคอร์เรนซีไม่มีข้อกำหนดว่าต้องออกโดยธนาคารกลาง และไม่ต้องมีสินทรัพย์หนุนหลัง แต่คุณค่าขึ้นกับความเชื่อมั่นของผู้ใช้ โดยในระยะเริ่มต้น การออกใช้อ้างอิงจากความสามารถในการประมวลผลบนเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ซึ่งถูกจำกัดด้วยกลไกที่กำหนดไว้ในระบบ³ แต่ไม่สามารถระบุผู้ออกที่ชัดเจนได้ นอกจากนี้ คริปโทเคอร์เรนซียังปรับตัวตามกลไกตลาด โดยไม่ถูกรัฐบาลควบคุม จากลักษณะดังกล่าว คริปโทเคอร์เรนซีประเภทแรกจึงจัดเป็นเงินตราแบบกระจายศูนย์ (Decentralized Currency) อย่างไรก็ตาม ธนาคารกลางในหลายประเทศ กำลังศึกษาแนวทางการออกใช้คริปโทเคอร์เรนซีของตัวเอง (Central Bank Digital Currencies: CBDCs)

³ Gjermundrød and Dionysiou (2014) และ Saito and Iwamura (2018) เสนอว่า การจำกัดอุปทานสูงสุด และปริมาณการออกใช้ ไว้ตามที่ออกแบบไว้ล่วงหน้า ประกอบกับมีคริปโทเคอร์เรนซีจำนวนมากที่สูญหายไปจากระบบ ทำให้อุปทานของคริปโทเคอร์เรนซีขาดความยืดหยุ่น ไม่สามารถปรับตามอุปสงค์ (Demand) ของตลาด ณ ขณะนั้น ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงเป็นสาเหตุให้เกิดความผันผวน และความไม่มีเสถียรภาพของราคาคริปโทเคอร์เรนซี

⁴ Proof-of-Work หรือการพิสูจน์การทำงาน เป็นหลักการที่ถูกนำมาประยุกต์ใช้กับการรับรองธุรกรรม โดยใช้

เช่น จีน สวีเดน แคนาดา เป็นต้น ในปัจจุบัน มีคริปโทเคอร์เรนซีอีกกลุ่ม ที่สามารถระบุตัวตนของผู้ออก และมีวัตถุประสงค์ของการออกใช้ที่ชัดเจน ซึ่งเป็นการดำเนินการโดยเอกชน (Private Entity Issued Cryptocurrencies) ทั้งนี้ คริปโทเคอร์เรนซีทุกประเภทล้วนมีลักษณะร่วมกับเงินตราแบบดั้งเดิม (Fiat Currency) คือ ความเชื่อมั่นมีผลอย่างมากต่อทั้งระบบ และการทำธุรกรรมจะต้องได้รับการยอมรับจากคู่สัญญา ซึ่งปัจจุบัน คริปโทเคอร์เรนซีถูกใช้ในระบบชำระเงินเพิ่มขึ้นทั่วโลก ทั้งในและนอกเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (Online และ Offline) แต่ก็ยังมีสภาพคล่องน้อยกว่าเงินตราแบบดั้งเดิม

คริปโทเคอร์เรนซีเป็นผลตอบแทนที่ได้รับจากการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์ของกระบวนการเข้ารหัสข้อมูลความปลอดภัย (Cryptography) เพื่อรับรองธุรกรรม (Proof-of-Work⁴) ซึ่งมอบให้แก่คนขุด (Miner) คนแรกที่ได้รับปัญหาสำเร็จ โดยเทคโนโลยีเบื้องหลังของคริป

ความสามารถในการประมวลผลบนเครือข่ายคอมพิวเตอร์ในการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์ที่เรียกว่า (Proof-of-Work) ด้วยวิธีทดลองสุ่ม (Trial-and-Error: Brute Force Cracking) ซึ่งดำเนินไปพร้อมกับการตรวจสอบ รวบรวม จัดระเบียบ และบันทึกธุรกรรม หรือรวมเรียกว่าการสร้างบล็อกใหม่ โดยนักขุดแต่ละกลุ่มดำเนินการกระบวนการทั้งหมดนี้เหมือนกัน แต่แยกกัน ซึ่งผู้ที่สร้างบล็อกใหม่สำเร็จเป็นรายแรก และประกาศบนเครือข่าย จะได้รับผลตอบแทนเป็นคริปโทเคอร์เรนซี ที่ถูกกำหนดปริมาณไว้ล่วงหน้า โดยไม่ขึ้นกับตัวตนของผู้ชนะ ทั้งนี้ เมื่อคริปโทเคอร์เรนซีถูกขุดมากขึ้น ปัญหา

โทเคอร์เรนซี คือ บล็อกเชน (Blockchain) ซึ่งทำหน้าที่เก็บข้อมูลธุรกรรมแบบกระจายศูนย์ (Decentralized Database) ด้วยเทคโนโลยีสมุดบัญชีแยกประเภทแบบกระจายศูนย์ (Distributed Ledger Technology: DLT) โดยโครงสร้างของบล็อกเชนได้รับการออกแบบให้ไม่พึ่งพาการจัดเก็บข้อมูล ณ จุดใดจุดหนึ่งเป็นการเฉพาะ แต่ข้อมูลจะถูกกระจายการจัดเก็บไว้หลายจุด (Nodes) บนเครือข่าย (Network) อย่างอัตโนมัติ บล็อกเชนจึงมีลักษณะเป็นฐานข้อมูลสาธารณะ (Public Database) ทั้งนี้เมื่อแต่ละจุดสามารถเข้าถึงข้อมูลเพื่อตรวจสอบสถานะของทุกฝ่ายบนเครือข่ายได้อย่างเท่าเทียม ความโปร่งใสของการทำธุรกรรมบนบล็อกเชนทำให้ไม่ต้องอาศัยตัวกลางในการตรวจสอบตัดสินใจ และสร้างความมั่นใจเช่นในอดีต แต่

เครือข่ายจะร่วมกันประมวลผล เพื่อรับรองการทำธุรกรรมที่เกิดขึ้น

กิจกรรมที่ได้รับการรับรองบนบล็อกเชน จะถือเป็นธุรกรรม และถูกบันทึกทั้งหมดโดยนักขุดจะรวบรวมธุรกรรมไว้เป็นบล็อก (Block) ตามลำดับเวลา (Chronological Order) ทั้งนี้ การสร้างบล็อกใหม่จะถูกเข้ารหัสความปลอดภัยด้วยปัญหาคณิตศาสตร์ เช่น บิทคอยน์ (Bitcoin) ใช้ ฟังก์ชันแฮช (Hash Function⁵) SHA-256 อีเธอร์ (Ether) ใช้ Keccak แดช (Dash) ใช้ X11 เป็นต้น ซึ่งระบบจะปรับความยากให้สอดคล้องกับพลังการประมวลผลของทั้งเครือข่าย เพื่อให้สร้างบล็อกใหม่ด้วยความเร็ว (Block Time) ที่สม่ำเสมอ เช่น บิทคอยน์ 10 นาที ไลท์คอยน์ (Litecoin) 3 นาที อีเธอร์ 15 วินาที เป็นต้น บล็อกใหม่จะถูก

คณิตศาสตร์จะยิ่งซับซ้อน แต่ผลตอบแทนจะลดลง (ในกรณีบิทคอยน์ รางวัลเริ่มต้นจาก 50 บิทคอยน์ต่อบล็อก และลดครึ่งหนึ่งทุก ๆ 4 ปี ปัจจุบันอยู่ที่ 12.5 บิทคอยน์ต่อบล็อก) นอกจากนี้ Proof-of-Work ยังมีกระบวนการรับรองธุรกรรมอีกประเภท ที่กำลังได้รับความสนใจ ระบบนั้นคือ Proof-of-Stake ซึ่งให้ผลตอบแทนแก่ผู้รับรองธุรกรรม เป็นค่าธรรมเนียม โดยอ้างอิงตามจำนวนคริปโทเคอร์เรนซีที่นักขุดมีอยู่ และผู้ที่เข้ามารับรองธุรกรรม จะต้องครอบครองคริปโทเคอร์เรนซีสกุลนั้นอยู่ก่อนหน้า ทั้งนี้ ระบบจะสุ่มเลือกนักขุดที่จะรับผิดชอบการสร้างบล็อกใหม่ จากกรอบเงื่อนไขที่แตกต่างกันของแต่ละสกุล ซึ่งจุดเด่นของระบบ Proof-of-Stake คือ การใช้พลังงานไฟฟ้าที่มีประสิทธิภาพสูงกว่าระบบ Proof-of-Work

⁵ Hash Function เป็นกระบวนการทางคณิตศาสตร์ ที่ใช้แปลงข้อมูลให้ได้ผลลัพธ์ขนาดตายตัว แม้ว่าข้อมูลขาเข้าจะมี

ขนาดต่างกัน การทำงานของฟังก์ชันแฮชสามารถอธิบายได้ง่าย ด้วยระบบตรวจสอบความถูกต้องของรหัสผ่าน (Password) เช่น การสร้างบัญชีอีเมล (e-mail) รหัสผ่านที่เจ้าของบัญชีกำหนด จะถูกแปลงด้วยฟังก์ชันแฮช ซึ่งระบบจะบันทึกผลลัพธ์ที่ได้ โดยในอนาคต เมื่อมีความพยายามเปิดบัญชีอีเมลนั้น รหัสที่กรอกใหม่ จะถูกแปลงด้วยฟังก์ชันแฮช และเปรียบเทียบกับผลลัพธ์ที่เคยบันทึกไว้ ซึ่งต้องตรงกันทั้งหมดจึงจะใช้งานได้ ทั้งนี้ แม้ว่าข้อมูลขาเข้าจะแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย ฟังก์ชันแฮชก็อาจได้ผลลัพธ์ไม่ใกล้เคียงกัน อย่างไรก็ตาม มีความเป็นไปได้ที่ข้อมูลขาเข้าที่แตกต่างกันจะให้ผลลัพธ์เดียวกันจากการแปลงของฟังก์ชันแฮช แต่ความน่าจะเป็นลดลงอย่างมาก เมื่อใช้ฟังก์ชันแฮชที่ซับซ้อน เช่น SHA-256 SHA-512 เป็นต้น

เรียงต่อจากบล็อกเดิมเป็นสายโซ่ (Chain) เมื่อประกอบกับความปลอดภัยจากการบันทึกเวลาของการทำธุรกรรม (Trusted Timestamp) บล็อกเชนจึงถือเป็นแพลตฟอร์มแห่งความไว้วางใจ (Platform of Trust) และคริปโทเคอร์เรนซีเป็นเพียงการใช้ประโยชน์รูปแบบหนึ่งจากเทคโนโลยีนี้ ในปัจจุบัน มีคริปโทเคอร์เรนซีกว่า 1,400 ชนิด ซึ่งสร้างขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ต่าง ๆ โดยพัฒนาต่อบิตคอยน์ คริปโทเคอร์เรนซีชนิดแรก ซึ่งยังได้รับความนิยมสูงที่สุด

เส้นทางของบิตคอยน์

บิตคอยน์ คิดค้นโดยผู้ใช้อินเทอร์เน็ตชื่อ Satoshi Nakamoto⁶ ซึ่งเผยแพร่บทความบนเว็บไซต์ (Website) metzdowd.com ปลายปี พ.ศ. 2551 โดย Nakamoto (2008) เสนอหลักการของบิตคอยน์ ว่าเป็นระบบเงินสดอิเล็กทรอนิกส์ที่ผู้ใช้เครือข่ายสามารถโอนให้กัน

⁶ เพื่อให้เกียรติแก่ Satoshi Nakamoto หน่วยที่เล็กที่สุดของบิตคอยน์จึงถูกเรียกว่า ซาโตชิ (Satoshi) โดย 1 บิตคอยน์ มีค่าเท่ากับ 100 ล้านซาโตชิ ด้วยลักษณะดังกล่าว บิตคอยน์จึงลดข้อจำกัดของเงินตราแบบดั้งเดิม ซึ่งมีหน่วยย่อยหยากว่านี้มาก ทำให้ระบบราคามีประสิทธิภาพ สร้างความเป็นธรรมในการทำธุรกรรมมากขึ้น นอกจากนี้ การมีหน่วยย่อยที่เล็กมาก ๆ ยังช่วยลดปัญหาจากการที่ระบบจำกัดปริมาณอุปทานสูงสุดของบิตคอยน์ไว้ที่ 21 ล้านหน่วย

⁷ ระบบฐานข้อมูลกระจายศูนย์ และการตรวจสอบ รับรองภายในเครือข่าย ลดปัญหาที่เกิดจากความล่าช้าในการประมวลผลข้อมูลแบบรวมศูนย์ (Centralized Data Processing) อีกทั้งโครงสร้างการทำงานของบล็อกเชน ยัง

ได้โดยตรง (Peer-to-Peer Electronic Cash) ไม่ต้องดำเนินการผ่านสถาบันการเงินเช่นในอดีต ทั้งยังสามารถป้องกันการจ่ายเงินซ้ำซ้อน⁷ (Double Spending) ที่เป็นปัญหาสำคัญของเงินตราดิจิทัลอื่น หลังจากนั้น ต้นปี พ.ศ. 2552 Nakamoto เริ่มแจกจ่ายซอฟต์แวร์ (Software) ที่ใช้สร้างเครือข่าย พร้อมเปิดตัวบิตคอยน์หน่วยแรก เขาตั้งเว็บไซต์ bitcoin.org และร่วมพัฒนาซอฟต์แวร์บิตคอยน์จนถึงปี พ.ศ. 2553 จึงยุติกิจกรรม และมอบอำนาจการดูแลให้กลุ่มนักพัฒนาบิตคอยน์รุ่นบุกเบิก ทั้งนี้ ถึงแม้ว่าตัวตนที่แท้จริงของ Nakamoto จะยังคงเป็นปริศนา แต่คาดกันว่าในปัจจุบันเขามีบิตคอยน์ประมาณ 1 ล้านบิตคอยน์ คิดเป็นมูลค่ามากกว่า 19,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (เมื่อบิตคอยน์ขึ้นไปถึงจุดสูงสุด ณ วันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2560) ซึ่งทำให้เขาติดอันดับ 1 ใน 50 คนรวยที่สุดในโลก

ป้องกันการทำซ้ำ และตัดแปลงข้อมูลบนระบบคอมพิวเตอร์ให้ทำได้ยากขึ้น จนแทบจะเรียกว่าเป็นไปไม่ได้ เมื่อมีผู้ใช้งานและจำนวนธุรกรรมเพิ่มขึ้น เนื่องจาก ทุกจุดบนเครือข่ายเข้าถึงข้อมูลได้เหมือนกัน จึงสามารถตรวจสอบ และยืนยันการทำธุรกรรม โดยไม่ต้องรอตัวกลางในระบบเดิม ซึ่งการฉ้อโกง จำเป็นต้องแก้ไขฐานข้อมูลทุกจุดที่กระจายการบันทึกไว้บนเครือข่าย และต้องแก้ไขได้เร็วกว่าการเกิดขึ้นของบล็อกใหม่ เพราะบล็อกใหม่ทำให้การแก้ไขข้อมูลซับซ้อนขึ้นอย่างเวิ้งว้าง ด้วยพลังการประมวลผลของเครือข่ายทั่วโลก ในปัจจุบัน อาจพูดได้ว่าอาชญากรไม่มีโอกาสที่จะดำเนินการได้สำเร็จ

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะเกิดบิทคอยน์ นักพัฒนามีความพยายามที่จะสร้างเงินตราบนระบบเครือข่ายด้วยแนวคิดคล้ายกัน เช่น บีมน์ (B-money) ของ Wei Dai และบิทโกลด์ (Bit Gold) ของ Nick Szabo ซึ่งนำเสนอหลักการไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 แต่แนวคิดเหล่านั้นไม่ได้รับการพัฒนาต่อให้สำเร็จ และไม่ได้รับการยอมรับอย่างบิทคอยน์ ทั้งนี้ หลังการเกิดขึ้นของบิทคอยน์หน่วยแรก ในวันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2552 การขุดก็ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ในระยะแรก ปัญหาคณิตศาสตร์ยังไม่ซับซ้อน ทำให้นักขุดสามารถขุดบิทคอยน์จำนวนมากจากคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคล และทุกจุดบนเครือข่ายยังเป็นนักขุดกันหมด แต่เนื่องจากไม่มีสินทรัพย์อ้างอิงที่ชัดเจน จึงยากที่จะประเมินมูลค่าที่แท้จริง แม้เวลาจะผ่านไปกว่าหนึ่งปี ก็ยังไม่มีการซื้อขายด้วยบิทคอยน์ จนกระทั่งวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2553 การซื้อขายสินค้าด้วยบิทคอยน์จึงเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก โดย 10,000 บิทคอยน์ แลกพิซซ่า (Pizza) ได้ 2 ถาด (คิดเป็นมูลค่ามากกว่าถาดละ 50 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในวันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561)

เป็นเวลานานกว่า 2 ปี ที่บิทคอยน์เป็นคริปโทเคอร์เรนซีเพียงสกุลเดียวในตลาด จนกระทั่งปี พ.ศ. 2554 คริปโทเคอร์เรนซีสกุลอื่นจึงเริ่มเปิดตัว ซึ่งเรียกรวม ๆ ว่า อัลต์คอยน์ (Alternative Coins: Altcoins) โดยอัลต์คอยน์

ที่สำคัญในยุคแรก เช่น เนมคอยน์ (Namecoin ใช้ Decentralized Domain Name System) ไลท์คอยน์ (ใช้ script แทน SHA-256⁸) เพียร์คอยน์ (Peercoin ใช้ Proof-of-Stake ร่วมกับ Proof-of-Work) เป็นต้น ทั้งนี้ อัลต์คอยน์ได้รับการพัฒนาให้สามารถลดจุดอ่อนต่าง ๆ ของบิทคอยน์ เช่น ลดระยะเวลาการทำธุรกรรมให้เร็วขึ้น เพิ่มความเป็นส่วนตัวของเครือข่ายให้ระบุตัวตนยากขึ้น เพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงานในการรับรองธุรกรรม เป็นต้น ต่อมาราคาบิทคอยน์ได้ปรับขึ้นไปถึง 1,000 ดอลลาร์สหรัฐ เป็นครั้งแรกในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2556 แต่เพียงปีกว่า ๆ หลังจากนั้น ราคากลับลดลงอย่างรุนแรง จนต่ำกว่าระดับ 200 ดอลลาร์สหรัฐ ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2558 และต้องใช้เวลาอีกประมาณ 2 ปี ราคาจึงสามารถกลับขึ้นไปที่ 1,000 ดอลลาร์สหรัฐ ได้อีกครั้งในเดือนมกราคม พ.ศ. 2560

การเสนอขายดิจิทัลโทเคนต่อสาธารณชน (Initial Coin Offering: ICO) เริ่มต้นในปี พ.ศ. 2556 โดย มาสเตอร์คอยน์ (Mastercoin) แต่ไอซีโอยุคแรกที่ประสบความสำเร็จในระดับสูง คือ อีเธอร์ โดย อีเธอร์เรียม (Ethereum) ซึ่งระดมทุนได้ 18 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในปี พ.ศ. 2557 อย่างไรก็ตาม จุดเด่นเรื่องการตัดตัวกลางทางการเงิน และการปราศจากการควบคุม กลายเป็นประเด็นปัญหาที่

⁸ การใช้ script เป็นกลไกเข้ารหัสในกิจกรรม Proof-of-Work ทำให้ต้องใช้หน่วยความจำในการประมวลผลมากกว่า

SHA-256 ของบิทคอยน์ ซึ่งส่งผลต่อเครื่องขุดที่ต้องมีโครงสร้างซับซ้อน และราคาแพงกว่าเดิม

สั่นคลอนคริปโทเคอร์เรนซีทั้งระบบ เพราะในเดือนมกราคม พ.ศ. 2557 เพียง 2 เดือนหลังจากราคาบิตคอยน์ปรับตัวสูงขึ้นไปถึง 1,000 ดอลลาร์สหรัฐ เมท์ก็อก (Mt.Gox) ซึ่งเป็นตลาดซื้อขายแลกเปลี่ยนบิตคอยน์ที่ใหญ่ที่สุดในโลกโดยมีธุรกรรมบิตคอยน์มากกว่าร้อยละ 70 ต้องหยุดการซื้อขาย ปิดเว็บไซต์ และปิดทำการเนื่องจากบิตคอยน์ประมาณ 850,000 บิตคอยน์ที่ฝากไว้กับตลาดนี้สูญหายไป (แต่ค้นพบ 200,000 บิตคอยน์ ในอีกหนึ่งเดือนต่อมา) คิดเป็นมูลค่าความเสียหายมากกว่า 450 ล้านดอลลาร์สหรัฐ จากราคา ณ ขณะนั้น เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ราคาบิตคอยน์ลดลงร้อยละ 50 ภายในเวลาเพียง 2 เดือน จนถึงปัจจุบันนี้ ยังไม่สามารถสรุปหาสาเหตุที่แท้จริงของการสูญหายได้⁹

ในปี พ.ศ. 2558 บิตคอยน์จำนวน 19,000 บิตคอยน์ ถูกขโมยไปจากตลาดบิต

แสตมป์ (Bitstamp) ปีถัดมา บิตคอยน์หายไป 120,000 บิตคอยน์ จากตลาดบิตฟินเน็กซ์ (Bitfinex) อย่างไรก็ตาม ความสนใจ และการยอมรับคริปโทเคอร์เรนซีกลับเพิ่มขึ้นตามลำดับ โดยในปี พ.ศ. 2559 วารสารเลดเจอร์ (Ledger) ซึ่งเป็นวารสารวิชาการ (Peer-Reviewed Academic Journal) เกี่ยวกับคริปโทเคอร์เรนซีและบล็อกเชน ได้เริ่มตีพิมพ์ฉบับแรก ต่อมาในปี พ.ศ. 2560 การเก็งกำไรทำให้ราคาบิตคอยน์ผันผวนอย่างมาก¹⁰ โดยราคาขึ้นไปกว่า 10 เท่าระหว่างเดือนมกราคม ถึงพฤศจิกายน และด้วยระยะเวลาเพียงครึ่งเดือนหลังจากนั้น ราคาก็ขึ้นไปสูงกว่า 19,000 ดอลลาร์สหรัฐ ก่อนจะลงไปต่ำกว่า 7,000 ดอลลาร์สหรัฐต่อบิตคอยน์ ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561 นอกจากนี้ การจำกัดจำนวนธุรกรรมที่สามารถประมวลผลบนระบบบิตคอยน์ ไว้ที่ 7 ธุรกรรมต่อวินาที ทำให้เกิดคอขวด การทำธุรกรรมช้าลง และต้องจ่าย

⁹ คาดว่าเกิดจากการโจมตีแบบ DDoS (Distributed Denial-of-Service) ซึ่งอาชญากร (Hacker) กระจายระดมโจมตีตลาดเมท์ก็อก จากต้นทางหลายแหล่งพร้อม ๆ กัน เพื่อให้ทรัพยากรของตลาดไม่เพียงพอรองรับการใช้งาน จนต้องหยุดให้บริการในที่สุด ทั้งนี้ แม้ว่าบล็อกเชนจะสามารถป้องกันการฉ้อโกงภายในเครือข่ายได้เป็นอย่างดี แต่จะเห็นได้ว่าปัญหาดังกล่าวอยู่นอกเหนือการควบคุม เมื่อต้องออกจากระบบบล็อกเชน เช่นในกรณีนี้ ซึ่งเป็นการฝากคริปโทเคอร์เรนซีไว้กับตลาดซื้อขายแลกเปลี่ยนคริปโทเคอร์เรนซี

¹⁰ Cocco, Concas, and Marchesi (2017) พบปัญหา Autocorrelation ระหว่างค่าสัมบูรณ์ของผลตอบแทนจากการเปลี่ยนแปลงราคาบิตคอยน์ (Absolute หรือ Squared

Return) ซึ่งแสดงถึงปรากฏการณ์ Volatility Clustering ในตลาดบิตคอยน์ ซึ่งความผันผวนที่รุนแรงมีแนวโน้มที่จะจับกลุ่มอยู่ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน เช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงราคาในกรอบแคบ ๆ ที่มีมักจะรวมตัวในช่วงเวลาที่ต่างออกไป ทั้งนี้ Urquhart (2016) และ Nadarajah and Chu (2017) รายงานผลการศึกษาว่าตลาดบิตคอยน์เป็นตลาดที่ไม่มีประสิทธิภาพ (Inefficient Market) เนื่องจากพบว่าราคาบิตคอยน์เปลี่ยนแปลงอย่างมีแบบแผน (Non-Randomness) หรือราคาในอดีตสามารถใช้คาดการณ์ราคาในอนาคตได้ แต่งานทั้งสองชิ้นก็ยังแสดงให้เห็นว่าตลาดบิตคอยน์น่าจะมีประสิทธิภาพดีขึ้นในอนาคต

ค่าธรรมเนียมสูงขึ้นถ้าต้องการความรวดเร็ว บิทคอยน์จึงถูกแบ่ง (Hard Fork) ออกเป็น 2 สกุล ในปี พ.ศ. 2560 คือ บิทคอยน์ (BTC) ที่ใช้ขนาด

บล็อก 1 MB และบิทคอยน์แคช (Bitcoin Cash: BCH) ที่ใช้ขนาดบล็อก 8 MB

สถานการณ์ราคาบิทคอยน์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (ดอลลาร์สหรัฐ)¹¹

แม้ว่าบิทคอยน์จะถูกพัฒนาอย่างต่อเนื่อง แต่การแก้ไขทุกครั้งจำเป็นต้องได้รับความเห็นชอบจากเครือข่าย ซึ่งใช้เวลาในการพิจารณา และมักมีมุมมองแตกต่างกันในรายละเอียด ทั้งนี้ ระยะเวลาการสร้างบล็อกใหม่

ทุก 10 นาที¹² เป็นปัญหาที่มีมาอย่างยาวนาน เพราะเมื่อมีธุรกรรมเพิ่มมากขึ้น ปริมาณข้อมูลที่ได้รับได้ต่อบล็อก และระยะเวลาที่ต้องรอก่อนจะสร้างบล็อกใหม่ ทำให้ประสิทธิภาพของการทำธุรกรรมลดลง ในปี พ.ศ. 2560 จึงเกิดข้อตกลง

¹¹ ข้อมูลจาก CoinDesk.com ตั้งแต่วันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2553 ถึง 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561 เนื่องจากราคาบิทคอยน์ในแต่ละตลาดมักจะแตกต่างกันเล็กน้อย CoinDesk.com จึงคำนวณราคาเฉลี่ยด้วยราคาปิดจากตลาดซื้อขายแลกเปลี่ยนบิทคอยน์ชั้นนำหลายแห่ง ทั้งนี้ Pieters and Vivanco (2017) พบว่าตลาดที่ไม่มีระเบียบให้ผู้ทำธุรกรรมเปิดเผยตัวตน มีแนวโน้มที่ราคาจะแตกต่างจากตลาดอื่นมากขึ้น

¹² Nakamoto คาดว่า 10 นาที หรือ 6 บล็อกต่อชั่วโมง เป็นระยะเวลาที่ให้ประสิทธิภาพสูงที่สุดในการตรวจสอบ และสร้างบล็อกใหม่ โดยหนึ่งในเหตุผลที่เขาใช้พิจารณา คือ สัดส่วนความสูญเสีย (Waste) จากกิจกรรมที่ซ้ำซ้อน อยู่ในระดับที่ยอมรับได้ เมื่อใช้ระยะเวลาสร้างบล็อกใหม่ที่ 10 นาที ซึ่งแน่นอนว่าเป็นที่ถกเถียงอย่างมากถึงความเหมาะสมของระยะเวลาดังกล่าว

ระหว่างนักขุด ที่จะสร้างบล็อกเชนใหม่ ที่พัฒนาจากบิทคอยน์ โดยเพิ่มความจุข้อมูลให้บล็อกสามารถบันทึกได้ 8 MB¹³ จนเกิดเป็น บิทคอยน์ แคช (BCH) ซึ่งในปัจจุบันมีมูลค่าตามราคาตลาดมากกว่า 25,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (ปริมาณการซื้อขาย 700 ล้านดอลลาร์สหรัฐต่อวัน) และไลท์คอยน์ เปิดตัวในปี พ.ศ. 2554 มีการออกแบบคล้ายคลึงกับบิทคอยน์ แต่กำหนดระยะเวลาการสร้างบล็อกใหม่ที่ 2.5 นาที และกำหนดอุปทานสูงสุดไว้ที่ 84 ล้านไลท์คอยน์ ปัจจุบันมีมูลค่าตามราคาตลาด 13,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (ปริมาณการซื้อขาย 1,400 ล้านดอลลาร์สหรัฐต่อวัน)

มูลค่าตลาดคริปโทเคอร์เรนซีรวมกันทั้งหมด ขึ้นไปสูงกว่า 300,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในปี พ.ศ. 2560 และ Jesse Powell ประธานเจ้าหน้าที่บริหารของตลาดคราเคน (Kraken) คาดว่ามูลค่าจะขึ้นไปถึง 1 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ ในปี พ.ศ. 2561 โดยบิทคอยน์ได้รับการยอมรับในระดับที่ตลาดอนุพันธ์ระดับโลกอย่าง Chicago Board Options Exchange (CBOE) และ Chicago Mercantile Exchange

¹³ การเพิ่มความจุบล็อกมีข้อเสียที่สำคัญ คือ ลดความสามารถในการแข่งขันของนักขุดรายย่อย เพราะพวกเขาจะไม่สามารถรองรับการประมวลผลข้อมูลปริมาณมากได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุนี้ จึงเพิ่มความเสี่ยงที่จะถูกควบคุมโดยนักขุดรายใหญ่ไม่กี่ราย ซึ่งลดการกระจายอำนาจ อันเป็นจุดเด่นของบล็อกเชน ตัวอย่างคริปโทเคอร์เรนซีที่แยกตัวจากบิทคอยน์ เช่น Bitcoin XT Bitcoin Unlimited Bitcoin Gold เป็นต้น

(CME) Group เปิดตัวสัญญาซื้อขายล่วงหน้าที่อ้างอิงราคาบิทคอยน์¹⁴ เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2560 ทั้งนี้ อ้างอิงข้อมูลจากเว็บไซต์ CoinMarketCap (ณ วันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561) บิทคอยน์ (BTC) เป็นคริปโทเคอร์เรนซีที่มีมูลค่าตามราคาตลาด (Market Capitalization) และปริมาณการซื้อขาย (Trading Volume) สูงที่สุด ประมาณ 195,000 และ 9,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ตามลำดับ เนื่องจากความสนใจจากสาธารณชน และนักลงทุนที่เพิ่มขึ้น การได้รับการยอมรับจากรัฐบาลในหลายประเทศ และการเกิดสัญญาซื้อขายล่วงหน้า ทั้ง ๆ ที่ราคาบิทคอยน์ผันผวนอย่างมาก และมีปัญหาเรื่องความเร็วของการทำธุรกรรม กับค่าธรรมเนียมในการทำธุรกรรมที่เพิ่มขึ้น

ตามมาด้วยอีเธอร์ (ETH) มูลค่าตามราคาตลาด และปริมาณการซื้อขาย ประมาณ 92,000 และ 2,300 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ตามลำดับ อีเธอร์ใช้ประโยชน์บล็อกเชนในด้านอื่นควบคู่ไปกับการเป็นระบบชำระเงิน คือ การเป็นแพลตฟอร์มสำหรับพัฒนาซอฟต์แวร์แบบ

¹⁴ Nikolaos Panigirtzoglou ผู้บริหารของ JPMorgan Chase มองว่าคริปโทเคอร์เรนซีเป็นสินทรัพย์ประเภทใหม่ (Emerging Asset Class) ซึ่งการเกิดขึ้นของสัญญาซื้อขายล่วงหน้าที่อ้างอิงราคาบิทคอยน์ในตลาด CBOE และ CME จะทำให้นักลงทุนสถาบันเข้ามาลงทุนในตลาดคริปโทเคอร์เรนซีมากขึ้น จากเดิมที่เน้นการใช้ประโยชน์ในเชิงระบบ

กระจายศูนย์ (Distributed Software Development Platform) เพื่อลดความสำคัญของแอปพลิเคชันจากบุคคลที่สาม (Third Party Application) รวมทั้งการสร้างสัญญาอัจฉริยะ (Smart Contract¹⁵) โดยใช้ภาษาโปรแกรมที่เข้าถึงง่ายกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับบิตคอยน์สำหรับริปเปิล (Ripple: XRP) มีมูลค่าตามราคาตลาดเป็นอันดับสาม รวม ๆ 44,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (ปริมาณการซื้อขาย 700 ล้านดอลลาร์สหรัฐต่อวัน) ริปเปิลเป็นตัวกลางในระบบชำระเงินประสิทธิภาพสูง (ใช้พลังงานต่ำ และทำธุรกรรมได้เร็วในระดับวินาที) แต่ค่าธรรมเนียมต่ำ ซึ่งแตกต่างจากทั้งบิตคอยน์และอีเธอร์ เป็นอย่างมาก เพราะการชุด (บริษัทชุดไว้ล่วงหน้าทั้งหมด) และอุปทานส่วนใหญ่ควบคุมโดยบริษัทริปเปิล นอกจากนี้ ริปเปิลยังถูกใช้งานโดยสถาบันการเงินขนาดใหญ่หลายแห่ง ซึ่งกลายเป็นจุดที่สร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ริปเปิล

ข้อดีและข้อเสียของคริปโตเคอร์เรนซี

คริปโตเคอร์เรนซีช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของระบบแลกเปลี่ยนเงินตรา ทำให้การโอนเงินระหว่างกันภายในเครือข่ายสะดวก รวดเร็ว และต้นทุนต่ำลง โดยฐานข้อมูล และระบบรับรองธุรกรรมของคริปโตเคอร์เรนซี ยังเพิ่มความ

โปร่งใส ให้ความเป็นส่วนตัว ลดโอกาสผิดพลาด และการฉ้อโกง ซึ่งสร้างความเชื่อมั่นให้คู่สัญญามากขึ้น ทั้งนี้ United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD) โดย Scott (2016) รายงานว่า การใช้งานคริปโตเคอร์เรนซีส่งผลดีต่อสังคมอีกหลายประการ เช่น ทุกคนสามารถใช้ได้จากทุกที่ ๆ มีอินเทอร์เน็ต ด้วยอุปกรณ์ที่หลากหลาย ขยายการเข้าถึงบริการทางการเงิน (Financial Inclusion) ทำธุรกรรมระหว่างประเทศได้โดยไม่ถูกแทรกแซง การดำเนินการมีความเป็นประชาธิปไตย และใช้มาตรฐานเดียวกันทั่วโลก ลดปัญหาอัตราแลกเปลี่ยน อัตราดอกเบี้ย และค่าธรรมเนียมที่แตกต่างกันในแต่ละประเทศ สนับสนุนความรู้เรื่องทางการเงิน (Financial Literacy) เป็นต้น นอกจากนี้ เทคโนโลยีบล็อกเชน ยังสามารถใช้กับกิจกรรมอื่น เช่น การลงคะแนนเลือกตั้ง การเชื่อมต่อฐานข้อมูลลูกค้า (Know Your Client: KYC) ระบบสัญญาอัจฉริยะ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากคริปโตเคอร์เรนซีไม่มีลักษณะทางกายภาพ โดยต้องจัดเก็บไว้บนเครือข่าย หรือบันทึกไว้ในอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ความเสียหายจึงรุนแรงเมื่อระบบและอุปกรณ์เหล่านั้นมีปัญหา หรือแม้กระทั่งความผิดพลาดส่วนบุคคล เช่น เผลอลบข้อมูลในระบบ ลืมสื่อบันทึกข้อมูล (Bitcoin Wallet) การเปิดเผยบัญชีโดยบังเอิญ (QR Code) เป็นต้น นอกจากนี้ คริป

¹⁵ สัญญาอัจฉริยะ เป็นข้อตกลงที่ถูกสร้างขึ้นบนบล็อกเชน ซึ่งจะถูกบังคับใช้โดยอัตโนมัติ เมื่อเครือข่ายตรวจสอบ และ

รับรองว่าสถานการณ์ปัจจุบัน เป็นไปตามเงื่อนไขที่ระบุไว้ในสัญญาโดยสมบูรณ์แล้ว

โทเคอร์เรนซียังประเมินมูลค่าได้ยาก เพราะไม่มีสินทรัพย์อ้างอิง ราคาคริปโทเคอร์เรนซิจึงปรับตามมุมมองผู้ใช้งานในเครือข่าย และนักเก็งกำไรจากการคาดการณ์ระดับอุปสงค์อุปทาน เมื่อประกอบกับการไม่ได้ถูกควบคุมจากส่วนกลางทำให้ราคาผันผวนเป็นอย่างมาก ถือเป็นการลงทุนที่มีความเสี่ยงสูง ทั้งนี้ แม้แต่คริปโทเคอร์เรนซีสกุลหลักก็ยังไม่สามารถใช้แลกเปลี่ยนสินค้าและบริการได้อย่างกว้างขวาง อีกทั้งร้านค้าที่รับชำระด้วยคริปโทเคอร์เรนซี ยังนิยมปรับเพิ่มส่วนต่างเพื่อป้องกันความเสี่ยงจากความผันผวนของราคา ลูกค้านจึงต้องซื้อสินค้าแพงขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น การไม่ระบุดัตตนของผู้ทำธุรกรรม ทำให้คริปโทเคอร์เรนซีกลายเป็นแหล่งฟอกเงินของอาชญากร¹⁶ และการหลอกลวง

กลไกการลงทุนในคริปโทเคอร์เรนซี

การครอบครองคริปโทเคอร์เรนซีสามารถทำได้ 3 วิธี คือ ซื้อขายแลกเปลี่ยน การ

ขุด (Mining) และวิธีอื่น ๆ เช่น รางวัลจากเกมส์ (Games) ผลตอบแทนจากการลงทุนที่ได้ผลตอบแทนสูง (High Yield Investment Program: HYIP) เป็นต้น ผู้ทำธุรกรรมด้วยคริปโทเคอร์เรนซีสามารถเป็นได้ทั้งบุคคลธรรมดา นิติบุคคล อุปกรณ์ที่เชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต (Internet of Things: IoT) หรือ แม้แต่ อัลกอริทึม (Algorithm) ที่ไม่มีลักษณะและที่ตั้งทางกายภาพ อย่างไรก็ตาม ผู้ใช้งานคริปโทเคอร์เรนซียังคงมีลักษณะร่วมกัน คือ จะต้องเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย ซึ่งเชื่อมต่อกับระบบอินเทอร์เน็ต โดยในปัจจุบันสามารถดำเนินการผ่านอุปกรณ์หลากหลายชนิด ไม่จำกัดเฉพาะเครื่องคอมพิวเตอร์ หรือ โทรศัพท์ที่รองรับระบบปฏิบัติการ (Smartphone) ส่วนการเข้าร่วมเครือข่าย เพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนคริปโทเคอร์เรนซีในตลาด เป็นไปตามขั้นตอนการสร้างกระเป๋าคริปโทเคอร์เรนซี (Cryptocurrency Wallet¹⁷) ดังต่อไปนี้ สมัครสมาชิกตลาดซื้อขาย

¹⁶ ในปี พ.ศ. 2556 รัฐบาลสหรัฐอเมริกาปิดเว็บไซต์ตลาดซื้อขายแลกเปลี่ยนสิ่งผิดกฎหมาย ซิลค์โรด (Silk Road) ซึ่งสมาชิกไม่จำเป็นต้องเปิดเผยตัวตน และผู้ก่อตั้งถูกตัดสินจำคุกตลอดชีวิต ทั้งนี้ บิทคอยน์มีส่วนเกี่ยวข้องกับฐานะที่เป็นสื่อกลางซึ่งอาชญากรนิยมใช้ในการซื้อขาย อย่างไรก็ตาม อาชญากรมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนไปใช้คริปโทเคอร์เรนซีที่ถูกพัฒนาให้ระบุตัวตนได้ยากกว่า เช่น แดช (Dash) มอนเนโร (Monero: XMR) เป็นต้น การศึกษาของ Brenig, Accorsi, and Müller (2015) เสนอแนวทางควบคุมปัญหาการฟอกเงิน โดยแบ่งการดำเนินการออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ก่อนทำธุรกรรม (ระบุตัวตนผู้ทำธุรกรรม และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย,

สร้างฐานข้อมูลผู้ใช้เครือข่าย, ห้ามผู้ใช้เครือข่ายที่น่าสงสัยทำธุรกรรม) ระหว่างทำธุรกรรม (แยกแยะธุรกรรม, ตรวจสอบธุรกรรมที่น่าสงสัย, ปรับปรุงฐานข้อมูลเครือข่าย) และหลังทำธุรกรรม (บันทึกข้อมูลเพื่อใช้ตรวจสอบในอนาคต)

¹⁷ การเก็บคริปโทเคอร์เรนซีไว้ในคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคล (Personal Computer) เพียงอย่างเดียว อาจไม่ใช่ทางเลือกที่เหมาะสมเสมอไป เนื่องจากข้อบกพร่องของอุปกรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งฮาร์ดดิสก์ (Hard Disk Drive) ที่อาจทำให้ทรัพย์สินสูญหาย ดังเกิดขึ้นกับข้อมูลทั่วไป เพราะฉะนั้น จึงควรใช้ทางเลือกการจัดเก็บอื่น ๆ ร่วมกับการเก็บในคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคล เช่น หน่วยความจำแฟลช (Flash

แลกเปลี่ยนคริปโทเคอร์เรนซี (Cryptocurrency Exchange) ยืนยันตัวตน ยืนยันบัญชีธนาคาร และโอนเงินเข้าสู่ระบบตลาด

การขุดคริปโทเคอร์เรนซี เป็นการแข่งขันกันแก้ปัญหาคณิตศาสตร์เพื่อรับรองธุรกรรม และสร้างบล็อก ซึ่งผู้ชนะจะได้รับคริปโทเคอร์เรนซีที่มีอยู่อย่างจำกัดเป็นผลตอบแทน โดยคริปโทเคอร์เรนซีเหล่านี้เป็นการออกใหม่ แตกต่างจากตลาดซื้อขายแลกเปลี่ยนคริปโทเคอร์เรนซีที่เป็นตลาดรอง (Secondary Market) ทั้งนี้ บิทคอยน์ถูกขุดไปแล้วประมาณ 17 ล้าน บิทคอยน์ และคาดว่าจะครบ 21 ล้านบิทคอยน์¹⁸ ภายในปี พ.ศ. 2683 ทั้งนี้ การขุดคริปโทเคอร์เรนซีสามารถทำได้ 2 วิธี คือ การสร้างและจัดการเครื่องขุดส่วนบุคคล และการร่วมลงทุนโดยทำสัญญาซื้อกำลังขุด (Cloud Mining) ซึ่งในระบบนี้ ผู้ให้บริการจะจัดหา และจัดการเครื่องขุดด้วยเงินลงทุนที่รวบรวมได้ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะร่วมลงทุนจะช่วยลดค่าใช้จ่าย และความรับผิดชอบที่มีต่อกระบวนการขุดอันซับซ้อน แต่ก็ต้องแลกมาด้วยการเสียค่าธรรมเนียม ผลกำไรที่ลดลง ความเสี่ยงจากการฉ้อโกง และการยกเลิกสัญญาเมื่อราคาคริปโทเคอร์เรนซีตกต่ำในระดับที่ผู้ให้บริการพิจารณาว่าควรเลิกขุด ทั้งนี้ ขั้นตอนการขุดคริปโทเคอร์

เรนซีด้วยตัวเอง มีรายละเอียดโดยสรุปดังต่อไปนี้

- จัดหาเครื่องขุด ระดับการแข่งขันในปัจจุบันทำให้ไม่คุ้มค่าที่จะใช้คอมพิวเตอร์ทั่วไป (ขุดด้วย CPU และ Graphic Card) ซึ่งประสิทธิภาพต่ำ โดยผู้ขุดต้องลงทุนกับเครื่องขุดประสิทธิภาพสูง เช่น Application-Specific Integrated Circuit (ASIC) Miner หรือ Field-Programmable Gate Array (FPGA) Miner เป็นต้น ที่ออกแบบขึ้นเป็นการเฉพาะ และต้องเชื่อมต่อกับเครือข่ายอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงตลอดเวลา แม้ว่าเครื่องขุดเหล่านี้จะได้รับการออกแบบให้ใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพกว่าคอมพิวเตอร์ทั่วไป แต่การขุดคริปโทเคอร์เรนซียังคงใช้ไฟฟ้ามหาศาล ทั้งในส่วนเครื่องขุด และระบบทำความเย็น โดยในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2560 สภาเศรษฐกิจโลก (World Economic Forum: WEF) ประเมินว่าความสิ้นเปลืองพลังงานไฟฟ้าจากการขุดบิทคอยน์ทั่วโลก มีอัตราการเติบโตร้อยละ 25 ต่อเดือน และอาจเทียบเท่ากับการใช้ไฟฟ้าของทั้งประเทศสหรัฐอเมริกา ภายในปี พ.ศ. 2562 เมื่อมีเครื่องขุดแล้ว ผู้ขุดต้องดาวน์โหลด (Download) ซอฟต์แวร์สำหรับการขุด ซึ่งในปัจจุบันมีซอฟต์แวร์ฟรีให้เลือกมากมายบนอินเทอร์เน็ต

Memory) กระเป๋าคริปโทเคอร์เรนซีบนเครือข่าย (Cloud Wallet) การพิมพ์ QR Code เป็นต้น

¹⁸ ยังคงเป็นคำถามว่า เมื่อบิทคอยน์ถูกขุดครบทุกหน่วยแล้ว จะใช้วิธีการใดดึงดูดให้นักขุดยังคงประมวผล เพื่อตรวจสอบ

และรับรองธุรกรรมบนเครือข่ายต่อไป ซึ่งทางเลือกหนึ่ง คือ การใช้ระบบค่าธรรมเนียม อันย้อนกลับไปสู่ระบบเดียวกับการทำธุรกรรมผ่านสถาบันการเงิน

- สร้างกระเปาะคิพโทเคอร์เรนซี ซึ่งเข้ารหัส 2 ระดับ (Private-Encryption Key และ Public-Encryption Key) ด้วยลายเซ็นอิเล็กทรอนิกส์ (Digital Signature) โดยเครือข่ายจะเข้าถึงข้อมูลการทำธุรกรรมทั้งหมดของเจ้าของบัญชี เพื่อตรวจสอบ และยืนยันการทำธุรกรรมที่เกิดขึ้น ผ่าน Public-Encryption Key ส่วน Private-Encryption Key จะรับรู้และใช้งานโดยเจ้าของบัญชีเท่านั้น นอกจากนี้ กระเปาะคิพโทเคอร์เรนซียังสร้างไว้เพื่อรองรับผลตอบแทนจากการขุด และแลกเปลี่ยน หรือทำกำไรจากผลตอบแทนเหล่านั้น ภายในตลาดซื้อขายแลกเปลี่ยนคิพโทเคอร์เรนซี

- เข้าร่วมกลุ่มนักขุด (Mining Pool) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์ โดยร่วมกันขุดเป็นเครือข่าย แต่แน่นอนว่าวิธีการนี้จะต้องแบ่งคิพโทเคอร์เรนซีกันภายในกลุ่ม นอกจากนี้ กลุ่มยังใช้เป็นช่องทางสื่อสาร และติดตามข้อมูลทางเทคนิคที่เกี่ยวข้องกับการขุด และแนวโน้มราคาคิพโทเคอร์เรนซีเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจให้ทันทั่วทั้งที่ด้วย

เว็บไซต์ CoinMarketCap จัดอันดับตลาดซื้อขายแลกเปลี่ยนคิพโทเคอร์เรนซี จากปริมาณการซื้อขายต่อวัน (ณ วันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561) ซึ่งมีลำดับดังต่อไปนี้ ตลาดบิทแม็กซ์

(BitMEX) 2,700 ล้านดอลลาร์สหรัฐต่อวัน ตลาดไบแนนซ์ (Binance) 2,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐต่อวัน ตลาดโอเคเอ็กซ์ (OKEx) 1,900 ล้านดอลลาร์สหรัฐต่อวัน ตลาดอัปบิท (Upbit) 1,600 ล้านดอลลาร์สหรัฐต่อวัน ตลาดบิทฟิแน็กซ์ (Bitfinex) 1,300 ล้านดอลลาร์สหรัฐต่อวัน นอกจากนี้ นิตยสารฟอร์บส์ (Forbes) ยังจัดอันดับมหาเศรษฐีคิพโทเคอร์เรนซี¹⁹ ประจำปี พ.ศ. 2561 โดยรายนาม 5 ลำดับแรก ได้แก่ Chris Larsen (ผู้ก่อตั้งริบเบิล) 7,500 – 8,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ Joseph Lubin (ผู้ก่อตั้งอีเธอร์เรียม) 1,000 – 1,500 ล้านดอลลาร์สหรัฐ Changpeng Zhao (ประธานเจ้าหน้าที่บริหารของตลาดไบแนนซ์) 1,100 – 2,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ Cameron และ Tyler Winklevoss (ผู้ก่อตั้งตลาดจิมินี หรือ Gemini) 900 – 1,100 ล้านดอลลาร์สหรัฐ Matthew Mellon (นักลงทุนอิสระ) 900 – 1,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ

¹⁹ นิตยสารฟอร์บส์ ประเมินจากคิพโทเคอร์เรนซีที่ครอบครอง กำไรหลังหักภาษีจากทรัพย์สินและธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับคิพโทเคอร์เรนซี โดยอ้างอิงราคา ณ วันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2561 ทั้งนี้ นิตยสารฟอร์บส์ยังระบุด้วยว่า

ข้อมูลของผู้เกี่ยวข้องกับคิพโทเคอร์เรนซีมักไม่เปิดเผย การจัดอันดับจึงอาจไม่สมบูรณ์ และรายงานมูลค่าทรัพย์สินอาจไม่แม่นยำ

การเสนอขายดิจิทัลโทเคนต่อสาธารณชน (Initial Coin Offering: ICO)

ICO หรือ IPOCO (Initial Public Coin Offering) เป็นการระดมทุนรูปแบบใหม่ ซึ่งกำลังได้รับความสนใจไม่แพ้การซื้อขายคริปโทเคอร์เรนซี ทั้งนี้ ICO มักดำเนินการโดยบริษัทเกิดใหม่ (Startup) ด้านเทคโนโลยี ที่ต้องการต่อยอดแนวคิดทางธุรกิจให้เกิดขึ้นจริง โดยบริษัทเหล่านี้เลือกใช้ดิจิทัลโทเคน (Digital Token) เป็นสื่อกลาง แทนการระดมทุนรูปแบบเดิมที่ถูกรับควบคุมด้วยกฎระเบียบเข้มงวด และมีลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างธุรกิจและนักลงทุนที่ต่างออกไป ซึ่งล้วนแต่ทำให้ต้นทุนการระดมทุนเพิ่มขึ้น ในการทำ ICO นั้น บริษัทจะเขียนสรุปขาว (Whitepaper) ซึ่งระบุรายละเอียดต่างๆ เช่น ข้อมูลทางเทคนิคของโครงการอ้างอิง แผนธุรกิจ คุณสมบัติต่าง ๆ ของดิจิทัลโทเคนที่จะเสนอขาย เป็นต้น ดิจิทัลโทเคนจะขายให้แก่นักลงทุน โดยนิยมแลกเปลี่ยนกับคริปโทเคอร์เรนซีสกุลหลัก ทั้งนี้ ดิจิทัลโทเคนสามารถเป็นได้ทั้งตัวแทนที่แสดงถึงสิทธิในการเข้าถึงกิจกรรมของบริษัทระบุไว้ (อาจกลายเป็นคริปโทเคอร์เรนซีหรือสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน ถ้าได้รับการยอมรับ) และเปิดโอกาสในการทำกำไรจากการเปลี่ยนแปลงราคาดิจิทัลโทเคน

ICO แบ่งได้เป็น 2 รูปแบบหลัก ตามคุณสมบัติของดิจิทัลโทเคนที่นำเสนอขาย ได้แก่ โทเคนหลักทรัพย์ (Securities Token) เช่น tZERO KODAKOne Polymath เป็นต้น สร้าง

ขึ้นเพื่อเพิ่มความสามารถในการซื้อขายสินทรัพย์ชนิดต่าง ๆ (Tradable Assets) โดยอ้างอิงกับสินทรัพย์ของกิจการ ซึ่งทำให้ราคาของโทเคนชนิดนี้ขึ้นอยู่กับสินทรัพย์เหล่านั้น และผลตอบแทนของผู้ลงทุนเชื่อมโยงกับผลประกอบการของกิจการ ด้วยลักษณะดังกล่าว โทเคนชนิดนี้จึงเสี่ยงที่จะถูกควบคุมด้วยกฎหมายหลักทรัพย์ ในขณะที่ โทเคนแสดงสิทธิการใช้งาน (Utility Token) เช่น Bitcoin Basic Attention Token (BAT) Filecoin เป็นต้น เป็นโทเคนที่ผู้ครอบครองสามารถเข้าถึงแพลตฟอร์มของโครงการ รวมถึงสินค้าและบริการของกิจการ ทั้งนี้ โทเคนรูปแบบนี้ยังไม่ถูกควบคุมจากกฎหมายของประเทศส่วนใหญ่ในปัจจุบัน

ICO สามารถให้ผลตอบแทนได้หลายด้าน โดยผู้ลงทุนมีโอกาสเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่องจากโครงการที่ประสบความสำเร็จ อีกทั้ง การทำ ICO ยังเป็นการสร้างเครือข่ายผู้ใช้งานและประชาสัมพันธ์โครงการ คล้ายกับการเก็บค่าสมัครสมาชิก ทั้งนี้ ฝ่ายกำกับนโยบายในบางประเทศเริ่มควบคุมการระดมทุนสาธารณะ (Crowdfunding) โดยจำกัดทั้งลักษณะของนักลงทุน และจำนวนเงินลงทุน ในขณะที่ ICO ซึ่งมีลักษณะคล้ายกัน แต่เกิดขึ้นทีหลัง หลายประเทศจึงอยู่ระหว่างการพัฒนามาตรการควบคุม จากข้อหวาดกังวลดังกล่าว ICO จึงถูกใช้เป็นช่องทางในการฉ้อโกง ด้วยการสร้างโครงการที่ไม่ตั้งใจจะดำเนินการจนสำเร็จ ด้วยเหตุนี้ เมื่อประกอบกับความกังวลถึงผลกระทบ

ต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงห้ามการทำ ICO ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2560

เมื่อเปรียบเทียบ ICO กับการเสนอขายหุ้นใหม่แก่ประชาชนทั่วไปเป็นครั้งแรก (Initial Public Offering: IPO) จะพบว่า มีข้อแตกต่างดังต่อไปนี้ ผู้ซื้อ ICO จะได้รับดิจิทัลโทเคนเป็นหลักไม่ใช่หุ้น จึงไม่มีอำนาจควบคุมกิจการ แต่ชดเชยด้วยสิทธิที่หลากหลายของดิจิทัลโทเคนนั้น ๆ ขณะที่บริษัทที่ขาย IPO มักเป็นกิจการที่ดำเนินงานมาอย่างยาวนาน จึงมีผลประกอบการรองรับชัดเจน ตรวจสอบได้ ต่างจากบริษัทที่ขาย ICO ซึ่งมีโอกาสล้มเหลวสูง นอกจากนี้ การทำ IPO ยังมีกฎหมายควบคุมหลายด้าน ทั้งกำหนดให้มีหนังสือชี้ชวนที่ได้รับการรับรองเพื่อประกอบการเสนอขาย มีหน่วยงานกำกับดูแลเพื่อคุ้มครองนักลงทุนตลอดกระบวนการแตกต่างจากสมมุติภาพของ ICO ที่ขึ้นกับบริษัทที่เสนอขาย แต่ไม่มีมาตรฐาน และยังไม่มีกฎหมายรองรับ นักลงทุนจึงยังไม่ได้รับการคุ้มครอง อย่างไรก็ตาม ผู้ลงทุนและบริษัทที่ขาย ICO มีแนวโน้มที่จะติดต่อกันโดยตรงมากกว่าการระดมทุนด้วย IPO ที่ดำเนินการผ่านตัวกลาง ยิ่งไปกว่านั้น ICO ยังสามารถเข้าถึงนักลงทุนในต่างประเทศได้ง่ายกว่า IPO

ICO เริ่มต้นอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2556 โดยมาสเตอร์คอยน์ ซึ่งระดมทุนได้ประมาณ 5,000 บิทคอยน์ เทียบเป็นมูลค่ามากกว่า 500,000 ดอลลาร์สหรัฐ ณ ขณะนั้น

ทั้งนี้ ICO ได้รับความนิยมอย่างมากในปี พ.ศ. 2560 ICOdata รายงานว่า มีมูลค่ารวม 6,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ เพิ่มขึ้นกว่า 60 เท่า เมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2559 แต่ Cointelegraph พบว่า เงินทุนร้อยละ 37 กระจุกตัวอยู่กับโครงการใหญ่เพียง 20 โครงการ เช่น เทโซส (Tezos) 232 ล้านดอลลาร์สหรัฐ แบงคอร์ (Bancor) 153 ล้านดอลลาร์สหรัฐ สเตตัส (Status) 100 ล้านดอลลาร์สหรัฐ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม Tokendata รายงานไว้ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561 ว่าจากทั้งหมด 902 โครงการที่ระดมทุนผ่าน ICO ในปี พ.ศ. 2560 มี 142 โครงการที่ระดมทุนไม่สำเร็จ และ 276 โครงการ ที่ล้มเหลวนั้นหมายความว่า มีโครงการล้มเหลวไปแล้วร้อยละ 46 นอกจากนี้ ยังมีอีก 113 โครงการ ที่ส่งสัญญาณว่ากำลังจะล้มเหลว ถึงแม้ว่าความเสี่ยงจะสูง แต่ ICO ยังคงเติบโตอย่างต่อเนื่อง ภายในสองเดือนแรกของปี พ.ศ. 2561 มี ICO จำนวน 271 โครงการ ระดมทุนได้มากกว่า 2,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ

การประเมินมูลค่าคริปโทเคอร์เรนซี

หากเงินตรามีค่า เพราะมีอยู่อย่างจำกัด และคนเชื่อว่าเป็นสิ่งมีค่า²⁰ ดังนั้น การที่คนกลุ่มหนึ่งเชื่อในกลไกคณิตศาสตร์ และการเข้ารหัสบนระบบเครือข่าย ก็น่าจะเป็นเหตุผลให้คริปโทเคอร์เรนซี ซึ่งถูกออกแบบให้มีจำนวนจำกัด มีค่าเช่นกัน ทั้งนี้ คริปโทเคอร์เรนซีถูกมองว่ามีลักษณะเหมือนสินค้าโภคภัณฑ์ (Commodity) เพราะคริปโทเคอร์เรนซีชนิดเดียวกันมีคุณสมบัติเหมือนกัน ไม่ขึ้นอยู่กับราคา นอกจากนี้ คริปโทเคอร์เรนซีหลายชนิด ยังสามารถใช้ประโยชน์ในด้านอื่น ๆ เช่นเดียวกับสินค้าโภคภัณฑ์ ไม่ได้เป็นเพียงสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน เมื่อเปรียบเทียบผู้ซื้อขายสินค้าโภคภัณฑ์ กับผู้ซื้อขายคริปโทเคอร์เรนซี ก็ประกอบด้วย 2 กลุ่มหลักเช่นเดียวกัน ได้แก่ กลุ่มผู้ผลิตและผู้ซื้อที่ต้องการใช้ประโยชน์จากสินค้าจริง และกลุ่มนักเก็งกำไรที่ต้องการทำกำไรจากการเปลี่ยนแปลง

²⁰ ธนาคารกลางสหรัฐฯ (Federal Reserve Bank: Board of Governors of the Federal Reserve System) ระบุว่า ในปัจจุบันการพิมพ์ธนบัตร 100 ดอลลาร์สหรัฐ มีต้นทุนเพียง 15.5 เซนต์ ด้วยระบบการออกใช้ธนบัตรในปัจจุบันของสหรัฐอเมริกา นั้นหมายความว่า มูลค่ามากกว่าร้อยละ 99 ของสกุลเงินดอลลาร์สหรัฐ มาจากความเชื่อว่าสกุลเงินดังกล่าวมีค่าตามที่รัฐบาลรับรอง

²¹ Kim et al. (2016) เสนอวิธีคาดการณ์ความผันผวนของราคาคริปโทเคอร์เรนซี โดยวิเคราะห์จากปริมาณการแสดงความเห็นภายในเครือข่ายผู้สนใจคริปโทเคอร์เรนซี และพบว่าความผันผวนราคาคริปโทเคอร์เรนซีสัมพันธ์กับจำนวนการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับคริปโทเคอร์เรนซีบนระบบอินเทอร์เน็ต อย่างไรก็ตาม Li and Wang (2017) พบว่าการ

ราคา เพราะฉะนั้น จำนวนนักลงทุนในตลาดคริปโทเคอร์เรนซีที่เพิ่มขึ้นในปัจจุบัน แต่กลับทำให้ราคาผันผวนสูงขึ้น²¹ ลักษณะดังกล่าว จึงยืนยันข้อสังเกตของ Joseph Stiglitz ว่าคริปโทเคอร์เรนซีกำลังอยู่ในภาวะฟองสบู่²² ที่ราคาเพิ่มขึ้นจากการเก็งกำไร ด้วยความคาดหวังว่าราคาจะขึ้นต่อไปเรื่อย ๆ

เมื่อไม่ถูกแทรกแซงโดยภาครัฐ อุปสงค์อุปทาน จึงถือเป็นปัจจัยสำคัญ ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงราคาสินค้าโภคภัณฑ์ และคริปโทเคอร์เรนซี ทั้งนี้ แม้ว่าอุปทานของคริปโทเคอร์เรนซีบางชนิดจะถูกควบคุมโดยผู้ดูแลระบบ แต่กลไกราคาของคริปโทเคอร์เรนซีส่วนใหญ่ยังคล้ายกับสินค้าโภคภัณฑ์ อย่างทองคำ คือ อุปทานมีอยู่อย่างจำกัด และสัมพันธ์กับความสามารถในการผลิต โดยในกรณีของคริปโทเคอร์เรนซี คือ ระยะเวลาในการสร้างบล็อกใหม่ ซึ่งระบบออกแบบไว้ให้เป็นไปอย่างสม่ำเสมอ ถึง

เปลี่ยนแปลงอัตราแลกเปลี่ยนกับดอลลาร์สหรัฐ อธิบายได้ด้วยปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ (Economics Fundamental Factors) และสภาพตลาด ณ ขณะนั้น มากกว่าการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยทางเทคโนโลยี ในขณะที่ Katsiampa (2017) เสนอว่า AR-CGARCH เป็นแบบจำลองทางเศรษฐมิติที่อธิบายความผันผวนของราคาบิตคอยน์ได้แม่นยำที่สุด

²² การศึกษาของ Fry and Cheah (2016) ยืนยันว่าตลาดคริปโทเคอร์เรนซีกำลังอยู่ในภาวะฟองสบู่ ทั้งยังพบว่าตลาดคริปโทเคอร์เรนซีแต่ละสกุลเปลี่ยนแปลงอย่างสัมพันธ์กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบิตคอยน์ และริบเบิล โดยความผันผวนในตลาดคริปเบิลสามารถกระจาย (Spillover) ไปยังตลาดบิตคอยน์

จะมีประเด็นความคุ้มค่าในการชุด จากค่าดำเนินการต่าง ๆ ²³ เช่น ค่าเครื่องชุด ค่าไฟฟ้า ค่าดำเนินการ เป็นต้น แต่ด้วยโครงสร้างของระบบ ทำให้นักชุดมีอำนาจต่อรองต่ำ และอาจกล่าวได้ว่าอุปสงค์จากนักเก็งกำไรเป็นปัจจัยหลักที่กดดันราคาคริปโทเคอร์เรนซีในปัจจุบัน แต่ความผันผวนของราคาคริปโทเคอร์เรนซี ที่ดูเหมือนจะไม่อ้างอิงมูลค่าแท้จริง (Intrinsic Value) เป็นประเด็นปัญหา นำมาซึ่งคำถามว่า คริปโทเคอร์เรนซีมีมูลค่าแท้จริงหรือไม่ และเมื่อไม่มีสินทรัพย์อ้างอิง ไม่รายงานผลประกอบการ ผลตอบแทนไม่ชัดเจน และไม่จ่ายปันผล จะประเมินมูลค่าได้อย่างไร?

Tom Lee อดีตผู้บริหารของ JPMorgan Chase กล่าวว่าด้วยคุณสมบัติบางประการ เป็นไปได้ที่คริปโทเคอร์เรนซีจะเข้ามาทำหน้าที่เก็บรักษามูลค่าแทนทองคำ ซึ่งการประเมินราคาอาจอ้างอิงจากสัดส่วนระหว่างมูลค่าปัจจุบันของ

ทองคำในระบบที่จะถูกแทนที่ด้วยคริปโทเคอร์เรนซีกับอุปทานรวมของคริปโทเคอร์เรนซี นอกจากนี้ Wang (2014) พัฒนาแบบจำลองการประเมินมูลค่าของบิทคอยน์จากสมการของการแลกเปลี่ยน (Equation of Exchange) โดยเสนอว่า มูลค่าของบิทคอยน์ขึ้นกับความต้องการของผู้ถือที่จะเก็บบิทคอยน์ไว้ โดยไม่นำมาใช้ทำธุรกรรม เนื่องจากผู้ถือบิทคอยน์ (Hodler²⁴) จำนวนหนึ่งมองว่าบิทคอยน์สามารถเก็บรักษามูลค่าได้ และราคาน่าจะเพิ่มขึ้นต่อไป ซึ่งมีมุมมองคล้ายกับผู้ถือทองคำ ดังนั้น นอกจากไม่ขายคริปโทเคอร์เรนซีแล้ว คนกลุ่มนี้ยังพร้อมจะซื้อเพิ่มเพื่อรอการใช้ประโยชน์ในอนาคต พวกเขาจึงมีแนวโน้มที่จะเป็นแหล่งอุปทาน และพฤติกรรมการซื้อขายยังสื่อถึงมูลค่าพื้นฐาน²⁵ ของคริปโทเคอร์เรนซีอีกด้วย อย่างไรก็ตาม เป็นที่ยากที่จะระบุตัวตนของพวกเขาในเครือข่ายเพื่อใช้กับทฤษฎีนี้

²³ Hayes (2017) ระดับการแข่งขันระหว่างนักชุดหรือความสามารถในการประมวลผล อัตราการผลตอบแทนเมื่อเทียบกับเวลาในการสร้างบล็อกใหม่ และความยากของปัญหาคณิตศาสตร์ ซึ่งถือเป็นต้นทุนของการชุดที่ทำให้คริปโทเคอร์เรนซีแต่ละชนิดแตกต่างกัน โดยปัจจัยทั้งสามมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงราคาบิทคอยน์ ซึ่งต้นทุนที่เพิ่มขึ้นสามารถอธิบายการเพิ่มขึ้นของราคาบิทคอยน์ได้ ทั้งนี้ Balci et al. (2017) พบว่าปริมาณการซื้อขายก็มีความสัมพันธ์กับผลตอบแทนจากการลงทุนในตลาดบิทคอยน์เช่นเดียวกัน

²⁴ Hodler มีรากฐานมาจากคำว่า Hodl ซึ่งเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2556 โดยสื่อถึงพฤติกรรมของคนกลุ่มหนึ่งที่เชื่อในบิทคอยน์

อย่างแน่วแน่ แม้ว่าในขณะนั้นราคาบิทคอยน์จะลดลง จากความกังวลต่อนโยบายของรัฐบาลจีน

²⁵ แบบจำลองการประเมินมูลค่าของบิทคอยน์ของ Joseph Wang

$$p_b = \frac{1}{l_t \alpha_t}$$

โดย p_b คือ ราคาต่อหน่วยของบิทคอยน์

l_t คือ แนวโน้มที่บิทคอยน์จะถูกใช้ทำธุรกรรม

α_t คือ ค่าคงที่ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความเร็วของบิทคอยน์ที่ถูกใช้ทำธุรกรรม (ความถี่เฉลี่ยที่บิทคอยน์หนึ่งหน่วยจะถูกใช้)

ในทางตรงกันข้าม Karl Marx กล่าวว่าจำนวนแรงงานที่ใช้ผลิตแสดงถึงคุณค่าของสินค้านั้น สอดคล้องกับ Metcalfe's Law ที่ระบุว่าคุณค่าของเครือข่ายโทรคมนาคมเป็นสัดส่วนกับจำนวนผู้ใช้งานบนเครือข่ายยกกำลังสอง ซึ่ง Gandal and Halaburda (2016) ยืนยันว่าผลกระทบจากเครือข่าย (Network Effect) ทำให้บิทคอยน์ได้รับความนิยม และมีมูลค่ามากกว่าคริปโทเคอร์เรนซีชนิดอื่น ๆ แม้จะมีคุณสมบัติดีกว่าคริปโทเคอร์เรนซีเหล่านั้น ทั้งนี้ Van Vliet (2018) เสนอวิธีประเมินราคาบิทคอยน์ โดยอ้างอิงตาม Metcalfe's Law และพัฒนาต่อจาก Peterson (2017)

จุดยืนของประเทศต่าง ๆ ที่มีต่อคริปโทเคอร์เรนซี

ความผันผวนของคริปโทเคอร์เรนซีและข้อจำกัดในการควบคุมแทรกแซง สร้างความกังวลในหมู่ผู้กำหนดนโยบายในหลายประเทศ ถึงผลกระทบในด้านต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากการเติบโตของคริปโทเคอร์เรนซี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นช่องทางการฟอกเงินของอาชญากร ความเสียหายที่อาจเกิดแก่นักลงทุนรายย่อย และผลกระทบต่อเสถียรภาพของระบบการเงิน อย่างไรก็ตาม ผู้กำหนดนโยบายทั่วโลกกำลังศึกษา เพื่อพัฒนากฎระเบียบ ที่สามารถป้องกันปัญหาเหล่านั้น โดยไม่ปิดกั้นการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยี ทั้งนี้ สถานการณ์ที่น่าสนใจ

ของคริปโทเคอร์เรนซีในประเทศต่าง ๆ มีดังต่อไปนี้

- สหรัฐอเมริกา ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2556 Financial Crimes Enforcement Network (FinCEN) กำหนดให้กิจกรรมที่ถือเป็นธุรกิจบริการด้านเงิน (Money Services Businesses: MSBs) ซึ่งเกี่ยวข้องกับเงินตราเสมือนแบบกระจายศูนย์ (Decentralized Virtual Currency) ต้องถูกควบคุมด้วยกฎหมายต่อต้านการฟอกเงิน ทำให้ตลาดซื้อขายแลกเปลี่ยนคริปโทเคอร์เรนซี และนักซุทที่ทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนด้วยสกุลเงินดอลลาร์สหรัฐต้องขึ้นทะเบียนกับรัฐบาล และกิจการจะต้องรับผิดชอบการเก็บข้อมูลลูกค้า ต่อมาในปี พ.ศ. 2557 Internal Revenue Service จัดว่าคริปโทเคอร์เรนซีเป็นทรัพย์สิน โดยกำไรจากส่วนเกินทุนระยะยาว (Long-Term Capital Gains) จะต้องเสียภาษี ทั้งนี้ ในปี พ.ศ. 2558 Commodities Futures Trading Commission (CFTC) ระบุว่า เงินตราเสมือนอาจถือเป็นสินค้าโภคภัณฑ์ หรือตราสารอนุพันธ์ (Derivatives Contracts) จึงอยู่ภายใต้การควบคุมของ CFTC ต่อมาในปี พ.ศ. 2560 U.S. Securities and Exchange Commission (SEC) พิจารณาว่าการขาย ICO อาจสามารถกำกับดูแลได้ด้วยกฎหมายหลักทรัพย์ (DAO Report of Investigation) ซึ่งการตีความดังกล่าวไม่เพียงมีผลกับ ICO ของบริษัทในสหรัฐอเมริกา แต่ยังส่งผลกระทบต่อ

กิจการในต่างประเทศ ที่ขาย ICO ให้กับนักลงทุน
สหรัฐด้วย

- อังกฤษ ในปี พ.ศ. 2556 Her Majesty's Revenue and Customs จัดให้บิทคอยน์ และคริปโทเคอร์เรนซีชนิดอื่น ๆ เป็นบัตรกำนัล (Single Purpose Vouchers) ซึ่งจะต้องเสียภาษีมูลค่าเพิ่มระหว่างร้อยละ 10 ถึง 20 อย่างไรก็ตาม ในปี พ.ศ. 2559 ธนาคารแห่งประเทศไทยอังกฤษโดย Barrdear and Kumhof (2016) ศึกษาความเป็นไปได้ในการออกคริปโทเคอร์เรนซีที่หนุนหลังโดยสหราชอาณาจักร โดยคาดว่าจะช่วยเพิ่มผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (Gross Domestic Product - GDP) ได้ถึงร้อยละ 3 ทั้งนี้ อังกฤษ และสหภาพยุโรป เปิดโอกาสให้คริปโทเคอร์เรนซี และธุรกิจฟินเทคอื่น ๆ เติบโต ในปัจจุบันจึงยังไม่มีมาตรการควบคุมที่ชัดเจน โดยให้ความสำคัญกับการศึกษา และการให้คำแนะนำที่ไม่ทำลายการสร้างสรรค์นวัตกรรม

- รัสเซีย ในปี พ.ศ. 2559 รัฐบาลประกาศเตือนว่าการซื้อขายคริปโทเคอร์เรนซีในรัสเซียนั้นผิดกฎหมาย เนื่องจากขัดกับมาตรา 140 ของ Russian Civil Code ที่ระบุว่าต้องใช้เงินตราสกุลรูเบิลในการแสดงราคา และชำระสินค้าภายในประเทศรัสเซีย อย่างไรก็ตาม ในปี พ.ศ. 2560 Federal Tax Service เปลี่ยนแปลงนโยบาย โดยเตรียมออกกฎหมายรับรองการทำธุรกรรมด้วยคริปโทเคอร์เรนซี แต่ร่างกฎหมายฉบับแรกที่เตรียมนำเข้าสู่สภาดูมา (State Duma) ในปี พ.ศ. 2561 กลับระบุว่าคริปโทเคอร์

เรนซีเป็นสินทรัพย์ทางการเงินดิจิทัล (Digital Financial Asset) แต่ยังไม่รับรองให้ใช้เป็นสื่อกลางของระบบชำระเงิน นอกจากนี้ ร่างกฎหมายฉบับดังกล่าวยังจำกัดการลงทุนใน ICO ของนักลงทุนที่ไม่ได้รับการรับรองไว้ไม่เกิน 900 ดอลลาร์สหรัฐ และมีเป้าหมายจะขึ้นทะเบียนนักชู้ด รวมถึงให้ทำการซื้อขายคริปโทเคอร์เรนซีในตลาดที่มีใบอนุญาตเท่านั้น

- ออสเตรเลีย ASIC (Australian Securities and Investments Commission) ตั้งศูนย์นวัตกรรมฟินเทค (FinTech Innovation Hub) ในปี พ.ศ. 2558 เพื่อสนับสนุนผู้ประกอบการที่ใช้เทคโนโลยีในการพัฒนาบริการทางการเงิน และตลาดทุน รวมทั้งใช้เป็นแหล่งศึกษา และพัฒนากฎระเบียบให้เหมาะสมกับธุรกิจฟินเทค นอกจากนี้ ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2560 ASIC นำเสนอแนวทางในการออก ICO โดยรวบรวมประเด็นทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งเตือนผู้ลงทุนถึงความเสี่ยงจากการเก็งกำไร และการฉ้อโกง

- จีน แม้ว่าจะเป็นหนึ่งในประเทศที่มีการลงทุนที่เกี่ยวข้องกับคริปโทเคอร์เรนซีมากที่สุดในโลก แต่ในปี พ.ศ. 2552 รัฐบาลจีนประกาศห้ามใช้เงินตราเสมือนในการซื้อขายสินค้าและบริการ เนื่องจากไม่มั่นใจถึงผลกระทบที่อาจเกิดกับระบบการเงิน ต่อมาในปี พ.ศ. 2556 ธนาคารแห่งประเทศไทยจีน ห้ามสถาบันทางการเงินของจีนใช้บิทคอยน์ ส่งผลให้ BTCC ซึ่งเป็นตลาดซื้อขายแลกเปลี่ยนบิทคอยน์ที่ใหญ่

ที่สุดในโลก ณ ขณะนั้น ไม่สามารถรับเงินลงทุนในสกุลหยวน นอกจากนี้ เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2560 องค์การที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายทางการเงินของจีน 7 แห่ง ห้ามทำกิจกรรมเกี่ยวกับ ICO โดยมีผลย้อนหลังถึง ICO ที่ขายไปแล้ว จะต้องยกเลิก และคืนเงินให้แก่นักลงทุน อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 ธนาคารแห่งประเทศไทยกำลังพัฒนาเงินตราดิจิทัลของตัวเอง ซึ่งในปี พ.ศ. 2560 ธนาคารแห่งประเทศไทยรายงานว่าการทดลองทำธุรกรรมระหว่างธนาคารกลาง และธนาคารพาณิชย์ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี โดยในปัจจุบันอยู่ระหว่างทดสอบ และแก้ปัญหาด้านความปลอดภัยของระบบ ก่อนนำเสนอสู่สาธารณะ

- ญี่ปุ่น ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2559 รัฐบาลญี่ปุ่นสนับสนุนการเติบโตของธุรกิจฟินเทคในประเทศ โดยประกาศรับรองสถานะของเงินตราเสมือน ว่ามีมูลค่าเหมือนสินทรัพย์ และสามารถใช้จ่ายเงิน รวมถึงโอนให้กันได้ ทั้งนี้ กำหนดให้ตลาดซื้อขายแลกเปลี่ยนเงินตราเสมือนต้องขึ้นทะเบียนกับรัฐบาล โดยสถานะทางกฎหมายของคริปโทเคอร์เรนซี ได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการจากรัฐบาลญี่ปุ่น เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2560 ซึ่งระบุว่าคริปโทเคอร์เรนซีถือเป็นหนึ่งในระบบชำระเงินของญี่ปุ่น นอกจากนี้ ในปี พ.ศ. 2561 National Tax Agency ระบุว่ากำไรจากการซื้อขายคริปโทเคอร์เรนซีถือเป็นรายได้เบ็ดเตล็ด (Miscellaneous

Income) ซึ่งจะต้องเสียภาษีระหว่างร้อยละ 15 ถึง 55

- เกาหลีใต้ ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2560 Financial Services Commission ห้ามการระดมทุนด้วย ICO และคริปโทเคอร์เรนซีทุกชนิด โดยจะควบคุมการซื้อขายแลกเปลี่ยนคริปโทเคอร์เรนซีอย่างเข้มงวด ซึ่งในปีเดียวกันนี้ Financial Services Commission ยังห้ามสมาชิกของ Korea Financial Investment Association ขายสัญญาซื้อขายล่วงหน้าอ้างอิงราคาบิทคอยน์ ทั้งนี้ ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2561 เพื่อจัดการกับปัญหาอาชญากรรมที่เกี่ยวข้องกับคริปโทเคอร์เรนซี Financial Service Commission จึงกำหนดให้ต้องแสดงชื่อจริงในการซื้อขายบิทคอยน์ โดยชื่อเจ้าของบัญชีในตลาดซื้อขายแลกเปลี่ยนคริปโทเคอร์เรนซี จะต้องเป็นชื่อเดียวกับเจ้าของบัญชีธนาคารที่เชื่อมโยงกัน

- สิงคโปร์ ในปี พ.ศ. 2556 Monetary Authority of Singapore (MAS) ออกรายงานเตือนถึงความเสี่ยงจากการใช้บิทคอยน์ แต่ระบุว่า การซื้อขายแลกเปลี่ยนด้วยบิทคอยน์เป็นการตัดสินใจทางธุรกิจ ซึ่ง MAS จะยังไม่แทรกแซง ต่อมาในปี พ.ศ. 2557 Inland Revenue Authority of Singapore เสนอแนวทางการจัดเก็บภาษี ที่ระบุว่าธุรกรรมเกี่ยวกับบิทคอยน์ถือเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกันโดยตรง (Barter Exchange) ซึ่งกำไรที่เกิดขึ้นจะต้องเสียภาษี นอกจากนี้ ในปี พ.ศ. 2560 MAS ยังระบุแนวทางการควบคุม ICO ว่าดิจิทัลโทเคนที่มี

ลักษณะเป็นผลิตภัณฑ์ในตลาดทุน (Capital Market Product) จะต้องถูกควบคุมโดย Securities and Futures Act (SFA) และ Financial Advisers Act

สถานการณ์ของคริปโทเคอร์เรนซีในประเทศไทย

ผู้กำหนดนโยบายภายในประเทศไทย มีความตื่นตัว และใช้แนวทางการดำเนินงานที่เปิดกว้างต่อคริปโทเคอร์เรนซี และเทคโนโลยีทางการเงินอื่น ๆ โดยทำความเข้าใจ และร่วมมือกับทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างระบบนิเวศทางธุรกิจ (Ecosystem) ที่เหมาะสมทัดเทียมประเทศชั้นนำอื่น ๆ เนื่องจากมองเห็นโอกาสที่ประชาชนภายในประเทศจะได้รับจากการใช้ประโยชน์เทคโนโลยีทางการเงิน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษเกี่ยวกับการสร้างระบบนิเวศทางธุรกิจเทคโนโลยีทางการเงินในประเทศไทย ของ Chunhachinda (2017) ทั้งนี้ มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานหลัก ในการกำกับดูแลคริปโทเคอร์เรนซี เช่น กระทรวงการคลัง ป้องกันการหลอกลวงประชาชน และกำหนดมาตรการทางภาษี สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.) ดูแลเพื่อให้เกิดความโปร่งใสในการลงทุน สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (ปปง.) ป้องกันการฟอกเงิน และใช้เป็นช่องทางก่อการร้าย ธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท.) ป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดกับเสถียรภาพของ

ระบบการเงิน และระบบการชำระเงิน เป็นต้น นอกจากนี้ ในปี พ.ศ. 2559 ธปท. ได้ปรับโครงสร้างองค์กรเพื่อรองรับเทคโนโลยีทางการเงิน โดยตั้งฝ่ายเทคโนโลยีทางการเงิน ซึ่งอยู่ภายใต้สายงานนโยบายระบบการชำระเงินและเทคโนโลยีทางการเงิน เช่นเดียวกับ ก.ล.ต. ที่ตั้งฝ่ายส่งเสริมเทคโนโลยีทางการเงิน อย่างไรก็ตาม ธปท. คำนึงถึงผลกระทบของคริปโทเคอร์เรนซีที่อาจมีต่อระบบการเงินเป็นสำคัญ โดยในปี พ.ศ. 2556 ธปท. ไม่อนุญาตให้ทำธุรกรรมด้วยบิทคอยน์ แต่ระเบียบดังกล่าวได้รับการผ่อนผันในปี พ.ศ. 2560 เพื่อเปิดโอกาสให้นวัตกรรมทางการเงินเติบโตภายในประเทศ โดยยังคงจับตาดูอย่างใกล้ชิด

ตลาดซื้อขายแลกเปลี่ยนคริปโทเคอร์เรนซีในประเทศไทยจะต้องได้รับใบอนุญาตพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ จากกระทรวงพาณิชย์ ในปัจจุบันมีตลาดที่สำคัญ 3 ตลาด ได้แก่ bx.in.th, tdax.com และ coins.co.th โดยทุกตลาดจะต้องมีระบบทำความรู้จักกับลูกค้า (KYC) และการตรวจสอบเพื่อทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับลูกค้า (Client Due Diligence: CDD) ซึ่งเป็นไปตามกฎกระทรวงที่บัญญัติไว้ในปี พ.ศ. 2555 ทั้งนี้ ในปี พ.ศ. 2560 ก.ล.ต. ได้ให้แนวทางการกำกับดูแล ICO โดยระบุว่าการขายดิจิทัลโทเคนที่มีการให้ผลตอบแทนและสิทธิคล้ายกับหลักทรัพย์ จะต้องดำเนินการตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ในขณะที่ ธปท. ออกหนังสือห้ามสถาบันการเงินทำธุรกรรมที่เกี่ยวข้องกับคริปโทเคอร์เรนซี ใน

เดือนกุมภาพันธ์ปี พ.ศ. 2561 ซึ่งครอบคลุมการเข้าไปลงทุนหรือซื้อขายในคริปโทเคอร์เรนซี การให้บริการรับแลกเปลี่ยนคริปโทเคอร์เรนซี การสร้างแพลตฟอร์มเพื่อเป็นสื่อกลางให้ลูกค้าเข้าไปทำธุรกรรมเกี่ยวกับคริปโทเคอร์เรนซี การให้ลูกค้าใช้บัตรเครดิตในการซื้อคริปโทเคอร์เรนซี การสนับสนุนหรือให้คำปรึกษากับลูกค้าเกี่ยวกับการลงทุนหรือการแลกเปลี่ยนคริปโทเคอร์เรนซี นอกจากนี้ ในเดือนมีนาคมปี พ.ศ. 2561 ที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ได้พิจารณาเห็นชอบร่างพระราชกำหนด (พ.ร.ก.) การประกอบสินทรัพย์ดิจิทัล โดยกำหนดอัตราภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาหัก ณ ที่จ่ายในอัตราร้อยละ 15 สำหรับกำไรจากทรัพย์สินดิจิทัล

ผลการสำรวจพฤติกรรมการใช้งานดิจิทัลโทเคนของคนไทยกว่า 2,000 คน จากเว็บไซต์ SiamBlockchain ในปี พ.ศ. 2560 พบว่าคนไทยใช้บิตคอยน์ร้อยละ 41.8 อีเธอร์ร้อยละ 25.4 และไลท์คอยน์ร้อยละ 11 ตามลำดับ ซึ่งเน้นการขุดมากกว่าซื้อขาย นอกจากนี้ ยังพบว่ามีเพียงร้อยละ 6.2 ที่ลงทุนใน ICO ทั้งนี้ เริ่มมีนักพัฒนาชาวไทยออกดิจิทัลโทเคนที่ได้รับการยอมรับและถูกใช้เป็นคริปโทเคอร์เรนซี เช่น OmiseGo (ไม่ต้องผูกกับบัญชีธนาคาร) Zcoin (เพิ่มความเป็นส่วนตัวให้กับผู้ใช้งาน) Hommalicoin (ตัดพ่อค้าคนกลาง โดยราคาอ้างอิงข้าวหอมมะลิอำนาจเจริญ) เป็นต้น และยิ่งไปกว่านั้น มีกิจการในประเทศไทยที่ระดมทุนผ่าน ICO เช่น OmiseGo (ระดมทุน 20 ล้าน

ดอลลาร์สหรัฐ ผ่าน Bitcoin Suisse AG) JFIN Coin (ระดมทุน 660 ล้านบาท ผ่านตลาด TDAX เพื่อพัฒนา Decentralized Digital Lending Platform) Tuk Tuk Pass (ระดมทุน 700 ล้านดอลลาร์สหรัฐ เพื่อสร้างแพลตฟอร์มเชื่อมโยงบริการด้านการท่องเที่ยว) เป็นต้น ในปี พ.ศ. 2561 ยังมีการเปิดตัว ICORA ซึ่งเป็นบริษัทที่ปรึกษาด้านการออก ICO แห่งแรก ๆ ของโลกอีกด้วย

อนาคตของคริปโทเคอร์เรนซี

กิจกรรมผิดกฎหมาย และราคาที่ผันผวน ทำให้คริปโทเคอร์เรนซีถูกเพ่งเล็งจากฝ่ายกำกับนโยบาย ซึ่งชัดเจนว่าการแทรกแซงยังสามารถทำได้ เนื่องจากคริปโทเคอร์เรนซีที่ไม่สามารถแยกตัวจากระบบการเงินได้อย่างสมบูรณ์ เช่น ในปี พ.ศ. 2556 สำนักงานสอบสวนกลาง (Federal Bureau of Investigation: FBI) ใช้กฎหมายต่อต้านการฟอกเงินปิดตลาดซิลค์โรด และอายัดบัญชีที่เชื่อมโยงบิตคอยน์ เมาร์ทก็อก ธนาคารแห่งประเทศไทยขอความร่วมมือให้ธนาคารพาณิชย์หยุดทำธุรกรรมที่เกี่ยวกับคริปโทเคอร์เรนซี ในปี พ.ศ. 2561 เป็นต้น นอกจากนี้ Raymaekers (2015) และ Harwick (2016) ยังได้สรุปปัจจัยอื่น ๆ ที่มีผลต่ออนาคตของคริปโทเคอร์เรนซี เช่น การพัฒนาวิธีการเก็บรักษาคริปโทเคอร์เรนซีที่ปลอดภัยจากการสูญหายและการจารกรรมจำนวนร้านขายสินค้าและบริการที่รับชำระด้วยค

ริบโทเคอร์เรนซี ความเข้าใจและการยอมรับเงินตราดิจิทัลของประชาชน การใช้ประโยชน์ในด้านอื่น ๆ ของคริปโทเคอร์เรนซี แนวทางจัดการเกี่ยวกับการไม่ระบุตัวตนและประเด็นภาษี การพัฒนาและการแพร่กระจายของระบบโทรคมนาคมและเทคโนโลยีอื่น ๆ เป็นต้น

ประเด็นเหล่านั้นยังเป็นคำถามที่ต้องใช้เวลาพิสูจน์ อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าคริปโทเคอร์เรนซีจะเติบโตจนแทนที่เงินตราสกุลหลัก หรือเป็นเพียงกระแสการเก็งกำไรระยะสั้น แต่เชื่อว่าเทคโนโลยีบล็อกเชน มีศักยภาพมากพอที่จะถูกใช้ประโยชน์ต่อไปในอนาคต อย่างไรก็ตาม การพัฒนาอย่างไม่หยุดนิ่งของเทคโนโลยี นอกจากทำให้มีสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นในวงการคริปโทเคอร์เรนซี เทคโนโลยีบล็อกเชนก็มีความก้าวหน้าเช่นกัน เริ่มต้นจาก บล็อกเชน 1.0 ซึ่งถูกนำมาใช้ในแง่การเป็นสื่อการในการแลกเปลี่ยนเพียงอย่างเดียว บล็อกเชน 2.0 ใช้บล็อกเชนในการทำธุรกรรม โดยเฉพาะการสร้างสัญญาอัจฉริยะ ซึ่งนำโดยอีเธอร์เรียม ในปี พ.ศ. 2557 บล็อกเชน 3.0 เริ่มต้นในปี พ.ศ. 2560 โดยพัฒนาต่อจากสัญญาอัจฉริยะไปสู่การเป็นแอปพลิเคชันแบบกระจายศูนย์ (Decentralized Application: Dapp) เพื่อลดการพึ่งพาโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง โดยจะถูกสร้างและพัฒนา เก็บข้อมูล สื่อสาร รวมทั้งทำงานบนเครือข่าย และบล็อกเชน 4.0 ซึ่งคาดว่าจะบล็อกเชนจะถูกบูรณาการกับการดำเนินงานต่าง ๆ ของธุรกิจในอนาคต

ยิ่งไปกว่านั้น ในปัจจุบันคาดว่าแฮชกราฟ (HashGraph) อาจเป็นแพลตฟอร์มที่มาแทนที่บล็อกเชน ทั้งนี้ แฮชกราฟ ซึ่งได้รับการรับรองสิทธิบัตรในปี พ.ศ. 2559 เป็นระบบสมุดบัญชีแยกประเภทแบบกระจายศูนย์ ซึ่งใช้การสื่อสารภายในเครือข่ายแบบซุบซิบ (Gossip about Gossip Protocol) และการลงคะแนนแบบเสมือน (Virtual Voting Algorithm) เพื่อรับรองธุรกรรม (แทน Proof-of-Work และ Proof-of-Stake) โดยทุกจุดบนเครือข่ายจะส่งความเห็นของตัวเอง และข้อมูลความเห็นที่ได้รับจากจุดอื่นก่อนหน้า ให้กับจุดที่กำลังสื่อสารกัน (เฉพาะข้อมูลที่อีกจุดไม่มี) ซึ่งทำให้ทุกจุดมีข้อมูลความเห็นของทั้งเครือข่าย โดยไม่ต้องสื่อสารกันโดยตรง วิธีการนี้เพิ่มความยุติธรรม เพราะลดอำนาจนักขุด ซึ่งเคยเป็นผู้เลือกธุรกรรมที่จะรวบรวมไว้ในบล็อก นอกจากนี้แต่ละบล็อกยังไม่จำเป็นต้องเชื่อมต่อกันเป็นเส้นเดียวอย่างบล็อกเชน ซึ่งโครงสร้างแบบนี้ช่วยลดการสูญเสียจากการที่นักขุดสร้างบล็อกพร้อม ๆ กัน และความล่าช้าจากการที่ทั้งเครือข่ายต้องตัดสินใจเลือกบล็อกใหม่ ด้วยกลไกดังกล่าว แฮชกราฟจึงรับรองธุรกรรมได้ประมาณ 250,000 ธุรกรรมต่อวินาที

บทสรุป

เทคโนโลยีทางการเงินเป็นกลุ่มนวัตกรรมที่มีผลต่อความอยู่รอดของสถาบันการเงินเป็นอย่างมาก ซึ่งคาดการณ์กันว่าเทคโนโลยีดังกล่าวไม่เพียงพลิกโฉมหน้าของวงการการเงิน แต่ยังรวมถึงทุกกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และชีวิตประจำวัน โดยคริปโทเคอร์เรนซี และบล็อกเชน ถือเป็นแกนกลาง หรือรากฐานที่สำคัญของเทคโนโลยีเหล่านั้น ด้วยความสำคัญของคริปโทเคอร์เรนซี และเทคโนโลยีเบื้องหลัง บทความชิ้นนี้ จึงมุ่งนำเสนอข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับคริปโทเคอร์เรนซีอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ

การเงิน อันจะเห็นได้ว่า เทคโนโลยีนี้มีความซับซ้อนในระดับสูง ทำให้ไม่มีความชัดเจนในหลายประเด็น เพราะฉะนั้น ทุกฝ่ายจึงควรให้ความสนใจ ทำการศึกษา และพัฒนา ทั้งในทางวิชาการ และในทางปฏิบัติ เพื่อสร้างความเข้าใจในวงกว้าง ให้มีการนำเทคโนโลยีนี้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ยิ่งไปกว่านั้น สิ่งที่สำคัญไม่แพ้การใช้ประโยชน์ คือ การเรียนรู้ถึงโทษที่อาจเกิดจากเทคโนโลยี ทั้งนี้ เพื่อวางแผนทางป้องกันปัญหา ซึ่งสามารถสร้างความเสียหายมหาศาล โดยแนวทางเหล่านั้นไม่ควรปิดกั้นโอกาสเติบโตของระบบนิเวศทางธุรกิจเทคโนโลยีทางการเงิน

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนขอขอบคุณ คุณ พศิน วนิชย์วรนนต์ ที่ช่วยจัดทำบทความฉบับนี้

บรรณานุกรม

- ธนาคารแห่งประเทศไทย ฝ่ายนโยบายการกำกับสถาบันการเงิน. (23) ว. 276/2561. (2018). ขอความร่วมมือสถาบันการเงินไม่ให้ทำธุรกรรมที่เกี่ยวข้องกับคริปโตเคอเรนซี (Cryptocurrency). ธนาคารแห่งประเทศไทย
- Australian Securities and Investments Commission. (2017). Information Sheet 225 (Info 225). *Australian Securities and Investments Commission*.
- Balcilar M., Bouri E., Gupta R., and Roubaud D. (2017). Can Volume Predict Bitcoin Returns and Volatility? A Quantiles-Based Approach. *Economic Modelling*. 64. pp. 74 - 81.
- Barrdear J. and Kumhof M. (2016). The Macroeconomics of Central Bank Issued Digital Currencies. *Bank of England*. Working Paper. bitcoin.org. (2009). About bitcoin.org. Web site: <https://bitcoin.org/en/about-us>

- Board of Governors of the Federal Reserve System. (2018). How much does It Cost to Produce Currency and Coin?. *Federal Reserve Bank*.
- Brenig C., Accorsi R., and Müller G. (2015). Economic Analysis of Cryptocurrency Backed Money Laundering. *Twenty-Third European Conference on Information Systems*. ECIS 2015 Completed Research Papers.
- Chunhachinda P. (2017). FinTech: Towards Thailand 4.0. *Electronic Journal of Open and Distance Innovative Learning (e-JODIL)*. 7 (1). pp. 1 – 23.
- Cocco L., Concas G., and Marchesi M. (2017). Using an Artificial Financial Market for studying a Cryptocurrency Market. *Journal of Economic Interaction and Coordination*. 12 (2). pp 345 – 365.
- CoinDesk. (2018). Bitcoin (USD) Price. Web site: <https://www.coindesk.com/price/>
- CoinMarketCap. (2018). Cryptocurrency Market Capitalizations. Web site: <https://coinmarketcap.com/>
- CoinMarketCap. (2018). 24 Hour Volume Rankings (Exchange). Website: <https://coinmarketcap.com/exchanges/volume/24-hour/all/>
- Cointelegraph. (2018). Post-ICO Review: What Happens to the Tokens of the Largest ICOs?. Website: <https://cointelegraph.com/news/post-ico-review-what-happens-to-the-tokens-of-the-largest-icos>
- Forbes. (2018). The Richest People in Cryptocurrency. Web site: <https://www.forbes.com/richest-in-cryptocurrency/#508342f71d49>
- Fry J. and Cheah E. (2016). Negative Bubbles and Shocks in Cryptocurrency Markets. *International Review of Financial Analysis*. 47. pp. 343 - 352.
- Gandal N. and Halaburda H. (2016). Can We Predict the Winner in a Market with Network Effects? Competition in Cryptocurrency Market. *Games*. 7 (3). pp. 1 - 21.
- Gjermundrød H. and Dionysiou I. (2014). Recirculating Lost Coins in Cryptocurrency Systems. *International Conference on Business Information Systems*. Conference Paper. pp 229 - 240.
- Harwick C. (2016). Cryptocurrency and the Problem of Intermediation. *The Independent Review*. 20 (4). pp. 569 - 588.

- Hayes A.S. (2017). Cryptocurrency Value Formation: An Empirical Study Leading to a Cost of Production Model for Valuing Bitcoin. *Telematics and Informatics*. 34 (7). pp. 1308 -1321.
- ICodata. (2018). Funds raised in 2018. Web site: <https://www.icodata.io/stats/2018>
- Katsiampa P. (2017). Volatility Estimation for Bitcoin: A Comparison of GARCH Models. *Economics Letters*. 158. pp. 3 - 6.
- Kim Y.B., Kim J.G., Kim W., Im J.H., Kim T.H., Kang S.J., and Kim C.H. (2016). Predicting Fluctuations in Cryptocurrency Transactions Based on User Comments and Replies. *PLoS ONE*. 11 (8). pp. 1 - 17.
- Lee T. (2018). As Bitcoin's Price Plunges, Skeptics Say the Cryptocurrency has No Value. Here's One Argument for Why They're Wrong. *CNBC*. Website: <https://www.cnbc.com/2018/01/16/skeptics-say-bitcoin-has-no-value-heres-why-theyre-wrong.html>
- Li X. and Wang C.A. (2017). The Technology and Economic Determinants of Cryptocurrency Exchange Rates: The Case of Bitcoin. *Decision Support Systems*. 95. pp. 49 - 60.
- Nadarajah S. and Chu J. (2017). On the Inefficiency of Bitcoin. *Economics Letters*. 150. pp. 6 - 9.
- Nakamoto S. (2008). Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. Web site: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>
- Nakamoto S. (2008). Bitcoin P2P e-Cash Paper. Web site: <https://www.mail-archive.com/search?l=cryptography@metzdowd.com&q=from:%22Satoshi+Nakamoto%22>
- Panigirtzoglou N. (2017). JPMorgan Strategist: Bitcoin Futures can 'Add Legitimacy' to Potential Emerging Asset Class. *CNBC*. Web site: <https://www.cnbc.com/2017/12/01/jpmorgan-strategist-bitcoin-futures-can-add-legitimacy.html>
- Peterson T. (2017). Metcalfe's Law as a Model for Bitcoin's Value. Working Paper.
- Pieters G. and Vivanco S. (2017). Financial Regulations and Price Inconsistencies across Bitcoin Markets. *Information Economics and Policy*. 39. pp. 1 - 14.
- Powell J. (2018). Cryptocurrency Market will hit \$1 Trillion Valuation This Year. *CNBC*. Website: <https://www.cnbc.com/2018/02/13/cryptocurrency-market-to-hit-1-trillion-valuation-in-2018-rakenceo.html>

- Raymaekers W. (2015). Cryptocurrency Bitcoin: Disruption, Challenges and Opportunities. *Journal of Payments Strategy & Systems*. 9 (1). pp. 30 - 46.
- Saito K. and Iwamura M. (2018). How to Make a Digital Currency on a Blockchain Stable. Working Paper.
- Scott B. (2016). How Can Cryptocurrency and Blockchain Technology Play a Role in Building Social and Solidarity Finance?. *United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD)*. Working Paper.
- Securities and Exchange Commission. (2017). Report of Investigation Pursuant to Section 21(a) of the Securities Exchange Act of 1934: The DAO. *Securities and Exchange Commission*.
- Stiglitz J. (2017). Bitcoin ‘Ought to Be Outlawed,’ Nobel Prize Winner Stiglitz Says. *Bloomberg*. Web site: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-11-29/bitcoin-ought-to-be-outlawed-nobel-prize-inner-stiglitz-says-jal10hxd>
- Urquhart A. (2016). The Inefficiency of Bitcoin. *Economics Letters*. 148. pp. 80 - 82.
- Van Vliet B. (2018). An Alternative Model of Metcalfe’s Law for Valuing Bitcoin. *Economics Letters*. 165. pp. 70 - 72.
- Wang J.C. (2014). A Simple Macroeconomic Model of Bitcoin. Working Paper.
- World Economic Forum. (2017). In 2020 Bitcoin will Consume more Power than the World does Today. *World Economic Forum*. Website: <https://www.weforum.org/agenda/2017/12/bitcoin-consume-more-power-than-world-2020/>

พัฒนาการการสหกรณ์ในประเทศไทย Development of Cooperatives in Thailand

ศิริลักษณ์ นามวงศ์¹

siriluck.nam@stou.ac.th

ประเสริฐ จรรยาสุภาพ²

prasert@mju.ac.th

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอพัฒนาการการสหกรณ์ในประเทศไทย ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2457-2558 ด้วยบริบทของการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีที่ได้จากการเก็บรวบรวม ข้อมูลสถิติในลักษณะของการวิจัยเอกสาร และนำมาอธิบายสภาพความเป็นจริงของการสหกรณ์ในประเทศไทย ในช่วงเวลา 4 ยุค คือ (1) ยุคที่หนึ่งช่วงเวลาปี พ.ศ. 2457-2470 เป็นยุคจัดตั้งสหกรณ์ (2) ยุคที่สองช่วงเวลาปี พ.ศ. 2471-2510 เป็นยุคที่สหกรณ์ขยายตัวและมีสถานะเป็นสถาบันการเงินหลัก (3) ยุคที่สามช่วงเวลาปี พ.ศ. 2511-2541 เป็นยุคการปรับตัวและขยายบทบาททางเศรษฐกิจของสหกรณ์ และ (4) ยุคที่สี่ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2542-2558 เป็นยุคที่มีพระราชบัญญัติสหกรณ์ที่มุ่งสร้างความ เชื่อถือทางธุรกิจของสหกรณ์ ผลจากการสังเคราะห์และวิเคราะห์เอกสาร พบว่า การสหกรณ์ในแต่ละ ช่วงเวลาที่ผ่านมามีส่วนช่วยในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในส่วนภูมิภาค นโยบาย ด้านสหกรณ์ สถานการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ตลอดจนการแนะนำส่งเสริม ของภาครัฐต่างมีส่วนทำให้การสหกรณ์ในประเทศประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว แต่การสหกรณ์จะ ประสบความสำเร็จได้อย่างแท้จริง คือ การที่ประชาชนในประเทศตระหนักถึงปัญหาด้านเศรษฐกิจและ สังคมที่ตนเองประสบอยู่ และแก้ไขปัญหาด้วยการจัดตั้งและดำเนินงานสหกรณ์ตามอุดมการณ์ หลักการและวิธีการสหกรณ์ บนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเองและมีความเข้าใจในระบบสหกรณ์อย่าง ถูกต้อง

คำสำคัญ: พัฒนาการการสหกรณ์

¹ นักศึกษาปริญญาเอกปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ประยุกต์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

² รองศาสตราจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ABSTRACT

The objective of this article was to present the development of cooperatives in Thailand in the context of politics, economy, society and technology during the year of 1914-2016. Secondary data were collected in this research in term of documentary research and were used to explain the reality of cooperatives in Thailand during four periods as follow: (1) during the year of 1914-1927, it was the establishment of cooperatives; (2) during the year of 1928-1967, this was the era of cooperative expansion and had status as the primary financial institution; (3) during the year of 1968-1998, it was the adaptation and expansion of the economic role of the cooperatives; and (4) during the year of 1999-2015, this was the era with the cooperative act which aimed at creating the trust in businesses of cooperatives. The results from synthesis and analysis of all data found that the cooperatives in each period had a role contributed to the economics and social development of local communities, cooperative policy, political situations, economy, society and technology. Additionally, the support from government extension had an influence on the success or failure of cooperatives. However, the cooperatives could be truly achieved as people in the country could realize the economic and social problems that they had been self-experiencing and solved those problems by establishing and operating the cooperatives, which followed the ideology, principles, and methods of cooperatives based on the basis of self-reliability and correct understanding in the cooperative systems.

Keywords: Development of cooperatives

บทนำ

การสหกรณ์เกิดขึ้นครั้งแรกในโลกที่ประเทศอังกฤษ ในช่วงตอนปลายศตวรรษที่ 18 ซึ่งเป็นยุคต่อของการปฏิวัติอุตสาหกรรม มีการนำเครื่องจักรมาใช้แทนแรงงานคน ส่งผลกระทบทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เกิดภาวะการ

ว่างงาน เศรษฐกิจตกต่ำ การถูกเอารัดเอาเปรียบในการซื้อขายสินค้า และคุณค่าของความเป็นมนุษย์ลดลงด้วยอำนาจของเงิน จึงมีนักเศรษฐศาสตร์ที่มีแนวความคิดอยากจะช่วยพยุงฐานะของสังคมให้ดีขึ้น ได้เสนอแนวทางปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจให้เกิดความเป็นธรรมแก่สังคม โดยการร่วมมือ

ระหว่างผู้ที่เดือดร้อนให้รู้จักการช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แนวความคิดดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นในเวลาต่อมา และได้มีการแพร่หลายไปทั่วโลก จนถึงในปัจจุบัน สหกรณ์ถือว่าเป็นองค์กรทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก และเป็นที่ยอมรับกันว่าสหกรณ์ที่เข้มแข็งเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และยังช่วยยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นอีกด้วย

สำหรับประเทศไทยการสหกรณ์ได้เข้ามามีบทบาทในภาคเศรษฐกิจของประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2457 เนื่องจากเริ่มมีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ ระบบเศรษฐกิจในภาคชนบทเปลี่ยนแปลงจากระบบเศรษฐกิจแบบเพื่อเลี้ยงตัวเอง มาสู่ระบบเศรษฐกิจแบบเพื่อการค้าและด้วยการไม่เท่าทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้น ทำให้ชาวนาในสมัยนั้นต้องประสบกับปัญหาความเดือดร้อนถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุน มีหนี้สินพอกพูน และต้องเสียกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกินของตนเอง การสหกรณ์จึงถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้น จนถึงปัจจุบันนับเป็นเวลากว่า 100 ปีที่การสหกรณ์เข้ามาในประเทศไทย

การศึกษาถึงพัฒนาการการสหกรณ์ในประเทศไทย ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2457-2558 จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิในลักษณะของการวิจัยเอกสาร จะทำให้ทราบถึงรากฐานของการ

สหกรณ์ที่เป็นอยู่และการสหกรณ์ที่เป็นไปในปัจจุบัน และส่งผลต่อการสหกรณ์ในอนาคตด้วย ปัญหาอุปสรรคของการสหกรณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ผ่านมาจะเป็นแนวทางในการส่งเสริมพัฒนาการสหกรณ์ และใช้ประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาการสหกรณ์ในอนาคตต่อไป บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ข้อมูลการสหกรณ์ในประเทศไทย ในช่วงเวลา 4 ยุค คือ (1) ยุคที่หนึ่งช่วงเวลาปี พ.ศ. 2457-2470 (2) ยุคที่สองช่วงเวลาปี พ.ศ. 2471-2510 (3) ยุคที่สามช่วงเวลาปี พ.ศ. 2511-2541 และ (4) ยุคที่สี่ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2542-2558

ยุคที่หนึ่งของการสหกรณ์ในประเทศไทย ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2457-2470

ในปี พ.ศ. 2457-2470 ช่วงเวลา 13 ปีนี้เป็นระยะทดลองนำการสหกรณ์มาปรับใช้ภายในประเทศไทย การจัดตั้งสหกรณ์นั้นยังไม่มีกฎหมายโดยเฉพาะจึงมีการนำพระราชบัญญัติสมาคม พ.ศ. 2457 ที่มีอยู่แล้วมาปรับปรุงแก้ไขใหม่เพื่อให้สามารถคุ้มครอง และใช้สำหรับจดทะเบียนสหกรณ์ที่จะตั้งขึ้นใหม่ และมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติเพิ่มเติมสมาคม พ.ศ. 2459 มาใช้บังคับชั่วคราวระยะเวลานึง ก่อนที่จะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช 2471 ในเวลาต่อมา

ตารางที่ 1 พัฒนาการของสหกรณ์ในประเทศไทยยุคที่หนึ่ง ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2457-2470

ช่วงระยะเวลา	ด้านการเมือง Politics (P)	ด้านเศรษฐกิจ Economy (E)	ด้านสังคม Society (S)	ด้านเทคโนโลยี Technology (T)
ช่วงยุคที่หนึ่ง พ.ศ. 2457-2470	1. นโยบายต่างประเทศ กับระบอบ ประชาธิปไตย 2. แนวคิดการกำเนิด สหกรณ์ในประเทศไทย 3. การเตรียมการจัดตั้ง สหกรณ์ เกิดกรรม พาณิชย์และสถิติ พยากรณ์ และพ.ร.บ. สมาคมเพิ่มเติม พ.ศ. 2459 4. การกำเนิดสหกรณ์ แห่งแรกกับองค์การ ประชาธิปไตยใน ระบบการเมืองไทย 5. การยกฐานะกรม สหกรณ์ และการให้ ความสำคัญกับการ สหกรณ์จากสถาบัน พระมหากษัตริย์	1. ระบบเศรษฐกิจการ แลกเปลี่ยน 2. การเปลี่ยนแปลงของ ระบบเศรษฐกิจ และ ระบบเกษตรกรรม นำมาสู่ปัญหาของ เกษตรกร 3. สหกรณ์กับการแก้ ปัญหาในระบบ เศรษฐกิจ 4. สหกรณ์ในระยะ ทดลอง	1. สหกรณ์กับการแก้ไข ปัญหาชนชั้นใน สังคมไทย 2. การเคลื่อนย้าย แรงงานและการ เปลี่ยนแปลงสู่ ครอบครัวเดียว	1. การปฏิรูปเทคโนโลยี การคมนาคม 2. เทคโนโลยีกับการสหกรณ์

ตารางที่ 1 พัฒนาการของสหกรณ์ในประเทศไทยยุคที่หนึ่งช่วงเวลาปี พ.ศ. 2457-2470 สรุปได้ดังนี้

ด้านการเมือง (Politics) ยุคที่หนึ่ง ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2457-2470

1. นโยบายต่างประเทศกับระบอบประชาธิปไตย พระบรมวิเทศนโยบายของรัชกาลที่ 5 ทรงเน้นหนักไปในการผูกมิตรกับมหาอำนาจตะวันตกและประเทศในยุโรปอื่น ๆ พร้อมกับเร่งศึกษาวิทยาการเพื่อจะได้ปรับปรุงประเทศให้เป็น

แบบอารยประเทศ ทรงมีพระราชดำริเห็นด้วยกับกลุ่มข้าราชการและประชาชนส่วนหนึ่งต้องการที่จะมีการปกครองแบบรัฐสภาและมีรัฐธรรมนูญแต่ต้องค่อยเป็นค่อยไป ทั้งนี้ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจเรื่องรัฐสภาและรัฐธรรมนูญ จึงยังทรงปกครองประเทศชาติด้วยระบบสมบูรณาญาสิทธิราช แต่ก็ได้ทรงปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการบริหาร

ราชการแผ่นดินให้สอดคล้องกับการบริหารราชการแผ่นดินของประเทศยุโรป

2. แนวคิดการกำเนิดสหกรณ์ในประเทศไทย ในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 5 ชาวนาประสบกับปัญหาความยากจน มีหนี้สินมาก สาเหตุเนื่องจากการมีการค้าขายกับต่างประเทศมากขึ้น ข้าวจึงเป็นสินค้าที่สำคัญในการส่งออก ชาวนาจึงต้องการผลิตข้าวให้ได้ปริมาณมากเพื่อนำไปขายแต่ไม่มีเงินทุนจึงไปกู้ยืมเงินมาจากนายทุนโดยการยอมเสียดอกเบี้ยสูง ทำให้เสียเปรียบและเสียกรรมสิทธิ์ในที่ทำกิน ด้วยสาเหตุความยากจนเหล่านี้ทำให้ทางราชการพยายามหาทางช่วยเหลือ ในปี พ.ศ. 2457 ได้เชิญ เซอร์เบอร์นาร์ดฮันเตอร์ (Sir Bernard Hunter) หัวหน้าธนาคารแห่งมัทธราส ประเทศอินเดีย มาสำรวจเพื่อแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น ซึ่งแนะนำให้ทางราชการจัดตั้งธนาคารให้กู้ยืมแห่งชาติ พร้อมให้ชาวนารวมตัวกันเป็นสมาคมเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันเรียกว่า “Co-operative Society” ซึ่งพระราชวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (พระองค์เจ้ารัชนีแจ่มจรัส) ได้บัญญัติศัพท์ภาษาไทยว่า “สหกรณ์”

3. การเตรียมการจัดตั้งสหกรณ์ เกิดกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ และพระราชบัญญัติสมาคมเพิ่มเติม พ.ศ. 2459 พระราชวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ทรงเลือกสหกรณ์แบบไรฟไฟเซนมาเป็นแนวทางในการจัดตั้งสหกรณ์ในประเทศไทย มีการจัดตั้ง “กรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์” สังกัด กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เมื่อวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2458

เพื่อดูแลรับผิดชอบงานสหกรณ์ และขณะนั้นยังไม่มีกฎหมายรับรองในการจดทะเบียนจัดตั้งสหกรณ์ จึงได้เลือกพระราชบัญญัติสมาคม พ.ศ. 2457 มาแก้ไขเพิ่มเติมให้มีบทบัญญัติในเรื่องของสมาคมสหกรณ์ และประกาศใช้พระราชบัญญัติสมาคมเพิ่มเติม พ.ศ. 2459 ในเวลาต่อมา

4. การกำเนิดสหกรณ์แห่งแรกกับองค์การประชาธิปไตยในระบบการเมืองไทย กรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ได้เผยแพร่ความรู้การสหกรณ์ให้แก่ราษฎร จนกระทั่งเกิดความเข้าใจและต้องการจัดตั้งสหกรณ์หาทุนขึ้นในพื้นที่ตำบลวัดจันทร์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2459 เรียกว่า “สหกรณ์วัดจันทร์ ไม่จำกัดสินใช้” โดยมีพระราชวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ อธิบดีกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ เป็นผู้รับผิดชอบจดทะเบียนสหกรณ์จึงถือได้ว่าการจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย เป็นพระราชโบายที่สำคัญของรัชกาลที่ 6 ในการหยั่งรากระบบประชาธิปไตยวิธีการหนึ่งโดยให้ประชาชนได้เรียนรู้จากระบบสหกรณ์ที่ประชาชนผู้ซึ่งเป็นสมาชิกสามารถกำหนดทิศทางและอนาคตของสหกรณ์

5. การยกฐานะกรมสหกรณ์ และการให้ความสำคัญกับการสหกรณ์จากสถาบันพระมหากษัตริย์ ในปี พ.ศ. 2463 กรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ได้รับการสถาปนาเป็น “กระทรวงพาณิชย์” แผนกสหกรณ์จึงได้รับการยกฐานะเป็น “กรมสหกรณ์” มีการขยายพื้นที่ในการจัดตั้งสหกรณ์เพิ่มมากขึ้น และในปี พ.ศ. 2469 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ได้เสด็จพระราช

ดำเนินไปทอดพระเนตรการประชุมใหญ่ของ คณะกรรมการและสมาชิกสหกรณ์บ้านดอน ไม่จำกัด สิ้นใช้ ณ ประจําพิธีในวัดนางพระยา จังหวัดพิษณุโลก เมื่อวันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2469

ด้านเศรษฐกิจ (Economy) ยุคที่หนึ่ง ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2457-2470

1. ระบบเศรษฐกิจการแลกเปลี่ยน ในช่วง สมัยรัชกาลที่ 5 มีการเปลี่ยนแปลงหลายประการในการนำประเทศเข้าสู่ความเจริญสมัยใหม่แบบ ตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษา สาธารณูปโภค และสาธารณูปการ การสื่อสารโทรคมนาคม การค้าขายกับต่างประเทศ มีการเลิกทาส การเปลี่ยนแปลง เหล่านี้มีผลสำคัญต่อวิวัฒนาการทางเศรษฐกิจของประเทศจากระบบเศรษฐกิจเพื่อยังชีพ (Subsistence Economy) ซึ่งเป็นการผลิตเพื่อการอุปโภคและบริโภคในครัวเรือน เปลี่ยนมาเป็นระบบเศรษฐกิจการแลกเปลี่ยน (Exchange Economy) ซึ่งเป็นการผลิตเพื่อการซื้อขาย

2. การเปลี่ยนแปลงของระบบ เศรษฐกิจและระบบเกษตรกรรมนำมาสู่ปัญหา ของเกษตรกร เป็นการเปลี่ยนรูปแบบจากการผลิต เพื่อการยังชีพให้เพียงพอต่อการบริโภคมาเป็นการ ผลิตเพื่อการค้าและการส่งออก ในการทำนา การ ผลิตข้าวเปลือกและข้าวสาร เมื่อปัจจัยการผลิตมี ความต้องการมากขึ้น เพราะผลผลิตจากการทำนา เป็นที่ต้องการทั้งภายในและภายนอกประเทศ ปัญหาของเกษตรกรจึงเกิดขึ้น ที่สำคัญคือแหล่ง

เงินทุนซึ่งหาได้ยาก นอกจากนั้นแล้วดอกเบี้ย ในการกู้ยืมมีอัตราสูง การซื้อขายผลผลิตการเกษตร ถูกเอารัดเอาเปรียบและถูกกดราคา ที่ดินที่เป็น ปัจจัยสำคัญในการผลิตที่หายาก ต้องซื้อหรือต้อง เช่าที่ดินเพื่อการเพาะปลูกในราคาแพง

3. สหกรณ์กับการแก้ปัญหาในระบบ เศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เริ่มมีการปรับตัวเข้าสู่ อารยประเทศ ประกอบกับการปฏิรูปการเงิน การคลัง การคมนาคม และการส่งเสริม การเกษตร ความต้องการปัจจัยการผลิตของ ประเทศมีการปรับตัวสูงขึ้น เพื่อให้ผลผลิตมี เพียงพอต่อการนำไปขายและการแปรรูปเพื่อ ส่งออกไปยังประเทศข้างเคียง ดังนั้นในปี พ.ศ. 2457 จึงเริ่มมีการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกษตรกร โดยใช้วิธีการสหกรณ์มาแก้ไขปัญหาในเรื่อง ปัจจัยการผลิต

4. สหกรณ์ในระยะทดลอง หลังจากมี การจัดตั้งสหกรณ์ในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2459 ปรากฏว่าการดำเนินงานได้ผลเป็นอย่างดี ทาง ราชการจึงขยายการจัดตั้งสหกรณ์ไปยังท้องที่อื่น ๆ มีการขอจดทะเบียนจัดตั้งสหกรณ์เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในปี พ.ศ. 2463 มีสหกรณ์ทั้งสิ้น 60 สหกรณ์ ซึ่งตั้งอยู่ในจังหวัดพิษณุโลก 25 สหกรณ์ ลพบุรี 33 สหกรณ์ และพระนครศรีอยุธยา 2 สหกรณ์ โดยใช้เงินทุนกู้ยืมจากแบงก์สยามกัมมาจล จำกัด และเมื่อสหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นสามารถส่งเงินกู้คืนได้ รัฐบาลจึงนำเงินกู้ที่ส่งคืนไปใช้หมุนเวียนในการ

จัดตั้งสหกรณ์ต่อไป ในปี พ.ศ. 2470 มีสหกรณ์
หาทุนเพิ่มขึ้นรวมเป็น 80 สหกรณ์

ด้านสังคม (Society) ยุคที่หนึ่ง ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2457-2470

1. สหกรณ์กับการแก้ไขปัญหาชน
ชั้นในสังคมไทย ในอดีตก่อนปี พ.ศ. 2457
ระบบสังคมไทย คือ สังคมแบบเกษตรที่มีความ
เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจ มีความเชื่อตามประเพณี
การร่วมแรงร่วมใจในการทำบุญตามประเพณี
การร่วมแรงกันในการลงแขก ดำนา เกี่ยวข้าว
แต่ในสังคมไทยยังมีการแบ่งชนชั้นทางสังคม
อย่างชัดเจน การประกอบอาชีพทำนาจึงเป็น
เรื่องของเจ้าขุนมูลนาย เสนาบดี ต่อมาในปลาย
สมัยรัชกาลที่ 5 มีการยกเลิกระบบทาส ไพร่ จึงมี
ผลกระทบในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมจาก
ปัจจัยการผลิตทางการเกษตรที่มีความต้องการ
เพิ่มขึ้น ทางราชการจึงต้องพยายามแก้ไขปัญหา
สังคมโดยใช้การสหกรณ์เป็นแนวทางหนึ่งที่ใช้ใน
การแก้ปัญหาดังกล่าว แรงงานจากระบบทาส
ไพร่เดิมต้องรวมกันเข้าเป็นสหกรณ์และใช้
อุดมการณ์ หลักการ และวิธีการสหกรณ์เพื่อให้
สามารถอยู่รอดได้ในสังคม

2. การเคลื่อนย้ายแรงงาน และการ
เปลี่ยนแปลงสู่ครอบครัวเดี่ยว หลังจากปี พ.ศ.
2448 ที่มีการเลิกทาส ประชากรเหล่านั้นจึงไป
ประกอบอาชีพเกษตรกรรมแต่บางส่วนไม่ประสบ
ผลสำเร็จ ทำให้เกิดปัญหาสังคมโดยการอพยพ
ครอบครัวไปอยู่นอกเมืองไม่เป็นหลักแหล่งยากต่อ
การดูแลจากทางราชการในด้านต่าง ๆ ดังนั้นการ

สหกรณ์จึงเป็นเครื่องมือของทางราชการในการ
แก้ปัญหาสังคมในเรื่องของการเคลื่อนย้ายแรงงาน
ได้ ใน 2 กรณี คือ กรณีที่หนึ่งทำให้ประชาชนรัก
ถิ่นฐานรวมกันเป็นหมู่เหล่า ไม่มีการเคลื่อนย้าย
แรงงานหรือย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยให้มาอยู่เป็นกลุ่ม
เป็นหมู่ แล้วมีการจัดตั้งเป็นสหกรณ์ขึ้นเพื่อดูแล
กันเอง และในกรณีที่สองการรวมกันจัดตั้งเป็น
สหกรณ์ของประชาชนในบริเวณพื้นที่เดียวกันทำ
ให้ไม่มีการเคลื่อนย้ายไปตั้งถิ่นฐานที่ใหม่อีก
นอกจากนี้สภาพสังคมไทยสมัยก่อนปี พ.ศ. 2459
ครอบครัวของคนไทยส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัว
ขยายอยู่ในบริเวณเดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน เมื่อ
สังคมเปลี่ยนแปลงไปลักษณะของครอบครัวไทย
เริ่มเปลี่ยนแปลงเป็นครอบครัวเดี่ยว เนื่องจาก
ความจำเป็นในการประกอบอาชีพ ทำให้
ความสัมพันธ์กับคนในครอบครัวมีน้อยลง การ
สหกรณ์มีส่วนทำให้ครอบครัวเดี่ยวเหล่านั้นมา
ร่วมกันประกอบอาชีพเพื่อการช่วยเหลือซึ่งกัน
และกันได้

ด้านเทคโนโลยี (Technology) ยุคที่ หนึ่งช่วงเวลาปี พ.ศ. 2457-2470

1. การปฏิรูปเทคโนโลยีการคมนาคม
รัชกาลที่ 5 ทรงตระหนักถึงความสำคัญเรื่องการ
คมนาคมของประเทศ ซึ่งกำลังอยู่ในยุคการ
ปรับตัวเข้าสู่ความทันสมัย จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้มี
การปรับปรุงการคมนาคมให้เจริญก้าวหน้า ทั้ง
ทางบกและทางน้ำ การปรับปรุงการคมนาคมที่
สำคัญในสมัยนั้น ได้แก่ การขุดคลอง สร้างท่าบ

และประตุน้ำ การสร้างถนน และการสร้างทางรถไฟ นอกจากนี้ ยังส่งเสริมให้มีการใช้เครื่องจักรเครื่องยนต์ช่วยในการทำงาน ในการนี้รัฐบาลได้ให้การสนับสนุนด้วยการให้รางวัลแก่บริษัทห้างร้านที่ประดิษฐ์เครื่องจักรที่เหมาะสมกับความต้องการในการทำงาน

2. เทคโนโลยีกับการสหกรณ์ ในอดีตประเทศไทยมีพื้นฐานของเกษตรกรรม การใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ มีแนวโน้มในทางเกษตรกรรม เมื่อโลกมีการเปลี่ยนแปลงและมีความเจริญขึ้นทางด้านเทคโนโลยีในทุกสาขา ประเทศไทยก็เริ่มพัฒนาตามเทคโนโลยีสาขาต่าง ๆ ที่ไหลเข้ามาจากประเทศทางตะวันตก ด้านที่มีความสำคัญต่อประเทศไทย คือ เทคโนโลยีด้านกระบวนการผลิตการเกษตร โดยเฉพาะการใช้เครื่องจักรเพื่อการเกษตรซึ่งมีผลโดยตรงกับสมาชิกสหกรณ์ในสมัยนั้น

ยุคที่สองของการสหกรณ์ในประเทศไทย

ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2471-2510

ยุคที่สองช่วงเวลาปี พ.ศ. 2471-2510 หลังจากจัดตั้งสหกรณ์แห่งแรกมาเป็นเวลา 12 ปี แล้วปรากฏว่าสหกรณ์ถูกใช้เป็นเครื่องมือทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนผู้เป็นสมาชิกสหกรณ์ได้เป็นอย่างดี จึงมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสหกรณ์โดยเฉพาะ ในปี พ.ศ. 2471 แต่ด้วยการเร่งรีบในการจัดตั้งสหกรณ์ทำให้เกิดความบกพร่องหลายประการ ส่งผลต่อความเสื่อมศรัทธาระบบสหกรณ์ ทำให้ในช่วงเวลาปี พ.ศ. 2498-2510 อัตราการขยายตัวของสหกรณ์ลดลง ทางราชการจึงส่งเสริมให้ทดลองจัดตั้งสหกรณ์เครดิตเพื่อผลิตกรรมซึ่งเป็นต้นแบบของสหกรณ์การเกษตรในเวลาต่อมา

ตารางที่ 2 พัฒนาการของสหกรณ์ในประเทศไทยยุคที่สอง ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2471-2510

ช่วงระยะเวลา	ด้านการเมือง Politics (P)	ด้านเศรษฐกิจ Economy (E)	ด้านสังคม Society (S)	ด้านเทคโนโลยี Technology (T)
ช่วงยุคที่สอง พ.ศ. 2471-2510	1. การตรา พ.ร.บ. สหกรณ์ พุทธศักราช 2471 กฎหมาย สหกรณ์ ฉบับแรก ของไทย 2. การเปลี่ยนแปลงการ ปกครอง พ.ศ. 2475 3. การตรา พ.ร.บ. ธนาคารเพื่อการ สหกรณ์ พ.ศ. 2486 4. การสถาปนา กระทรวงสหกรณ์ และเกิดกรมตรวจ บัญชีสหกรณ์	1. สหกรณ์ระยะขยายตัว 2. สหกรณ์ระยะทรงตัว 3. สหกรณ์กับนโยบาย เศรษฐกิจคณะราษฎร 4. สหกรณ์กับนโยบาย สมัยจอมพล ป.พิบูล สงคราม 5. แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-2 6. กำเนิดธนาคารเพื่อ การเกษตรและ สหกรณ์ การเกษตร (ธ. ก.ส.)	1. สังคมประชาธิปไตยกับ การสหกรณ์ 2. กลุ่มพลังในสังคมไทย 3. การเปลี่ยนแปลง ในสังคมไทยหลัง สงครามโลกครั้งที่ 2	1. เทคโนโลยีเคมี เกษตร

ตารางที่ 2 พัฒนาการของสหกรณ์ในประเทศไทยยุคที่สองช่วงเวลาปี พ.ศ. 2471-2510 สรุปได้ดังนี้

ด้านการเมือง (Politics) ยุคที่สอง ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2471-2510

1. การตราพระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช 2471 กฎหมายสหกรณ์ฉบับแรกของไทย พระราชบัญญัติสมาคมเพิ่มเติม พ.ศ. 2459 มีความไม่เหมาะสมกับการขยายตัวของสหกรณ์ จึงมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช 2471 เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2471 ซึ่งนับว่าเป็นกฎหมายสหกรณ์ฉบับแรกของประเทศไทยที่มีลักษณะเป็นกฎหมายคุ้มครองสหกรณ์ ส่งผลให้สหกรณ์ในประเทศไทยมีการขยายตัวของกิจการสหกรณ์อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว นอกจากมีการจัดตั้งสหกรณ์หาทุนเพิ่มมากขึ้นแล้ว ยังมีการจัดตั้ง

สหกรณ์รูปแบบอื่น ๆ เช่น ร้านค้าสหกรณ์ ในปี พ.ศ. 2480 สหกรณ์นิคม ในปี พ.ศ. 2481 สหกรณ์ออมทรัพย์ ในปี พ.ศ. 2492 สหกรณ์ประมง ในปี พ.ศ. 2497 สหกรณ์เครดิตเพื่อผลิตกรรม ในปี พ.ศ. 2502 เป็นต้น จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2510 ปรากฏมีจำนวนสหกรณ์ทุกประเภททั่วประเทศถึง 10,687 สหกรณ์

2. การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 คณะราษฎรนำโดย “พลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา” ได้ทำการยึดอำนาจและเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

โดยใช้ระบบรัฐสภาอำนาจมาจากประชาชนที่มีการเลือกผู้แทนของตนเองเข้าไปในสภา เรียกว่า “ผู้แทนราษฎร” มีอำนาจสูงสุด คือ “อำนาจอธิปไตยและรัฐสภา” ซึ่งแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชเป็นระบอบประชาธิปไตย แต่การสหกรณ์ในประเทศไทยก็ไม่ได้ได้รับผลกระทบ และยังคงดำเนินกิจการและขยายตัวอย่างต่อเนื่อง

3. การตราพระราชบัญญัติธนาคารเพื่อการสหกรณ์ พ.ศ. 2486 การให้ความช่วยเหลือจัดหาเงินทุนสำหรับให้กู้ยืมแก่สหกรณ์และสหกรณ์เริ่มมีการจัดตั้งขยายตัวมากขึ้นในปี พ.ศ. 2483 รัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณประจำปี โดยตั้งเป็น “ทุนส่งเสริมสหกรณ์” ซึ่งเป็นแหล่งเงินทุนที่มีความสำคัญสำหรับให้สหกรณ์ต่าง ๆ ได้กู้ยืมลงทุนในทรัพย์สินถาวร จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2486 รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติธนาคารเพื่อการสหกรณ์ พ.ศ. 2486 ซึ่งเป็นผลจากอัตราการเพิ่มจำนวนสหกรณ์ที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้รัฐบาลต้องมีข้อกำหนดให้การคุ้มครองสหกรณ์มากยิ่งขึ้น

4. การสถาปนากระทรวงสหกรณ์และเกิดกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ ในปี พ.ศ. 2495 ขณะสังกัดกระทรวงเกษตรธิการ กรมสหกรณ์ได้ยกฐานะเป็น “กระทรวงการสหกรณ์” เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2495 และได้เปลี่ยนชื่อเป็น “กระทรวงสหกรณ์” ในปี พ.ศ. 2496 มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการจัดตั้ง ควบคุมและส่งเสริมสหกรณ์ สำหรับงานการตรวจบัญชีสหกรณ์เริ่ม

เกิดขึ้นครั้งแรกใน พ.ศ. 2459 อยู่ในความรับผิดชอบของแผนกงานสหกรณ์ กรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ต่อมาเมื่อได้เลื่อนฐานะเป็น “กรมตรวจบัญชีสหกรณ์” สังกัดกระทรวงการสหกรณ์ เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2495 มีหน้าที่ตรวจสอบบัญชีของสหกรณ์ทุกประเภท และในปี พ.ศ. 2506 กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ได้เปลี่ยนไปขึ้นกับกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ

**ด้านเศรษฐกิจ (Economy) ยุคที่สอง
ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2471-2510**

1. สหกรณ์ระยะขยายตัว หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 รัฐบาลให้การสนับสนุนการสหกรณ์เป็นอย่างดีจึงยังขยายตัวอย่างรวดเร็ว จนสิ้นปี พ.ศ. 2477 มีการจัดตั้ง 440 สหกรณ์ มีสมาชิกทั้งสิ้น 6,324 คน ในท้องที่ 14 จังหวัด สำหรับเงินทุนรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณประจำปีให้ รวมทั้งยังจัดหาทุนจากแหล่งอื่นมาสนับสนุนอีกด้วย นอกจากนั้นในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2490 รัฐบาลยังได้ตั้งธนาคารเพื่อการสหกรณ์ เพื่อนำเงินทุนไปให้สมาชิกสหกรณ์กู้ยืมต่อการหนึ่ง การสนับสนุนของรัฐบาลส่งผลให้กิจการสหกรณ์ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ในปี พ.ศ. 2476 มีสหกรณ์หาทุนรูปเดียว จำนวน 236 สหกรณ์ ในปี พ.ศ. 2490 เป็นช่วงที่มีการเร่งรัดจัดตั้งสหกรณ์เป็นอย่างมาก จึงทำให้ในปี พ.ศ. 2505 ได้จัดตั้งกระทรวงสหกรณ์ขึ้น โดยมีจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี รักษาราชการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสหกรณ์

2. สหกรณ์ระยะทรงตัว นโยบายด้านสหกรณ์ของรัฐเน้นที่การปรับปรุงสหกรณ์ที่มีอยู่เดิมให้มั่นคง และจัดสหกรณ์ให้อยู่ในแบบอเนกประสงค์ ด้วยเหตุนี้การจัดตั้งสหกรณ์จึงเพิ่มขึ้นเฉพาะบางรูปเท่านั้น ทำให้หลังจากปี พ.ศ. 2497 อัตราการขยายตัวของสหกรณ์จึงลดลงและมีการสังเลิสหกรณ์ที่มีปัญหาเสียหาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหกรณ์หาทุน กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2498 มีสหกรณ์หาทุน จำนวน 9,847 สหกรณ์ แต่พอในปี พ.ศ. 2510 มีสหกรณ์เหลืออยู่ จำนวน 9,835 สหกรณ์ โดยมีสาเหตุเนื่องมาจากการเร่งรัดจัดตั้งสหกรณ์ ในช่วงปี พ.ศ. 2490-2497 ทำให้ขาดการตรวจสอบพิจารณาจัดตั้งให้ถูกหลักเกณฑ์ ที่สำคัญประชาชนยังไม่ได้ทำความเข้าใจในวิธีการสหกรณ์ดีพอ และมีเจ้าหน้าที่น้อย เป็นสาเหตุให้สหกรณ์ดำเนินงานขาดทุนและล้มเลิกไปหลายสหกรณ์ ส่งผลให้เกิดความเสื่อมศรัทธาในระบบสหกรณ์ในช่วงเวลานั้น

3. สหกรณ์กับนโยบายเศรษฐกิจคณะราษฎร คณะราษฎรได้มอบหมายให้หลวงประดิษฐมนูธรรม (นายปรีดี พนมยงค์) เป็นผู้ร่าง “เค้าโครงเศรษฐกิจแห่งชาติ” แต่กลับได้รับการปฏิเสธจากรัฐบาลและสมาชิกของคณะราษฎรบางส่วน เพราะเค้าโครงเศรษฐกิจดังกล่าว เป็นการเปลี่ยนแปลงประเพณีเศรษฐกิจที่สังคมไทยเคยมีมาโดยมีแนวคิดต้องการให้สมาชิกสหกรณ์รวมกลุ่มกันผลิต ซึ่งจะได้ผลผลิตมากกว่าต่างคนต่างทำ เป็นการประหยัดทั้งทรัพยากร แรงงาน และเวลา ประกอบทั้งรัฐบาล

สามารถดูแลได้โดยผ่านคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ที่ต้องดูแลสมาชิกสหกรณ์อีกต่อหนึ่ง และประการสุดท้าย คือ ผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นจะถูกแบ่งประโยชน์โดยความเป็นธรรมตามส่วนธุรกิจนั้น ๆ แต่ในขณะนั้นยังมีผู้ที่ไม่เข้าใจในระบบสหกรณ์ดีพอ จึงดูประหนึ่งว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงชีวิตและวัฒนธรรมของคนในประเทศไป

4. สหกรณ์กับนโยบายสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ภายหลังจากที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้นำรัฐบาลในปี พ.ศ. 2481-2487 ความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจ โดยมีหลวงวิจิตรวาทการเป็นต้นความคิด ระบบเศรษฐกิจดังกล่าวมีลักษณะเป็นทุนนิยม โดยการนำของรัฐ คือ สนับสนุนบรรดานายทุนน้อย ข้าราชการ พ่อค้าแม่ค้ารายย่อย และชาวนาผู้ร่ำรวยเป็นอันดับแรก แต่มิได้ขัดขวางการขยายตัวของอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ และทั้งหมดนี้อยู่ภายใต้การควบคุมของระบบราชการ โดยรัฐต้องซื้อที่ดินจากเจ้าของเดิมแล้วขายให้แก่ชาวนา คนไทยทุกคนต้องมีที่ดินไว้เป็นกรรมสิทธิ์ตามควรแก่อัตภาพ ชนชั้นกลางขนาดย่อมมีการต้องรวมตัวกันในการผลิตและการค้าในรูปสหกรณ์

5. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-2 ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) นี้ รัฐบาลกู้เงินจากธนาคารโลกมาพัฒนาประเทศ โดยกำหนดเป้าหมายด้านสหกรณ์เพื่อให้สหกรณ์สามารถดำเนินงานได้เองอย่างเป็นปึกแผ่น หรือให้สหกรณ์

สามารถเลี้ยงตัวเองได้ภายในระยะเวลาอันสมควร เน้นหนักในด้านการศึกษาอบรมเป็นอันดับแรก มีการดำเนินการปรับปรุงและจัดตั้งสหกรณ์บางประเภท ส่งเสริมให้สหกรณ์เลี้ยงตนเองได้ ทดลองตั้งสหกรณ์ อบรมพนักงานสหกรณ์ให้รู้หลักและวิธีการสหกรณ์ เพื่อให้ออกไปอบรมสมาชิก เน้นการเพิ่มผลผลิตและจัดตั้งระบบสินเชื่อเกษตรที่เหมาะสม ส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510-2514) เน้นส่งเสริมสถาบันเกษตรกร เช่น สหกรณ์ กลุ่มชาวนา สมาคมชลประทานราษฎร์ กลุ่มเกษตรกรประเภทต่าง ๆ ตลอดจนหน่วยงานுகีกรให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง และอำนวยความสะดวกแก่เกษตรกรในฐานะตัวแทนของเกษตรกรอย่างแท้จริง พยายามราคาข้าวเปลือกนอกจากด้านส่งเสริมธรรมดาแล้ว รัฐได้ดำเนินงานตามโครงการช่วยเหลือชาวนาในเรื่องเร่งรัดการเพิ่มผลผลิต การพยายามราคาข้าวเปลือก และสินเชื่อการเกษตร สำหรับสหกรณ์ได้เน้นปรับปรุงให้มีขนาดใหญ่ขึ้นและมีลักษณะเป็นสหกรณ์อเนกประสงค์

6. กำเนิดธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ในปี พ.ศ. 2509 ได้มีการจัดตั้งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ขึ้น โดยได้รับโอนกิจการจากธนาคารเพื่อการสหกรณ์ ตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2509 โดยนายจำเริญ สาระนาท ผู้จัดการ ธ.ก.ส. คนแรก ในช่วงปี พ.ศ. 2509-2519 ธ.ก.ส. กำหนดบทบาทไปสู่ธนาคารพัฒนาชนบท มุ่งลดบทบาทเงินกู้ธนาคารให้มีความสำคัญกับการให้

สินเชื่อเพื่อการผลิตระยะสั้น และระยะปานกลาง แก่เกษตรกรให้ทั่วถึงอย่างรวดเร็ว เพื่อลดบทบาทของเงินกู้ธนาคาร โดยสร้างนวัตกรรมทางการเงินใหม่ที่ให้สินเชื่อแก่เกษตรกรรายคน โดยใช้บุคคลในกลุ่มค้าประกันรับรองรับผิดชอบอย่างลูกหนี้ร่วมกัน สร้างรากฐานความพร้อมของเกษตรกรเพื่อสร้างรายได้และฐานะทางการเงินที่มั่นคงให้แก่เกษตรกร

ด้านสังคม (Society) ยุคที่สอง ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2471-2510

1. สังคมประชาธิปไตยกับการสหกรณ์ ในช่วงปี พ.ศ. 2475 สังคมไทยในสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นประชาธิปไตย แต่ในภาคชนบทซึ่งเป็นกลุ่มประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ก็ยังไม่ค่อยมีความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตยดีพอ ไม่เข้าใจในสิทธิและหน้าที่ของการเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย สังคมในชนบทจึงไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก แต่การสหกรณ์ซึ่งถือได้ว่าเป็นประชาธิปไตยในระดับพื้นฐานได้กลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เพราะได้มีการขยายการจัดตั้งขึ้นเรื่อย ๆ โดยหน่วยงานทางราชการดำเนินการให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชน ทำให้สหกรณ์แพร่ขยายเข้าไปในสังคมส่วนใหญ่ของประชาชนในประเทศ

2. กลุ่มพลังในสังคมไทย หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 มีบุคคล 3 กลุ่ม เข้ามามีบทบาทสำคัญในสังคมไทย โดยเฉพาะด้าน

การเมือง “กลุ่มแรก” คือ กลุ่มเจ้าและพวกอนุรักษนิยม ซึ่งยังมีความเคลื่อนไหวทางการเมืองอยู่ แต่หลังจากการปฏิวัติใน ปี พ.ศ. 2476 ซึ่งมีพระองค์เจ้าบรมเดชเป็นผู้นำต้องล้มเหลว ทำให้อิทธิพลของกลุ่มนี้เสื่อมลง “กลุ่มที่สอง” เป็นกลุ่มของปัญญาชนที่ได้รับการศึกษาจากประเทศตะวันตกและมีความคิดแบบเสรีนิยม มีนายปรีดี พนมยงค์ (หลวงประดิษฐมนูธรรม) เป็นผู้นำได้เข้ามามีบทบาทสำคัญทางการเมืองต่อมา แต่ต้องถูกทำลายโดย “กลุ่มที่สาม” คือ กลุ่มทหารซึ่งมีหลวงพิบูลสงคราม (แปลก พิบูลสงคราม) เป็นหัวหน้า กลุ่มนี้เป็นคู่แข่งสำคัญของกลุ่มพลเรือนเสรีนิยม แต่ขณะนั้นมีพระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) ซึ่งมีความสามารถในการประนีประนอมยังดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอยู่ จึงทำให้ทั้งสองฝ่ายสามารถถ่วงดุลกันได้ ภายหลังจากที่พระยาพหลพลพยุหเสนาได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในปี พ.ศ. 2481 หลวงพิบูลสงครามจึงเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทน ทำให้กลุ่มทหารมีอำนาจและเพิ่มบทบาททางการเมืองขึ้นเรื่อย ๆ

3. การเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ะยะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปอีกรูปแบบหนึ่งโดยนับจากปี พ.ศ. 2490 สถานการณ์ของโลกกำลังตึงเครียดจากการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ โดยจีนกลายเป็นประเทศคอมมิวนิสต์ในปี พ.ศ. 2492 รัฐบาลไทยจึงดำเนินนโยบายเร่งพัฒนา

เศรษฐกิจและสังคม เพื่อต่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ ด้วยการมีสัมพันธภาพกับโลกเสรีโดยเฉพาะกับประเทศสหรัฐอเมริกา นโยบายดังกล่าวสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหลายประการที่เกี่ยวข้องกับสหกรณ์ เช่น การจัดตั้งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีการสอนในระดับปริญญาตรีด้านสหกรณ์ การจัดตั้งร้านสหกรณ์เพื่อแก้วิกฤตสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคหายาก และมีราคาแพง การเคลื่อนย้ายแรงงานในภาคเกษตรกรรมเข้ามาสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการมากขึ้นซึ่งส่งผลต่อจำนวนสมาชิกในสหกรณ์ภาคการเกษตร

ด้านเทคโนโลยี (Technology) ยุคที่สองช่วงเวลาปี พ.ศ. 2471-2510

เทคโนโลยีเคมีเกษตร ปัจจัยการผลิตทางการเกษตรในยุคการขยายตัวทางเศรษฐกิจ มีการผลิตสินค้าเพื่อการส่งออกเพิ่มมากขึ้นจึงอาศัยปัจจัยที่ช่วยในการผลิตให้ผลผลิตมากยิ่งขึ้น ปุ๋ยเคมีและสารกำจัดศัตรูพืชเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องใช้ในการผลิต เพราะเกษตรกรต้องการได้ผลผลิตสูงโดยปราศจากโรคพืชและแมลงรบกวน สามารถสนองตอบต่อความต้องการของเกษตรกรได้อย่างรวดเร็ว ทำให้วัฒนธรรมทางเกษตรกรรมของไทยเปลี่ยนแปลง สมาชิกสหกรณ์จึงมีต้นทุนการผลิตสูงและจากการใช้เคมีภัณฑ์ในการเกษตร การจัดหาปัจจัยในการผลิตที่กล่าวมาจึงกลายเป็นธุรกิจหนึ่งของสหกรณ์ภาคการเกษตรจนถึงปัจจุบัน

ยุคที่สามของการสหกรณ์ในประเทศไทย ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2511-2541

ในระหว่างปี พ.ศ. 2511-2541 ช่วงระยะเวลา 30 ปีนี้ เป็นยุคของการปรับตัวและขยายบทบาทในทางเศรษฐกิจอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 ซึ่งเปิดโอกาสให้สหกรณ์หาทุนควบ

รวมเป็นสหกรณ์การเกษตร เกิดสหกรณ์ที่มีขนาดใหญ่ขึ้น ปริมาณธุรกิจในแต่ละสหกรณ์มากขึ้น เกิดความคึกคักในทางธุรกิจอำนวยความสะดวกแก่สมาชิกสหกรณ์ยิ่งกว่าแต่ก่อน

ตารางที่ 3 พัฒนาการของสหกรณ์ในประเทศไทยยุคที่สาม ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2511-2541

ช่วงระยะเวลา	ด้านการเมือง Politics (P)	ด้านเศรษฐกิจ Economy (E)	ด้านสังคม Society (S)	ด้านเทคโนโลยี Technology (T)
ช่วงยุคที่สาม พ.ศ. 2511-2541	1. การตรา พ.ร.บ. สหกรณ์ พ.ศ. 2511 2. การควบรวมสหกรณ์ และกำหนดสันนิบาต สหกรณ์แห่งประเทศไทย 3. การแก้ไขเพิ่มเติม พ.ร.บ.สหกรณ์ พ.ศ. 2511 4. การกำหนดกรรม ส่งเสริมสหกรณ์ 5. การกำหนดประเภท สหกรณ์ 6 ประเภท ตามกฎหมายกระทรวง พ.ศ. 2516 6. การสหกรณ์บัญญัติ ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2534 และ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540	1. แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3-4 2. โครงการเสริมสร้าง สหกรณ์ และโครงการ สินเชื่อเพื่อการผลิต และบริการตลาดข้าว ของสหกรณ์ 3. แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5-6 4. กำหนดสาคดลูกค้าอภส. 5. แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7-8 6. เศรษฐกิจประเทศ ไทยตกต่ำ	1. สังคมซับซ้อน 2. การศึกษาของ ประเทศกับระบบ สหกรณ์ 3. หลักการสหกรณ์ ข้อ 7 “เอื้ออาทรต่อ ชุมชน” 4. สหกรณ์กับกลุ่ม อาชีพ กลุ่มสตรี และเยาวชน สหกรณ์	1. เทคโนโลยีการสื่อสาร และสารสนเทศของ สหกรณ์

ตารางที่ 3 พัฒนาการของสหกรณ์ในประเทศไทยยุคที่สามช่วงเวลาปี พ.ศ. 2511-2541 สรุปได้ดังนี้

ด้านการเมือง (Politics) ยุคที่สาม
ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2511-2541

1. การตราพระราชบัญญัติสหกรณ์
พ.ศ. 2511 รัฐบาลสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร

ได้มีการเสนอร่างพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 แทนพระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช 2471 ที่มีการแก้ไขเพิ่มเติมมาแล้วถึง 3 ครั้ง เนื่องจากบทบัญญัติของกฎหมายสหกรณ์เดิมไม่เพียงพอต่อการบังคับใช้สมควรเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องเหมาะสมกับสหกรณ์ในเวลานั้น พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 ที่ประกาศใช้ นี้มีความสำคัญต่อขบวนการสหกรณ์ในประเทศไทยเป็นอย่างมาก เนื่องจากกฎหมายมีลักษณะเป็นการควบคุมและส่งเสริมสหกรณ์ มีบทบัญญัติให้มีการควบสหกรณ์ ด้วยการรวมทรัพย์สิน หนี้สิน ของสหกรณ์หาทุนต่าง ๆ ที่จัดตั้งในระดับ หมู่บ้านหรือระดับตำบลมาเป็นสหกรณ์การเกษตร มีพื้นที่ดำเนินงานทั้งอำเภอและดำเนินธุรกิจแบบ อเนกประสงค์ในหลายด้าน

2. การควบรวมสหกรณ์ และกำเนิด สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย สาระสำคัญของพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 คือ บทบัญญัติว่าด้วยการควบรวมสหกรณ์เข้าด้วยกัน อนุญาตให้สหกรณ์ชนิดเดียวกันตั้งแต่ 2 สหกรณ์ควบเข้ากันเป็นสหกรณ์เดียวได้ เพื่อเปิดโอกาสให้สหกรณ์ปรับโครงสร้างให้มีขนาดใหญ่ขึ้น นอกจากนี้ยังกำหนดให้สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทยเป็นองค์การสูงสุดของขบวนการสหกรณ์ไทย มีหน้าที่ในการส่งเสริม เผยแพร่ ความรู้ ทางวิชาการและเป็นตัวแทนของสหกรณ์ในประเทศไทยในการประชุมสหกรณ์นานาชาติ และมีสมาชิก เป็นสหกรณ์ทุกประเภทโดยได้รับคำบำรุงจาก

สหกรณ์ และเป็นส่วนหนึ่งในข้อบังคับของทุก สหกรณ์ในเรื่องของการจัดสรรกำไรสุทธิประจำปี

3. การแก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติ สหกรณ์ พ.ศ. 2511 พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 ได้มีการปรับปรุงและแก้ไขเพิ่มเติม 3 ครั้ง คือ

3.1 ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 140 พ.ศ. 2515 ลงวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2515 มีสาระสำคัญให้เพิ่มส่วนที่ 8 “กลุ่ม เกษตรกร” โดยให้สิทธิแก่คณะบุคคลผู้ประกอบ อาชีพเกษตรกรรม ซึ่งรวมตัวกันดำเนินกิจกรรม ตามอุดมการณ์ช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและ กัน แต่ยังไม่อาจจัดตั้งเป็นสหกรณ์ได้ ให้สามารถ จัดตั้งขึ้นเป็นกลุ่มเกษตรกร ตามหลักเกณฑ์และ วิธีการที่กำหนด โดยให้กลุ่มเกษตรกรที่จัด ทะเบียนและเป็นนิติบุคคลสามารถแปรสภาพเป็น สหกรณ์ได้

3.2 ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 247 พ.ศ. 2515 ลงวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2515 แก้ไขมาตรา 64 ของพระราชบัญญัติ สหกรณ์ พ.ศ. 2511 เรื่อง “ทุนกลางของบรรดา สหกรณ์ไม่จำกัด” โดยให้กระทรวงเกษตรและ สหกรณ์ มีอำนาจจ่ายเงินดอกผลที่เกิดขึ้นจากทุน กลางให้แก่สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย เพื่อการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของสันนิบาต สหกรณ์ฯ ได้

3.3 พระราชบัญญัติสหกรณ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2524 มีสาระสำคัญในการ แก้ไข 3 ประการ คือ 1)แก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 6

โดยให้รัฐมนตรีแต่งตั้งข้าราชการในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นนายทะเบียนสหกรณ์และรองนายทะเบียนสหกรณ์ ทั้งนี้ เปลี่ยนจากข้าราชการในสังกัดกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ ซึ่งได้ยุบเลิกไปแล้วตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2515 2) แก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 24 โดยให้อำนาจแก่คณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์จำกัด ที่จะมอบหมายให้ผู้จัดการทำการแทนในกิจการอันเกี่ยวกับบุคคลภายนอกก็ได้ และ 3) แก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 31 ว่าด้วย การจัดสรรกำไรสุทธิประจำปีของสหกรณ์ คือ จำนวนขั้นสูงของการจัดสรรกำไรสุทธิเป็นค่าบำรุงสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย โดยสัดส่วนในการเก็บค่าบำรุงสันนิบาตสหกรณ์ฯ ต้องมีความเหมาะสมตามกำไรสุทธิของแต่ละสหกรณ์ เพื่อให้สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทยสามารถเก็บค่าบำรุงได้เพิ่มมากขึ้น

4. การกำเริบกรมส่งเสริมสหกรณ์ ในปี พ.ศ. 2515 ได้มีประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 216 และ ฉบับที่ 217 ลงวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2515 ให้ยุบเลิกกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ และตั้งกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ขึ้น โดยให้อโอนส่วนราชการเดิมของกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติไปสังกัดกระทรวงต่าง ๆ เฉพาะส่วนราชการที่เกี่ยวกับการสหกรณ์ในสำนักปลัดกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ ได้แก่ กรมสหกรณ์พาณิชย์และธนกิจ และกรมสหกรณ์ที่ดิน ยกเว้นกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ ยุบรวมกันเป็น “กรมส่งเสริมสหกรณ์” ขึ้น และให้อโอนไปสังกัด

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2515 เป็นต้นมา

5. การกำหนดประเภทสหกรณ์ 6 ประเภท ตามประกาศกฎกระทรวง พ.ศ. 2516 รัฐบาลโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ออกกฎกระทรวง ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2516 ให้ยกเลิกกฎกระทรวง พ.ศ. 2511 และได้กำหนดประเภทสหกรณ์ เป็น 6 ประเภท คือ สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์นิคม สหกรณ์ประมง สหกรณ์ร้านค้า สหกรณ์บริการ และสหกรณ์ออมทรัพย์

6. การสหกรณ์บัญญัติในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2534 และรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 การที่สหกรณ์เป็นองค์การทางด้านเศรษฐกิจ รัฐบาลจึงได้ออกกฎหมายรัฐธรรมนูญเพื่อคุ้มครองระบบสหกรณ์ ในช่วงนี้ คือ รัฐธรรมนูญ ปี พ.ศ. 2534 มาตรา 50 รัฐพึงส่งเสริม สนับสนุน และคุ้มครองระบบสหกรณ์ และรัฐธรรมนูญ ปี พ.ศ. 2540 มาตรา 85 รัฐต้องส่งเสริม สนับสนุน และคุ้มครองระบบสหกรณ์

ด้านเศรษฐกิจ (Economy) ยุคที่สาม ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2511-2541

1. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3-4 การจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519) มีเป้าหมายในการพัฒนางานด้านสหกรณ์ไว้ คือ สนับสนุนให้มีการจัดตั้งสหกรณ์การเกษตรแบบโอนเกษตรกรรม โดยมีความใหญ่ขึ้นแต่ไม่ใหญ่เกินกว่าที่จะบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสามารถอำนวยความสะดวกทั้งด้านการผลิตและการจำหน่าย

ให้แก่สมาชิกได้ยิ่งขึ้น ส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) มีเป้าหมายในการพัฒนางานด้านสหกรณ์ไว้ คือ ปรับปรุงโครงสร้างของสหกรณ์ทุกระดับให้เหมาะสมกับภาวะการณ์ มีการแก้ไขพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 การขยายสินเชื่อสหกรณ์ โครงการรวบรวมข้าวเปลือกและพืชเศรษฐกิจ ส่งเสริมสหกรณ์ทุกประเภทให้ทำธุรกิจให้สอดคล้องประสานกับการให้การศึกษาอบรม เผยแพร่งานวิจัยทางสหกรณ์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพแก่สหกรณ์

2. โครงการเสริมสร้างสหกรณ์ และโครงการสินเชื่อเพื่อการผลิตและบริการตลาดข้าวของสหกรณ์

ในปี พ.ศ. 2523 กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ให้ความช่วยเหลือสหกรณ์ที่เข้าร่วมโครงการเสริมสร้างสหกรณ์ โดยอุดหนุนทางด้านการประมาณจากเงินทุนหมุนเวียนในการจัดจ้างฝ่ายจัดการสหกรณ์ ได้แก่ ผู้จัดการ พนักงานบัญชี พนักงานการตลาด และพนักงานสินเชื่อ รวม 4 ตำแหน่งต่อสหกรณ์ โดยช่วยเหลือในเรื่องของเงินเดือนเป็นเวลา 5 ปี ซึ่งมีการให้คำแนะนำการบริหารจัดการทั้ง 4 ตำแหน่ง จากทั้ง 3 หน่วยงานจนได้รูปแบบของฝ่ายจัดการสหกรณ์ในปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2525 กรมส่งเสริมสหกรณ์มีโครงการสินเชื่อเพื่อการผลิตและบริการตลาดข้าวของสหกรณ์ โดยให้สหกรณ์การเกษตรที่เข้าร่วมโครงการกู้ยืมเงินกองทุนหมุนเวียนส่งเสริมการสหกรณ์ โดยเสียอัตราดอกเบี้ยต่ำไปให้สมาชิก

สหกรณ์กู้เพื่อนำไปลงทุนในปัจจัยการผลิตในการทำนา เมื่อได้ผลผลิตเป็นข้าวเปลือกแล้วให้สมาชิกนำข้าวเปลือกมาขายให้สหกรณ์นำไปจำหน่ายตามเงื่อนไขที่กำหนด ประโยชน์ที่เกิดจากโครงการนี้ทำให้สหกรณ์มีแหล่งเงินทุนกู้ยืมให้สมาชิกในอัตราดอกเบี้ยที่ถูก สมาชิกได้ราคาข้าวที่เป็นจริง สหกรณ์รวบรวมข้าวเปลือกได้ในปริมาณที่สูงขึ้น รัฐบาลใช้เงินกองทุนหมุนเวียนส่งเสริมการสหกรณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตรงเป้าหมาย และมีหลักประกันเงินกู้ที่เชื่อถือได้

3. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

แห่งชาติ ฉบับที่ 5-6 ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) มีเป้าหมายในการพัฒนางานด้านสหกรณ์ คือ เน้นสหกรณ์ให้เป็นสถาบันที่ช่วยแก้ปัญหาเรื่องทุน การผลิต การตลาด แก่สมาชิกโดยให้สหกรณ์เป็นแหล่งสินเชื่อแก่สมาชิก รวมซื้อปัจจัยการผลิต และรวมกันขายผลผลิตของสมาชิก ดำเนินงานด้านการตลาดแทนสมาชิกให้สหกรณ์เป็นศูนย์รวมของประชาชน ให้การศึกษาด้านการบริการพื้นฐานผ่านสหกรณ์ ส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) มีเป้าหมายในการพัฒนางานด้านสหกรณ์ คือ เน้นการแก้ปัญหา การกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม โดยส่งเสริมให้สหกรณ์ที่ดำเนินการอยู่แล้ว ให้มีการดำเนินงานอย่างเข้มแข็ง รวมทั้งการเชื่อมโยงธุรกิจต่าง ๆ ส่งเสริม ปรับปรุงระบบการผลิตและการตลาดใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ส่งเสริมให้สหกรณ์มีองค์กรขั้นสูงในระดับชาติที่มั่นคง ให้

สหกรณ์ขยายการรับสมาชิกเพิ่มตามความเหมาะสม

4. กำเนิด สกต.ลูกค้า ธ.ก.ส. ในปี พ.ศ. 2534 ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ได้ร่วมกับกรมส่งเสริมสหกรณ์ (กสส.) กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ (กตส.) สนับสนุนและช่วยเหลือให้เกษตรกรลูกค้ารวมตัวกันจัดตั้งสหกรณ์การเกษตรขึ้นในทุกจังหวัด ทุละ 1 สหกรณ์ ในสำนักงาน ธ.ก.ส. สาขาระดับจังหวัดที่ตั้งอยู่โดยใช้ชื่อว่า “สหกรณ์การเกษตรเพื่อการตลาดลูกค้า ธ.ก.ส. ....จำกัด (สกต.)” โดยสหกรณ์นี้ต้องมีสมาชิกเป็นลูกค้า ธ.ก.ส. ในจังหวัดนั้น ๆ ทำธุรกิจรวมซื้อและรวมขายไม่มีธุรกิจสินเชื่อ ในระยะ 5 ปีแรก สกต. ตกผลให้ ธ.ก.ส. เข้าไปช่วยเหลือในด้านการบริหารงาน และการจัดการเพื่อวางรากฐานการดำเนินงานให้ สกต. ทั้งนี้เพื่อให้สามารถดำเนินงานได้ด้วยตนเองในภายหลัง

5. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7-8 ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) มีเป้าหมายในการพัฒนางานด้านสหกรณ์ คือ เน้นด้านการพัฒนาขีดความสามารถในการดำเนินธุรกิจให้สหกรณ์สร้างทรัพยากรของตนเอง สร้างบุคลากรมืออาชีพ สร้างผู้นำที่มีความซื่อสัตย์และเสียสละ สร้างระบบเชื่อมโยงธุรกิจกับภาคเอกชน สนับสนุนการศึกษา สร้างระบบฐานข้อมูลจากเบื้องล่าง พัฒนาคณะและคุณภาพชีวิต ต่อมาในปี พ.ศ. 2540 ประเทศไทยประสบภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจอย่างหนัก ซึ่งเป็นปีแรกของการใช้

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) การส่งเสริมสหกรณ์จึงเน้นการพัฒนาศักยภาพของคน เน้นโครงการพระราชดำริ โดยเฉพาะเกษตรทฤษฎีใหม่ สสำรวจสถานะเศรษฐกิจและสังคม เพื่อปรับปรุงงานในพื้นที่จัดตั้งตลาดกลาง สนับสนุนเครื่องมือ อุปกรณ์ การตลาด นำสหกรณ์เข้าโครงการปรับปรุงประสิทธิภาพและคุณภาพผลผลิตผลการเกษตรในด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว

6. เศรษฐกิจประเทศไทยตกต่ำ ในปี พ.ศ. 2540 เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจขึ้นภายในประเทศ เนื่องจากสถาบันการเงินบางแห่งต้องปิดกิจการลง สาเหตุเกิดจากค่าของเงินบาทที่อ่อนตัวลงมากกว่า 50 บาทต่อหนึ่งดอลลาร์ สหรัฐอเมริกา ส่งผลกระทบต่อปัญหาภาพรวมทางเศรษฐกิจของประเทศ แต่ในภาคของสหกรณ์แทบไม่ได้รับผลจากวิกฤตการณ์นี้เลย ทั้งนี้เป็นเพราะสหกรณ์มีการดำเนินธุรกิจเป็นไปอย่างระมัดระวังและรอบคอบ และประการสำคัญเงินทุนหมุนเวียนของสหกรณ์จะกระจายไปสู่สมาชิกโดยตรงไม่กระจุกอยู่ที่ใดที่หนึ่ง จึงทำให้ไม่เกิดปัญหาในการโจมตีค่าเงินของนักเก็งกำไรต่างชาติ

ด้านสังคม (Society) ยุคที่สาม ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2511-2541

1. สังคมซับซ้อน ในปี พ.ศ. 2515 หลังการประกาศใช้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-2 มีผลให้ชนชั้นกลางของไทยเริ่มก่อกำเนิดและขยายตัวขึ้นในสังคมไทย เช่น กลุ่มนักธุรกิจ กลุ่มผู้ใช้แรงงาน กลุ่ม

นักการเงินการธนาคาร และกลุ่มปัญญาชนอันเกิดจากการศึกษา การเกิดกลุ่มใหม่ ๆ ในโครงสร้างทางสังคมไทยนำไปสู่การเกิดขึ้นของพลังทางสังคมใหม่ ๆ ซึ่งอาจจำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ “กลุ่มแรก” ได้แก่ กลุ่มนักอุตสาหกรรม การค้า การธนาคาร ตลอดจนการบริหารด้านอื่น ๆ ซึ่งได้รับประโยชน์จากการพัฒนาประเทศ “กลุ่มที่สอง” ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรและผู้ใช้แรงงาน ซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ แต่ต้องเผชิญกับปัญหาความยากจนและความล้มเหลวในด้านต่าง ๆ การขยายตัวของชนชั้นกลางที่ขาดความสมดุลจึงเป็นปัญหาสำคัญในการพัฒนาสังคมไทยโดยส่วนรวม

2. การศึกษาของประเทศกับการสหกรณ์ ในช่วงปี พ.ศ. 2522 มีการตื่นตัวเรื่องของการศึกษาด้านสหกรณ์มากขึ้น เริ่มจากชั้นประถม มัธยม อุดมศึกษา จนถึงในระดับปริญญาโท มีการสาธิตวิธีการสหกรณ์ในโรงเรียน ซึ่งได้แก่ สหกรณ์ร้านค้าและสหกรณ์ออมทรัพย์ เป็นส่วนใหญ่ มีการจัดการศึกษาเรื่องสหกรณ์โดยตรงแก่นักเรียนจากสถาบันการศึกษาทางสหกรณ์ ในสังกัดกรมส่งเสริมสหกรณ์ เพื่อผลิตบุคลากรมาบรรจุเข้ารับราชการในตำแหน่งเจ้าหน้าที่ส่งเสริมสหกรณ์โดยตรง แต่สถาบันฯ ดังกล่าวได้ถูกยกเลิกไป เนื่องจากการจำกัดอัตรากำลังของระบบราชการ

3. หลักการสหกรณ์ข้อ 7 “ความเอื้ออาทรต่อชุมชน” เนื่องจากเกิดปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมทั่วโลก ในปี พ.ศ. 2535 ที่ประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา

ณ กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ในปี ค.ศ. 1992 อนุมัติแผนปฏิบัติการที่ 21 (Agenda 21) เพื่อเป็นแนวทางให้ประเทศต่าง ๆ ในโลกนำไปปรับใช้ ต่อมาในปี พ.ศ. 2538 ในโอกาสครบรอบ 100 ปี ICA ได้มีการประชุมสมัชชา ณ เมืองแมนเชสเตอร์ ประเทศอังกฤษ เมื่อวันที่ 20 กันยายน ค.ศ. 1995 และออกแถลงการณ์ว่าด้วยเอกลักษณ์ของการสหกรณ์ และกำหนดหลักการสหกรณ์ในศตวรรษที่ 2 ไว้ 7 ข้อ โดยเพิ่มหลักการที่ 7 ความเอื้ออาทรต่อชุมชน เพื่อให้สอดคล้องกับแผนปฏิบัติการที่ 21 โดยให้ความสำคัญกับสหกรณ์ในฐานะที่เป็นองค์กรที่ดูแลสังคม ห่วงใยสิ่งแวดล้อม คำนึงถึงชุมชนและสังคมส่วนรวมซึ่งมีผลกับการสหกรณ์ในประเทศไทยด้วย

4. สหกรณ์กับกลุ่มอาชีพ กลุ่มสตรี และเยาวชนสหกรณ์ ในปี พ.ศ. 2540 แม้ว่าสหกรณ์ภาคการเกษตร สมาชิกแต่ละคนจะประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมอยู่แล้ว แต่สมาชิกส่วนหนึ่งก็มีอาชีพเสริม นอกจากอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเป็นหลักของครอบครัว อาชีพเสริมนี้ช่วยสร้างรายได้ที่เพียงพอต่อการนำไปใช้จ่ายในครอบครัวได้ส่วนหนึ่ง จึงเกิดกลุ่มอาชีพในสหกรณ์ภาคการเกษตร ทำให้สังคมของสมาชิกในสหกรณ์ต่าง ๆ ผูกพันกันมากขึ้น บางครั้งได้มีกิจกรรมในด้านสวัสดิการ การช่วยเหลือสังคม กิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี ที่ทำให้สังคมของสมาชิกสหกรณ์มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และช่วยเหลือชุมชนให้น่าอยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้น

ด้านเทคโนโลยี (Technology) ยุคที่สามช่วงเวลาปี พ.ศ. 2511-2541

เทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศของสหกรณ์ เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาทสำคัญในขบวนการสหกรณ์ เช่น คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ข้อมูล ข่าวสาร ราคา ผลผลิตทางการเกษตร การผลิต การจำหน่าย ระบบการขนส่ง ข้อตกลงทางการค้า ฯลฯ ข้อมูลเหล่านี้สามารถสืบค้นได้ด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศผ่านทางระบบอินเทอร์เน็ตทำให้การบริหารจัดการของสหกรณ์มีข้อมูลประกอบการตัดสินใจได้มากขึ้น รวมทั้งเป็นการสร้างเครือข่ายข้อมูลทางธุรกิจได้อีก นอกจากนี้สหกรณ์สามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศจากรมตรวจบัญชีสหกรณ์ในการวิเคราะห์อัตราส่วนทาง

การเงิน ประกอบการตัดสินใจในทางธุรกิจและการบริหารจัดการของสหกรณ์ได้

ยุคที่สี่ของการสหกรณ์ในประเทศไทย

ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2542-2558

ในช่วงเวลาปี พ.ศ. 2542-2558 ระยะเวลา 16 ปี ยุคนี้มีการตราพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 การส่งเสริมสหกรณ์มุ่งให้สหกรณ์มีความชำนาญเฉพาะด้าน มุ่งเน้นการสร้าง ความเชื่อถือทางธุรกิจระหว่างสหกรณ์กับสมาชิกและกับบุคคลภายนอก มีการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับการสหกรณ์

ตารางที่ 4 พัฒนาการของสหกรณ์ในประเทศไทยยุคที่สี่ ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2542-2558

ช่วงระยะเวลา	ด้านการเมือง Politics (P)	ด้านเศรษฐกิจ Economy (E)	ด้านสังคม Society (S)	ด้านเทคโนโลยี Technology (T)
ช่วงยุคที่สี่ พ.ศ. 2542- 2558	1. การตรา พ.ร.บ.สหกรณ์ พ.ศ. 2542 2. การสหกรณ์บัญญัติในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 3. การปฏิรูปโครงสร้างระบบราชการไทย ครั้งใหญ่ 4. การกำหนดประเภทสหกรณ์เพิ่มเป็น 7 ประเภท ตามกฎกระทรวง พ.ศ. 2548 5. การตรา พ.ร.บ.สหกรณ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2553	1. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9-11 2. โครงการพักชำระหนี้และลดภาระหนี้ให้แก่เกษตรกรรายย่อย 3. การจัดทำแผนพัฒนาสหกรณ์ ฉบับที่ 1-3 4. เหตุการณ์ทุจริตของสหกรณ์ในประเทศไทย 5. จำนวนสหกรณ์ สมาชิกสหกรณ์ และปริมาณธุรกิจของสหกรณ์ในปัจจุบัน	1. การเปลี่ยนแปลงสังคมชนบทสู่สังคมเมือง 2. วาระแห่งชาติด้านการสหกรณ์	1. นวัตกรรมกับการสหกรณ์ 2. เทคโนโลยีเกษตรชีวภาพ

ตารางที่ 4 พัฒนาการของสหกรณ์ในประเทศไทยยุคที่สี่ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2542-2558 สรุปได้ดังนี้

ด้านการเมือง (Politics) ยุคที่สี่
ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2542-2558

1. การตราพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 เนื่องจากพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 มีการใช้มาแล้ว 31 ปี ทำให้ไม่เหมาะสมและสอดคล้องกับภาวะการณ์ของประเทศไทย มีบทบัญญัติหลายมาตราที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาสหกรณ์ จึงถูกประกาศใช้เมื่อวันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 2542 สาระสำคัญที่เกิดขึ้นคือ จัดระบบสหกรณ์ให้มีเพียงชนิดเดียว คือ สหกรณ์ จำกัด กำหนดให้มีคณะกรรมการพัฒนาการสหกรณ์แห่งชาติและกองทุนพัฒนาสหกรณ์ขึ้น ตลอดจนปรับปรุงบทบัญญัติว่าด้วยกลุ่มเกษตรกร

เพื่อให้มีการพัฒนาสู่การจัดตั้งสหกรณ์อย่างเป็นระบบ

2. การสหกรณ์บัญญัติในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 ในการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ฉบับปี พ.ศ. 2550 เกิดจากการรัฐประหาร ซึ่งมีการยกเลิกรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 และกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 นี้ ได้เห็นความสำคัญของสหกรณ์ สภาวรางฯ ได้บัญญัติเรื่องสหกรณ์ไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ ปี 2550 มาตรา 84 (9) ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “รัฐต้องส่งเสริม สนับสนุน และคุ้มครองระบบสหกรณ์ให้เป็นอิสระ และการรวมกลุ่มการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพตลอดทั้ง

การรวมกลุ่มของประชาชนเพื่อดำเนินกิจการด้านเศรษฐกิจ”

3. การปฏิรูปโครงสร้างระบบราชการไทยครั้งใหญ่ ในปี พ.ศ. 2545 รัฐบาลได้มีการปฏิรูปโครงสร้างระบบราชการครั้งใหญ่ เนื่องจากเห็นว่าระบบราชการไทยเป็นระบบที่ใหญ่ไม่สะดวกต่อการพัฒนา ในส่วนราชการของกรมส่งเสริมสหกรณ์ที่มีการกิจในการส่งเสริมสหกรณ์ ก็ได้มีการปรับปรุงโครงสร้างทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีการส่งเสริมสหกรณ์ โดยมีหน่วยงานส่งเสริมและพัฒนาสหกรณ์ ซึ่งเป็นหน่วยเคลื่อนที่จากสำนักงานสหกรณ์จังหวัดออกไปส่งเสริมสหกรณ์ในพื้นที่ การเปลี่ยนโครงสร้างในครั้งนี้เป็นผลให้สหกรณ์ในเขตอำเภอต่าง ๆ ต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

4. การกำหนดประเภทสหกรณ์เพิ่มเป็น 7 ประเภท ตามประกาศกฎกระทรวง พ.ศ. 2548 โดยประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. 2548 ลงวันที่ 29 มิถุนายน พ.ศ. 2548 กำหนดให้สหกรณ์ มี 7 ประเภท โดยมีการเพิ่มประเภทของสหกรณ์เครดิตยูเนียนขึ้นอีก 1 ประเภท จากเดิมซึ่งมี 6 ประเภท เนื่องจากทางราชการต้องการแยกประเภทความชัดเจนของสหกรณ์ออมทรัพย์ ซึ่งสมาชิกมีรายได้ประจำออกจากรายได้ของสหกรณ์เครดิตยูเนียน ซึ่งสมาชิกของสหกรณ์เครดิตยูเนียนนั้นไม่มีรายได้ประจำ แต่มีการออมทรัพย์อย่างสม่ำเสมอ

5. การตราพระราชบัญญัติสหกรณ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2553 สำคัญของพระราชบัญญัติสหกรณ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2553 ที่มีการประกาศใช้เมื่อวันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2553 คือปรับปรุงบทบัญญัติเกี่ยวกับองค์ประกอบและการดำรงตำแหน่งของคณะกรรมการ ลักษณะต้องห้ามของกรรมการหรือผู้จัดการ หลักเกณฑ์การพ้นจากตำแหน่งของกรรมการดำเนินการสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย การแต่งตั้งรองนายทะเบียนสหกรณ์ เงินค่าหุ้น การตั้งผู้รับโอนประโยชน์ของสมาชิกผู้ตาย อำนาจหน้าที่ของสหกรณ์ในการรับฝากเงินหลักเกณฑ์ในการกำหนดอัตราดอกเบี้ยค่าบำรุงสันนิบาตสหกรณ์ฯ อำนาจของรัฐมนตรีในการเรียกประชุมใหญ่วิสามัญ และแนวทางการแก้ปัญหาการดำเนินการของสันนิบาตสหกรณ์ฯ ให้ครอบคลุมและเหมาะสมยิ่งขึ้น

ด้านเศรษฐกิจ (Economy) ยุคที่สี่
ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2542-2558

1. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9-11 ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) มีเป้าหมายในการพัฒนางานด้านสหกรณ์ คือส่งเสริมให้สหกรณ์ประสานระหว่างเมืองและชนบทให้สมดุลกันเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและฐานะทางเศรษฐกิจของสมาชิกสหกรณ์ พัฒนาระบบการชุมชนให้เข้มแข็ง มีการประเมินและติดตามผล สร้างศักยภาพของคนยากจนด้วยการนำหลักคิดและกระบวนการสหกรณ์มาใช้ส่งเสริมให้ประชาชนรวมกลุ่มเป็นสหกรณ์และสร้าง

เครือข่าย ส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) มีเป้าหมายในการพัฒนางานด้านสหกรณ์ คือ เป็นการเตรียมพร้อม “คน” และสร้างระบบภูมิคุ้มกันเน้นการพัฒนาคุณภาพสมาชิกสหกรณ์ สร้างความเข้มแข็งแก่องค์กรของชุมชน เช่น สหกรณ์การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน พร้อมกับให้เกิดระบบธรรมาภิบาลขึ้นในสังคมและสหกรณ์ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ให้ความสำคัญกับการพัฒนานคนและสังคมไทยให้มีคุณภาพ มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรม รวมทั้งสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจด้วยฐานความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ บนพื้นฐานการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

2. โครงการพักชำระหนี้และลดภาระหนี้ให้แก่เกษตรกรรายย่อย รัฐบาลมีนโยบายในการพักชำระหนี้ให้แก่เกษตรกรและสมาชิกสหกรณ์ภาคการเกษตรเป็นเวลา 3 ปี (พ.ศ. 2544-2547) โดยรัฐเป็นผู้รับผิดชอบรายได้ที่ขาดหายไปให้แก่สหกรณ์ ทั้งนี้เป็นการแบ่งเบาภาระให้แก่สมาชิกสหกรณ์ที่ทำการเกษตรอันเป็นผลมาจากเศรษฐกิจตกต่ำ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา นอกจากนี้รัฐบาลจัดงบประมาณให้หมู่บ้านละหนึ่งล้านบาทเป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดการหมุนเวียนขึ้นในระบบหมู่บ้าน ขยายตัวกว้างขึ้นในตำบล อำเภอ จังหวัด

และประเทศ ซึ่งขบวนการสหกรณ์อยู่ในระบบที่รัฐบาลได้ดำเนินการ

3. การจัดทำแผนพัฒนาสหกรณ์ ฉบับที่ 1-3 ในแผนพัฒนาสหกรณ์ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2546-2549) มีจุดหมายสำคัญให้สหกรณ์เป็นองค์กรช่วยตนเองทางเศรษฐกิจและสังคมที่ยึดมั่นในคุณค่าสหกรณ์ มีการร่วมมือกันเชื่อมโยงเครือข่ายพัฒนาประสิทธิภาพขององค์กร และความเป็นธรรมาภิบาลเพื่อสร้างความเข้มแข็งของสมาชิก ชุมชน สังคมและประเทศชาติอย่างยั่งยืน แผนพัฒนาสหกรณ์ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2550-2554) มีจุดหมายสำคัญในการสร้างระบบสหกรณ์ที่มีคุณค่าเพื่อนำไปสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุข และแผนพัฒนาสหกรณ์ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2555-2559) มีจุดหมายสำคัญให้การสหกรณ์เป็นกลไกหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิก

4. เหตุการณ์ทุจริตของสหกรณ์ในประเทศไทย ในช่วงเวลาปี พ.ศ. 2555-2558 มีปัญหาการทุจริตของสหกรณ์เกิดขึ้น ได้แก่ ปัญหาแชร์ล็อตเตอรี่ของสหกรณ์ออมทรัพย์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และปัญหาการทุจริตของสหกรณ์เครดิตยูเนียนคลองจั่น จำกัด ปัญหาที่เกิดขึ้นสร้างความเสียหายกับสมาชิกสหกรณ์เป็นจำนวนมากและมีมูลค่าความเสียหายหลายพันล้านบาท จึงมีการให้ความสำคัญกับการตรวจสอบหาข้อบกพร่อง ความเสียหาย เพื่อนำไปสู่การแก้ไขและป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับสหกรณ์ โดยพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2553 กำหนดการ

ปฏิบัติหน้าที่ การใช้อำนาจและบทลงโทษ ของ นายทะเบียนสหกรณ์กับการคุ้มครองระบบ สหกรณ์ เพื่อให้มีการดำเนินกิจการเป็นไปตาม หลักการสหกรณ์ เป็นองค์กรรากฐานเศรษฐกิจ สำคัญที่เป็นที่พึ่งของประชาชนอย่างแท้จริง

5. จำนวนสหกรณ์ สมาชิกสหกรณ์ และ ปริมาณธุรกิจของสหกรณ์ในปัจจุบัน ณ วันที่ 1 มกราคม 2558 ประเทศไทยมีจำนวนสหกรณ์ที่ยัง ไม่เริ่มดำเนินการและดำเนินการ จำนวน 7,043 แห่ง แบ่งเป็นสหกรณ์ภาคเกษตร จำนวน 3,822 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 54.27 และสหกรณ์นอกภาค การเกษตร จำนวน 3,221 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 45.73 มีสมาชิกทั้งหมด จำนวน 11,470,013 คน แบ่งเป็นสมาชิกสหกรณ์ภาคเกษตร จำนวน 6,666,437 คน สมาชิกสหกรณ์นอกภาคการเกษตร จำนวน 4,803,576 คน ปริมาณธุรกิจสหกรณ์ ประจำปี 2558 ยอดสะสมไตรมาสที่ 1-4 ระหว่าง เดือน ก.ย. 56-ส.ค. 58 พบว่าในปี พ.ศ. 2558 มี จำนวน 2,062,257.68 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 97.14 จากเป้าหมายปริมาณธุรกิจที่ได้ตั้งไว้ เมื่อ เทียบกับปี พ.ศ. 2556 (2,040,787.51 ล้านบาท) เพิ่มขึ้น คิดเป็นร้อยละ 1.05

ด้านสังคม (Society) ยุคที่สี่ช่วงเวลา ปี พ.ศ. 2542-2558

1. การเปลี่ยนแปลงสังคมชนบทสู่ สังคมเมือง หลังจากในปี พ.ศ. 2540 ที่ได้เกิด วิฤตทางเศรษฐกิจขึ้นภายในประเทศไทย มีส่วน สำคัญทำให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลง เนื่องจากต้อง ดันรนเพื่อการอยู่รอด สังคมเริ่มมีการแก่งแย่ง

แข่งขันกัน มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น ความเป็นอยู่ ที่เกินความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ทรัพยากรถูกจัดสรร ไม่เท่าเทียมกัน และถูกทำลายโดยไม่มีการทดแทน ทำให้ประชากรวัยทำงานมีการย้ายอพยพถิ่นฐาน มาสู่เมืองมากขึ้นเพื่อให้มีรายได้ประจำที่แน่นอน จึงส่งผลกระทบต่อสหกรณ์ในภาคการเกษตร เนื่องจากในสหกรณ์ภาคการเกษตรคงเหลือแต่ สมาชิกสหกรณ์สูงอายุ ทำให้สมาชิกสหกรณ์ภาค การเกษตรมีแนวโน้มลดลงเรื่อย ๆ ส่วนสหกรณ์ นอกภาคการเกษตร มีอัตราการขยายตัวที่สูงขึ้น เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่มีเงินเดือนประจำสะสม ทุนในการดำเนินชีวิต ซึ่งไม่ต้องเสี่ยงกับสภาวะภัย ธรรมชาติ

2. วาระแห่งชาติด้านการสหกรณ์ ใน ปี 2555 มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้สหกรณ์เป็น วาระแห่งชาติ ในโอกาสครบสิบทศวรรษ 100 ปี ของ การสหกรณ์ไทย เนื่องจากเห็นว่าสหกรณ์สามารถ เป็นกลไกในการสร้างความเข้มแข็งของระบบ เศรษฐกิจและสังคม ทั้งในชนบทและเมืองหลวง และ ยังสร้างการมีส่วนร่วมและส่งเสริมให้เกิดความ ร่วมมือกันของประชาชน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ ประชาชนในชาติรับรู้และเข้าใจการสหกรณ์พร้อม นำไปใช้ในวิถีชีวิตและการดำเนินงานอย่างจริงจัง และต่อเนื่องเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของ ประเทศไทยอย่างยั่งยืนต่อไป

ด้านเทคโนโลยี (Technology) ยุคที่ สี่ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2542-2558

1. เทคโนโลยีเกษตรชีวภาพ สิ่งแวดล้อม

เริ่มเสื่อมสภาพลง โลกร้อนขึ้นและมีผลกระทบติดตามมามากมาย สาเหตุส่วนหนึ่งมาจากการใช้สารเคมีในภาคการเกษตร มีสมาชิกของสหกรณ์ภาคการเกษตรเป็นจำนวนมากที่เริ่มใช้เทคโนโลยีเกษตรชีวภาพ เช่น การทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก หนุ่้าแฝก การใช้แมลงไปกำจัดศัตรูพืชซึ่งวิธีการต่าง ๆ เหล่านี้จะเห็นผลได้ช้าแต่มีความยั่งยืนเป็นผลดีต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งผลให้สมาชิกสหกรณ์มีสุขภาพดีขึ้นและเป็นผลดีต่อผู้บริโภค จึงทำให้เทคโนโลยีเกษตรชีวภาพเป็นทางเลือกที่ดีของสมาชิกสหกรณ์

2. นวัตกรรมกับการสหกรณ์ การคิดค้นเรื่องใหม่ ๆ ในระบบสหกรณ์ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการให้การศึกษาอบรม การเรียนในระบบ e-learning การเรียนผ่านระบบดาวเทียม และสามารถติดต่อกับอาจารย์ผู้สอนได้ทางระบบสารสนเทศ ซึ่งการทำแบบฝึกหัดผ่านทางระบบสารสนเทศ สามารถตรวจสอบได้ทันที ส่งผลให้บุคลากรในสหกรณ์มีความรู้เพิ่มเติม เป็นสิ่งที่สหกรณ์และบุคลากรของสหกรณ์ต้องการ โดยหาแหล่งความรู้ได้จากสถาบันการศึกษา กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ และสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย

บทสรุป

พัฒนาการการสหกรณ์ในประเทศไทย ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2457-2558 เห็นได้ว่าตลอดระยะเวลา 100 ปีที่ผ่านมา การสหกรณ์ได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย ความสำเร็จและความล้มเหลวของการสหกรณ์ที่เกิดขึ้นล้วนมีความสอดคล้องกับสถานการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีของประเทศที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัย ดังนั้นการสหกรณ์จะประสบความสำเร็จภาครัฐต้องมีการวางแผนในการพัฒนาการสหกรณ์ที่สอดคล้องกับพลวัตของการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี มีการเชื่อมโยงในระดับนโยบายของประเทศไปจนถึงการปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ รวมถึงประชาชนในประเทศต้องตระหนักถึงปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคมที่ตนเองประสบอยู่ มีความต้องการในการแก้ไขปัญหาด้วยการจัดตั้งและดำเนินงานสหกรณ์ตามหลักการ อุดมการณ์และวิธีการสหกรณ์ บนพื้นฐานของความเข้าใจในระบบสหกรณ์อย่างถูกต้อง มีการพึ่งพาตนเองช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างแท้จริง จะทำให้การสหกรณ์ในประเทศไทยเกิดผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม

บรรณานุกรม

- กรมส่งเสริมสหกรณ์. (2550). *การสหกรณ์ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: ฝ่ายเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ สำนักพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีการสหกรณ์.
- _____. (2559). “จำนวนสหกรณ์และสมาชิกสหกรณ์ในประเทศไทย” [ออนไลน์] สืบค้นเมื่อ 8 ตุลาคม 2559 จาก http://www.cpd.go.th/ewt_w3c/more_news.php?cid=431&filename=
- คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2556). “ขบวนการสหกรณ์กับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ” [ออนไลน์] สืบค้นเมื่อ 16 กรกฎาคม 2556 จาก <http://coop.eco.ku.ac.th>
- จุมพล ชละเฒ. (2556). ความหมาย คำนิยม อุดมการณ์ หลักการ และวิธีการสหกรณ์. ใน *ประมวลสาระชุดวิชาความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการสหกรณ์*. หน่วยที่ 1. นนทบุรี: สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- เชิญ บำรุงวงศ์. (2546). ความหมาย คำนิยม อุดมการณ์ หลักการ และวิธีการสหกรณ์. ใน *ประมวลสาระชุดวิชาความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการสหกรณ์*. หน่วยที่ 3. นนทบุรี: สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ประเสริฐ จรรยาสุภาพ. (2545). *การสหกรณ์ COOPERATIVES*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- _____. (2556). *การสหกรณ์ในประเทศไทย*. ใน *ประมวลสาระชุดวิชาความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการสหกรณ์* (หน่วยที่ 2). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ภาสันต์ นุพาสันต์ และ มนกรณ์ ยอดใจ. (2556). การศึกษา อบรม และสารสนเทศทางสหกรณ์. ใน *ประมวลสาระชุดวิชาความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการสหกรณ์*. หน่วยที่ 10. นนทบุรี: สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2550). “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ” [ออนไลน์] สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2550 จาก <http://master-coop.eco.ku.ac.th>
- รัตนา โพธิ์สุวรรณ. (2551). *วิเคราะห์หลักและปรัชญาสหกรณ์*. มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เชียงใหม่.
- สุพิทยา พุกจินดา. (2550). *การวิเคราะห์ขบวนการสหกรณ์ไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน กรณีศึกษา กรมส่งเสริมสหกรณ์*. (การศึกษาค้นคว้าอิสระ ไม่ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สภาพพัฒนานโยบายและการจัดการ. (2554). *โครงการจัดทำแผนพัฒนาการสหกรณ์ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2553-2559)*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อนุกุล สังข์ศิริ. (2550). การวิเคราะห์ขบวนการสหกรณ์ไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน กรณีศึกษา สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย. (การศึกษาค้นคว้าอิสระ ไม่ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

International Co-operative Alliance (ICA). (1996). “Co-operative Agenda 21”. ICA Communications Department, Geneva. Switzerland.

วาทกรรมแห่งปรากฏการณ์ “ล่าแม่มด”

Media – Witch - ternity on Discourse

ธีรวัช เจนวัชรวิทย์¹

arjarn.thy@gmail.com

บทคัดย่อ

ปรากฏการณ์การล่าแม่มด (Witch Hunting) เริ่มมีปรากฏในแถบทวีปยุโรป ในสมัยยุคกลาง (Medieval) โดยมีหลักฐานเชื่อมโยงกับความเชื่อที่ไม่สามารถอธิบายได้ของมนุษย์ เช่น การที่พืชผลไม่ให้ผลผลิตตามต้องการ ปศุสัตว์ล้มป่วย การเกิดภัยพิบัติต่างๆ อันไม่สามารถอธิบายได้โดยผัสสะของมนุษย์ในสมัยนั้น ต่างถูกผลักให้เกิดความเป็น “แม่มด” ทั้งสิ้น โดยจากหลักฐานที่เป็นงานเขียนเกี่ยวกับการระบุตัวตนของแม่มด กลายเป็นวาทกรรมอย่างหนึ่งที่สะท้อนลักษณะไม่พึงประสงค์บางประการต่อมนุษย์เพศหญิง กล่าวคือ มีการเชื่อมโยงความเป็น “เพศหญิง” เข้ากับความไม่สมบูรณ์ การหย่าร้าง (ความเป็นหม้าย) การขาดซึ่งความครบถ้วนทางเพศ ตลอดจนการเชื่อมโยงไฟ ปาน หรือจุดต่างดำต่างๆ บนร่างกาย เข้ากับเครื่องหมายแห่งความเป็นซาตาน หรือปีศาจ เท่ากับว่าการที่เพศหญิงจะมีความเป็นมนุษย์ได้อย่างไม่ถูกกล่าวหาว่านั้น ผิดพรอนต้องสะอาดหมดจด ปราศจากไฟดำใดๆ มิเช่นนั้นแม่มดจำเป็นเหล่านั้นจะถูกเปลือยร่างและเผาประจานที่จัตุรัสของชุมชนอย่างเลี่ยงไม่ได้

เมื่อวิทยาศาสตร์เติบโตขึ้นในสังคมมนุษย์ ความคลั่งใจสงสัยในปรากฏการณ์ต่างๆ เริ่มมีความคลายตัวลง คำตอบทางวิทยาศาสตร์ได้เข้ามาแทนที่อำนาจมืดของแม่มด ทำให้ “การล่าแม่มด” นั้นหายไปจากโลก จนกระทั่งในศตวรรษที่ 21 การ “ล่าแม่มด” กลายเป็นคำที่ใช้แทนความหมายของการขุดคุ้ยข้อมูลของผู้กระทำความผิดบางอย่างทางสังคม โดยข้อมูลเหล่านี้จะถูกสืบหาและประจานบนโลกออนไลน์ รอให้ผู้คนในโลกออนไลน์สามารถนำข้อมูลเพื่อไปประจานต่อ ดำทอ หรือลงโทษนอกกฎหมาย เหมือนอย่างการลงโทษแม่มดในสมัยยุคกลางที่เป็นการเผาประจาน ซึ่งการล่าแม่มดในปัจจุบัน นอกจากจะสร้างความเสียหายให้แก่ผู้กระทำความผิดนั้นแล้ว บุคคลแวดล้อมหรือครอบครัวต่างได้รับผลกระทบทางสังคมไปด้วย และถึงแม้ว่าจะมีการให้ความรู้และการณรงค์เรื่องการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) ในหลายๆ ช่องทางเพื่อลดพฤติกรรมกรล่าแม่มดดังกล่าว แต่เมื่อมีผู้กระทำความผิด

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

เกิดขึ้น พฤติกรรมการล่าแม่มดก็ยังคงมีอยู่และมีความรุนแรงแปรผันตามเหตุการณ์ความเสียหายที่เกิดขึ้น โดยอาจจะเป็นการสะท้อนวาทกรรมบางอย่างที่แสดงว่าสภาพกฎหมายในสังคมบางครั้งมีความล่าช้า บกพร่อง ไม่เหมาะสม เลือกปฏิบัติแค่เพียงบุคคลบางกลุ่ม หรือละเว้นบุคคลบางกลุ่มจากความมีอำนาจบางอย่างของผู้กระทำผิด ทำให้สังคมในส่วนอื่นต้องมีการลงโทษด้วยการแสดงพฤติกรรมการล่าแม่มดในโลกออนไลน์ชดเชยในส่วนที่ขาดหายไปของบทลงโทษทางกฎหมายก็เป็นได้

คำสำคัญ: ล่าแม่มด รู้ทันสื่อ อินเทอร์เน็ต

Abstract

The witch hunting phenomenon was stated in the written evidence of European Medieval period. There were several linkages for the witch with the sexual imperfection, evil, Satan and some unexplainable situations; false harvesting, storm, poor weather, death of animal in the farm and the divorcing. From the witch hunting manuscript about the witch identification, the discourse was emphasized on female and some imperfections (divorced, widow, moles or dark spots on skin were considered the marks of evil), reflecting the definition of female human to be perfect and spotless. Otherwise, she would be naked-tied up with the wooden pole reviled in town square and flamed.

When scientific knowledge bloomed into the world, the reasoned and experimented answers chased away the witch-blaming. Witch hunting phenomenon disappeared. In 21st century, the “Witch-Hunting” is back again to the world in online space. Personal data of the witch, people who do something improper, hazardous or crime-like to the dominant culture and society, are dug, provided and reviled on the internet while other people can track, curse or do the outlaw-punishments as the same way the witches were executed in medieval period. Although there are many “Media literacy” campaigns aiming to reduce the witch hunting phenomenon and determining the unimpressive consequences, they still take place every time when there is the “witch” in the society. This situation may reflect some problems about the law and regulation control in society; delayed-actions, refrainment, side-takings and injustices. So, the witch hunting phenomenon may have to compensate and redeem this part in the world, at least on the internet.

Keywords: witch hunting, media literacy, internet

บทนำ

ในบริบทของเทคโนโลยีการสื่อสารที่ล้ำสมัยแห่งศตวรรษที่ 21 การเชื่อมต่อกับโครงข่ายอินเทอร์เน็ตเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาผ่านอุปกรณ์สื่อสาร การเชื่อมต่อกับโลกโซเชียลเพียงปลายนิ้ว แต่ด้วยการสื่อสารที่มีความรวดเร็วนี้เองส่งผลให้เกิดพฤติกรรมทางการสื่อสารรูปแบบหนึ่งขึ้นบนชุมชนออนไลน์ ซึ่งมักจะปรากฏอยู่บ่อยครั้งเมื่อมีบุคคลหรือกลุ่มบุคคลได้กระทำการที่ขัดแย้งต่อบรรทัดฐานของสังคม สิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมาคือ การขุดค้นหาข้อมูลส่วนบุคคล ทั้งชื่อจริง นามสกุลจริง ที่อยู่ หมายเลขโทรศัพท์ บัญชีใช้งานบนโลกออนไลน์ สถานที่ทำงาน ตลอดจนครอบครัว สังเกต หรือแม้กระทั่งมหาวิทยาลัยที่บุคคลนั้นได้ศึกษาอยู่ ข้อมูลส่วนบุคคลเหล่านี้มักจะถูกจัดหาและนำมาไว้บนโลกออนไลน์ รอผู้ใช้งานคนอื่นๆ เข้ามาเพื่อทำการผลิตซ้ำทั้งในรูปแบบการแสดงความคิดเห็น หรือแม้กระทั่งการแบ่งปัน (Share) ออกไปในวงกว้างมากขึ้น โดยบุคคลเหล่านั้นอาจจะเป็นผู้ที่กระทำผิดจริง หรืออาจเป็นผู้บริสุทธิ์ก็ได้ แต่พฤติกรรมการผลิตซ้ำในวงกว้างเหล่านั้นก็ได้สร้างความเสียหายต่อจำเลยสังคมไปแล้วทั้งทางตรงและทางอ้อม ไม่แตกต่างกับ “ปรากฏการณ์การล่าแม่มด” ที่เคยเกิดขึ้นบนโลกใบนี้ในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งในวันนี้ ปรากฏการณ์โหดร้ายนั้นคืนชีพขึ้นมาอีกครั้ง บนโลกออนไลน์และสื่อใหม่อย่างอินเทอร์เน็ต

“แม่มดแห่งยุคกลาง” – วาทกรรมเดิม

จากศาสนา

“แม่มดมีตัวตนที่เกิดขึ้นจริง แต่ควรต้องได้รับการฆ่า” (Linder, 2005) เป็นหลักฐานที่ปรากฏขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 6 จากคัมภีร์ของชาวยิว หลังจากนั้นเมื่อมาถึงยุคกลาง (Medieval Age) ที่คริสตจักรแผ่ขยายอาณาบริเวณครอบคลุมยุโรป ประชาชนบาทหลวง มีความเชื่อมั่นในพระเจ้า จนเชื่อว่าพระเจ้าเป็นเพียงผู้เดียวที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ส่วนชาตานและแม่มดไม่อาจมีอำนาจเหล่านั้นได้ แต่อย่างไรก็ตาม Thomas Aquinas กลับมีข้อโต้แย้งว่า วิญญาณชั่วร้าย (Demons) จะทำให้คนทำตามความชั่วของตนเอง (Temptation) ผวนกับความเชื่อเรื่องเวทย์มนต์ในสมัยนั้น บุคคลผู้วิเศษสามารถใช้เวทย์มนต์ในการเพิ่มผลผลิตการเพาะปลูกได้ ใช้ในการรักษาอาการป่วยได้ เป็นต้น จึงทำให้ความมีเวทย์มนต์เป็นสิ่งที่น่าเชื่อถืออย่างหนึ่ง (Lambert, 2015)

หลังจากนั้นในช่วงปลายยุคกลาง เริ่มมีความเชื่อเรื่องการเสกสวดสาธยายกับซาตาน หรือการแสดงความจริงรักภักดีต่อซาตานของพวกเขา แม่มด การร้ายมนต์คาถาใส่ผู้อื่น การเสกสวดกับสัตว์ การทำให้เกิดพายุ ทำให้ความคิดเรื่อง “เหตุร้ายจากแม่มด” เริ่มเป็นรูปเป็นรอยขึ้นในช่วงปี ค.ศ. 1400 เช่น ความเสียหายต่อการเกษตร หรือเด็กทารก (Linder, 2005) จนกระทั่งต่อมาได้มีการพิมพ์หนังสือ “คู่มือการล่าแม่มด” ขึ้นในปี ค.ศ. 1484 และมีการตรา

เอกสารว่า การใช้เวทย์มนต์เป็นความผิดร้ายแรง พร้อมกับมีวิธีดูว่าใครเป็นแม่มด และวิธีปราบแม่มด จนมีคำกล่าวว่า “คู่มือการล่าแม่มด เป็นหนังสือที่อันตรายที่สุดในโลกในบรรดาหนังสือที่มีทั้งหมด” (<https://www.jw.org/en/publications/magazines/g201405/european-witch-hunts/>) โดยมีการจัดพิมพ์ถึง 14 ครั้ง ในระยะเวลาประมาณ 33 ปี และอีก 16 ครั้งหลังจากนั้น (Ellerbe, no date)

ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็น “แม่มด” เกิดจากวาทกรรมเรื่อง “เพศ” เป็นหลัก ร้อยละ 80 – 90 ของแม่มดที่ถูกกล่าวเป็นเพศหญิง Ellerbe (no date) กล่าวถึงข้อมูลเรื่องการล่าแม่มดในยุโรปไว้ว่า มีหลักฐานที่เชื่อมโยงเพศหญิงเข้ากับสิ่งไม่ดีตามความเชื่อทางศาสนา เช่น มนุษย์เพศหญิงเกิดจากความผิดพลาดของพระเจ้า มนุษย์เพศหญิงเกิดขึ้นมาจากบาป มนุษย์เพศหญิงเชื่อมโยงกับความเป็นเนื้อหนังมากกว่าเพศชาย และที่ปรากฏอยู่ในคู่มือการล่าแม่มดคือ หญิงที่เป็นแม่มดมักมีการสะสมอวัยวะเพศชายไว้รวมๆ กัน วางไว้ในรังนก โดยมักจะมีเพศชายที่ประสบเหตุอวัยวะเพศหายอยู่บ่อยครั้ง จนต้องเดินทางมาหาแม่มดให้ช่วยต่อคืนให้

ในช่วงต้นปี ค.ศ. 1500 การล่าและเอาชีวิตรแม่มดเริ่มเกิดขึ้นอย่างจริงจัง โดยในระยะเวลา 160 ปี จาก 1500 ถึง 1660 (ช่วงยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ) ในทวีปยุโรปมีการคร่าชีวิตแม่มดอยู่ระหว่าง 50,000 – 80,000 ราย (<http://law2.umkc.edu/faculty/projects/fttrials/>

salem/witchhistory.html) ผู้ต้องสงสัยมักเป็นหญิงม่ายที่ไม่มีคนดูแล คนแก่ หรือ ผู้หญิงที่ใช้สมุนไพรรักษาผู้อื่นแต่ไม่เป็นผล โดยข้อกล่าวหา มักจะเป็น การทำให้เกิดน้ำค้างแข็ง ลูกเห็บตก วัวไม่มีน้ำนมให้รีด เพศชายเสื่อมสมรรถภาพทางเพศ เป็นต้น ในการสอบสวน (หรือเรียกว่า การทรมาน) ผู้ต้องหาจะถูกจับแช่ในน้ำเย็นศักดิ์สิทธิ์ หากจมจะแปลว่าเป็นมนุษย์ธรรมดาแต่ถ้าลอย แสดงว่าเป็นแม่มด เพราะแต่เดิมเชื่อว่าแม่มด มักจะไม่มีน้ำหนัก (<https://www.jw.org/en/publications/magazines/g201405/european-witch-hunts/>) นอกจากนี้ ผู้ต้องสงสัยจะถูกมัดเปลือยไว้ และมีการกำจัดเส้นขนบนร่างกายเพื่อหา หูด ฝี ปาน ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นสัญลักษณ์ที่ซาตานมอบไว้บนร่างกายของเพศหญิง (Ellerbe, no date) หากพบ จะนำหญิงผู้นั้นไปเผาหรือแขวนคอต่อหน้าสาธารณชน (Lambert, 2015)

รัฐบาลต่างๆ มีการสนับสนุนการล่าแม่มด ในขณะที่โลกมีการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์ขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ค้นพบสาเหตุทางการแพทย์มากขึ้น สามารถอธิบายได้และไม่เกี่ยวกับการใช้เวทย์มนต์ของแม่มด ทำให้การล่าแม่มดลดลงในศตวรรษที่ 17 และเมื่อจบศตวรรษดังกล่าวก็ไม่มี การล่าแม่มดอีกเลย (<https://www.jw.org/en/publication/magazines/g201405/european-witch-hunts/>) โดยต่อมาในยุคแห่งแสงสว่าง (Enlightenment) ยุคสมัยของการล่าแม่มดในยุโรปจึงสิ้นสุดลง การบังคับให้ผู้ต้องสงสัยรับผิด กลายเป็นการกระทำที่ผิดมนุษยธรรม

(<http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/salem/witchhistory.html>)

“แม่แมดใหม่” – คนธรรมดาแห่งศตวรรษที่ 21

ปรากฏการณ์การล่าแม่มด ได้คืนชีพกลับมาใหม่ ด้วยระยะห่างจากการสิ้นสุดไปแล้วนานถึง 4 ศตวรรษ ในศตวรรษที่ 21 การล่าแม่มด เกิดขึ้นในโลกออนไลน์ ผ่านระบบการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตและโลกโซเชียล โดยในประเทศไทย สาวตรี สุขศรี (2553) ให้ข้อมูลเกี่ยวกับขบวนการล่าแม่มดออนไลน์ ซึ่งเกิดขึ้นในปี 2010 (พ.ศ. 2553) ในแวดวงผู้เล่นเฟซบุ๊ก ซึ่งนับเป็นเวทีที่สำคัญในยุคข้อมูลข่าวสาร ซึ่งใช้เป็นทีี่สื่อสาร เรียนรู้ ระบายเรื่องราวต่างๆ ในชีวิตประจำวัน

การล่าแม่มดในศตวรรษนี้ ไม่ได้เป็นการจับผู้ต้องหาที่ถูกกล่าวหาว่าทำให้เกิดเหตุผิดธรรมชาติเหมือนในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ แต่เป็นการลงโทษจาก “สังคม” ต่อคนที่มีความคิดแปลกแยกจากคนหมู่มาก การกระทำที่ผิดบรรทัดฐาน ซึ่งมีพื้นฐานมาจากผู้ใช้อินเทอร์เน็ต เมื่อเกิดความไม่พอใจ ไม่พอใจ รับไม่ได้ ก็จะแสดงออกด้วยการโพสต์ข้อความ ตอบโต้ ต่อว่า ต่ำทอ ทันที รวมถึงการรับข่าวสารจากโลกอินเทอร์เน็ต ที่ผู้รับสารไม่ทันอ่านให้หมดก็สามารถเข้าไปแสดงความคิดเห็นโต้ตอบได้อีกด้วย และเมื่อเกิดกลุ่มคนที่ไม่พอใจในเรื่องเดียวกันมากเข้า ก็จะกลายเป็นการ “ล่าแม่มด”

โดยปริยาย (พงศ์สุข หิรัญพฤกษ์ อ้างถึงใน สิริวุฒิ รัชไชยวัฒน์, 2555)

นอกจากการแสดงความคิดเห็น หรือโพสต์ข้อความดังกล่าวแล้ว สาวตรี สุขศรี (2553) ระบุเพิ่มเติมเกี่ยวกับปรากฏการณ์การล่าแม่มดในโลกออนไลน์ว่า มีการนำชื่อจริง นามสกุลจริง ประวัติการศึกษา ชื่อบิดามารดา หมายเลขโทรศัพท์ และรสนิยมส่วนตัวมาเปิดเผยต่อสาธารณะ มีการรุมด่าด้วยถ้อยคำหยาบคาย ถูกสมาชิกที่ร่วมล่าแม่มดวิเคราะห์ในเชิงดูหมิ่นต่างๆ ซึ่งการกระทำเหล่านี้ ทำให้ปรากฏการณ์การล่าแม่มด นำมาซึ่งปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกันอีกหลากหลาย เช่น การใช้ Hate Speech ในการตั้งชื่อ หรือเรียกคน หรือกลุ่มคนที่เป็นแม่มดด้วยถ้อยคำที่ส่อไปทางดูถูก ดูหมิ่น, การเหมารวม, การรังแกทางโลกไซเบอร์ (Cyber Bullying) เป็นต้น ซึ่งการล่าแม่มดออนไลน์นี้ เปรียบเสมือนการใช้ศาลเตี้ยในอินเทอร์เน็ต (Internet Vigilante) ซึ่งถือเป็นการรังแกผ่านโลกไซเบอร์รูปแบบหนึ่ง ที่ปรากฏอยู่ในสังคม (นิภาพร ทับหุ่น, 2555)

ในต่างประเทศ การล่าแม่มดก็ไม่ได้หมดสิ้นไปตามประวัติศาสตร์บันทึก หากแต่มีการปรับตัวเข้ามาอยู่ในโลกออนไลน์มากขึ้น และรุนแรงขึ้น ในรูปแบบของศาลเตี้ยในโลกอินเทอร์เน็ต ซึ่งส่งผลกระทบต่อบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่าเป็น “แม่มด” ได้หลายรูปแบบ จนบางครั้งถึงชีวิตเหมือนผู้ต้องหาที่เป็น “แม่มด” ในอดีต ดังตัวอย่างจากบทความของ Ian Fortey

(2009) ที่ได้รวบรวมกรณีศึกษาปรากฏการณ์การล่าแม่มดในต่างประเทศ เช่น ในปีค.ศ. 2005 ประเทศเกาหลีใต้ หญิงคนหนึ่งนำสุนัขขึ้นโดยสารรถไฟใต้ดิน สุนัขได้ขับถ่ายลงพื้น แต่หญิงสาวไม่ทำความสะอาดสิ่งที่สุนัขทิ้งไว้ เหตุการณ์เริ่มต้นที่ มีผู้โดยสารบันทึกภาพของหญิงสาวผู้นั้น สุนัข และสิ่งปฏิกูลแล้วส่งต่อไปในโลกออนไลน์ เพียงไม่กี่ชั่วโมงเว็บไซต์ของเกาหลีจำนวนมาก นำเสนอภาพนี้พร้อมด้วยชื่อ “Dog Shit Girl” หลังจากนั้น ข้อมูลส่วนตัวของหญิงสาวถูกขุดคุ้ยและเขียนขึ้นในหลายๆ ที่ มีการทำโปสเตอร์ขึ้นล้อเลียน อีกทั้งมีการแชร์ข้อมูลนี้ออกไปในวงกว้าง (เป็นลักษณะการรังแกทางออนไลน์ หรือ Cyber Bullying) ไม่ช้าหญิงสาวธรรมดา กลายเป็นที่รู้จักของสังคม ถูกด่าทอและใช้ถ้อยคำเหยียดหยามในทุกที่ที่เธอเดินไป ครอบครัวเริ่มได้รับผลกระทบ หญิงสาวถูกขอร้องให้ลาออกจากมหาวิทยาลัย และพยายามที่จะฆ่าตัวตาย ซึ่งเรื่อง Dog Shit Girl ยังมีการนำเสนอในหนังสือพิมพ์ Washington Post ในเวลาต่อมาอีกด้วย

ในประเทศสหรัฐอเมริกา ร้านจำหน่ายช็อกโกแลต Rocky Mountain Chocolate Factory ปฏิเสธการขอเข้าห้องน้ำของเด็กหญิงอายุ 5 ขวบที่มีอาการท้องเสีย ด้วยสถานการณ์ที่ไม่เอื้ออำนวยเด็กหญิงไม่สามารถกลั้นได้ จนส่งผลให้พื้นที่ส่วนหนึ่งของหน้าร้านเลอะเทอะเป็นวงกว้าง พนักงานในร้านนิ่งเฉย จนกระทั่งแม่ของเด็กเข้ามาต่อว่าผู้จัดการร้านที่ไม่ยอมให้ใช้

ห้องน้ำ เรื่องนี้เริ่มต้นที่ การโพสต์เหตุการณ์ลงในเว็บไซต์ Consumerist.com และกระจายออกไปในหลายๆ เว็บไซต์ จากนั้นข้อมูลส่วนตัวและข้อมูลการติดต่อของผู้จัดการร้าน ถูกโพสต์ขึ้นในอินเทอร์เน็ต แม้กระทั่งการแชร์ตำแหน่งที่อยู่อาศัยของผู้จัดการร้านดังกล่าว รวมถึงภาพถ่ายผ่านทาง Google Earth ทำให้มีผู้คนนำสิ่งปฏิกูลไปขว้างไว้หน้าบ้านของผู้จัดการ จนกระทั่งผู้บริหารต้องออกมาขอโทษและปรับเปลี่ยนนโยบายให้อนุญาตให้ใช้ห้องน้ำของทางร้านได้ (Fortey, 2009)

ความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการล่าแม่มดทั้ง 2 กรณีข้างต้น เห็นได้ว่ามีผลถึงการงานความปลอดภัยในชีวิต และรวมถึงการสูญเสียความเป็นตัวตนรวมถึงครอบครัว หากเทียบกับแม่มดในยุคยุโรปยุคกลาง กระบวนการในโลกออนไลน์นี้นำมาซึ่งการสูญเสียชีวิตของแม่มดแห่งศตวรรษที่ 21 อย่างน้อยในมุมหนึ่ง จากนั้นน้อยที่สุดเพียงแค่ถูกด่าทอไปจนถึงการคิดฆ่าตัวตาย ซึ่งกระบวนการดังกล่าว ส่วนหนึ่งเกิดจากพฤติกรรมของผู้ใช้สื่อออนไลน์ และธรรมชาติของสื่อออนไลน์ที่มีความรวดเร็ว และแพร่กระจายได้อย่างฉับไว จนทำให้เกิดผลดังกล่าวขึ้นกับผู้ที่เป็น “แม่มด” ในสังคม

“แม่มดไทย” – วาทกรรมแห่งฐานะและชาติกำเนิด

ในประเทศไทย กรณีอุบัติเหตุจากรถยนต์ที่มีผู้เสียชีวิตถึง 9 ศพ ในปี 2553 ได้รับ

การหยิบยกขึ้นกล่าวถึงในเรื่องปรากฏการณ์การล่าแม่มด จากหลายๆ แหล่ง โดยเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นในวันที่ 27 ธันวาคม 2553 เวลา 21.45 น. เมื่อเยาวชนอายุ 16 ปี ขับริยนต์ ฮอนดำชีวิคพุ่งชนท้ายรถตู้สาธารณะบนทางด่วนโทลล์เวย์ จนทำให้มีผู้เสียชีวิตถึง 9 ราย บาดเจ็บอีก 7 ราย หลังจากนั้นมีการแต่งตั้งนายจากทั้งฝ่ายผู้เสียหาย และฝ่ายผู้ก่อเหตุเพื่อต่อสู้กันในชั้นศาล และทำให้ผู้ก่อเหตุมีการรอลงอาญา โดยต้องบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะ เป็นระยะเวลา 48 ชั่วโมง ด้วยเงื่อนไขว่ายังเป็นเยาวชน

หลังจากที่เกิดเหตุเพียงไม่นาน ภาพของหญิงวัยรุ่นคนหนึ่งยืนพิงขอบทางด่วนกดโทรศัพท์ในมือ พร้อมรถยนต์สีขาวสภาพยับเยินถูกโพสต์ขึ้นในหน้าเว็บไซต์ข่าวและเว็บไซต์อื่นๆ มีการตั้งชื่อให้ผู้ก่อเหตุจนเป็นหนึ่งในแฮชแท็กทวิตเตอร์ “แพรวา 9 ศพ” (และมีชื่ออื่นๆ เช่น ตีนผีวัยทีน คุณหนูแพรวา เป็นต้น) และมีข้อความทวิตส่งต่อกันด้วยความหมายเชิงตั้งคำถามกับประเด็นชาติตระกูล (ตามนามสกุลเทพหัสดิน ณ อยุธยา) และความไม่เป็นธรรมในบหลวงโทเซ รวมถึงมีการสร้างหน้าเฟซบุ๊กโดยใช้ชื่อว่า “น้องแพรวา” เพื่อนำเสนอเหตุการณ์ดังกล่าว มีผู้กดถูกใจถึง 1,662 คน (ข้อมูลถึงวันที่ 24 พฤษภาคม 2559) รวมถึงกระแสในโลกอินเทอร์เน็ตที่ส่งผลกระทบต่อการครอบครัวยุทธิน ณ อยุธยา จนกลายเป็นประเด็นว่าสังคม

ในปัจจุบันใช้อะไรเป็นตัวตัดสิน ระหว่างอารมณ์และเหตุผล (ไทยรัฐออนไลน์, 3 มีนาคม 2554)

จากนั้น โลกโซเชียลมีการติดตามความเป็นไปของเธอเป็นระยะ มีการตั้งกระทู้ในเว็บไซต์ต่างๆ ถึงบทลงโทษที่เธอควรได้รับ ชีวิตของเธอที่ยังคงเป็นปกติ และการเข้าศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัย นำเสนอภาพการเข้าศึกษาต่อในระดับชั้นอุดมศึกษา กิจกรรมรับน้อง โดยการแสดงความคิดเห็นที่ปรากฏขึ้นตามกระทู้ดังกล่าว ส่วนใหญ่เป็นวาทกรรมที่สะท้อนถึงประเด็นเรื่องชาติตระกูล ด้วยความที่เป็นนามสกุลเก่าแก่ ตลอดจนวาทกรรมที่แสดงให้เห็นว่าความเป็นไปในสังคมถูกควบคุมด้วยความมีฐานะ และความอ่อนแอของกฎหมายไทยเป็นในข้อคิดเห็นทั้งหมดกว่า 70 ข้อคิดเห็นที่มีต่อกระทู้ “จำได้ไหม แพรวา 9 ศพ ตอนนี้อะไรเปลี่ยนไปมาก” (<http://goo.gl/JpPGmg>) เป็นวาทกรรมที่แสดงเรื่องความเชื่อในกฎแห่งกรรม 19 ครั้ง วาทกรรมเรื่องสังคมที่เอื้อประโยชน์ให้แก่คนที่มีฐานะดี 16 ครั้ง ความพิกลพิการของกฎหมายไทย 15 ครั้ง และเรื่องชาติกำเนิด 8 ครั้ง นอกจากนี้มีเรื่องที่เกี่ยวข้องไปถึงระบบการเมืองการปกครอง จริยธรรม(ความสำนึกได้) และข้อคิดเห็นที่แสดงออกถึงความรุนแรง

ในภาพรวม วาทกรรมที่เกิดขึ้นจากข้อคิดเห็นในกระทู้ดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าในสังคมไทย กฎหมายมักจะอ่อนแอทุกครั้ง หากผู้ต้องหาเกิดในชาติตระกูลที่ดี มีฐานะที่ดี หรืออยู่ในตำแหน่งทางสังคมที่สูง จึงต้องพึ่งพา

เพียงแต่เวอร์กรรมที่จะดำเนินการตามกฎหมายแห่ง
กรรมเท่านั้น ซึ่งถึงแม้ว่าบุคคลนั้นจะถูกตั้งข้อหา
จากสังคมว่าทำให้เกิดการสูญเสียถึง 9 ชีวิต แต่
บทลงโทษเป็นเพียงแค่การบำเพ็ญประโยชน์ 48
ชั่วโมง โดยยังสามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข
ทั่วไป ยังคงมีตัวตนในสังคม หากเปรียบเทียบกับ
สังคมแม่มดเดิมในยุโรป เท่ากับว่าผู้ที่ถูกกล่าวหา
ว่าเป็นแม่มดนั้นรอดชีวิต

ปรากฏการณ์การล่าแม่มดในสังคมไทย
ยังมีปรากฏให้เห็นอยู่อย่างต่อเนื่อง เมื่อวันที่ 8
มกราคม 2559 เกิดการแพร่คลิปวิดีโอ รถกระบะ
สีดำนอยขึ้นทับหน้ารถโตโยต้ายาริส สีแดงที่ขับ
ตามมา และมีภาพชายหนุ่มสวมเสื้อสีน้ำเงินพูด
กับตำรวจในเชิงว่าเหตุการณ์ดังกล่าวไม่ใช่ตน
เป็นผู้เริ่มต้น โดยตนขอรับรองความเป็นธรรม ทาง
รถโตโยต้ายาริสขับมาชนท้ายเอง หลังจากที่มี
การแชร์คลิปต่อเนื่องกันไปในโลกออนไลน์เพียง
ไม่นาน มีการแชร์คลิปภาพที่รถกระบะสีดำนอย
เพื่อชนรถโตโยต้ายาริสคันที่อยู่ด้านหลัง
ปรากฏการณ์การล่าแม่มดได้เกิดขึ้น ข้อมูลส่วน
บุคคล ชื่อจริง นามสกุลจริง อายุ สถาบัน
การศึกษา สถานที่ทำงานของชายคนดังกล่าว ถูก
นำขึ้นบนโลกออนไลน์ ซึ่งชายคนดังกล่าวทำงาน
เป็นนักจัดรายการวิทยุที่สถานีแห่งหนึ่ง และเคย
มีประวัติการขับรถที่เกิดอุบัติเหตุบ่อยครั้ง
(ไทยรัฐออนไลน์, 2559ก) จากเหตุการณ์ดังกล่าว
ทำให้กลุ่มผู้ล่าแม่มด เข้าไปในหน้าเฟซบุ๊กของ
คลื่นวิทยุ นั้น แสดงความเห็นด้วยถ้อยคำรุนแรง
ในเชิงกดดันให้ทางสถานีพิจารณาไล่ออกนักจัด

รายการวิทยุคนดังกล่าว และมีการพิจารณายึด
ใบอนุญาตขับขึ้น รวมถึงได้รับการลงโทษเป็นการ
จำคุกเป็นระยะเวลา 3 เดือน 15 วัน โดยไม่รอลง
อาญา เป็นต้น

วาทกรรมที่เกิดขึ้นจากการแสดงความ
คิดเห็นในหน้าเฟซบุ๊กของสถานีวิทยุดังกล่าว
พบว่า มีข้อคิดเห็นที่หวังผลให้เกิดการไล่ออก
และยุติการทำงานของผู้ต้องหา รวมถึงการแสดง
วาทกรรมที่สะท้อนสังคมที่หลงรูปลักษณ์ การ
มองคนเพียงภายนอก แต่ไม่สามารถรู้ถึงภายใน
จิตใจได้ โดยครั้งนี้ ชายคนดังกล่าวถูกกำหนดให้
ยุติบทบาทการทำงาน ทำให้ประวัติการทำงานมี
ความเสียหายเกิดขึ้น ซึ่งอาจสร้างความลำบาก
ในอนาคตต่อไป ที่น่าสังเกตคือ ไม่ปรากฏวาท
กรรมเกี่ยวกับข้อกฎหมายสำหรับกรณีนี้ เมื่อ
ผู้ต้องหาได้รับการลงโทษดังกล่าว

กรณีอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นในสังคมไทยที่มี
ความเข้มข้นของปรากฏการณ์การล่าแม่มดใน
โลกออนไลน์เป็นอย่างมาก เป็นคดีอุบัติเหตุรถ
เบนซ์ CLS 63 AMG ทะเบียน ชง 3333
กรุงเทพมหานคร พุ่งชนรถยนต์ฟอร์ด พีเอสต้า
มย 6911 เมื่อช่วงเดือนมีนาคมที่ผ่านมา จนเกิด
ไฟลุกไหม้และทำให้ผู้โดยสารในรถฟอร์ดเสียชีวิต
ทั้ง 2 คน(<http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9590000031237>)
จากการแพร่ของคลิปอุบัติเหตุครั้งนี้ ข้อมูล
ส่วนตัว ชื่อจริง นามสกุลจริง หน้าที่การงาน ของ
ผู้ต้องหาได้ถูกค้นและทำการนำขึ้นบนโลก
ออนไลน์ และยิ่งไปกว่านั้นมีการค้นพบข้อมูล

ของผู้ขับรถเบนซ์ในเรื่องฐานะทางการเงิน และฐานะทางสังคมอยู่ในระดับสูง เนื่องจากผู้ขับรถเบนซ์เป็นทายาทธุรกิจกว่า 15 ธุรกิจ มีมูลค่ารวมสูงกว่า 1,000 ล้านบาท หลังจากนั้นมีการแชร์ภาพที่สื่อถึงรสนิยมทางเพศของผู้ต้องหาตลอดจนภาพที่แสดงความเกี่ยวพันกับชีวิตการเมืองเดิมของผู้ต้องหาด้วย

ในประเด็นนี้ สังคมเกิดความสงสัยในกระบวนการการทำหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ค่อนข้างช้า และดูเหมือนจะไม่เกิดผลใดๆ ในเชิงการพัฒนาบุคคล ทั้งๆ ที่ผู้เสียหายได้รับอันตรายถึงขั้นเสียชีวิตถึงสองคน โดยข้อคิดเห็นนี้ระบุในผู้จัดการรายวัน (2559) เกี่ยวกับประเด็นที่ผู้ต้องหาไม่ยอมให้ตรวจปริมาณแอลกอฮอล์ โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจอ้างว่าในที่เกิดเหตุไม่พบกลิ่นแอลกอฮอล์ และรวมถึงการตั้งข้อหาล่าช้า ซึ่งเป็นการแสดงอภิสัทที่เหนือกว่า หากต้องการสิ่งใดตำรวจก็จะผ่อนปรน

ล่าสุด จากไทยรัฐออนไลน์ (2559ข) ระบุว่า ผู้ขับรถเบนซ์ได้เดินทางไปอุปสมบทเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้เสียชีวิตทั้ง 2 จากเหตุการณ์ดังกล่าว จากข่าวที่ปรากฏ มีการแชร์ไปยังเฟซบุ๊กมากกว่าสามพันครั้ง และมีการแสดงข้อคิดเห็นที่ปรากฏวาทกรรมในประเด็นที่เกี่ยวกับฐานะทางครอบครัวที่สามารถทำให้ไม่ต้องรับโทษตามกฎหมายได้ สังคมที่อำนาจเงินมีอำนาจมากกว่าอำนาจทางกฎหมาย การตั้งคำถามต่อกฎหมายไทยและกระบวนการยุติธรรม ตลอดจนวาทกรรมที่แสดงความไม่

สมควรอุปสมบทตามหลักพุทธศาสนา และวาทกรรมที่สะท้อนแนวคิดเรื่องกฎแห่งกรรม

อีกหนึ่งกรณีที่สามารถสะท้อนปรากฏการณ์การล่าแม่มดในโลกออนไลน์ของไทย จากเว็บไซต์ <http://socialnews.teenee.com/ruamduay/2586.html> วันที่ 15 พฤษภาคม 2559 ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่กลุ่มชายวัยรุ่นจำนวน 6 คน ใช้อาวุธเป็นมีดดาบขนาดยาวรุมทำร้ายร่างกายและฆ่านายสมเกียรติ ศรีจันทร์ ชายผู้พิการ บริเวณถนนโชคชัย 4 ซอย 69 ซึ่งผู้เสียชีวิตมีอาชีพทำขนมปังขาย แต่จากข้อมูลในเว็บไซต์ดังกล่าวพบว่า ทางตำรวจยังไม่ได้มีการตั้งข้อหาการฆ่าผู้อื่นโดยไตร่ตรองไว้ก่อน โดยกล่าวว่าเนื่องจากหลักฐานไม่เพียงพอทำให้เกิดความสงสัยในการทำคดี

ปรากฏการณ์การล่าแม่มดจึงเกิดขึ้นเมื่อมีการค้นประวัติของกลุ่มผู้ต้องหา พบว่าจำนวนหนึ่งในกลุ่มผู้ต้องหาเป็นบุตรหลานของตำรวจ เกิดข้อความ "ถูกตำรวจแล้วไง" ขึ้นทั้งในเฟซบุ๊กและการใช้เป็นเครื่องหมายแฮชแท็ก (#) ในทวิตเตอร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขอให้ทางตำรวจแสดงความยุติธรรมต่อคดีและการสูญเสียที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังมีการตั้งแคมเปญทางเว็บไซต์ change.org เพื่อร้องเรียนไปยังสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ในการดำเนินคดีดังกล่าวอย่างเป็นธรรม ซึ่งแคมเปญดังกล่าวต้องการผู้เข้าร่วมจำนวน 50,000 รายชื่อ (ข้อมูลถึงวันที่ 24 พฤษภาคม 2559 ขาดอีกเพียง 9,442 รายชื่อ) แต่อย่างไรก็ตาม จนถึงตอนนี้ยัง

ไม่ปรากฏความคืบหน้าของคดีความอย่างเป็นรูปธรรมในเรื่องการตั้งข้อหาฆ่าผู้อื่นโดยไตร่ตรองไว้ก่อน ตามที่กลุ่มล่าแม่มดต้องการ

สำหรับกรณีนี้ วาทกรรมที่เกิดขึ้นจากข้อคิดเห็นในกรณีดังกล่าว เกือบทั้งหมดเป็นเชิงวิพากษ์และตั้งคำถามต่อการทำงานของตำรวจ เนื่องจากมีความเชื่อมโยงระหว่างผู้ต้องหาและความเป็นบุตรหลานของตำรวจ รวมถึงวาทกรรมแสดงให้เห็นว่ากระบวนการยุติธรรมในประเทศไทยขาดความถูกต้องมาเป็นระยะเวลานาน นอกจากนี้ในเฟซบุ๊กยังมีการแชร์และแสดงข้อคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นนี้ในจำนวนมากอีกด้วย

สำหรับในประเทศไทยและตัวอย่างจากต่างประเทศข้างต้น จะสังเกตได้ว่า ปรากฏการณ์การล่าแม่มดทำให้เกิดความเสียหายเป็นวงกว้างมากกว่าตัวแม่มดเอง โดยลุกลามไปถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นกับครอบครัว หน่วยงาน สังกัดองค์กร และส่วนเกี่ยวข้อง ตลอดจนเป็นการตัดอนาคตของตัวแม่มดเองด้วย แต่ความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นไม่ได้เกิดอย่างเท่ากันในทุกกรณี ดังจะเห็นได้จากกรณีตัวอย่างและวาทกรรมที่เกิดขึ้นจากข้อคิดเห็นในกรณีต่างๆ ตามสื่อออนไลน์ทั่วไป นอกจากสถานการณ์ที่ได้กล่าวถึงแล้ว การล่าแม่มดในสังคมไทยยังมีปรากฏอยู่ให้เห็นบ่อยครั้ง เช่น การแชร์คลิปวิดีโอของนักท่องเที่ยวชาวจีนที่เข้ามาแย่งอาหารในห้องอาหารของโรงแรมและสุดท้ายทานไม่หมด หรือการค้นข้อมูลของกรรมการผู้ตัดสินกีฬา ที่มี

การสันนิษฐานว่าเป็นกรณีการฉ้อโกงระหว่างทีมชาติไทยและญี่ปุ่น ในการแข่งขันเพื่อคัดตัวสู่โอลิมปิกในปี 2016 ล้วนแล้วแต่เป็นส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์การล่าแม่มดในโลกออนไลน์ทั้งสิ้น แต่จะทำให้เกิดผลมากหรือน้อยขึ้นกับปัจจัยประกอบอื่นๆ ด้วย เช่น บางกรณีการล่าแม่มดสิ้นสุดลงที่กระบวนการรับโทษตามกฎหมายของแม่มด หรือการรับโทษจากองค์กรหนึ่งๆ ในขณะที่บางกรณีการล่าแม่มดไม่สามารถทำอะไรได้เลยนอกจากการค้นประวัติและโพสต์ลงในโลกออนไลน์เท่านั้น ความรุนแรงของปรากฏการณ์การล่าแม่มดในโลกออนไลน์ ยังนำมาซึ่งการสร้างวาทะแห่งความเกลียดชัง หรือ Hate Speech ให้เกิดขึ้นในโลกแห่งการสื่อสารด้วย เช่น การเรียกบุคคลเป็นชื่อความเสียหายอย่าง แพรวา 9 ศพ, ดีเจเก่งเกียร์ R, เสี่ยเบนซ์ ตีนผี หรือ แก๊งค์โจ่งลูกตำรวจ ซึ่งส่งผลต่อเนื่องไปจนทำให้เกิด ภาพในความคิด หรือ การเหมารวม (Stereotype) ต่อกลุ่มบุคคลหนึ่งด้วย ดังจะเห็นได้จากวาทกรรมที่เกิดขึ้น มักมีการเหมารวมเกี่ยวกับเรื่องความไม่เป็นธรรมระหว่างคนที่แม่มดเป็นผู้เกิดในชาติตระกูลที่ดี มีฐานะทางการเงิน หรือ ฐานะทางสังคมที่ดีกว่า จะสามารถจ้างข้อกฎหมายได้ง่ายกว่า รวากับเป็นแม่มดผู้มีเวทย์มนต์แห่งชาติดำเนินคดีที่ทำให้กฎหมายคลายตัวลงได้ ทำให้เกิดความ “ค่านายตา” ในสังคมขึ้น โดยลุกลามไปถึงการเหมารวมลักษณะการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจ การเหมารวมสังคมว่าเป็นสังคมเงิน วัตถุนิยม การมองที่

ภายนอกของบุคคลมากกว่าสิ่งที่อยู่ภายใน ทั้งที่ในความเป็นจริงอาจจะไม่ใช่ทุกคนเป็นเช่นนั้น

เมื่อปรากฏการณ์การล่าแม่มด เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นผ่านสื่อออนไลน์เป็นหลัก ซึ่งส่งผลกระทบต่อแม่มด จาก “พลัง” ของสื่อออนไลน์ ผู้ใช้สื่อออนไลน์จึงมีความจำเป็นต้องตระหนักรู้ถึงลักษณะของสื่อ ธรรมชาติของสื่อ และความสามารถของสื่อที่ตนเปิดรับ จนถึงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในการใช้งานสื่อออนไลน์ด้วย รวมถึงการมองข้อมูลให้รอบด้าน รู้ให้เท่าทันสื่อก่อนที่จะโพสต์หรือแชร์ข้อมูลใดๆ ที่เกี่ยวกับบุคคล เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายในวงกว้างเกินกว่าที่จำเป็น

“ล่าแม่มด” – พลังวาทกรรมแห่งการประจาน

การเป็น “แม่มด” ในศตวรรษที่ 21 เกิดขึ้นจากการที่บุคคลมีพฤติกรรมที่ไม่สมควร และก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นต่อบุคคลอื่น หรือพื้นที่สาธารณะ โดยพฤติกรรมที่เกิดขึ้นของแม่มดในปัจจุบัน มักถูกแชร์และโพสต์ไว้ในสื่อออนไลน์อย่างอินเทอร์เน็ต ในรูปแบบของภาพถ่าย ภาพเคลื่อนไหว จนมีผู้ได้รับสารเกิดความเห็นพ้องไปในทิศทางเดียวกันเป็นจำนวนมาก การค้นข้อมูลของแม่มดจึงเริ่มต้นขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ในเบื้องต้นคือการ “ประจาน” แม่มดให้เป็นที่รู้จักมากที่สุด คล้ายกับเหตุการณ์ในยุคกลางที่มักมีการนำร่างแม่มดที่เปลือยเปล่ามาผูกติดไว้กับเสาไม้ บริเวณจัตุรัสของเมือง เพื่อให้เป็นที่ประจักษ์แก่ผู้คนในสังคมให้ได้มากที่สุด

นอกจากจะเป็นการประจานผู้เป็นแม่มดแล้ว ปรากฏการณ์การล่าแม่มดยังเป็นวาทกรรมที่ “ประจานความยุติธรรมในสังคม” นั่นหลายๆ เพราะว่าเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะการลงทัณฑ์ทางสังคม (Social Sanction) อย่างหนึ่ง ที่มีทั้งความรวดเร็ว เห็นผลเร็วกว่ากระบวนการทางกฎหมาย โดยปรากฏการณ์นี้กำลังแสดงวาทกรรมว่า บางครั้งกฎหมายก็ยังไม่สามารถตอบโจทย์ที่ควรจะเป็น โดย ชล บุนนาค (2554) ได้กล่าวถึง Social Sanction ไว้ว่า มักจะเริ่มต้นจากการสร้างเพจในเฟซบุ๊ก เพื่อการประจาน ประจาน ทำให้อับอาย เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากภาวะของสังคม คนในสังคมเชื่อว่าบ้านเมืองไม่มีความยุติธรรม กลไกของรัฐของบ้านเมืองไม่ทำงาน ทำให้ต้องเกิดปรากฏการณ์การลงโทษทางสังคมในลักษณะนี้ขึ้นบนโลกอินเทอร์เน็ตอย่างมีพลัง

แนวคิดที่สอดคล้องกับความรุนแรงของพลังแห่งปรากฏการณ์ล่าแม่มดในสื่อออนไลน์ที่มีมากขึ้น เกี่ยวข้องกับ 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ แนวคิดที่เกี่ยวกับผลกระทบของสื่อและสื่อใหม่ และแนวคิดที่เกี่ยวกับผู้สื่อสาร ดังนี้

แนวคิดที่เกี่ยวกับผลกระทบของสื่อและสื่อใหม่

1. Technology Determinism

แนวคิด เทคโนโลยีเป็นตัวกำหนด เป็นแนวคิดเริ่มต้นจาก Marshall McLuhan ที่เริ่มมองว่าตัวสื่อ (โดยไม่เกี่ยวเนื่องกับเนื้อหาที่สื่อสาร) มีผลกระทบต่อบุคคลและสังคม โดย

แนวคิดนี้ McLuhan ได้รับมาจาก Harold Innis ที่กล่าวว่า สังคมในแต่ละยุคสมัย จะถูกครอบไว้ด้วยลักษณะของสื่อในแต่ละสมัยนั้น (Littlejohn and Foss, 2008) เท่ากับว่า รูปแบบของสื่อที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้พฤติกรรมของบุคคลและสังคมเปลี่ยนแปลงตามลักษณะของสื่อนั้นๆ

ในยุคที่การสื่อสารเกิดขึ้นได้บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต จากก่อนหน้านี้ที่การสื่อสารหลักของสังคมเป็นสื่อโทรทัศน์ สิ่งที่เป็นตัวบ่งชี้ว่าประชาชนมีการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตมากขึ้นอย่างหนึ่งคือ มูลค่าการโฆษณา จากข้อมูลค่าสื่อดิจิตอลในระยะเวลา 5 ปีย้อนหลัง (ตั้งแต่ปี 2555 – 2559) พบว่า มูลค่าในตลาดของสื่อดิจิตอล เพิ่มขึ้นประมาณ 5 เท่าตัว จาก 2,783 ล้านบาท ในปี 2555 เติบโตจนมาถึง 9,927 ล้านบาท ในปี 2559 โดยบุคคลมีอัตราเฉลี่ยในการใช้สื่อดิจิตอลมากกว่า 4.5 ชั่วโมงต่อวัน (<http://m.manager.co.th/iBizChannel/detail/959000036108>) ซึ่งให้เห็นว่า แนวทางการสื่อสารของบุคคลมีแนวโน้มที่จะออกจากสื่อเก่ามากขึ้น

เมื่อการสื่อสารโน้มเอียงไปทางสื่อใหม่อย่างอินเทอร์เน็ต ธรรมชาติของสื่อจะเป็นปัจจัยในการกำหนดรูปแบบการสื่อสารของมนุษย์ได้ส่วนหนึ่ง โดยจากบทความวิชาการเรื่อง On the Nature of Internet ของ Daigle (2015) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะที่ไม่เปลี่ยนแปลงของสื่ออินเทอร์เน็ตไว้ ดังนี้

1) Global Reach / Integrity

ข้อมูลที่อยู่บนโลก การสื่อสารอินเทอร์เน็ต สามารถเกิดขึ้นจากจุดใดและไปยังจุดใดก็ได้บนโลกใบนี้

2) General Purposes

อินเทอร์เน็ตไม่ได้สร้างมาเพื่อเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์เฉพาะ ดังนั้นข้อมูลที่อยู่ในอินเทอร์เน็ตสามารถเป็นอะไรก็ได้ เพื่อวัตถุประสงค์อะไรก็ได้

3) Support Innovation without Requiring Permission

เป็นคุณสมบัติที่แสดงให้เห็นความ “เปิดกว้าง” ของอินเทอร์เน็ต ที่เอื้อให้ใครเป็นผู้ใช้งานก็ได้ โดยผู้ใช้งานจำเป็นต้องเข้าใจว่า การใช้อินเทอร์เน็ตไม่ได้เป็นเพียงแค่การดาวน์โหลดข้อมูลเท่านั้น แต่ผู้ใช้งานยังสามารถโพสต์ แชร์ หรือสร้างเนื้อหาได้ด้วย

4) Accessible

ในภาพที่กว้างขึ้น เครือข่ายของบุคคลคนหนึ่ง สามารถเข้าถึงและเชื่อมต่อได้กับเครือข่ายของบุคคลอีกคนหนึ่งหรือมากกว่า ทำให้เกิดการเชื่อมต่อในเส้นทางที่มากขึ้น

5 Interoperability and Mutual Agreement

การประสานงานร่วมกัน หรือ Interoperability เป็นพื้นฐานของอินเทอร์เน็ต เป็นการเอื้อให้กลุ่มโครงข่ายที่แยกกันอยู่ อยู่คนละที่ ใน Hardware คนละชิ้น ได้ทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง (เช่นการคุยกันผ่านโปรแกรม หรือ แอปพลิเคชัน)

6) Collaboration

การร่วมมือ หรือ Collaboration จะมี การเกิดขึ้นบนอินเทอร์เน็ตได้โดยไม่เลือก ลักษณะสถานการณ์ ทั้งเรื่องการแสวงหากำไร ทางธุรกิจ หรือการแข่งขันอื่นๆ ผู้ใช้งาน อินเทอร์เน็ตสามารถทำให้เกิดปรากฏการณ์ ความร่วมมือได้

7) Reusable (Technology) Building Block

ในส่วนนี้มีความใกล้เคียงกับ General Purposes โดยการสร้าง Building Block ในโลก อินเทอร์เน็ตสามารถเกิดขึ้นในทิศทางใดก็ได้ ขึ้นอยู่กับผู้สร้างสรรค์ ซึ่งสามารถนำกลับมาใช้ ใหม่ได้

8) No Permanent Favorites

เทคโนโลยีที่ล้าสมัย หรือเก่าเกินไปในการ ใช้งาน มักจะสูญสลายไป รวมถึงการเกิดขึ้นของ ระบบต่างๆ ในอินเทอร์เน็ตด้วย มีการเกิดขึ้น การถูกใช้งาน และการสลายไปตามธรรมชาติ ของอินเทอร์เน็ต

จะเห็นได้ว่า สิ่งที่อยู่ในอินเทอร์เน็ต คือ อะไรก็ได้ เนื้อหาข้อมูลจากแหล่งใดก็ได้ และสามารถเชื่อมต่อไปที่ไหนก็ได้ สามารถสร้าง ความร่วมมือในทิศทางใดก็ได้ โดยมีวัตถุประสงค์ ใดก็ได้ ซึ่งธรรมชาติของสื่อใหม่นี้ จึงเปิดโอกาส ให้บุคคลและสังคมสามารถรับข้อมูลข่าวสารได้ ง่ายขึ้น จากผู้ส่งซึ่งเป็นใครก็ได้มากขึ้น รวมถึง วัตถุประสงค์ในการสื่อสารที่สามารถเป็นอะไรก็ได้

ได้ ด้วยธรรมชาติของสื่อที่เปลี่ยนไปจาก สื่อสารมวลชนเดิม

เมื่อเปรียบเทียบกับสื่อสารมวลชนเดิม จากข้อมูลของ Dominick (1999) กล่าวถึง ลักษณะของสื่อสารมวลชน และธรรมชาติของ สื่อสารมวลชนไว้ 5 ประการ ได้แก่

(1) การสื่อสารมวลชนจะเกิดขึ้นจาก องค์การที่มีความซับซ้อน และเป็นทางการ

(2) องค์การการสื่อสารมวลชนมีผู้ทำ หน้าที่ทรงหลายชั้น

(3) องค์การการสื่อสารมวลชนมีความ จำเป็นต้องใช้เงินทุนที่มากในการบริหารจัดการ

(4) องค์การการสื่อสารมวลชนเป็น หน่วยงานที่แสวงหากำไร

(5) องค์การการสื่อสารมวลชนมีการแข่ง กันกันในระดับสูง

ความต่างระหว่างธรรมชาติของสื่อ อินเทอร์เน็ต และสื่อสารมวลชนเดิม มีอยู่หลาย ประเด็นตามที่ได้แสดงไว้ในข้อมูลข้างต้น ส่งผล ให้การเปิดรับและการส่งผ่านข้อมูลในการสื่อสาร ของสังคมทุกวันนี้สามารถ “เป็นอะไรก็ได้” ได้ มากขึ้น ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในการสื่อสารไม่ จำเป็นต้องมีเงินทุนมากในการบริหารจัดการ และไม่จำเป็นต้องแสวงหากำไร รวมถึงไม่ จำเป็นต้องเป็นองค์กรที่ซับซ้อน ดังนั้นจึงทำให้ การสื่อสารผ่านสื่อใหม่มีความง่าย รวดเร็ว ไป ใกล้เคียงมากขึ้น ประกอบกับการสื่อสารบน อินเทอร์เน็ตสามารถเกิดขึ้นจากใครก็ได้ ที่ใด หรือเวลาใดก็ได้ ทำให้บุคคลสามารถเป็นได้ทั้งผู้

ส่งสารและผู้รับสารในเวลาเดียวกัน เกิดการตอบกลับได้ในทันที (Immediate Feedback) เมื่อเทียบกับการสื่อสารจากสื่อเก่า บุคคลจะเป็นผู้รับสารเป็นส่วนใหญ่ การตอบกลับจะเกิดขึ้นได้ อย่างล่าช้า (Delayed Feedback) ด้วยเหตุนี้เอง การให้ความคิดเห็น หรือการแชร์ข้อมูลต่างๆ จึงสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา และพร้อมที่จะแสดงออกในทันทีเมื่อมีเหตุการณ์หรือข้อมูลใหม่ๆ ทำให้ปรากฏการณ์การล่าแม่มดสามารถขยายวงกว้างออกไปได้มากในระยะเวลาอันสั้น และอีกหนึ่งคุณสมบัติของสื่ออินเทอร์เน็ต คือ ผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตสามารถเป็นใครก็ได้ โดยไม่จำเป็นต้องเปิดเผยตัวตนที่แท้จริง ผู้ใช้งานจึงไม่จำเป็นต้องสนใจการกระทำที่เกิดขึ้นของตน ทั้งการใช้อาจอที่สร้างความเกลียดชัง หรือการให้ข้อคิดเห็นต่างๆ ตลอดจนการแบ่งปันข้อมูลของแม่มด จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ปรากฏการณ์การล่าแม่มดสามารถเกิดขึ้นได้กับผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตทุกคน

2. Agenda Setting Priming and Framing

แนวคิดการกำหนดวาระและสร้างกรอบการรับรู้จากสื่อ หรือ Agenda Setting เป็นอีกหนึ่งแนวคิดที่อยู่ในกลุ่มอิทธิพลของสื่อ โดย Baran and Davis (2012) ได้กล่าวถึงแนวคิดการกำหนดวาระว่า ประชาชนไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมเท่ากัน สิ่งที่เกิดขึ้นจริงๆ นั้นอาจมีขนาดใหญ่มากเกินไป กว้างเกินไป หรือซับซ้อนเกินไป ซึ่งสิ่งที่อยู่ในสื่อ เป็น

สิ่งที่ผ่านการทำให้มีความซับซ้อนน้อยลงมาแล้ว ก่อนส่งถึงผู้รับสาร ซึ่งบางครั้งเหตุการณ์ทั้งหมด อาจไม่ได้ถูกนำเสนอผ่านสื่อ (หรือการแชร์ผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต) จะมีการเน้นบางส่วนของเหตุการณ์ เพื่อให้ผู้รับสารมีการกระตุ้นความทรงจำบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นั้น (Priming) และยังมีการสร้างกรอบให้กับประเด็นต่างๆ ในสังคม ทำให้เกิดปฏิกิริยาการรับรู้ของผู้รับสารด้วย (Framing)

การลงโทษทางสังคม หรือ Social Sanction เริ่มต้นตั้งแต่มีข่าวลือออกมาโดยไม่มี การตรวจสอบใดๆ หรือมี ก็เป็นเพียงการอนุมานหลักฐานที่กระจัดกระจาย (ชล บุนนาค, 2554) โดยข่าวลือที่เกิดขึ้น มักปรากฏในรูปของ ภาพถ่าย คลิปวิดีโอ หรือข้อความบางส่วน ดังนั้น ความเป็นไปได้ว่า ภาพ หรือ คลิป ที่มีการแชร์ ในตอนต้นของปรากฏการณ์ล่าแม่มด อาจจะเป็นเพียงข้อมูลด้านเดียวที่มีการสร้างวาระจากเหตุการณ์นั้นๆ ซึ่งเมื่อผู้รับสารยังไม่ได้รับทราบถึงเหตุการณ์ทั้งหมด อาจทำให้เกิดการด่วนสรุป หรือเข้าใจประเด็นด้วยอารมณ์ที่เกิดขึ้น รวมถึง การปรากฏของ Hate Speech ต่างๆ เป็นการตอกย้ำภาพของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลต่างๆ ในสังคม เช่น “แก๊งค์โจลูกตำรวจ” เป็นการให้ภาพของความเป็นตำรวจ ซึ่งต้องทำหน้าที่เป็นผู้รักษากฎหมายและรักษาความยุติธรรมในสังคม หรือ “ดีเจเกียร์อาร์” เป็นการให้ภาพของความเป็นบุคคลเบื้องหน้าในวงการบันเทิง ซึ่งควรทำหน้าที่เป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม “เสียเป็นชัชน

ฟอร์ด” เป็นการให้ภาพของความเป็นผู้อยู่ในฐานะที่ดี ความเป็นเจ้าของธุรกิจ เป็นต้น และเมื่อเกิดเหตุการณ์ต่างๆ ขึ้น ความหมายของการให้ภาพเหล่านั้นจะยิ่งสะท้อนถึงความขัดแย้งระหว่างการกระทำของบุคคลกับภาพที่ตนควรจะเป็น

สิ่งที่ปรากฏในสื่อออนไลน์ และมีการแชร์ต่อกันจนกระทั่งเกิดเป็นวาระในโลกออนไลน์ รวมทั้งการที่ผู้เริ่มต้นข้อมูลมีการสร้าง “กรอบ” การรับรู้จากสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งทำให้ผู้รับข้อมูลมีปฏิกิริยาบางอย่าง อาจเป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่สอดคล้องกับปรากฏการณ์การล่าแม่มดในสังคม โดยจากข้อสังเกตที่ว่าปรากฏการณ์การล่าแม่มดนั้น มักจะเกิดขึ้นทันทีเมื่อมีการแชร์ภาพ ข้อมูล หรือคลิปวิดีโอเกิดขึ้น โดยที่ผู้รับสารมักจะมีการกระทำบางอย่างในทันทีโดยไม่สนใจจะสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติมทั้งหมด หรือทั้งสถานการณ์เสียก่อน และเมื่อสื่อออนไลน์มีการแพร่กระจายของภาพเดิมซ้ำๆ ทำให้เกิดวาระทางสังคมขึ้นจากชุดข้อมูลดังกล่าว ปรากฏการณ์การล่าแม่มดจึงเกิดขึ้นตามมา

3. New Media Theory

แนวคิดเกี่ยวกับสื่อใหม่ เป็นทฤษฎีที่ถูกตั้งขึ้นโดย Mark Poster ในปี ค.ศ. 1995 (Littlejohn and Foss, 2008) โดย Poster กล่าวว่า ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1990 เป็นต้นมา โลกการสื่อสารได้เข้าสู่ยุค Media Age ที่ 2 โดยมีความแตกต่างจากยุค Media Age 1 คือ

(1) ในยุค Media Age 1 การสื่อสารมักเป็นไปในรูปแบบการเข้าสู่ศูนย์กลาง (Centralized) หรือการเข้าสู่อำนาจรัฐ โดยรัฐหรือองค์กรต่างๆ ทำหน้าที่ในการคัดเลือกข่าวสาร ก่อนที่จะนำเข้าสู่กระบวนการการนำเสนอสู่ประชาชน ในขณะที่ Media Age 2 นั้น ไม่ได้อยู่ในรูปแบบการเข้าสู่ศูนย์กลาง (Decentralized) ผู้คนในสังคมสามารถมีปฏิสัมพันธ์กันในรูปของเครือข่ายที่เกิดขึ้นได้ไม่รู้จักจบ

(2) ผู้ถือครองกรรมสิทธิ์ในยุค Media Age1 มักเป็นในรูปแบบขององค์กร เอกชน หรือรัฐบาล ที่จำเป็นต้องมีเงินทุนมาก ในการสร้างหรือจัดหาเครื่องมือในการแพร่ภาพออกอากาศ แต่ในยุค Media Age2 บุคคลมีความเป็นปัจเจกมากขึ้น ไม่จำเป็นต้องอยู่ในรูปแบบขององค์กรอีกต่อไป

(3) ในยุค Media Age 1 การสื่อสารหลักๆ ของสังคมจะอยู่ในรูปแบบของการออกอากาศ หรือ On Air ที่จำเป็นต้องมีสัญญาณและช่องสัญญาณ แต่ในยุค Media Age 2 การสื่อสารมีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นระบบ Online มากขึ้น ไม่จำเป็นต้องอาศัยช่องสัญญาณอีกต่อไป

จากแนวคิดนี้ จะเห็นได้ว่าหลังจากปี ค.ศ. 1990 โลกเข้าสู่ยุคการสื่อสารแบบ Individual อย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งเมื่อการสื่อสารของบุคคลไม่จำเป็นต้องเข้าสู่ศูนย์กลาง หรือถูกควบคุมโดยรัฐ องค์กร ต่างๆ ทำให้พฤติกรรม

การสื่อสารของบุคคลนั้นมีความเป็นอิสระได้มากขึ้น การกระทำต่างๆ สามารถเกิดขึ้นได้ภายใต้การตัดสินใจของบุคคลเองเท่านั้น ไม่จำเป็นต้องมีการกลั่นกรองหลายชั้นเหมือนในรูปแบบองค์กร ปรากฏการณ์การล่าแม่มดจึงสามารถเกิดขึ้นได้ง่าย และรวดเร็ว เพราะเมื่อเป็นการสื่อสารแบบ Online แล้ว บุคคลมีสื่ออยู่ในมือ และสามารถเชื่อมต่อไปยังโลกภายนอกได้ทุกเมื่อ พร้อมทั้งสามารถแสดงพฤติกรรมอันเป็นผลมาจากการตัดสินใจได้อย่างรวดเร็วและไม่ขึ้นกับบุคคลอื่นๆ นำไปสู่การแสดงออกบนโลกออนไลน์ต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับผู้สื่อสาร

1. Expectancy – Value Theory

Expectancy – Value Theory มีพื้นฐานของแนวคิดที่ว่า ทักษะของบุคคลจะเป็นตัวนำพฤติกรรมของบุคคลที่กระทำต่อวัตถุหรือเหตุการณ์ได้ โดยข้อมูลจากภายนอกสามารถเปลี่ยนแปลงความเชื่อได้ เปลี่ยนทิศทางการเชื่อได้ และเพิ่มเติมความเชื่อใหม่ๆ ได้ (Littlejohn and Foss, 2008) บุคคลมักมีการตั้งเป้าไว้ โดยมีพฤติกรรมเป็นคำตอบสนองต่อความเชื่อบางอย่าง ที่ทำให้บุคคลเกิดความพึงพอใจ เชื่อว่าสื่อสามารถตอบสนองความต้องการของตนได้

ข้อสังเกตเบื้องต้นจากพฤติกรรมของ “แม่มด” ที่เกิดขึ้นในสังคม อันเป็นเหตุให้เกิดปรากฏการณ์การล่าแม่มดตามมา แม่มดมักจะมี

พฤติกรรมบางอย่างที่ทำให้เกิดความเสียหาย ต่อชีวิต ทรัพย์สิน หรือส่วนรวม ตลอดจนการแสดงออกพฤติกรรมอันผิดไปจากที่ควรจะเป็น ซึ่งทำให้เกิดการ “ขัด” ต่อทัศนคติและความเชื่อของคนส่วนหนึ่ง (อาจจะเป็นส่วนใหญ่) ในสังคม เมื่อขัดกับความเชื่อบางอย่างแล้ว คนกลุ่มนั้นจึงแสดงพฤติกรรมที่ตอบสนองต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นตามทัศนคติที่ตนมีอยู่ ผ่านทางสังคมออนไลน์ จนกระทั่งในบางกรณีเมื่อแม่มดได้รับโทษ (ทั้งทางตรงและทางอ้อม) จึงเกิดความพึงพอใจ และมีพฤติกรรมเช่นนี้อีกเมื่อเกิดสถานการณ์ขึ้นในสังคม โดยการที่บุคคลจะมีทัศนคติบางอย่างต่อบางเรื่อง หรือบางสถานการณ์ ล้วนขึ้นอยู่กับการตีความและให้ความหมายจากตนเองเป็นสำคัญ ปรากฏการณ์การล่าแม่มด จึงมักเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีการให้ความหมายต่อพฤติกรรมของแม่มดว่าขัดกับทัศนคติ ความเชื่อ หรือชุดความคิดเดิมของตน หมายความว่า “ความผิด” “ความไม่เหมาะสม” ที่แม่มดเหล่านั้นควรต้องได้รับโทษในทางใดทางหนึ่ง จึงเกิดเป็นปรากฏการณ์การล่าแม่มดตามมา

2. Media Literacy

แนวคิดเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ หรือ Media Literacy เกิดขึ้นในประเทศแคนาดา และใช้คำนี้อย่างแพร่หลายในประเทศสหรัฐอเมริกา (มหาวิทยาลัยสวนดุสิต และเครือข่าย 12 สถาบัน, 2558) เป็นแนวคิดที่

สำคัญในศตวรรษที่ 21 ซึ่งจะช่วยให้คนสามารถรับรู้ เข้าใจ ประเมิน และสร้างสรรค์เนื้อหาสื่อโดยไม่ถูกครอบงำจากสื่อ รู้จักใช้สื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม จึงเป็นสถานะที่เกิดจากความสามารถของบุคคลในการวิเคราะห์ความหมายของเนื้อหา ความประเมินคุณค่าและเจตนาที่สื่อส่งมาผ่านวิธีการต่างๆ เป้าหมายสูงสุดคือการรับรู้สื่ออย่างมีวิจารณญาณ สามารถแยกความเห็นออกจากความจริงได้ (โตมร อภินันทนากร, 2552 อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยสวนดุสิต และเครือข่าย 12 สถาบัน, 2558)

Potter (2014) และ Silverblatt (1995 อ้างถึงใน Baran, 2002) ระบุว่าโครงสร้างหรือองค์ประกอบของความรู้เท่าทันสื่อประกอบด้วย 7 ด้าน คือ ความรู้ด้านผลกระทบของสื่อ (Media Effect) กระบวนการสื่อสารของสื่อ (Process of Mass Communication) เนื้อหาของสื่อและกลยุทธ์ในการวิเคราะห์สารในสื่อ (Media Content Analysis) อุตสาหกรรมสื่อและกระบวนการผลิตสื่อ (Media Industry) ความเข้าใจถึงจริยธรรมในสื่อ (Ethical and Moral Obligation) โลกแห่งความเป็นจริง (Real World) และ รู้จักตนเอง (Self) นอกจากนี้ Potter (2014) ยังกล่าวถึงมิติของการรู้เท่าทันสื่อไว้ 4 ด้าน คือ

มิติด้านความรู้ – เข้าใจสัญลักษณ์ต่างๆ และประเด็นต่างๆ ที่อยู่ในสื่อ

มิติด้านอารมณ์ – เข้าใจว่าผู้ผลิตหรือผู้สร้างสื่อต้องการสื่อสารให้เกิดอารมณ์ใด

มิติด้านสุนทรียะ – เข้าใจมุมมองทางศิลปะ อันเกิดจากทักษะการผลิตเนื้อหาต่างๆ

มิติด้านจริยธรรม – รับรู้ ตีความ ค่านิยมที่แฝงอยู่ในสารได้

จากปรากฏการณ์การล่าแม่มดในโลกออนไลน์ อาจเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ บ่อยครั้งที่การสื่อสาร การแชร์ภาพหรือคลิปวิดีโอต่างๆ จากสถานการณ์ ทำให้บุคคลไม่สามารถแยกได้ระหว่างอารมณ์และความจริง หรืออาจยังไม่ได้ใช้เวลาในการคิดวิเคราะห์ในแง่มุมต่างๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งการโพสต์ข้อความ การแชร์รูปภาพ การแสดงความคิดเห็น หรือการกดไลค์สิ่งที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ต่างๆ ทำให้เกิดผลกระทบของสื่อตามมาเป็นวงกว้าง แนวคิดเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ จึงเป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่มีความจำเป็นในฐานะผู้สื่อสารผ่านสื่อออนไลน์ในปัจจุบัน และด้วยความรู้ไม่เท่าทันสื่อ จึงส่งผลให้ปรากฏการณ์การล่าแม่มดมีพลังมากขึ้น

ความรุนแรงและร้ายกาจของปรากฏการณ์การล่าแม่มดในโลกออนไลน์ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดทั้งที่เป็นประเด็นผลกระทบจากสื่อสื่อใหม่ และประเด็นจากตัวผู้สื่อสารเอง โดยหากพิจารณาถึงข้อดีข้อเสียแล้ว พบว่า ข้อดีคือเมื่อเป็นการส่งผลเสียในวงกว้าง จะทำให้ผู้คนในสังคมเกิดความเกรงกลัว ไม่กล้าที่จะกระทำผิดในทางกลับกัน เนื่องจากปรากฏการณ์การล่าแม่มดมักเกิดขึ้นแบบฉับพลันและมีพื้นฐานของข่าวลือ รวมถึงข้อมูลที่ยังไม่ชัดเจน หากมีการส่งผ่าน

ข้อมูลกันไปในวงกว้าง คงเป็นการยากที่จะลบตราบาปที่จะฝังไว้ที่ตัวแม่แมดออกไปตลอดชีวิต จากข้อมูลส่วนตัวที่ถูกขุดขึ้นมา กลายเป็นรอยเท้าบนโลกอินเทอร์เน็ต (Internet Footprint) ที่ยากจะลบ กลายเป็นผลเสียระยะยาวต่อแม่แมดที่อาจจะพยายามกลับใจภายหลัง รวมถึงหากเป็นการล่าที่ไม่ได้เกิดมาจากข้อมูลที่ชัดเจน อาจเกิดความผิดพลาด ผิดไปจากบุคคลที่กระทำความผิดจริงๆ อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลที่เป็น “แม่แมดจำเป็น” อยู่ไม่น้อย และยังไม่มีการระบุนความผิดทางกฎหมายกับผู้ล่า โดยประเด็นเหล่านี้ควรกลายมาเป็นประเด็นในสังคมต่อไป หากยังมีการล่าแม่แมดให้เห็นกันอยู่

บทสรุป

“แม่แมด” จากตัวตนตามศาสนา จนมาเป็นใครก็ได้

จากในอดีตกาล ความเป็น “แม่แมด” สร้างวาทกรรมความไม่สมบูรณ์แบบไว้ให้เพศหญิง ตั้งแต่การตีตราว่าเพศหญิงคือความผิดพลาดของพระเจ้า เมื่อเกิดเหตุที่สร้างความเสียหายให้แก่พืชผล ปราบปรามการณ์ทางธรรมชาติ หรือการดำรงชีวิตที่ผิดแปลกไป แม่แมดจะถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ใช้เวทย์มนต์ มีความเกี่ยวข้องกับซาตานซึ่งต้องมีการสอบสวน หากผู้ต้องหาจะเป็นเพียงหญิงธรรมดา ก็ควรมีผิวพรรณหมดจด ปราศจากไฟ หูด ปาน หรือกระ ที่เชื่อกันว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งซาตาน หากไม่เป็นเช่นนั้น การคร่าชีวิตใน

ฐานะ “แม่แมด” ต่อหน้าธารกำนัลก็เกิดขึ้น ทั้งประกาศและประจานให้รับรู้ทั่วกัน

แต่ในวันนี้ “แม่แมด” ไม่ได้ถูกขุดไว้ด้วยวาทกรรมทางเพศใดๆ คนธรรมดาสามารถเป็นแม่แมดได้ชั่วข้ามคืนบนโลกออนไลน์ ผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตพร้อมที่จะล่า ประจาน และสาปแช่งอยู่ทุกขณะ จนก่อให้เกิดความเสียหายทั้งตัวบุคคล ชีวิต ครอบครัว หน้าที่การงาน ทั้งในระยะสั้น ระยะยาว จนถึงตลอดไป ผ่านการค้นประวัติ ชื่อจริง นามสกุลจริง หมายเลขโทรศัพท์ ที่อยู่ สถานที่ทำงาน ความสัมพันธ์กับบุคคลรอบตัว หรือแม้กระทั่ง รสนิยมทางเพศ โดยสิ่งเหล่านี้นำไปสู่ความเกลียดชัง (Hate Speech) และ การเหมารวม (Stereotype) ได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด โดยจุดร่วมและจุดแตกต่างระหว่างปรากฏการณ์การล่าแม่แมดในอดีต และในโลกออนไลน์ปัจจุบันคือ

- (1) ผู้ที่ถูกกล่าวหรือถูกกล่าวหาว่าเป็นแม่แมดทั้งในอดีตและปัจจุบัน อาจจะเป็นเพียงแค่ผู้บริสุทธิ์ ในอดีตมีเพียงวีรกรรมของไฟ กระปาน หูด เท่านั้นที่เป็นเครื่องโยงระหว่างความเป็นคนธรรมดากับความเป็นแม่แมด ทั้งที่ในความเป็นจริงสิ่งต่างๆ เหล่านั้นสามารถมีได้กับทุกคนอยู่แล้ว มิได้เป็นหลักฐานพิสูจน์ว่าบุคคลนั้นๆ มีความสามารถในเรื่องเวทย์มนต์ แต่ในขณะที่ปัจจุบัน การล่าแม่แมด

- (2) สามารถเกิดได้ในเพียงชั่วข้ามคืน ผู้ที่ถูกกล่าวอาจจะเป็นผู้บริสุทธิ์ หากผู้กล่าวเห็นเพียงข้อมูลด้านเดียว
- (2) การหมายให้บรรลุโทษ ทั้งปรากฏการณ์การล่าแม่มดในอดีต และในปัจจุบัน เป้าหมายเดียวกัน ของทั้ง 2 ช่วงเวลาคือการให้เกิดการบรรลุโทษเกิดขึ้นจากผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นแม่มด โดยในอดีตการหมายเอาชีวิตเป็นการบรรลุโทษที่เกิดขึ้น ส่วนการล่าแม่มดในโลกออนไลน์ปัจจุบัน เป้าหมายสุดท้ายอาจจะไม่ได้หมายความถึงชีวิต แต่เป็นการลงทัณฑ์ทางสังคม ก่อให้เกิดความเดือดร้อน ความอับอาย ไม่สามารถทนอยู่ในสังคมได้ และความต้องการให้เกิดความรับผิดชอบที่เหมาะสมต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น
- (3) การประจานต่อธารกำนัล ทั้งในอดีตและปัจจุบัน การให้พื้นที่ทางสังคมนับว่าเป็นปัจจัยหนึ่งในการลงโทษ “แม่มด” ในอดีตการเผาทั้งเป็นที่ใจกลางจัตุรัสของชุมชน เพื่อเปิดกว้างให้ผู้คนที่ผ่านไปมาสามารถเห็นการลงโทษนั้นได้ แต่ในปรากฏการณ์การล่าแม่มดปัจจุบัน พื้นที่ทางสังคมได้เปลี่ยนแปลงจากเชิงกายภาพ มา

สู่ความเป็นโลกออนไลน์ ชุมชนออนไลน์อย่างเฟซบุ๊ก อินสตราแกรม ทวิตเตอร์ หรือไลน์ และเว็บไซต์ต่างๆ กลายเป็นแหล่งประจานข้อมูล ภาพท่อนั้นได้ แต่ในปรากฏการณ์การล่าแม่มดปัจจุบัน พื้นที่ทางสังคมได้เปลี่ยนแปลงจากเชิงกายภาพ มาสู่ความเป็นโลกออนไลน์ ชุมชนออนไลน์อย่างเฟซบุ๊ก อินสตราแกรม ทวิตเตอร์ หรือไลน์ และเว็บไซต์ต่างๆ กลายเป็นแหล่งประจานข้อมูล ภาพถ่าย คลิปวิดีโอ ของแม่มด ซึ่งไม่ว่าใครก็สามารถเข้ามาดูได้ แสดงความเห็น ด่าทอ สาปแช่ง ได้ทั้งหมด

นอกจากนี้ ประเด็นสำคัญที่น่าสังเกตคือ ปรากฏการณ์การล่าแม่มดมักเกิดขึ้นทุกครั้งที่มีผู้กระทำความเสียหายทั้งกับบุคคล ครอบครัว หรือความเป็นสาธารณะ เป็นการวิพากษ์อย่างหนึ่งถึงกฎหมาย ข้อกำหนดต่างๆ ที่มีในสังคมไม่สามารถใช้งานได้ ไม่สามารถให้ผลได้ ใช้เวลามากเกินไปในการดำเนินการ และไม่ทำให้เกิดความเป็นธรรมในแบบอย่างที่เราควรจะเป็น จึงต้องมีการลงทัณฑ์ในรูปแบบออนไลน์ขึ้น เพื่อให้เกิดผลทางใดทางหนึ่งที่เป็นความเสียหาย (อาจจะต่อจิตใจ ครอบครัว สถาบัน คนรอบข้าง หน่วยงานที่สังกัด) และอย่างน้อยก่อให้เกิดความ

หวาดกลัวของบุคคลใจสังคม เสมือนเป็นกรอบ
ต่างๆ จริยธรรมและค่านิยม โดยปรากฏการณ์
การล่าแม่มดในศตวรรษที่ 21 นี้ เป้าหมาย
สุดท้ายอาจไม่ใช่การเสียชีวิตของแม่มดเหมือนใน
ยุคก่อน แต่เป้าหมายเป็นการประจานให้เกิด
ความอับอายในวงกว้าง และเป็นการสะท้อน
สถานการณ์เพื่อให้เกิดการเอาผิดทางกฎหมาย
อย่างเป็นรูปธรรมในลำดับต่อไป ซึ่งเมื่อกฎหมาย
เป็นอีกกระบวนการที่ยังไม่สามารถคาดเดาผลได้
ว่าจะสามารถปฏิบัติได้จริง หรือสร้างความเป็น
ธรรมให้แก่สังคมได้จริงๆ หรือไม่ แต่สิ่งที่เกิดขึ้น
จริงและทันทีคือ “ตราบาป” ที่จะติดตัวแม่มดไป
ชั่วชีวิตบนโลกออนไลน์

ปัจจุบัน ถึงแม้ว่าในประเทศไทยจะมีการ
รณรงค์เรื่องการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy)
อยู่มาก ทั้งมีการบรรจุให้มีการเรียนการสอนใน
ระดับมหาวิทยาลัย แต่พฤติกรรมการล่าแม่มดใน
โลกออนไลน์ก็ยังคงเกิดขึ้นอย่างเข้มข้นทุกครั้ง
อาจเป็นตัวสะท้อนอย่างหนึ่งว่า การรู้เท่าทันสื่อ
อาจไม่ได้เป็นปัจจัยหลักที่จะทำให้ปรากฏการณ์
การล่าแม่มดลดลง หากต้องการให้ปรากฏการณ์
การล่าแม่มดลดลง ควรปรับแก้ที่การบังคับใช้
กฎหมายให้เข้มงวดขึ้น ควรเห็นผลที่ชัดเจน
เด็ดขาด และไม่เลือกปฏิบัติจนเป็นข้อกังขา
เหมือนเช่นทุกวันนี้ รวมถึงผู้คนในสังคมควร
ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความมีสติ ไม่ประมาท จน
ก่อให้เกิดความเสียหายตามมา เนื่องจากการใช้
สื่อออนไลน์เกิดขึ้นในพื้นที่กว้างขวางในเวลาอัน
สั้นดังตัวอย่าง การแก้ปัญหาที่ต้นเหตุคงต้องแก้

ที่ความมีสติในการดำรงชีวิตของบุคคล และ
กฎหมายที่ไม่เอื้อประโยชน์แก่คนกลุ่มหนึ่งจน
เกิดความไม่พอดี จนคนในสังคมมีทัศนคติที่ไปใน
ทิศทางเดียวกัน ดังเช่นตัวอย่างการล่าแม่มดใน
สังคมไทย ที่บ่อยครั้ง แม่มดที่รอดพ้นจากการรับ
โทษอย่างเป็นรูปธรรม (เช่น การถูกคุมขัง ถูกไล่
ออก ไม่รับเข้าศึกษาต่อ) มักมาพร้อมกับวาท
กรรมเรื่องฐานะ และชาติกำเนิด จนมีการเหมา
รวมว่าเป็นสังคมที่เห็นแก่เงินตราและวัตถุนิยม
มากกว่าความถูกต้องและความยุติธรรม

การแก้ปัญหาเพียงผู้สื่อสาร หรือการ
รณรงค์เรื่องการรู้เท่าทันสื่อ อาจเป็นการแก้ที่
ปลายเหตุเท่านั้น หากต้องการจะให้
ปรากฏการณ์การล่าแม่มดในประเทศไทยลดลง
การให้ความรู้เรื่องการใช้อินเทอร์เน็ต ควบคู่ไปกับการ
พัฒนาเรื่องกฎหมายในสังคมไทย น่าจะเป็น
ทางออกที่ดีที่สุด รวมถึงการสร้างสติสัมปชัญญะ
ในการดำรงชีวิตให้แก่คนในสังคม เพราะใน
ศตวรรษนี้การที่บุคคลจะกลายเป็น “แม่มด” นั้น
ไม่ได้ถูกกำหนดไว้จากบทบัญญัติอันเป็นวาท
กรรมทางศาสนาอีกต่อไป หากแต่ถูกกำหนดไว้
ด้วย “พฤติกรรม” ที่ตนเป็นผู้ก่อ ซึ่งบุคคลใดก็
สามารถเป็น “แม่มด” ได้เพียงชั่วข้ามคืน เมื่อ
สามารถปรับแนวทางได้ทั้งเรื่องการรู้เท่าทันสื่อ
ระเบียบสังคม ตลอดจนพฤติกรรมในการ
ดำรงชีวิตแล้ว สังคมไทยน่าจะเป็นสังคมที่คน
และแม่มดอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ.

บรรณานุกรม

- จำได้มัย แพรวา 9 ศพ ตอนนี้อะไรเปลี่ยนไปมาก. (2559). สืบค้นเมื่อ 26 พฤษภาคม 2559, จาก <http://goo.gl/JpPGmg>.
- ชล บุนนาค. (2554). *Social Sanction: ข้อดี ข้อเสีย ข้อเสนอแนะ*. สืบค้นเมื่อ 26 พฤษภาคม 2559, จาก <https://cholbunnag.wordpress.com/2011/01/03/social-sanction/>. ().
- โซเซียลแสดงพลัง ลูกตำรวจแล้วไง. (2559). สืบค้นเมื่อ 26 พฤษภาคม 2559, จาก <http://goo.gl/Axzw9P>.
- ไทยรัฐออนไลน์. (2554). “สังคมได้โปรดฟังเราบ้าง” เปิดห้วงแม่ “ลัดดาวัลย์ เทพหัสดิน ณ อยุธยา” (แม่สาวซีวีก). สืบค้นเมื่อ 26 พฤษภาคม 2559, จาก <http://www.thairath.co.th/content/152918>.
- _____. (2559ก). *ถอยปีกอภัยแก่ คณิศร์! ดีเจคนดัง เจตนา*. สืบค้นเมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2560, จาก <http://www.thairath.co.th/content/560170>.
- _____. (2559ข). “เสียเป็นซ์” บวชขอโหลกรรม – อภิสิทธิ์กุลสองนิต ป.โท ผู้ลวงลับ. สืบค้นเมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2560, จาก <http://www.thairath.co.th/content/617218>.
- นิภาพร ทับทูน. (2555). *ศาลเตี้ยออนไลน์ ล้อแม่แม่มด*. สืบค้นเมื่อ 26 พฤษภาคม 2559, จาก <http://daily.bangkokbiznews.com/detail/82367>.
- ผู้จัดการรายวัน. (2559). *คดีเบนซ์ชนฟอร์ด ราชินียังอีกยาวไกล*. สืบค้นเมื่อ 26 พฤษภาคม 2559, จาก <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9590000031237>.
- มหาวิทยาลัยสวนดุสิต และเครือข่าย 12 สถาบัน. (2558). *รายงานการวิจัย เรื่อง การรู้เท่าทันสื่อ: ประโยชน์และการนำไปใช้*. กรุงเทพฯ.
- สาวตรี สุขศรี. (2553). *จะอย่างไรกับลัทธิล่าแม่มด ค.ศ. 2010*. สืบค้นเมื่อ 26 พฤษภาคม 2559, จาก <http://prachatai.com/journal/2010/05/29258>.
- สิริวุฒิ วัชรวิวัฒน์. (2555). “ล่าแม่มด”บนโลกออนไลน์ ใคร...คือเหยื่อสังคม?. สืบค้นเมื่อ 26 พฤษภาคม 2559, จาก <http://www.manager.co.th/QOL/ViewNews.aspx?NewsID=9550000139846>.
- “สื่อดิจิทัล” สำแดงพลัง ฟุ้ง 32% กวาดสื่อเก่าตกเป็นแฉ. (2559). สืบค้นเมื่อ 26 พฤษภาคม 2559, จาก <http://m.manager.co.th/iBizChannel/detail/9590000036108>.

- Baran, S. J. (2002). *Introduction to Mass Communication: Media Literacy and Culture*. 2nd Edition. Boston, MA: McGraw Hill.
- Baran, S. J. and Davis, D. K. (2012). *Mass communication theory: foundation, ferment, and future*. 6th Edition. Canada: Wadworths Cengage Learning.
- Chermand, นามปากกา. (2016). *คุก 3 เดือน 15 วัน ดีใจเก่ง ไม่รอลงอาญา คดีถอยชนยาริส*. สืบค้นเมื่อ 26 พฤษภาคม 2559, จาก <http://news.mthai.com/hot-news/social-news/475658.html>.
- Daigle, L. (2015). *On the Nature of the Internet*. Global Commission on Internet Governance. The Center for International Governance Innovation. Ontario, Canada.
- Dominick, J. R. (1999). *Dynamics of Mass Communication: Media in Digital Ages*. Boston, MA: McGraw Hill.
- Ellerbe, H. (no date). *The Witch Hunts: The End of Magic and Miracles*. Retrieved May 26, 2016, from http://www.thenazareneway.com/dark_side_of_christian_history.html.
- Fortey, I. (2009). *8 Awesome Cases of Internet Vigilantism*. Retrieved May 26, 2016, from http://www.cracked.com/article_17170_8-awesome-cases-internet-vigilantism.html.
- Lambert, T. (2015). *A History of Witch Trails in Europe*. Retrieved May 26, 2016, from <http://www.localhistories.org/witchtrials.html>.
- Linder, D. (2005). *A Brief History of Witchcraft Persecutions before Salem*. Retrieved May 26, 2016, from: <http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/salem/witchhistory.html>.
- Littlejohn, S. W. and Foss, K. A. (2008). *Theories of human communication*. 9th Edition. Canada: Wadworths Cengage Learning.
- Potter, W.J. (2014). *Media Literacy*. 7th Edition. London, UK. Sage.
- The European Witch Hunts*. (2014). Retrieved May 26, 2016, from <https://www.jw.org/en/publications/magazines/g201405/european-witch-hunts/>.

การพัฒนาตัวชี้วัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน Development of Sustainable Creative Indicators for Community- Based Tourism

ฟองจันทร์ หลวงจันทร์ดวง¹

fongchan.cen@gmail.com

วรารณ ปัญญาวดี²

nong@mju.ac.th

บทคัดย่อ

การท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์ เป็นทางเลือกที่สำคัญ ในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศ เพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนต่อชุมชน ที่มีการดำเนินการด้านการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวชุมชนในประเทศไทย การเรียบเรียงบทความนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สังเคราะห์แนวความคิดทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ ของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน และ 2) การพัฒนา ตัวชี้วัดเบื้องต้น ของการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นวิธีการสร้าง หรือพัฒนาตัวบ่งชี้ แบบนิยามเชิงทฤษฎีโดยการทบทวนวรรณกรรม แนวความคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาเบื้องต้น สามารถกำหนดตัวชี้วัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนได้ 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว /ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยว, 2) การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว, 3) การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว, 4) การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน และศูนย์บริการข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว, 5) บุคลากร และนักสื่อความหมายท้องถิ่น โดยแต่ละองค์ประกอบจะประกอบด้วยตัวชี้วัด ที่ใช้วัดระดับประสิทธิภาพ และคุณภาพ ของแต่ละองค์ประกอบ ซึ่งจะเห็นถึงทิศทางของการพัฒนา ที่จะทำให้เกิด การท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวชุมชน การท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์ ตัวชี้วัด

¹ นักศึกษาปริญญาเอกปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ประยุกต์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

² รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ประยุกต์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Abstract

Creative community-based tourism is an important alternative in stimulating Thai tourism industry for sustainable economic, social and environmental development in the rural areas especially those with community-based tourism. This article aims at 1) synthesizing the theoretical and practical concepts of sustainable creative tourism for community-based tourism and 2) developing preliminary indicators for sustainable creative community-based tourism in Thailand. The indicators are constructed from theoretical definitions through comprehensive literature reviews of related concepts and theories. The preliminary findings suggest that the indicators for sustainable creative community-based tourism can be grouped into 5 factors; including 1) conservation of tourist attraction/natural resources and tourism environment, 2) management of tourism activities, 3) participation of tourism management, 4) management of basic facilities and tourism information center services, 5) personnel and local communicators. These factors are consisted of the indicators for leveling the efficiency and quality of each factor which can be used as a tool in promoting sustainable creative community-based tourism.

Keywords: Community-Based Tourism, Creative Tourism, Indicators

บทนำ

การเกิดวิกฤตเศรษฐกิจทางการเงิน กับหลายประเทศอย่างเช่น สหรัฐฯ และสหภาพยุโรประหว่างปี พ.ศ. 2550 - 2553 ที่ผ่านมาส่งผลกระทบต่อ สภาวะเศรษฐกิจ ในแต่ละประเทศ ตกต่ำเกือบทั่วโลก ประเทศไทยได้รับผลกระทบเช่นเดียวกัน โดยภาคอุตสาหกรรมหดตัว ภาคการเกษตรชะลอตัว การขยายตัวทางเศรษฐกิจการส่งออก การจ้างงาน รวมทั้งความสามารถ ในการแข่งขันลดลงอย่างต่อเนื่องตามภาวะเศรษฐกิจโลก ซึ่งอยู่ในช่วงถดถอย อุป

สงค์การบริโภค และการลงทุนภายในประเทศก็ยังไม่ฟื้นตัวได้ช้า ในภาวะที่เศรษฐกิจประเทศไทยชะลอตัวนี้ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศเป็นภาคเศรษฐกิจ ที่มีส่วนสำคัญ ในการสร้างรายได้ กระตุ้นการขยายตัวสร้างความเติบโต ให้ระบบเศรษฐกิจจะเห็นได้ว่า อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของทั่วโลก ที่สามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศในอันดับต้นๆ (Klint, 2012, pp. 346 อ้างถึงในจิระนันท์ ทองสมัคร, 2556) และนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศจากสถิติการท่องเที่ยว

ภายในประเทศไทย เช่นเดียวกันใน ปี พ.ศ. 2558 อุตสาหกรรมท่องเที่ยวภายในประเทศ สร้างรายได้ ระหว่างช่วงเดือนมกราคม ถึง มีนาคมมีมูลค่าเท่ากับ 394, 257.61 ล้านบาท ขยายตัวร้อยละ 26.01 มีนักท่องเที่ยว ชาวต่างชาติเข้ามา ในเดือนมีนาคม จำนวน 2,532,600 คนขยายตัวร้อยละ 25.50 จาก ช่วงเวลาเดียวกัน ของปีที่ผ่านมา โดย นักท่องเที่ยวที่เป็นชาวฮ่องกง และจีนขยายตัว ถึงร้อยละ 151.36 และ 112.47 แสดงให้เห็นว่า การขยายตัวของจำนวนนักท่องเที่ยว ชาวต่างชาติของไทย เป็นผลมาจากการเพิ่มขึ้น ของนักท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียตะวันออกและ ยุโรป (กรมการท่องเที่ยวกระทรวงการท่องเที่ยว และกีฬา, 2558) จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนา อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยอย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันกับ ต่างประเทศ

ปัจจุบันแนวความคิด และรูปแบบ การท่องเที่ยวได้เปลี่ยนแปลงไป ให้สอดคล้องกับ แนวความคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (The concept of Sustainable Development) ที่ ได้พยายามชี้ให้เห็น การดำเนินชีวิตที่พุ่มเฟิย ของประชากรทั่วโลก และให้มีการรณรงค์ในการ พัฒนา ที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมสถานการณ์ ดังกล่าว จึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนผ่านไปสู่ แนวความคิดยุคใหม่ ที่เรียกว่า “การท่องเที่ยว อย่างยั่งยืน” (Sustainable Tourism) การท่องเที่ยวที่เน้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และ

วัฒนธรรมท้องถิ่น ให้คนในรุ่นปัจจุบัน และคน รุ่นอนาคต และเมื่อเข้าสู่ทิศทางใหม่ของการ ท่องเที่ยว ปัจจุบัน “แนวความคิดการท่องเที่ยว เชิงสร้างสรรค์” (The Concept of Creative Tourism) จึงเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ ทาง การท่องเที่ยวที่หลายประเทศทั่วโลก ให้การยอมรับ เป็นการท่องเที่ยวที่เน้น การเรียนรู้มีความ เข้าใจ ในเรื่องศิลปวัฒนธรรม และเอกลักษณ์ ของสถานที่ ผ่านประสบการณ์การมีส่วนร่วม กับผู้คนเจ้าของวัฒนธรรม เกิดความผูกพัน ความประทับใจ ต่อผู้มาเยือน ซึ่งในปัจจุบัน หลายประเทศ ได้นำแนวคิด การท่องเที่ยวเชิง สร้างสรรค์ มาประยุกต์ให้เหมาะกับพื้นที่ ใน ประเทศของตนเช่น เมืองซานตา เฟ ประเทศ สหรัฐอเมริกาเมืองที่ได้รับ การรับรองยูเนสโก ให้ เป็นเมืองสร้างสรรค์ ทางด้านศิลปะและ หัตถกรรม (Crafts and Folk Art) เมือง โบโลญญา ประเทศอิตาลี เป็นเมืองแห่งดนตรี และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ของ ประเทศนิวซีแลนด์ (Creative Tourism New Zealand: CTNZ) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จึงเป็น การท่องเที่ยวที่เพิ่มคุณค่าให้กับสถานที่ ท่องเที่ยวเดิม โดยเพิ่มคุณค่า จากทรัพยากรทาง วัฒนธรรม ที่มีอยู่เดิม และประการสำคัญ ให้ผล ทางบวกแก่ชุมชน สนับสนุนความยั่งยืนของ ชุมชน ในระยะยาว (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และ คณะ, 2556) “การท่องเที่ยวสร้างสรรค์ จึงมี รากฐานมาจากชุมชนสร้างสรรค์ และต้องใช้ทุน ทางสังคมต่างๆ เพื่อสร้างการท่องเที่ยว

สร้างสรรค์” การท่องเที่ยวสร้างสรรค์ จึงควรพัฒนามาจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism)

ประเทศไทยแหล่งท่องเที่ยว ในชุมชนมีความหลากหลาย ของทรัพยากรทางชีวภาพ และกายภาพ ที่แตกต่างกัน อาทิเช่น แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เชิงสุขภาพ เชิงวัฒนธรรม เชิงหัตถกรรม และอื่นๆ รวมทั้ง มีวิถีชีวิตชุมชนที่เก่าแก่มากมาย มีศิลปะทั้งดงาม มีมรดกทางวัฒนธรรม ประเพณี ที่โดดเด่น และประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน เป็นที่ชื่นชมรู้จักเกือบทั่วโลก สามารถนำเอาทรัพยากร ซึ่งเป็นทุนเดิมที่มีอยู่แล้ว มาประยุกต์ร่วมกับเทคโนโลยี และองค์ความรู้ใหม่เสริมสร้าง ให้เป็นสินค้า และบริการ ทางการท่องเที่ยว ที่มีมูลค่าเพิ่ม ตอบสนองความต้องการของตลาดโลกได้ ในขณะนี้ ซึ่งถือเป็นการสร้างฐานเศรษฐกิจของชุมชน ให้เข้มแข็งสอดคล้องไปพร้อมกับความสมดุลของสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน และต่อยอด ให้เป็นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ที่สามารถสร้างรายได้ ให้กับประเทศเพิ่มมากขึ้น

ตัวชี้วัด (Indicator) เป็นเครื่องมือหนึ่งที่ชี้วัดคุณค่าหรือคุณลักษณะ ซึ่งบ่งบอกสถานภาพ หรือผลของสิ่งใดสิ่งหนึ่งในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง (Johnstone, 1981) สามารถบอกทิศทางในการพัฒนา หรือการดำเนินกิจกรรม ที่เป็นนโยบายสาธารณะของรัฐ ในแต่ละเรื่องไปถึงจุดใด บรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายแค่ไหน

(เมธี ครองแก้ว, 2540 อ้างถึงใน วิจิตต์ หินแก้ว, 2553) เป็นสารสนเทศที่บ่งบอกสถานะ หรือสภาพการณ์ในลักษณะ ที่เราสนใจ การนำตัวชี้วัด หรือข้อเท็จจริงต่างๆมาสัมพันธ์กัน เพื่อให้เกิดคุณค่า จะสามารถสะท้อนให้เห็นสภาพการณ์ ที่ต้องการศึกษาโดยรวม (วันเพ็ญ ผ่องกาย, 2549) จากการทบทวนวรรณกรรมงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตัวชี้วัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน จะเป็นเครื่องมือที่สามารถบ่งบอกให้เห็น ถึงสถานภาพทิศทางของการพัฒนา และสะท้อนให้เห็นสภาพการณ์จัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การท่องเที่ยว เป็นอุตสาหกรรมหนึ่ง ที่ยังสามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศไทย ถึงแม้ที่ผ่านมาหลายประเทศ รวมทั้งประเทศไทย ยังต้องเผชิญปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจทางการเงินของโลก ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ถือเป็นการท่องเที่ยวที่หลายประเทศทั่วโลกให้การยอมรับ และกำหนดให้เป็นแนวทาง ในการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของตน อันเนื่องจากกระแสโลกาภิวัตน์ผนวกกับ พลังความคิดสร้างสรรค์ ในการสร้างมิติความแปลกใหม่ ที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ อีกทั้งปัจจัยทางสังคมวิทยาที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมการบริโภคของนักท่องเที่ยวในระดับชั้นทางสังคม (Social class) เอนก เหล่า

ธรรมทัศน์ (2554) และชนิษฐา อติศรมงคล (2554) (อ้างอิงในฐิริวัจน์ เดชอุ่ม, 2556) ได้กล่าวถึง “ชนชั้นกลาง” (Middle class) ซึ่งมีอยู่ประมาณ 1.8 พันล้านคนทั่วโลก และคาดการณ์ไว้ว่าในอีก 10 ปีข้างหน้าชนชั้นกลางจะเพิ่มจำนวนเป็น 3 พันล้านคน โดยเฉพาะชนชั้นกลางในภูมิภาคเอเชียจะเพิ่มจำนวนมาก เนื่องจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และสังคม ของประเทศจีนอินเดีย และกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน ซึ่งอาจเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของโลก นักท่องเที่ยวที่เป็นชนชั้นกลาง หรือชนชั้นสร้างสรรค์ (Creative class) ที่ Richard Florida ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “The Rise of the creative Class” ว่าชนชั้นสร้างสรรค์หมายถึง กลุ่มคนที่ทำงาน ในสาขาวิชาชีพที่ใช้ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity-oriented occupations) มีความต้องการหลากหลายซับซ้อน มีความละเอียดอ่อนในการบริโภค ให้ความสำคัญกับประสบการณ์การตัดสินใจเลือกใช้สินค้าและบริการ โดยใช้อารมณ์ควบคู่กับเหตุผล มีการประเมินคุณสมบัติความจำเป็น ความคุ้มค่า ในขณะที่เดียวกันก็มีความต้องการ ด้านรสนิยม ที่สอดแทรกอยู่ในสินค้าและบริการ ชนชั้นดังกล่าว เมื่อเข้ามาท่องเที่ยว อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็น “นักท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” (Creative tourists) (ฐิริวัจน์ เดชอุ่ม, 2556) จากสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมผู้บริโภคของนักท่องเที่ยวที่ได้เปลี่ยนแปลงไป Richards

(2010) ดังกล่าว ได้ส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบของการท่องเที่ยวที่สำคัญกล่าวคือ การท่องเที่ยวแบบเดิมนั้น นักท่องเที่ยวที่ใช้เวลาเดินทางไปกับการเข้าชม และถ่ายภาพตามสถานที่ที่น่าสนใจต่างๆ ที่มีความสำคัญ แต่นักท่องเที่ยวรุ่นใหม่กลับมีความปรารถนาที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม ในกิจกรรมทางวัฒนธรรมของพื้นที่ ที่ตนเองเข้าไปเที่ยว หรือเรียนรู้ ในอัตลักษณ์ของพื้นที่ท่องเที่ยวต่างๆ การท่องเที่ยวในรูปแบบปัจจุบัน จึงให้ความสนใจ ที่แตกต่าง ซึ่งต่างไปจากเดิม คือจากวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Resources) ไปสู่ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ที่เป็นนามธรรม (Intangible Cultural Resources) ให้ความสนใจกับภาพลักษณ์ (Image) อัตลักษณ์ (Identity) วิถีชีวิต ชุมชน (Lifestyles) บรรยากาศ (Atmosphere) การเรื่องเล่า (Narratives) การสร้างสรรค์ (Creativity) ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวแบบใหม่ ที่พัฒนาต่อยอดจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่เคยมุ่งเน้นแต่การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น จึงพัฒนาเป็นรูปแบบที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยว ได้มีส่วนร่วมกับกิจกรรมการท่องเที่ยวจากชุมชน และยังส่งเสริมให้ชุมชนมีการผลิตสินค้าในท้องถิ่นป้อนสู่ตลาด เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว (Wurzburger, 2010 อ้างถึงใน Richards and Raymond, 2000 อ้างถึงในภักดิ์ แก้วสง่า, 2555) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

จึงสามารถนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ โดยอาศัยหลักการสร้างความยั่งยืน 3 ด้านคือ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และวัฒนธรรม (Lindroth et al., 2007: 53-58 อ้างถึงในจิรนนท์ ทองสมิคร และคณะ, 2556) “การท่องเที่ยวสร้างสรรค์” จึงถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญ ที่จะทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการท่องเที่ยว สร้างความยั่งยืน ให้กับชุมชน เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวและเจ้าของบ้านได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพ ในการสร้างสรรค์ของตนร่วมกัน (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ, 2556) “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” จึงได้ถูกนำมาใช้ เป็นกลไกในการขับเคลื่อน และพัฒนาท้องถิ่น (วิยะดา เสรีวิชัยสวัสดิ์, 2555, น. 31 อ้างถึงในภิสันต์ ดินะคัต, 2559) โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า “การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน และ การท่องเที่ยวที่จะพัฒนาให้เป็น การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้นั้น ชุมชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วม และได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว” (สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน: CBT-I) ดังจะเห็นได้จากนิยาม การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ขององค์การศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ UNESCO ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่มีจุดประสงค์สอดคล้อง กับแนวทางการพัฒนาชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ในการดำเนินชีวิตของชุมชน โดยจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างกลมกลืน และสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ตลอดจนวิถีต่างๆ ใน

ชุมชน ในเชิงของการเรียนรู้ และการทดลอง เพื่อให้ได้มาซึ่งประสบการณ์จากสิ่งที่มีอยู่ และเป็นอยู่จริงในชุมชน สามารถใช้การจัดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์เป็นเครื่องมือ ในการรักษาความสมดุลระหว่าง 1) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวภายในชุมชนและ 2) ชุมชนจะได้รับ ผลประโยชน์ ทั้งในรูปแบบที่เป็นผลประโยชน์ตอบแทนอิงตามระบอบทุนนิยม และในรูปแบบความยั่งยืนของการพัฒนาในชุมชน นอกจากนี้ยังรวมถึง การจัดกิจกรรมต่างๆ โดยเน้นการเรียนรู้ การศึกษาจากประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ตลอดจนการมีส่วนร่วมและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยว กับผู้คนในชุมชนนั้นๆ นักท่องเที่ยวจะต้องไม่เป็นเพียงนักท่องเที่ยว แต่จะเป็นสมาชิกที่ได้มีโอกาสเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกันกับชุมชน

จากการจัดประชุมนานาชาติ ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ในปีพ.ศ. 2551 ณ เมืองซานตา เฟ ประเทศสหรัฐอเมริกา (Santa Fe International onference on CreativeTourism) ซึ่งเป็นเมืองแรกของประเทศสหรัฐอเมริกา ที่ได้รับการประกาศจาก UNESCO ให้เป็นเมืองสร้างสรรค์ด้านงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน (Crafts and Folk Art) ในการจัดประชุมได้มีวิธิดำเนินการประชุมรูปแบบใหม่ คือวิธี Open Space Technology ซึ่งจะให้สมาชิกที่เป็นคณะกรรมการผู้เข้าร่วมประชุม ได้เข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่มีอยู่ และสามารถเสนอหัวข้อที่

เกี่ยวข้องกับ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ตามความสนใจของแต่ละคน การประชุมดังกล่าวให้ความสำคัญกับการนำเสนอประสบการณ์ และการมีส่วนร่วม และความจริงแท้ทางวัฒนธรรม (Hands-on Experiences that are Culturally Authentic) แตกต่างไปจากการท่องเที่ยวแบบเดิม หลังจากดำเนินการเสร็จสิ้นแล้วสามารถเก็บข้อมูลจากกิจกรรม ที่เกี่ยวกับประสบการณ์การท่องเที่ยว เช่น การปั่นหมอดินเผาบนจานหมุน การเป่าแก้ว และการทำอาหารท้องถิ่น ดังตัวอย่าง รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ อาทิเช่น

ชนเผ่าโฮปี (Hopi) ในรัฐอริโซนา หมู่บ้านของชนเผ่าตั้งอยู่ข้างเส้นทางชมทิวทัศน์ของรัฐ และมีอุทยานของรัฐอยู่ในพื้นที่อีก โดยชนเผ่าจะมีบริการพานักท่องเที่ยวเดินชมทิวทัศน์ เล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ ลองชิมอาหารท้องถิ่น และซื้องานศิลปหัตถกรรม ซึ่งทำในท้องถิ่น โดยมีปรัชญาคือ มาถึง เยี่ยมชม และซาบซึ้งในวัฒนธรรมของ Hopi

รัฐนอร์ทแคโรไลนา ได้มีการบริหารการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ที่ใช้ระบบเส้นทางซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงศิลปินในท้องถิ่นได้ตลอดทั้งปี ซึ่งส่งผลให้ศิลปินเหล่านั้นมีรายได้เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 23 โดยค่าใช้จ่ายในการทำตลาดของเส้นทางนั้น จะมาจากเงินขององค์กรไม่แสวงหาผลกำไร กองทุนมูลนิธิ และงบประมาณของรัฐ

หมู่บ้านอัสวาน นูเบียน ในอียิปต์ ให้การต้อนรับนักท่องเที่ยว ที่เดินทางมาด้วยโมตรี้จิตในแบบของชาวนูเบียน โดยนักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสกับบรรยากาศแบบสวนที่ตั้งอยู่ในทะเลทราย ซีอูฐ ชมวิถีชีวิตของผ้าทอชาวนูเบียน และเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของชุมชน โดยจะมีการวางกล่องรับบริจาค เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถบริจาคเงินสนับสนุนความเป็นอยู่ของชุมชน โดยไม่ทำให้จิตวิญญาณ ในการต้อนรับแขกของเจ้าบ้านชาวนูเบียนต้องสูญเสียไป

ผลตอบรับจากผู้เข้าร่วมประชุม จากการสัมภาษณ์ พบว่ามีความกระตือรือร้น ในสิ่งที่ได้เรียนรู้ การได้มีส่วนร่วม ในกระบวนการสร้างสรรค์นั้น สามารถสร้างแรงบันดาลใจ และนำต้นแบบโดยมีความคาดหวังกับผลงานที่ได้รับ เพื่อนำกลับไปเป็นที่ระลึกที่ได้มาเยือน (โครงการต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์, 2556) โดยคุณสมบัติของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ กำหนดไว้ ดังนี้

- 1) ผู้ท่องเที่ยวและเจ้าของบ้านมีความผูกพันระหว่างกัน (Each engaging the other)
- 2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม (Cross - cultural engagement/ Cultural experience)
- 3) มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งทางวัฒนธรรมของพื้นที่ท่องเที่ยว (Spirit of place/ deepmeaning/understanding of the specific cultural of the place)

4) ประสบการณ์จากการมีส่วนร่วม
(Hands on experience)

5) มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน/
ส่งผ่านส่งต่อประสบการณ์ (Exchange information/
transformation and transformative experiences)

6) เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมมากกว่าเป็นผู้ชม
(More participate than observe)

7) นักท่องเที่ยวมีโอกาสพัฒนาศักยภาพ
ในการสร้างสรรค์ของตนเอง และมีส่วนร่วม
ในการตัดสินใจ (Co - creating
tourism experience)

8) ความจริงแท้ ทั้งในกระบวนการการผลิต
และผลิตภัณฑ์, ประสบการณ์จริง
(Authentic both process and product/
genuine experience)

9) จดจำประทับใจ, เข้าใจ
(Memorable/I hear and I forget, I
see and I remember, I do and I
understand)

10) การท่องเที่ยวแบบจำเพาะเจาะจง
(Trailer made approach)

ประเทศไทย มีองค์กรต่างๆ ร่วมกัน
สร้างกลไก การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน อาทิ
เช่น องค์กรการบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อ
การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ
อพท. มีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง ต่อการ
พัฒนาส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวชุมชนท้องถิ่น ให้
เกิดความยั่งยืน จะเห็นได้จากการจัดทำโครงการ
บริหารจัดการ การท่องเที่ยวสร้างสรรค์ โครงการ

ต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เขตพื้นที่
พิเศษ โดยได้รับความร่วมมือกับ มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
นอกจากยังมีการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
(ททท.) ได้จัดทำโครงการส่งเสริม และพัฒนา
สินค้าท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของไทย (Creative
Tourism Thailand) และสถาบันการท่องเที่ยว
โดยชุมชน (CBT-I) จัดทำโครงการท่องเที่ยวสุขชี
วีชุมชน เป็นโครงการพัฒนาต้นแบบชุมชน ใน
การนำชุมชนต้นแบบ มาเป็นชุมชนนำร่อง
เนื่องจากชุมชนต้นแบบการท่องเที่ยว เป็นชุมชน
ที่มีการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว โดยคนใน
ชุมชน จัดการทัศนศึกษาดูการดำเนินงานของ
ชุมชนต่างๆ และมีการศึกษาวิจัยจากหน่วยงาน
ภายนอกอย่างต่อเนื่อง กระตุ้นส่งเสริมการ
ท่องเที่ยวชุมชน ให้สามารถที่จะก้าวเดินไปได้
ด้วยตัวของชุมชนเอง อีกทั้งชุมชนต้นแบบการ
ท่องเที่ยว ยังมีความพร้อมด้านทรัพยากรการ
ท่องเที่ยว และกิจกรรมต่างๆ (ศุภวรรษ เชื่อเมือง
พาน, 2556) เช่นเดียวกับ ชุกกลิน อุ่นวิจิตร
(2548) ได้สร้างเกณฑ์ชี้วัด ชุมชนต้นแบบเพื่อ
การท่องเที่ยว โดยได้นำเอากลุ่มตัวอย่าง
การศึกษา ในงานวิจัย เป็นชุมชนต้นแบบของ
การท่องเที่ยวชุมชน ที่ประสบความสำเร็จซึ่ง มี
แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว ที่เป็นองค์รวม
และสอดคล้องกับ แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน
ถึงแม้ว่าการท่องเที่ยว โดยคนภายในชุมชน
สร้างสรรค์ จะสามารถนำไปสู่การพัฒนาอย่าง
ยั่งยืนได้นั้น (จิรนนท์ ทองสมิคร และคณะ,

2556) จะพบว่าการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ในเมืองไทยยังคงเป็นเรื่องใหม่ ไม่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย เนื่องจากยังขาดองค์ความรู้ ด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (ภัยมณี แก้วสง่า และนิศาชลจำนงศรี, 2555) และจากผลศึกษา งานวิจัย “การสำรวจ การรับรู้ของนักท่องเที่ยว ความพร้อมของเจ้าของกิจการ และความเป็นไปได้ ของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในประเทศไทย” นั้น ยังมีความเข้าใจการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ไม่มากนัก การรับรู้และความเข้าใจ พื้นฐาน ที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในรูปแบบที่ควรจะเป็น ยังเป็นปัญหา และอุปสรรค (ธีระ สนิเตจารักษ์ และนาฬิกาอติภักดิ์ แสงสนิท, 2556)

ดังนั้น การเปิดพื้นที่การท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อมุ่งหวังรายได้จากการท่องเที่ยว โดยขาดการบริหารจัดการ การบูรณาการองค์ประกอบ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และการเชื่อมโยงที่ดีระหว่างชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาจทำให้คุณค่าทางวัฒนธรรม สภาพแวดล้อมดั้งเดิมเกิดการเปลี่ยนแปลงส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน จนสูญเสียความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิม ของชุมชน (คู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม, 2549) ดังเช่น Cohen (1996) ชี้ให้เห็นถึงการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ การท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์ และการท่องเที่ยวทางเพศในประเทศไทยว่า มีแนวโน้มที่เพิ่มสูงขึ้น และส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ และสังคม

ในระดับกว้าง (อ้างอิงในสุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ, 2556) จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวแนวใหม่ และเป็นเครื่องมือสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน ให้เกิดความยั่งยืนได้ แต่จากปัญหาดังกล่าวจำเป็นจะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยเริ่มจากการศึกษาวิจัย เพื่อสร้างองค์ความรู้ และหารูปแบบที่เหมาะสม ของการจัดการท่องเที่ยวตลอดจนรูปแบบในการสร้างความร่วมมือกับชุมชน ในบริบทของสังคมไทย ซึ่งจะช่วยให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในประเทศไทย มีแบบแผนที่ถูกต้องชัดเจนยิ่งขึ้น เป็นที่รู้จักกันในเมืองไทยมากขึ้น สามารถส่งเสริมให้การท่องเที่ยว ของไทยพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในที่สุด ดังเช่น (นาฬิกาอติภักดิ์ แสงสนิท, 2552) กล่าวว่า “...ฉะนั้นจุดประสงค์ของโครงการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ก็ คือ การเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ อันมีจุดหมายไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยหารูปแบบสร้างองค์ความรู้ และสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์...”

แนวความคิด การท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์ อย่างยั่งยืน

(The concept of Sustainable Creative and Community-Based Tourism)

แต่เดิมการท่องเที่ยวมีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อ เป็นการใช้เวลาในการพักผ่อนหย่อนใจ แสวงหาความสุข และความเพลิดเพลินที่ได้รับจากการท่องเที่ยวภายในสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ แม้ว่าการท่องเที่ยวได้เพิ่ม รูปแบบให้มีการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว แต่ก็ยังไม่มิตินของการพัฒนา เพื่อสร้างความสมดุล และความอย่างยั่งยืน ให้กับชุมชนนั้นๆ “การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน” (Sustainable Tourism) เป็นการท่องเที่ยว รูปแบบใหม่ อันเป็นผลมาจากความต้องการ ในการพัฒนาแบบยั่งยืน ของประชาคมทั่วโลก ที่ เริ่มจากการประชุมว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ เมื่อปี พ.ศ. 2515 โดยองค์การสหประชาชาติ ณ กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน และต่อมา คณะกรรมาธิการโลก ว่าด้วยเรื่อง สิ่งแวดล้อม และการพัฒนา (World Commission on Environment and Development) ได้เผยแพร่ ให้ประชาชนทั่วโลกมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการ ดำเนินชีวิตที่ฟุ่มเฟือย และให้มีการพัฒนาที่ไม่ ทำลายสิ่งแวดล้อม จนกระทั่งในปีพ.ศ. 2535 เมื่อมีการจัดการประชุมสุดยอดโลก (Earth Summit) หรือ การประชุมรีโอ (Rio Conference) ของ UN Conference on Environment and Development (UNCED)

ณ กรุงริโอเดจาเนโรประเทศบราซิล ในที่ ประชุมได้มีการเสนอ “แผนปฏิบัติการ 21” (Agenda 21: Program of Action for Sustainable Development) เป็นเหมือนแผนแม่บทของโลก ให้ประเทศภาคีสมาชิก นำไปเป็นกรอบทิศทางการพัฒนาประเทศ ให้ก้าวสู่ความยั่งยืน ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2545 สหประชาชาติได้เป็นเจ้าภาพจัดการประชุมสุดยอดระดับโลก ว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (World Summit on Sustainable Development: WSSD) ณ กรุงโจฮันเนสเบิร์กประเทศสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ และมีการจัดประชุมต่อเนื่องมาจนปี พ.ศ. 2555 ณ นครรีโอเดจาเนโรสหพันธ์สาธารณรัฐบราซิล ซึ่งประเทศต่างๆ ทั่วโลกกว่า 191 ประเทศได้ให้ความสำคัญใน “กรอบการพัฒนาที่ยั่งยืน” โดยมุ่งการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม อย่างสมดุล และยั่งยืน จึงมีผลสะท้อนมาถึงเรื่อง การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) กลายเป็นเป้าหมายของทั่วโลก ที่ต้องให้ความสำคัญ และเมื่อมีการจัดการประชุมสัมมนางานส่งเสริมการขาย PATA Adventure Travel and Responsible Tourism Conference and Mart 2012 (AT & RTCM) ของการสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยว เอเชีย แปซิฟิก (Pacific Asia Travel Association: PATA) ระหว่างวันที่ 4-7 กุมภาพันธ์ 2555 ที่เมืองพาโร ประเทศภูฏาน งานได้มีการนำเสนอแนวคิดหลักเกี่ยวกับ แนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสสัมผัสกับวิถีชีวิตที่แท้จริง และความเป็นเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันออกไป ของแต่ละท้องถิ่น เน้นการมีประสบการณ์ การเรียนรู้ ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ ในความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่นั้นๆ ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเยี่ยมเยือนมากขึ้น เนื่องจากนักท่องเที่ยวเกิดความภาคภูมิใจ ในประสบการณ์ที่ได้รับ จากการแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวได้รับรู้ จดจำได้ถึงเอกลักษณ์ ความแตกต่างกัน ของท้องถิ่นในประเทศนั้นๆ รวมทั้งมีการนำเสนอเรื่องราวนั้นให้ทุกคนในชุมชนได้มีส่วนร่วมคิดร่วมทำ (พิจาริณี โสชัยยะกุล, 2555)

การจัดการการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมเป็นกระบวนการสำคัญ ในการก่อเกิดจิตสำนึกร่วมกัน ในการรักษาสมดุลของระบบนิเวศ ในชุมชน ทั้งเกิดจากการร่วมคิด ร่วมทำ สร้างกระบวนการกลุ่ม เมื่อมีการจัดการอย่างเป็นระบบ และประสบความสำเร็จแล้ว ยังสามารถขยายผลไปในพื้นที่ข้างเคียง และพื้นที่อื่นๆได้ แหล่งท่องเที่ยวและชุมชนจะเป็นแหล่งเรียนรู้ของสังคม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่าย จนกลายเป็นพลังในการสร้างฐานความรู้ สำหรับการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ และยั่งยืน เช่นเดียวกันกับคำกล่าวของนายแพทย์ประเวศ วะสี ในงานเวทีวิชาการ การท่องเที่ยวชุมชน อพท. ปี พ.ศ. 2555ว่า “หากชุมชนใช้การท่องเที่ยว หรือการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism) เป็น

เครื่องมือ และใช้อย่างเข้าใจ การท่องเที่ยวก็จะเป็นจุดคานงัดนำไปสู่การพัฒนาสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี สิ่งสำคัญต้องเริ่มมาจากชุมชน ให้ชุมชนเข้าใจการท่องเที่ยวอย่างท่องเที่ยว” ทูทางวัฒนธรรมที่ไทยมีอยู่จึงเปรียบเสมือน เป็นชุมชนทรัพย์ที่มีค่าในการส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ให้เป็นความหวังใหม่สำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจ (นิสวันต์ พิษณุดำรง, 2553) และยังเปรียบเสมือน “แก่น” ของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (อาคม เติมพิทยาไพสิฐ, 2553 อ้างถึงในนิสวันต์ พิษณุดำรง) ของประเทศเป็นพลังขับเคลื่อนใหม่ที่สำคัญของเศรษฐกิจและสังคมไทยได้อย่างยั่งยืน (วรวิทย์ อวิรุทธวรกุล, 2553)

ประเทศไทย ภายใต้แผนการดำเนินงานของ องค์การบริหารพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท. หรือ DASTA ได้นำการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) มาเป็นเครื่องมือ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งแผนการดำเนินงานมีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในเรื่องของ “เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์” หรือ Creative Economy โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติให้คำจำกัดความไว้ว่า “เศรษฐกิจสร้างสรรค์ เป็นแนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ การศึกษา การสร้างสรรค์งาน และการใช้ทรัพย์สินทางปัญญา ที่เชื่อมโยงกับ

รากฐานทางวัฒนธรรม การสั่งสมความรู้ ของสังคมและเทคโนโลยี/นวัตกรรม” ซึ่งในประเทศไทย ได้บรรจุเรื่องนี้ไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในฉบับที่ 10 และฉบับที่ 11 (ปี 2555-2559) โดยในเบื้องต้นอพท.ได้นำเสนอแนวคิด การจัดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์แก่ชุมชนให้เกิดเป็นต้นแบบ ของแนวทางการดำเนินงานด้านการพัฒนาท่องเที่ยวสร้างสรรค์ เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในประเทศไทย หนึ่งในหลายๆโครงการที่สำคัญ เช่นโครงการต้นแบบการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ในเขตพื้นที่พิเศษ 7 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่พิเศษหมู่เกาะช้าง พื้นที่พิเศษเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี พื้นที่พิเศษเมืองพัทยา พื้นที่พิเศษอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย กำแพงเพชร พื้นที่พิเศษเลย พื้นที่พิเศษเมืองเก่าแก่น และพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอู่ทองสุพรรณบุรี ผลการดำเนินงานที่ผ่านมาอย่างต่อเนื่องในปี พ.ศ. 2556 อพท. ได้จัดทำ 6 ยุทธศาสตร์การทำงาน ประกอบด้วย ยุทธศาสตร์การประสานการพัฒนาพื้นที่พิเศษ เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ยุทธศาสตร์การพัฒนาสินค้า บริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวในพื้นที่พิเศษและการท่องเที่ยวชุมชน ยุทธศาสตร์การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่พิเศษ ยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่ายการพัฒนาทุกภาคส่วน และยุทธศาสตร์การให้บริการด้านองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาแหล่ง

ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ภายใต้แนวคิด Community Benefitting Through Tourism หรือ CBtT เพิ่มขีดความสามารถ ในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่พิเศษเช่น โครงการ DASTA Low Carbon Routes นำร่องที่พื้นที่พิเศษเลย โครงการ Low Carbon Destination ได้ประกาศให้ทั้ง 7 พื้นที่พิเศษของ อพท. เป็นแหล่งท่องเที่ยว Low Carbon โดยมีเป้าหมายให้ สถานประกอบการและชุมชน ที่เข้าร่วมโครงการช่วยลดภาวะโลกร้อน จากการลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์พร้อมกับ จัดทำดัชนีชี้วัด “ชุมชนอยู่ดีมีสุข” เป็นตัววัดผลการทำงาน

จากที่ผ่านมาจะพบว่า การท่องเที่ยวชุมชนในประเทศไทยได้มีการนำแนวทาง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมาเป็นแนวทาง เพื่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชน และใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ในแหล่งท่องเที่ยว สิ่งเหล่านี้ ล้วนเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวสร้างสรรค์ และนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยอาศัยหลักของความยั่งยืน 3 ด้านคือ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจสังคม และด้านวัฒนธรรม (Lindroth, et al., 2007, pp. 53-58 อ้างถึงในจิระนันท์ ทองสมักร และคณะ, 2556) จะเห็นว่า สิ่งแวดล้อมสังคม และเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน หากมีการพัฒนาควบคู่กันไป ตามวัฏจักรก็สามารถนำไปสู่รูปแบบ การ

พัฒนาการท่องเที่ยวสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน เพราะในแต่ละการพัฒนาส่งผลสะท้อนกลับมา ยังจุดเริ่มต้นเสมอ เปรียบเสมือนประสิทธิภาพ พัฒนานั้นเอง (จิระนันท์ ทองสมัคร และคณะ, 2556) ดังนั้นการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ได้อย่าง ยั่งยืนนั้น ควรมาจากการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ในท้องถิ่นชุมชนพร้อมกันทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจสังคม และ ด้านวัฒนธรรม โดยอาศัยความร่วมมือของคน ในท้องถิ่นชุมชนนั้นๆ

การเชื่อมโยง แนวความคิดการพัฒนา อย่างยั่งยืน (The concept of Sustainable Development) แนวความคิดการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืน (The concept of Sustainable Tourism) แนวความคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

(The Concept of Community Based Tourism) แนวความคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (The concept of Creative Economy) และแนวความคิดการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ (The Concept of Creative Tourism) เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญของ แนวความคิดการท่องเที่ยวชุมชนเชิง สร้างสรรค์อย่างยั่งยืน (The Concept of Sustainable, Creative and Community-Based Tourism) ได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น และยังสามารถใช้เป็นแนวทางในการคัดกรอง ตัวชี้วัดการท่องเที่ยวชุมชนสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน ดังความสัมพันธ์ระหว่างความสำคัญของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและการท่องเที่ยวเชิง สร้างสรรค์ ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความสำคัญของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและการท่องเที่ยวเชิง สร้างสรรค์

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (ส่งผ่านชุมชน)	การสร้างสมดุล	การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (ส่งผ่านนักท่องเที่ยว)
• ตระหนักในคุณค่า • ใช้อย่างคุ้มค่า มีประสิทธิภาพสูงสุด • มีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว • คำนึงถึงผลกระทบ • อนุรักษ์ไว้ในปัจจุบัน และอนาคต • ก่อให้เกิดรายได้มีการกระจายผลประโยชน์ อย่างเป็นธรรม	- สังคม - วัฒนธรรม - สิ่งแวดล้อม	• รู้คุณค่า มีความเข้าใจลึกซึ้ง • มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ • มีประสบการณ์จากการมีส่วนร่วม • ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม • คงสภาพไว้ • มีความประทับใจกลับมาเยือน
	เศรษฐกิจ	

ดังนั้น การศึกษา การพัฒนาตัวชี้วัดการการท่องเที่ยวเชิงชุมชนสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน จึงสามารถสรุปค่านิยามของ “การท่องเที่ยวชุมชนสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน” ได้ว่า เป็นการท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับลักษณะวิถีชีวิต ของคนในชุมชนโดยคนในชุมชน เป็นผู้ใช้ความคิดสร้างสรรค์ ต่อยอดจากฐานทรัพยากรวัฒนธรรม ที่มีอยู่มาสร้างมูลค่าเพิ่ม และให้ความสำคัญกับ สิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ ต่อคนรุ่นปัจจุบัน และอนาคต รวมทั้งยังก่อให้เกิดความพึงพอใจต่อนักท่องเที่ยว ในการมีส่วนร่วมเรียนรู้ แลกเปลี่ยน เชื่อมโยงสังคม ความมีคุณค่าของวัฒนธรรม และสิ่งต่างๆรอบตัว ในแหล่งพื้นที่ท่องเที่ยว ส่วนค่านิยาม “ตัวชี้วัดการการท่องเที่ยวเชิงชุมชนสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน” หมายถึง องค์ประกอบที่แสดงคุณค่าหรือลักษณะของการจัดการการท่องเที่ยวร่วมกันของคนในชุมชน โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์ ต่อยอดจากฐานทรัพยากร ประเพณีวัฒนธรรม นำมาสร้างมูลค่าเพิ่ม ให้ความสำคัญกับ สิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ ต่อคนรุ่นปัจจุบัน และอนาคต รวมทั้งก่อให้เกิดความพึงพอใจต่อนักท่องเที่ยว ในการมีส่วนร่วมเรียนรู้ แลกเปลี่ยน เชื่อมโยงสังคม คงไว้ซึ่งความมีคุณค่าวัฒนธรรมดั้งเดิม และการอนุรักษ์สิ่งต่างๆรอบตัวในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว

แนวความคิด การพัฒนาตัวชี้วัดเบื้องต้นการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน (The concept of Sustainable Creative indicators Development for Community-Based Tourism)

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และการสรุปค่านิยามของการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนจะเห็นได้ว่า สอดคล้องกับความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community -Based Tourism) ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึง ความยั่งยืนของ สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม โดยมีการกำหนดทิศทาง การจัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ มีสิทธิในการจัดการดูแล ให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน เมื่อขยายเป็นความหมายในเชิงปฏิบัติการหมายถึง การท่องเที่ยวที่ใช้ชุมชนเป็นฐานในการบริหารการจัดการ เน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน อาศัยการร่วมแรงร่วมใจของคนในชุมชน ซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ให้การสนับสนุน ส่งเสริมอนุรักษ์ รวมถึงการสร้างจิตสำนึก และความรับผิดชอบ ต่อทรัพยากรวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้ตระหนักรับรู้ เข้าใจต่อ วิถีชีวิตภูมิปัญญา และวัฒนธรรม อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะชุมชนท้องถิ่น ทั้งเกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน มุ่งเน้น ให้เกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นปัจจุบัน และในอนาคตเช่นเดียวกับ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

(Ecotourism) ที่มุ่งเน้นการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติ เพื่อรักษาระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมรวมทั้งการป้องกัน และลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ที่เกิดจากการท่องเที่ยว ให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว และยังก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวต่อนักท่องเที่ยว และชุมชนท้องถิ่น ก่อให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน (สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน: CBT-I) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงถือว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” บางครั้งจึงอาจเรียกว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) หรือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservation Tourism) สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) ให้การสนับสนุนงานวิจัยได้ยกระดับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในมิติของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน (Community -Based Ecotourism) ให้เป็นแนวทางหนึ่ง ในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ที่สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงด้านการท่องเที่ยวโลก (ประชาคมวิจัย ฉบับที่ 57, น. 15-21) ดังนั้นในการศึกษาการพัฒนาตัวชี้วัดการท่องเที่ยวเชิงชุมชนสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน จึงได้นำเอามาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ของสำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยวกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา มาคัดกรองรวมกับ เกณฑ์การพิจารณา

พื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และเกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนปี พ.ศ. 2557 คัดกรองรวมกับ มาตรฐานเกณฑ์การรับรองแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนปี พ.ศ. 2556 ขององค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) รวบรวมทั้งหมด นำมาวางเป็นเกณฑ์หลัก และทำการสังเคราะห์ในลำดับเบื้องต้น เนื่องจากเกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น เป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว ที่เกิดจากการพัฒนาตามหลักเกณฑ์ Global Sustainable Tourism Criteria (GSTC) ภายใต้โครงการ CSR-MAP ซึ่งเป็นการร่วมมือกันระหว่างสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBTi) สมาคมไทยท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัย (TEATA) มูลนิธิใบไม้เขียว และศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศของยุโรป (European Centre for Ecological and Agricultural Tourism: ECEAT) นอกจากนี้ อพท. ได้นำเอาเกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนดังกล่าว ไปทดลองใช้ในชุมชนต้นแบบ และพัฒนาเพิ่มเติมผ่านการรับฟังความคิดเห็น จากภาคีเครือข่ายในแต่ละภาคส่วน ในนามของคณะทำงานรับรองแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วย นักวิชาการด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวและด้านการพัฒนาชุมชน ตัวแทนชุมชน ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และนักการตลาดการท่องเที่ยว และ อพท.ยังได้จัดตั้งสำนักท่องเที่ยว

โดยชุมชน (สหช.) เพื่อเป็นหน่วยงานที่พัฒนาการท่องเที่ยวกับชุมชนโดยตรง มีการกิจสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่พิเศษให้เป็นชุมชนต้นแบบโดยมีเกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนา ดังจะขอกล่าวถึงรายละเอียดของเกณฑ์ทั้งหมดที่นำมาใช้โดยคร่าวๆ ดังนี้

1. เกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนปี พ.ศ. 2557 มีองค์ประกอบ 5 ด้านซึ่งมีเป้าประสงค์รวมทั้งหมด 28 เป้าประสงค์ แต่ละเป้าประสงค์จะประกอบด้วย “เกณฑ์ย่อย” ที่ใช้วัดระดับประสิทธิภาพ และคุณภาพของแต่ละเป้าประสงค์ โดยในแต่ละ “เกณฑ์ย่อย” จะประกอบด้วย “ดัชนี” ซึ่งวัดความสมบูรณ์ของเกณฑ์ย่อยแต่ละข้อ ในการประเมินจึงประเมินที่ “ดัชนี” เป็นหลัก ดังนี้

ด้านที่ 1 กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนมีการจัดการอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 9 เป้าประสงค์

ด้านที่ 2 ด้านการจัดการเศรษฐกิจสังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี ประกอบด้วย 4 เป้าประสงค์

ด้านที่ 3 ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมประกอบด้วย 3 เป้าประสงค์ และเกณฑ์ 3 ข้อ

ด้านที่ 4 ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ และยั่งยืนประกอบด้วย 5 เป้าประสงค์

ด้านที่ 5 ด้านบริการและความปลอดภัยประกอบด้วย 7 เป้าประสงค์

2. เกณฑ์การรับรองแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ปีพ.ศ. 2556 เกณฑ์การประเมินชุดนี้มีจำนวนทั้งหมด 100 ข้อแบ่งเป็น 5 ด้าน คือ

ด้านที่ 1 กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนมีการจัดการอย่างยั่งยืน 22 ข้อ

ด้านที่ 2 ด้านการจัดการเศรษฐกิจสังคมและคุณภาพชีวิตที่ดี 12 ข้อ

ด้านที่ 3 ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม 16 ข้อ

ด้านที่ 4 ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน 22 ข้อ

ด้านที่ 5 ด้านบริการและความปลอดภัย 28 ข้อ

3. เกณฑ์การประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้แบ่งเป็น 2 กรณี ตามลักษณะการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวของพื้นที่ธรรมชาติ ได้แก่

กรณีที่ 1 การประเมินแหล่งธรรมชาติที่ยังไม่มีการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว

กรณีที่ 2 การประเมินแหล่งธรรมชาติที่มีการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว

ในการศึกษาครั้งนี้ ใช้เกณฑ์การประเมินแหล่งธรรมชาติ ที่มีการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวซึ่งมีหลักเกณฑ์องค์ประกอบทั้งหมด 4 ประการ ในแต่ละองค์ประกอบจะประกอบด้วย “ดัชนี” ซึ่งวัดความมีศักยภาพความมีประสิทธิภาพ และความมีคุณภาพ โดยในแต่ละดัชนีจะประกอบด้วย “ตัวชี้วัด” ซึ่งแสดงคุณสมบัติของดัชนี ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศประกอบด้วยดัชนี 4 ข้อ

องค์ประกอบที่ 2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนประกอบด้วยดัชนี 6 ข้อ องค์ประกอบที่ 3 การจัดการด้านการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกประกอบด้วยดัชนี 4 ข้อ

องค์ประกอบที่ 4 การมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการท่องเที่ยวประกอบด้วยดัชนี 2 ข้อ

4. เกณฑ์การประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้แบ่งเป็น 3 องค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบจะประกอบด้วย “ดัชนี” โดยในแต่ละดัชนีจะประกอบด้วย “ตัวชี้วัด” ทั้งหมด 42 ตัวชี้วัดดัชนี ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา 2 ด้านได้แก่

ด้านที่ 1 คุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมประกอบด้วย 7 ดัชนีชี้วัด

ด้านที่ 2 ศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวประกอบด้วย 3 ดัชนีชี้วัด

องค์ประกอบที่ 2 ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา 2 ด้าน

ด้านที่ 1 ศักยภาพในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน

ด้านที่ 2 ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากภายนอก

องค์ประกอบที่ 3 การบริหารจัดการมีเกณฑ์ประเมิน 2 ด้าน

ด้านที่ 1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวประกอบด้วย 3 ดัชนีชี้วัด

ด้านที่ 2 การจัดการด้านการท่องเที่ยวประกอบด้วย 5 ดัชนีชี้วัด

5. เกณฑ์การพิจารณาการประกาศพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 3 เกณฑ์ดังนี้

เกณฑ์ที่ 1 คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประกอบด้วยหลักเกณฑ์ที่ใช้พิจารณา 4 ด้าน

1.1 คุณค่าทางชีวภาพ ประกอบด้วย 2 ดัชนีชี้วัด

1.2 คุณค่าทางกายภาพ
ประกอบด้วย 3 ดัชนีชี้วัด

1.3คุณค่าทางสังคมประกอบด้วย
2 ดัชนีชี้วัด

1.4 ความเสี่ยงต่อการถูกทาลาย
ประกอบด้วย 2 ดัชนีชี้วัด

เกณฑ์ที่ 2 ศักยภาพในการพัฒนา
แหล่งท่องเที่ยวประกอบด้วย 5 ด้าน

2.1 ศักยภาพในการจัดกิจกรรม
การท่องเที่ยว

2.2 การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

2.3 ความปลอดภัยด้านการ
ท่องเที่ยว

2.4 ศักยภาพในการพัฒนาสิ่งอา
นวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน

2.5 ศักยภาพในการพัฒนาการ
ท่องเที่ยว

เกณฑ์ที่ 3 การบริหารจัดการมี
องค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง 2 ด้าน

3.1 การจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้
เกิดความยั่งยืน

3.2 การจัดการด้านการให้ความรู้
และการสร้างจิตสำนึก

จากเกณฑ์ที่ได้รวบรวมดังกล่าวมา
ข้างต้นทั้งหมด ได้นำมาสังเคราะห์ตัวชี้วัดการ
ท่องเที่ยวเชิงชุมชนสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนใน
ลำดับเบื้องต้น ดังนี้

**ตัวชี้วัดการการท่องเที่ยวเชิงชุมชนสร้างสรรค์
อย่างยั่งยืน**

*(Sustainable Creative indicators for
Community-Based Tourism)*

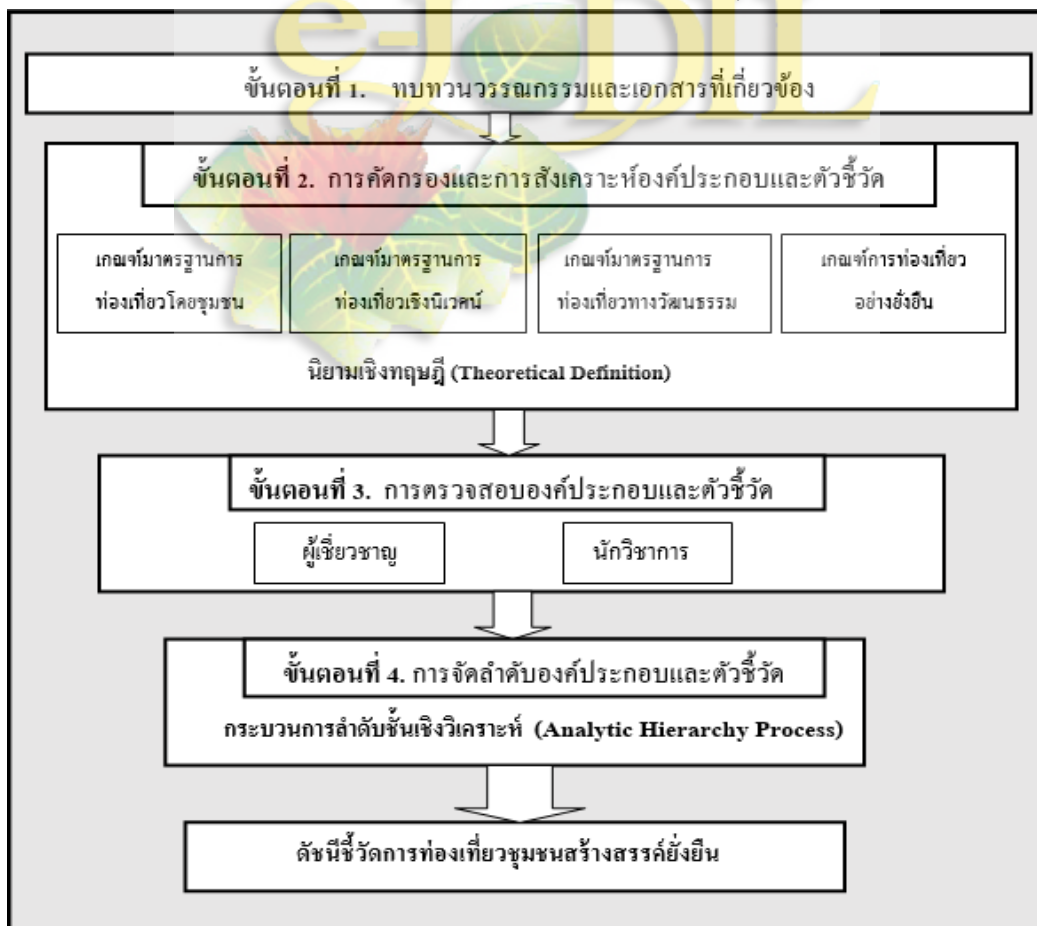
การสังเคราะห์ ตัวชี้วัดการท่องเที่ยว
เชิงชุมชนสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน ในลำดับ
เบื้องต้น ซึ่งเป็นวิธีการสร้าง หรือพัฒนาตัวบ่งชี้
โดยอาศัยข้อกำหนดนิยามเชิงทฤษฎี
(Theoretical Definition) เป็นการคัดกรอง
และการรวมตัวแปรจำนวนหนึ่งเข้าด้วยกัน ใช้
ฐานเชิงทฤษฎีเอกสารงานวิจัย แนวความคิดที่มี
อยู่แล้ว ส่วนการกำหนดน้ำหนักตัวแปรย่อย จะ
มาจากความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ หรือ
ผู้เชี่ยวชาญนำมาประกอบในการตัดสินใจ
(Johnstone:1981) ในการศึกษาครั้งนี้ สามารถ
สังเคราะห์ ตัวชี้วัดการการท่องเที่ยวเชิงชุมชน
สร้างสรรค์อย่างยั่งยืน ในลำดับเบื้องต้นจาก
เกณฑ์ที่ได้กล่าวมาข้างต้น ได้องค์ประกอบ
ทั้งหมด 6 องค์ประกอบ และตัวชี้วัดทั้งหมด 40
ตัวชี้ เมื่อนำองค์ประกอบ และตัวชี้วัดทั้งหมด
ไปทำการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิอีกครั้ง ทำ
การสังเคราะห์รวบรวมใหม่จะได้องค์ประกอบ 5
องค์ประกอบและตัวชี้วัดเพียง 28 ตัวชี้ โดยแต่
ละองค์ประกอบองค์และตัวชี้วัดจะนำไป
วิเคราะห์จัดลำดับความสำคัญด้วย กระบวนการ
ลำดับชั้นเชิงวิเคราะห์ (Analytic Hierarchy
Process: AHP) ต่อไป

กระบวนการลำดับชั้นเชิงวิเคราะห์ เป็น
กระบวนการวิเคราะห์สำหรับงานวิจัยที่มีการ

ตัดสินใจเมื่อพบว่ามีข้อมูลหลายลักษณะ หรือ เมื่อเกณฑ์ในการตัดสินใจ เป็นข้อมูลที่ไม่สามารถนำมาเป็นตัวเลขได้ง่าย AHP เป็นเทคนิคการตัดสินใจกรณี ข้อมูลอยู่ในรูปที่ไม่เป็นตัวเลขสามารถนำไปกำหนดน้ำหนักจัดลำดับความสำคัญสามารถเปรียบเทียบได้ และใช้ในการหาทางเลือกที่ดีที่สุด (Saaty, 1997 อ้างถึงใน วิทยา อินทร์สอน และคณะ, 2555) เป็นกระบวนการ ที่ง่ายต่อการเข้าใจ และยืดหยุ่น

สามารถแยกโครงสร้างที่ซับซ้อนออกมาเป็นส่วนๆ ในรูปแบบภูมิเพื่อให้เข้าใจง่าย และการสังเคราะห์ข้อมูลจะช่วยวิเคราะห์ทางเลือกในรูปของลำดับความสำคัญโดยรวม (Kamal et al., 2001 อ้างถึงใน วิทยา อินทร์สอน และคณะ, 2555) กระบวนการในการสังเคราะห์ตัวชี้วัดการท่องเที่ยวเชิงชุมชนสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน แสดงในแผนภาพที่ 1. ดังนี้

แผนภาพที่ 1 กระบวนการสังเคราะห์ตัวชี้วัดการท่องเที่ยวเชิงชุมชนสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน

ดังนั้น ตัวชี้วัดการการท่องเที่ยวเชิงชุมชนสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน ประกอบด้วย

องค์ประกอบที่ 1 การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว/ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยว

การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว/ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนมีความเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นประทับใจ สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว ตลอดจนมีการกำหนดเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่ ช่วงเวลาการเข้าพื้นที่ และจำนวนนักท่องเที่ยว มีการศึกษาวิจัยวางแผนทางเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว/ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งมีการรวบรวมบันทึก ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตภูมิปัญญา หรือศิลปวัฒนธรรมประเพณี เผยแพร่ให้คนในชุมชน และนักท่องเที่ยวรับทราบ และมีการสืบทอดให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ ดังนั้น องค์ประกอบที่ 1 ประกอบด้วย ตัวชี้วัด 7 ตัวชี้วัด ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวมีความประทับใจ เกิดความจดจำ ต่อผู้พบเห็นสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว

2. เป็นแหล่งท่องเที่ยว มีความเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น และแตกต่างส่งเสริมให้คนท้องถิ่นมีการแต่งกายสะท้อน อัตลักษณ์ของชุมชน

3. เป็นแหล่งท่องเที่ยวมุ่งมั่นสนับสนุนสัมพันธ์กับ วิถีชีวิตของชุมชน และสามารถสร้างความผูกพันระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชน

4. แหล่งท่องเที่ยว มีการกำหนดเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่ เพื่อการท่องเที่ยว และช่วงเวลาในการเข้าพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเหมาะสมตามช่วงเวลาของวัน และหรือฤดูกาล รวมทั้งมีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวให้พอเหมาะกับศักยภาพของพื้นที่ท่องเที่ยวและการบริการ

5. แหล่งท่องเที่ยวมีระยะเวลา/ยุคสมัย ของการสืบทอดภูมิปัญญา และองค์ความรู้

6. แหล่งท่องเที่ยวมีการรวบรวม และบันทึกเก็บรักษา ความรู้ ภูมิปัญญา ประวัติศาสตร์ ศิลปะวัฒนธรรมประเพณี เป็นเอกสาร และรูปภาพ มีการเผยแพร่ให้ความรู้ให้กับ คนในชุมชน และนักท่องเที่ยวได้รับทราบ หรือจัดทำเป็นหลักสูตร และส่งเสริมการอนุรักษ์ สืบทอดให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้

7. แหล่งท่องเที่ยว มีการเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงตามแผนการดำเนินงาน มีการวิเคราะห์ประเมินผลความพึงพอใจทั้งนักท่องเที่ยว สมาชิก กลุ่มคนในชุมชน และการปรับปรุงแก้ไขปัญหาการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

องค์ประกอบที่ 2 การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว

การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว หมายถึง การจัดการเกี่ยวกับกิจกรรมการ

ท่องเที่ยว เป็นที่ยอมรับไม่ส่งผลกระทบ และก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมต่อสภาพแวดล้อมของชุมชน ทั้งยังเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้สิ่งต่างๆ ภายในชุมชน โดยผ่านประสบการณ์จริง ดังนั้นองค์ประกอบที่ 2 ประกอบด้วยตัวชี้วัด 4 ตัวชี้วัด ดังนี้

1. กิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นที่ยอมรับของคนในท้องถิ่น

2. กิจกรรมการท่องเที่ยว ไม่ส่งผลกระทบต่อชุมชนไม่ทำให้แหล่งวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และแหล่งธรรมชาติ เกิดความเสื่อมโทรม

3. แหล่งท่องเที่ยวมีกิจกรรมท่องเที่ยว ที่ให้โอกาสนักท่องเที่ยวได้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่อง วัฒนธรรม วิถีชีวิตของชาวบ้าน และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สัมผัสผ่านประสบการณ์จริงหรือการมีโอกาสนักท่องเที่ยวได้ลงมือทำ

4. แหล่งท่องเที่ยว มีการกำหนดปฏิทินกิจกรรมท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวทราบล่วงหน้า.

องค์ประกอบที่ 3 การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว หมายถึง ชุมชนท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเช่น การแต่งตั้งคณะกรรมการ การแบ่งบทบาทหน้าที่ มีการวางแผนงาน วิธีการดำเนินงาน การจัดประชุมอบรมผู้ที่เกี่ยวข้องตลอดจน มีกลุ่มเครือข่ายที่

เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว มีการส่งเสริมให้ใช้ผลิตภัณฑ์ และวัตถุดิบที่ผลิตในชุมชน และชุมชนมีรายได้ จากการจัดการการท่องเที่ยว ดังนั้นองค์ประกอบที่ 3 ประกอบด้วยตัวชี้วัด 5 ตัวชี้วัด ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยว มีการจัดตั้งกลุ่มการบริหารงานโดยชุมชน มีคณะกรรมการที่มาจากสมาชิกในชุมชน มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบอย่างชัดเจน มีการกำหนดเป้าหมายแผนงาน วิธิดำเนินการท่องเที่ยวชุมชนร่วมกัน และมีเครือข่าย กลุ่มองค์กรในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวทั้งหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน

2. แหล่งท่องเที่ยวได้รับข้อมูลข่าวสาร และมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตน รวมทั้งมีการจัดประชุมอย่างน้อยเดือนละหนึ่งครั้ง

3. แหล่งท่องเที่ยว มีระบบบัญชี และการเงินที่ชัดเจนโปร่งใส และตรวจสอบได้

4. แหล่งท่องเที่ยว มีการคิดค้นผลิตภัณฑ์ ที่มาจากวัตถุดิบ และภูมิปัญญาที่มีในท้องถิ่น ตลอดจนมีการส่งเสริมให้ซื้อ และใช้ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตในชุมชน

5. แหล่งท่องเที่ยว มีรายได้ จากการท่องเที่ยวเช่น การนำเที่ยว การให้บริการในกิจกรรมการท่องเที่ยว การให้บริการด้านที่พัก การขายอาหาร และสินค้าพื้นเมือง เป็นต้น

องค์ประกอบที่ 4 การจัดการสิ่งแวดล้อม สะดวกขั้นพื้นฐาน และศูนย์บริการข้อมูล

การจัดการสิ่งแวดล้อม สะดวกขั้นพื้นฐาน และศูนย์บริการข้อมูล หมายถึง การจัดการเกี่ยวกับถนน ระบบไฟฟ้า น้ำ การกำจัดขยะ คุณภาพอากาศ เสียง พลังงาน อาหารการโภชนาการ ที่พัก รวมทั้งมีเจ้าหน้าที่ประจำ ที่มีความรู้สื่อสารภาษาอังกฤษได้ มีอัธยาศัยดี ในการให้บริการ มีสื่อหลากหลายประเภทเช่น ข้อมูลการเดินทางเข้าถึงชุมชนอย่างสะดวก ข้อควรปฏิบัติเกี่ยวกับความปลอดภัยแก่ชีวิต และทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว พร้อมทั้งอุปกรณ์การท่องเที่ยวมีคุณสมบัติที่เหมาะสมพร้อมปฏิบัติงาน ดังนั้นองค์ประกอบที่ 4 ประกอบด้วยตัวชี้วัด 8 ตัวชี้วัด ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยว มีการจัดระบบสาธารณูปโภคเช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำ อำนวยความสะดวกต่อนักท่องเที่ยวมีความสะดวกในการเข้าถึง

2. แหล่งท่องเที่ยว มีการจัดระบบของเสียเช่น การทิ้งขยะมีการแยกประเภท ไม่ทิ้งขยะในแหล่งธรรมชาติ และมีข้อตกลง ในการใช้ทรัพยากรน้ำ มีแนวทางในการจัดการเพื่อป้องกันน้ำเสีย

3. แหล่งท่องเที่ยว มีแนวทางในการใช้พลังงานอย่างประหยัด หรือการใช้พลังงานทางเลือก หรือพลังงานทดแทน

4. ส่วนประกอบอาหาร ทำจากวัตถุดิบในท้องถิ่น เป็นส่วนใหญ่ มีความ

สอดคล้องนักท่องเที่ยว และราคาเหมาะสม โดยมีเมนูท้องถิ่นอย่างน้อยหนึ่งอย่าง

5. บริเวณที่พัก บ้านมีความแข็งแรง สะอาด ปลอดภัย มีอากาศถ่ายเท ตามข้อกำหนดของหน่วยงานที่รับผิดชอบ พื้นนอนอุปกรณ์จำเป็นพื้นฐาน มีความสะอาดพร้อมในการใช้งาน และเพียงพอกับจำนวนนักท่องเที่ยว (ในกรณีมีที่พัก)

6. แหล่งท่องเที่ยว มีอุปกรณ์การท่องเที่ยวจำนวนเพียงพอ มีการตรวจสอบก่อนใช้งาน และมีระบบรักษาความปลอดภัยเช่น จัดทำป้ายเตือน ป้ายสื่อความหมายบนเส้นทาง เพื่อให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว

7. แหล่งท่องเที่ยว มีศูนย์บริการ มีเจ้าหน้าที่ประจำ ที่มีความรู้สื่อสารภาษาอังกฤษได้

8. ศูนย์บริการ มีสื่อหลากหลายประเภทในการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว มีการเผยแพร่ข้อมูลในด้านต่างๆในระดับท้องถิ่น หรือระดับประเทศผ่านเว็บไซต์ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ มีแผนที่ หรือข้อมูลการเดินทางเข้าถึงชุมชนที่ชัดเจน

องค์ประกอบที่ 5 บุคลากรและนักท่องเที่ยว ความหมายท้องถิ่น

บุคลากรและนักท่องเที่ยวหมายถึง แหล่งท่องเที่ยวมีบุคลากร ที่มีความรู้ เช่น ภาษาอังกฤษ วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ ของชุมชนตลอดจน มีการอบรมให้ความรู้กับผู้

เกี่ยวข้อง ตามความเหมาะสม มีการยกย่องให้เกียรติบุคคลตัวอย่างของชุมชน และส่งเสริมเยาวชนให้เป็นนักสื่อความหมายท้องถิ่น ดังนั้น องค์ประกอบที่ 5 จะประกอบด้วยตัวชี้วัด 4 ตัวชี้วัด ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวที่มีการยกย่องให้เกียรติครูภูมิปัญญา และบุคคลตัวอย่างของชุมชน

2. แหล่งท่องเที่ยวที่มีการส่งเสริมเยาวชนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถ ในการเป็นนักสื่อความหมายท้องถิ่น

3. แหล่งท่องเที่ยวที่มีการให้โอกาสแก่เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ และผู้ด้อยโอกาสได้รับประโยชน์และมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน

4. แหล่งท่องเที่ยวที่มีการอบรมคนในชุมชน พนักงาน ผู้ประกอบการ ผู้เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการจัดการ การท่องเที่ยว คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ และการอนุรักษ์เป็นระยะๆ ตามความเหมาะสม

บทสรุป

ตัวชี้วัดการจัดการท่องเที่ยวเชิงชุมชน สร้างสรรค์อย่างยั่งยืนในลำดับเบื้องต้นทั้งหมด

28 ตัวชี้วัด จะแสดงคุณสมบัติขององค์ประกอบ ทั้ง 6 องค์ประกอบ จะนำไปสังเคราะห์ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจาก ผู้นำชุมชน ผู้เชี่ยวชาญ และทำการวิเคราะห์ด้วย กระบวนการวิเคราะห์ตามลำดับขั้น (Analytic Hierarchy Process: AHP) ซึ่งเป็นวิธีการสร้างตัวบ่งชี้แบบนิยามเชิงประจักษ์ หรืออาศัยข้อมูลเชิงประจักษ์ (Empirical Definition) เป็นการกำหนดน้ำหนักของตัวแปรแต่ละตัว โดยการใช้วิธีการทางสถิติเป็นหลักถือเป็นวิธีการที่น่าเชื่อถือมากที่สุด จะเห็นได้ว่าการศึกษา การพัฒนาตัวชี้วัดการจัดการท่องเที่ยวเชิงชุมชนสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนอย่างยั่งยืน จะใช้วิธีการสร้าง หรือพัฒนาตัวบ่งชี้ โดยอาศัยการกำหนดทั้งนิยามเชิงทฤษฎี (Theoretical Definition) และ นิยามเชิงประจักษ์ ตัวชี้วัดที่ได้มาจึงเป็นทั้ง ตัวชี้วัดเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ ที่เหมาะสม และสามารถใช้เป็นเครื่องมือบอกทิศทางการพัฒนา หรือการดำเนินกิจกรรมที่เป็นไปตามเป้าหมายได้อย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

- กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2558). *สรุปสถานการณ์ท่องเที่ยวเดือนมีนาคม 2558*. สืบค้นเมื่อ 2 ตุลาคม 2559, จาก www.tourism.go.th/.../aHR0cDovL3d3dy50b3VyaXNtLmdvLnRoL2ZhcmlzL2tiL2R...
- กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2557). *โครงการ ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ สัมผัสภูมิปัญญาท้องถิ่น*. สืบค้นเมื่อ 2 ตุลาคม 2559 จาก www.mots.go.th/ewtnews.php?nid=5780
- จีระนันท์ ทองสมัคร. (2556). การท่องเที่ยวสร้างสรรค์: ทิศทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยวกระทรวงการท่องเที่ยว. *วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย*, 8(2), 92-100.
- คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2556). *การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: การรับรู้ของนักท่องเที่ยวความพร้อมของเจ้าของกิจกรรมและความเป็นไปได้ของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในประเทศไทย*. สืบค้นเมื่อ 9 มีนาคม 2558 จาก www.dasta.or.th/.../1615
- _____. (2556). *โครงการต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์*. สืบค้นเมื่อ 23 มีนาคม 2556 จาก www.dasta.or.th/creativetourism/th/projectactivities/117-117.html
- ชุกกลั่น อุ่นวิจิตร. (2548). *การพัฒนาชุมชนต้นแบบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนในจังหวัดเชียงราย*. สืบค้นเมื่อ 4 ตุลาคม 2559 จาก www.readgur.com/doc/.../การท่องเที่ยวโดยชุมชนมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
- นิสวันต์ พิษณุดำรง. (2553). *ทุนวัฒนธรรม: ทุนทรัพย์ของเศรษฐกิจสร้างสรรค์*. *วารสารเศรษฐกิจและสังคม*, 47(4), 13-17.
- ประเวศ วะสี. (2555). *ชุมชนท่องเที่ยวตามวิถีพอเพียง. การสัมมนาก้าวหน้า ก้าวที่ยิ่งใหญ่ ก้าวตามวิถีไทยสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน*. 2 มิถุนายน 2555. สำนักงานพื้นที่พิเศษเชียงใหม่ไนท์ซาฟารี: เชียงใหม่.
- พิจาริณี โลหะยยะกุล. (2555). *ความสำคัญของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน*. สืบค้นเมื่อ 9 มีนาคม 2558 จาก <http://TATreviewMagazine.com%20-%20>
- ภัทรจิต จมพลกอสโซลี. (2553). *ถอดบทเรียนเศรษฐกิจสร้างสรรค์จากต่างประเทศ*. *วารสารเศรษฐกิจและสังคม*, 47(4), 32-36.

- กัณณิ แก้วสง่า. (2555). การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ : ทางเลือกใหม่ของการท่องเที่ยวไทย. *วารสารเทคโนโลยีสุรนารี*, 6(1), 91-109.
- ภุริวัจน์ เดชอุ่ม. (2556). การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: กรอบแนวคิดสู่แนวทางปฏิบัติสำหรับประเทศไทย. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากรฉบับภาษาไทย*, 33(2), 331-366.
- ภิสันดี ตินะคัต. (2559). การท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์เครื่องมือของการพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืน. สืบค้นเมื่อ 28 สิงหาคม 2559 จาก www.nuic.nu.ac.th/Upload/File/039.pdf.
- วรวิทย์ อวิรุทธ์วรกุล. (2553). การเพิ่มคุณค่าวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย: กรณีศึกษาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. *วารสารเศรษฐกิจและสังคม*, 47 (4), 19-24.
- วันเพ็ญ ผ่องกาย. (2549). การพัฒนาตัวบ่งชี้สำหรับประเมินผลการปฏิบัติงานด้านการประกันคุณภาพการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษา. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ไม่ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิจิตต์ หินแก้ว. (2553). การจัดทำตัวชี้วัดประสิทธิผลการปฏิบัติงานของทีมผู้ตรวจสอบอาคาร. (การค้นคว้าอิสระปริญญาโท ไม่ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- วิทยา อินทร์สอน. (2555). การตัดสินใจในการหาแนวทางเลือกเครื่องฉายรังสีอินฟราเรดเพื่อกำจัดแมลงในข้าวสารหอมมะลิอินทรีย์. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ไม่ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ศุภวรรณ เชื้อเมืองพาน. (2556). การศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนกรณีศึกษาบ้านไร่กองขิงตำบลหนองควาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารแก่นเกษตร*, 41(1), 679-684.
- สุดแดน วิสุทธิลักษณ์. (2556). ท่องเที่ยวสร้างสรรค์: เครื่องมือสำคัญนำไปสู่ชุมชนยั่งยืน. สืบค้นเมื่อ 19 พฤษภาคม 2557 จาก doc.qa.tu.ac.th/documente/.../Creative%20Tourism%2020%20aug%2055_spot.pdf
- _____. (2556). *หนังสือคู่มือการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.
- สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน. (2555). เอกสารประกอบสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน. *สัมมนาเชิงปฏิบัติการ*. วันที่ 27-29 มิถุนายน 2555.

- สถาบันสิ่งแวดล้อมอุตสาหกรรม สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. (2555). *การพัฒนาอย่างยั่งยืน Sustainable Development*. สืบค้นเมื่อ 9 มกราคม 2558, จาก <http://www.iei.or.th/media/www/file/423/34361211378723017.pdf>
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย. (2556). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. *ประชาคมวิจัย*, (57), 15-21. สืบค้นเมื่อ 2 กันยายน 2559, จาก www.trf.or.th/index.php?option=comcontent&view=article&id...
- สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยวกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2549). *คู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. (2555). การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์. สืบค้นเมื่อ 20 กันยายน 2559 จาก <http://www.dasta.or.th/th/sustain/sustainablecreative-tourism>.
- _____. (2555). การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์. สืบค้นเมื่อ 7 ตุลาคม 2559, จาก www.dasta.or.th/th/ข้อบังคับ-อพท/item/538-538.
- _____. (2559). โครงการพัฒนาเมืองท่องเที่ยวสร้างสรรค์. สืบค้นเมื่อ 23 มกราคม 2560, จาก zeekway.com/สำนักงานพื้นที่พิเศษ-อพท/.
- อาคม เติมพิทยาไพสิฐ. (2553). เศรษฐกิจสร้างสรรค์. *Thailand's Creative Economy*. สืบค้นเมื่อ 20 กันยายน 2559, จาก www.chulapedia.chula.ac.th/index.php/เศรษฐกิจสร้างสรรค์.
- Cohen, E. (1996). *Thai Tourism Hill Tribes Islands and Open-ended Prostitution*. Bangkok: White Lotus.
- Johnstone, J. N. (1981). *Indicators of Education Systems*. London: UNESCO.
- Richards, G. (2010). *Creative Tourism and Local Development*. pp. 78-90. In Wurzburger, R. et al. *Creative Tourism: A Global Conversation: How to Provide Unique Creative Experiences for Travelers*. Worldwide, Santa Fe: Sunstone Press.

กลยุทธ์การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดปราจีนบุรี The Strategy of Community Enterprise Management in Prachinburi Province

ปิยะดา พิศาลบุตร¹

b.piyada53@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ที่จะเสนอกลยุทธ์การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดปราจีนบุรี โดยการศึกษาเป็นการวิจัยเชิงสำรวจและเชิงคุณภาพร่วมกัน โดยใช้แบบสอบถามกับสมาชิกวิสาหกิจชุมชน และสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้บริหารวิสาหกิจชุมชนจำนวน 59 แห่ง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ SWOT วิเคราะห์โดยใช้สถิติค่าเฉลี่ย ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าความแปรปรวน การวิเคราะห์ปัจจัย (Factor analysis) และการวิเคราะห์กลุ่ม (Cluster analysis)

ผลการวิจัยพบว่า กลยุทธ์การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนจังหวัดปราจีนบุรีควรเป็นกลยุทธ์เชิงรุกเนื่องจากมีจุดแข็งมากและมีโอกาสมากกว่าอุปสรรค รูปแบบกลยุทธ์ควรเป็น FIRST คือมีการยืดหยุ่น (Flexible) มีความเป็นเอกลักษณ์และมีภาพพจน์ที่ดี (Identity and Image) มีความสามารถในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่และผลิตสินค้า/บริการที่ตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้า (Resource and Response) มีการผลิตสินค้า หรือ บริการที่ได้มาตรฐานและมีความปลอดภัย (Standard and Safety) และมีการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย (Technology)

คำสำคัญ: กลยุทธ์ การบริหารจัดการ วิสาหกิจชุมชน จังหวัดปราจีนบุรี

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

Abstract

The objectives of this research were to suggest strategies for community enterprise management in Prachinburi Province. This study employed the survey method and quality research method. The study was used questionnaire collecting data from a sample of 59 community enterprises. The in-depth interviews were held with the chairman of 3 community enterprises. Data were analyzed by using SWOT technique, descriptive statistics, inferential statistics, factor analysis and cluster analysis.

The result showed that management strategies for community enterprises should be aggressive strategies because they had more strengths and opportunities than weaknesses and threats. The type of strategies should be FIRST strategies, meaning flexibility, identity and good image, resource use and response to customer needs, standardized and safe product, and using advanced technologies.

Keywords: Strategy, Management, Community Enterprise, Prachinburi Province

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยที่ผ่านมา พบว่า ประเทศไทยได้มีการพัฒนาไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ที่ต้องมีการแข่งขันอยู่ตลอดเวลา ส่งผลกระทบถึงชุมชนที่เป็นหน่วยหนึ่งในระดับล่างของประเทศ จะเห็นว่ามีหน่วยงานต่าง ๆ ของทั้งภาครัฐและเอกชนได้พยายามเข้าไปพัฒนาปรับเปลี่ยนชุมชนไปตามแนวทางหรือนโยบายของหน่วยงานตนเองเป็นหลัก ซึ่งเป็นการพัฒนาแบบต่างคนต่างทำไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยที่การพัฒนาต่าง ๆ เหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่ได้เกิดจากความต้องการของชุมชน ตลอดจนชุมชนไม่ได้มี

ส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนของตนเองแต่อย่างใด ต่อมาเมื่อเกิดภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจ ในปี พ.ศ. 2540 รัฐบาลได้หันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนมากขึ้น ดังนั้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่รัฐบาลนำมาใช้ในการพัฒนา โดยให้ชุมชนสามารถกำหนดทางเลือกในการพัฒนาชุมชนของตนเองแทนนโยบายจากภายนอก จากที่ผ่านมาปรากฏว่ามีหลายชุมชนประสบความสำเร็จสามารถพัฒนาตนเองไปสู่ชุมชนที่มีความเข้มแข็งมั่นคงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

ตลอดจนยังคงรักษาประเพณี วิถีชีวิต วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมมา ตั้งแต่บรรพบุรุษให้เกิดเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และพัฒนา ตัวเองให้เข้มแข็ง พึ่งพาตัวเองได้ใน ที่สุดและสามารถ นำไปเป็นแบบอย่างในการ พัฒนาประเทศได้

การที่ชุมชนจะมีความเข้มแข็งได้นั้น ต้องมีการร่วมมือกันของบุคคลในชุมชน รัฐบาล จึงมีนโยบายผลักดันให้มีการรวมตัวกันของ บุคคลในชุมชนและนำเอาทรัพยากรในชุมชน ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่มาผลิตเป็น สินค้าหรือส่งเสริมให้กลุ่มอาชีพลักษณะ เดียวกันมาจัดตั้งเป็นกลุ่มธุรกิจเล็ก ๆ คอยให้ ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยการนำของ บุคคลในกลุ่มที่มีความรู้และประสบการณ์ ร่วมกันดำเนินกิจการ เพื่อสร้างรายได้ และเป็น การพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนระหว่าง ชุมชน จนกระทั่งสามารถขยายเป็นเครือข่าย โยงใยทั่วทั้งประเทศ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจสภาพปัจจุบันของ วิสาหกิจชุมชนในจังหวัดปราจีนบุรี
2. เพื่อหา ปัจจัย ที่ ส่งผล ต่อ ความสำเร็จของการจัดการวิสาหกิจชุมชนใน จังหวัดปราจีนบุรี
3. เพื่อศึกษาปัญหาของการจัดการ วิสาหกิจชุมชนในจังหวัดปราจีนบุรี

4. เพื่อเสนอกลยุทธ์การจัดการ วิสาหกิจชุมชนในจังหวัดปราจีนบุรี

นิยามศัพท์

สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน หมายถึง สมาชิกในชุมชนที่รวมตัวกันขอรับการขึ้น ทะเบียนวิสาหกิจชุมชนเพื่อดำเนินธุรกิจ ประเภทต่าง ๆ

การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน หมายถึง การบริหารจัดการที่เกี่ยวข้องกับการ ใช้ความรู้และทรัพยากรโดยสมาชิกวิสาหกิจ ชุมชน เพื่อให้การดำเนินงานของวิสาหกิจ ชุมชนเกิดประสิทธิภาพ บรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายของวิสาหกิจชุมชนที่กำหนดไว้

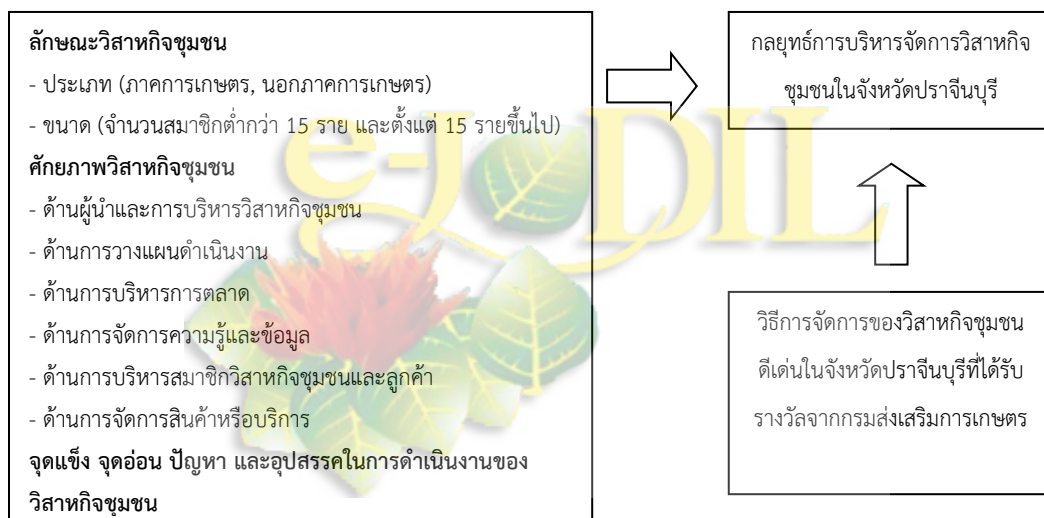
วิสาหกิจชุมชนดีเด่น หมายถึง วิสาหกิจชุมชนของจังหวัดปราจีนบุรีที่ได้รับ รางวัลดีเด่นของกรมส่งเสริมการเกษตร

ประโยชน์ที่ได้รับการวิจัย

1. ได้ทราบปัจจัยที่มีผล ต่อ ความสำเร็จในการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจ ชุมชนในจังหวัดปราจีนบุรี โดยนำไปใช้ในการ เพิ่มศักยภาพการบริหารจัดการด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านผู้นำและการบริหาร วิสาหกิจชุมชน ด้าน การวางแผนดำเนินงาน ด้านการบริหาร การตลาด ด้านการจัดการความรู้และข้อมูล ด้านการบริหารสมาชิกวิสาหกิจชุมชนและ ลูกค้า และด้านการจัดการสินค้าหรือบริการ

2. วิสาหกิจชุมชนจังหวัดอื่นๆ นำกลยุทธ์การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดปราจีนบุรีไปปรับปรุงแก้ไขดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาวะเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมตลอดจนประเภทและขนาดของวิสาหกิจชุมชนของจังหวัดนั้น ๆ สำหรับนำไปใช้ในการพัฒनावิสาหกิจชุมชนให้ประสบความสำเร็จมากขึ้น

3. หน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดปราจีนบุรีและจังหวัดอื่น ๆ นำผลการวิจัยไปใช้ในการปรับปรุงแก้ไขกฎ ระเบียบ เงื่อนไข วิธีดำเนินงานที่เอื้อประโยชน์ ต่อการเพิ่มศักยภาพวิสาหกิจชุมชนให้สูงขึ้น

รูปที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการวิจัย

1. ประชากรและตัวอย่าง

1.1 ประชากร คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนจังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งขึ้นทะเบียนกับกรมส่งเสริมการเกษตร จำนวน 266 กลุ่ม

1.2 ตัวอย่าง คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดปราจีนบุรีที่เลือกมาเป็นตัวแทน ร้อยละ 22 ซึ่งเท่ากับ 59 กลุ่ม โดย

จำแนกจำนวนตัวอย่างวิสาหกิจชุมชนข้างต้นตามอำเภอทั้ง 7 อำเภอของจังหวัดปราจีนบุรีตามสัดส่วนของจำนวนประชากรวิสาหกิจชุมชนของแต่ละอำเภอ

2. เครื่องมือในการวิจัย

ประกอบด้วย

2.1 แบบสอบถามประธานกรรมการ บริหารวิสาหกิจชุมชน คำถาม

เกี่ยวกับลักษณะของวิสาหกิจชุมชน การจัดการและศักยภาพวิสาหกิจชุมชน การวิเคราะห์ SWOT และข้อเสนอแนะ ในการเพิ่มศักยภาพการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนของแต่ละกลุ่ม

2.2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Indept interview) ในประเด็นเกี่ยวกับความคิดเห็นของปัจจัยสำคัญที่ทำให้วิสาหกิจชุมชนประสบความสำเร็จ ความคิดเห็นเกี่ยวกับ SWOT ความสำคัญหรือน้ำหนักของแต่ละด้านทั้ง 6 ด้าน และข้อเสนอแนะในการพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดปราจีนบุรี

2.3 แบบสอบถามความคิดเห็นของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดปราจีนบุรี คำถามเกี่ยวกับ ข้อมูลลักษณะสมาชิกวิสาหกิจชุมชน ศักยภาพวิสาหกิจชุมชนทั้ง 6 ด้าน ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการให้บริการของวิสาหกิจชุมชนให้มีประสิทธิภาพ

3. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ในการ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปในการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้

3.1 ใช้สถิติเชิงพรรณนา ในการวิเคราะห์ความถี่ ค่าสัดส่วน ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐานของข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะของวิสาหกิจชุมชน และศักยภาพวิสาหกิจชุมชนในด้านต่าง ๆ

3.2 วิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค โดยใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กรรมการวิสาหกิจชุมชนและสมาชิกตลอดจนข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรมเพื่อนำมาใช้ประกอบการกำหนดกลยุทธ์การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดปราจีนบุรี

3.3 ใช้สถิติเชิงอนุมาน ในการหาความสัมพันธ์ระหว่างประเภทของวิสาหกิจชุมชน ขนาดของวิสาหกิจชุมชนกับศักยภาพด้านต่าง ๆ ของวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ การทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยลักษณะการจัดการและศักยภาพด้านต่าง ๆ ของวิสาหกิจชุมชน โดยใช้วิธีการทดสอบที (t-test)

3.4 ใช้การวิเคราะห์ปัจจัย (Factor analysis) ในการหาปัจจัยและความสำคัญของ ปัจจัยแต่ละด้านทั้ง 6 ด้านข้างต้นที่มีผลต่อศักยภาพการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดปราจีนบุรี

3.5 ใช้การวิเคราะห์การจัดกลุ่ม (Cluster Analysis) ในการจัดกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในจังหวัดปราจีนบุรี

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยแบ่งออกเป็นประเด็น ดังนี้

1. สภาพปัจจุบันของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดปราจีนบุรี

วิสาหกิจชุมชนเกือบครึ่งหนึ่งเกิดมาจากการส่งเสริมของหน่วยงานภาครัฐ และจากการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของสมาชิก เงินทุนในการประกอบ กิจการเกือบร้อยละ 70 มาจากการระดมทุนของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 83 อยู่ในภาคการเกษตรประมาณครึ่งหนึ่ง คือ ร้อยละ 54 มีจำนวนสมาชิก ต่ำกว่า 15 ราย ประธานวิสาหกิจชุมชน จังหวัดปราจีนบุรีเป็นชายและหญิงจำนวนเท่า ๆ กัน ประมาณครึ่งหนึ่งมีอายุระหว่าง 50 ถึง 59 ปี ร้อยละ 81 สำเร็จการศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาลงมาที่มีประสบการณ์ในการบริหารจัดการวิสาหกิจ ชุมชน 6 ถึง 9 ปี มีร้อยละ 42 ส่วนสมาชิก วิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่ร้อยละ

61 เป็นหญิงที่มีอายุระหว่าง 40 ถึง 49 ปี มีร้อยละ 41 ที่สำเร็จการศึกษาตั้งแต่มัธยมศึกษาลงมาถึงร้อยละ 92 และประมาณหนึ่งในสามเป็นสมาชิกมาแล้ว 6 ถึง 9 ปี ประธานวิสาหกิจชุมชนจังหวัดปราจีนบุรี โดยรวมเห็นว่าได้ปฏิบัติงานในหน้าที่และความรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ ทั้ง 12 เรื่อง เช่น การไม่เอาเปรียบและซื้อสัตย์ต่อลูกค้า การเปิดเผยข้อมูลทางการเงินและข้อมูลอื่น ๆ แก่สมาชิก การให้กรรมการและสมาชิกมีส่วนร่วมในการกำหนดระเบียบและข้อบังคับของวิสาหกิจ และมีการควบคุมตรวจสอบคุณภาพสินค้าอยู่ในระดับปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่ (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ระดับการปฏิบัติในการบริหารงานแต่ละเรื่องของประธาน

เรื่อง	เฉลี่ย	S.D.	ลำดับ
การไม่เอาเปรียบและซื้อสัตย์ต่อลูกค้า	2.10	0.66	1
การเปิดเผยข้อมูลทางการเงินและข้อมูลอื่น ๆ แก่สมาชิก	2.05	0.80	2
การให้กรรมการและสมาชิกมีส่วนร่วมในการกำหนด	2.02	0.72	3
กฎระเบียบและข้อบังคับของวิสาหกิจชุมชน			
มีการควบคุมตรวจสอบคุณภาพสินค้า	1.97	0.86	4

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างวิสาหกิจชุมชนในภาคการเกษตรและนอกภาคการเกษตรและระหว่าง ขนาดวิสาหกิจชุมชนที่มีจำนวนสมาชิกต่ำกว่า 15 ราย และตั้งแต่ 15 รายขึ้นไป พบว่า ค่าเฉลี่ยระดับการปฏิบัติงานในหน้าที่และความรับผิดชอบของทั้งสองภาค

และทั้งสองขนาดไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 (ตารางที่ 2) สมาชิกวิสาหกิจชุมชนจังหวัดปราจีนบุรีโดยรวมเห็นว่าการปฏิบัติงานในหน้าที่และ ความรับผิดชอบของประธานวิสาหกิจชุมชนอยู่ในระดับปฏิบัติส่วนมากและเมื่อพิจารณาการปฏิบัติในแต่ละ

เรื่องทั้ง 30 เรื่องอยู่ในระดับปฏิบัติส่วนมาก ยกเว้นเรื่องเดียวคือ เรื่องการจัดทำแผนบริหาร องค์กรและแผนประกอบการที่ปฏิบัติเป็น ส่วน น้อย สมาชิกวิสาหกิจชุมชนจังหวัดปราจีนบุรี ถึงร้อยละ 50 เห็นด้วยกับการจัดการวิสาหกิจ ชุมชนโดยรวม เมื่อพิจารณาในแต่ละเรื่องทั้ง 38 เรื่อง เช่น มีการผลิตสินค้าและบริการที่มี คุณภาพ มีการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้สมาชิก การทำให้ กิจกรรม ส่วนใหญ่ของวิสาหกิจชุมชนประสบ ความสำเร็จ (ตารางที่ 3) ยกเว้นเพียงเรื่องเดียว ที่ค่อนข้างเห็นด้วยเท่านั้น คือ การมีแผน ควบคุมหรือบริหารความเสี่ยงที่อาจเกิดจากการ เปลี่ยนแปลงต่างๆ

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบระดับการปฏิบัติรวมทุกเรื่องระหว่างธุรกิจชุมชน

ค่าเฉลี่ยของระดับการปฏิบัติ		ค่าสถิติ	
ในภาคการเกษตร	นอกภาคการเกษตร	t	P-value
1.738	1.953	-1.004	0.320
จำนวนสมาชิกต่ำกว่า 15 ราย	จำนวนสมาชิกตั้งแต่ 15 รายขึ้นไป	t	P-value
1.678	1.889	-1.313	0.194

ตารางที่ 3 ความคิดเห็นของสมาชิกที่มีต่อสภาพการจัดการวิสาหกิจชุมชนที่เป็นสมาชิก

เรื่อง	เฉลี่ย	S.D.	ลำดับ
มีการผลิตสินค้าและบริการที่มีคุณภาพ	2.57	0.62	1
มีการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้สมาชิก	2.53	0.58	2
มีการกำหนดราคาสินค้าอย่างเหมาะสม	2.50	0.67	3

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างวิสาหกิจ ชุมชน ในภาคการเกษตรและนอกภาค การเกษตรและระหว่าง ขนาดวิสาหกิจชุมชนที่มี จำนวนสมาชิกต่ำกว่า 15 ราย และตั้งแต่ 15 รายขึ้นไป พบว่า ค่าเฉลี่ยระดับความเห็นด้วย ของภาคการเกษตรแตกต่างกับนอกภาค

การเกษตรที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 แต่ไม่ แตกต่างกันระหว่างวิสาหกิจชุมชนที่มีจำนวน สมาชิกต่ำกว่า 15 รายและตั้งแต่ 15 ราย ขึ้น ไป (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 ผลการเปรียบเทียบระดับการปฏิบัติรวมทุกเรื่องระหว่างธุรกิจชุมชน

ค่าเฉลี่ยของระดับการปฏิบัติของประธาน		ค่าสถิติ	
วิสาหกิจชุมชนในภาคการเกษตร	วิสาหกิจชุมชนในภาคการเกษตร	t	P-value
2.406	2.218	2.330	0.020
จำนวนสมาชิกต่ำกว่า 15 ราย	จำนวนสมาชิกตั้งแต่ 15 รายขึ้นไป	t	P-value
2.359	2.391	-0.553	0.581

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดปราจีนบุรี

ปัจจัยความสำเร็จเมื่อเรียงตามลำดับ ความสำคัญของแต่ละกลุ่มได้แก่ ด้านประโยชน์ต่อสมาชิก ด้านการบริหารวิสาหกิจชุมชน ด้านการจัดการ สินค้า และบริการด้านการบริหารสมาชิกวิสาหกิจ ชุมชนและด้านการดำเนินงานที่ดี เมื่อพิจารณาปัจจัยย่อยของแต่ละกลุ่มปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน 5 ลำดับแรก เรียงตามลำดับ

ความสำคัญ ได้แก่ ทำให้ต้นทุนการดำเนินงานของกิจกรรมส่วนใหญ่ลดลง ผลิตสินค้าและบริการที่มีคุณภาพ มีการเปิดเผยข้อมูลการเงิน บัญชีอย่างสม่ำเสมอ มีการจัดการทุนในการประกอบการโดยพึ่งพาตนเองเป็นหลัก และมีการกำหนดราคาสินค้าและบริการอย่างเหมาะสม (ตารางที่ 5)

สำหรับกลุ่มปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนตามความคิดเห็นของประธานวิสาหกิจชุมชนจังหวัดปราจีนบุรี

ตารางที่ 5 ปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนจังหวัดปราจีนบุรีในความคิดเห็นของสมาชิกฯ

กลุ่มปัจจัย	% Variance Explained	ลำดับ
ด้านประโยชน์ของสมาชิก	27.47	1
ด้านการบริหารวิสาหกิจชุมชน	17.44	2
ด้านการจัดการสินค้าและบริการ	15.01	3
ด้านการบริหารสมาชิกวิสาหกิจชุมชน	9.32	4
ด้านการดำเนินงานที่ดี	8.40	5

เมื่อเรียงตามลำดับความสำคัญของแต่ละกลุ่ม ได้แก่ ด้านการดำเนินงานและพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ด้านการจัดการข้อมูล

และการพัฒนาสมาชิก ด้านการจัดการและการจำหน่ายสินค้าหรือบริการ ด้านประโยชน์ ของ

สมาชิกและสาธารณชน และด้านแผนงานและการปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับ

เมื่อพิจารณาปัจจัยย่อยของแต่ละกลุ่มปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน 5 ลำดับแรก เรียงตามลำดับความสำคัญ ได้แก่ มีการจัดทำแผนบริหารองค์กรและแผนประกอบการ มีการควบคุมตรวจสอบ คุณภาพสินค้าหรือบริการทุกครั้งก่อนนำออกจำหน่ายหรือให้บริการ มีการปฏิบัติตามขั้นตอนหรือกระบวนการ ผลได้อย่างเคร่งครัด มีการกำหนดโครงสร้างและการแบ่งหน้าที่ของกรรมการและสมาชิกในการดำเนินงานอย่างชัดเจน และมีการจัดทำกิจกรรมเพื่อสาธารณประโยชน์ (ตารางที่ 6) จากการจัดระดับความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนของจังหวัดปราจีนบุรีออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มดีเด่น กลุ่มดี กลุ่มปานกลาง กลุ่มต้องปรับปรุงบ้าง และกลุ่มต้องปรับปรุงมาก พบว่ามีวิสาหกิจชุมชนดีเด่นอยู่เพียงแห่งเดียวคือ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านสวนทองม.2 ต.แก่งดินสอ ที่จัดอยู่ในกลุ่มดีมี 30 แห่ง กลุ่มปานกลาง 20 แห่ง กลุ่มต้องปรับปรุงบ้าง 4 แห่ง และกลุ่มต้องปรับปรุงมาก 4 แห่ง สำหรับวิสาหกิจชุมชนที่ต้องปรับปรุงมาก ได้แก่ กลุ่มปรงรสหัวหว้า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาสามพันธุ์ กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพปิ่นเม็ดมาบเหี่ยว และวิสาหกิจชุมชนศูนย์ส่งเสริมและผลิตข้าวปราจีนบุรี ข้อเสนอแนะการพัฒนา

วิสาหกิจชุมชนจังหวัดปราจีนบุรี ของประธานวิสาหกิจชุมชนที่ได้รับรางวัลจากการประกวดวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2555 ในด้านที่สำคัญ ได้แก่ ด้านผู้นำและการบริหารวิสาหกิจชุมชน และด้านการบริหารสมาชิกชุมชน ประกอบด้วย ผู้นำวิสาหกิจชุมชนต้องเข้มแข็งอดทน ขยันและมีเหตุผล สามารถแก้ปัญหาโดยไม่มีการแตกแยกสร้างความสามัคคีและยุติธรรมระหว่างสมาชิก ต้องมีความรู้ในตัวสินค้าที่ผลิต มีความสามารถในการบริหารการตลาด และต้องทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดี มีความรู้ความเข้าใจสมาชิกและชุมชนดี เสียสละเอื้ออาทรและเป็นธรรมกับสมาชิกทุกคนต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกเข้ารับการอบรมจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนอย่างทั่วถึงและสม่ำเสมอ จัดให้หน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องจัดอบรมเรื่องการบริหารวิสาหกิจชุมชนที่มีประสิทธิภาพให้กับประธานและกรรมการวิสาหกิจชุมชนอย่างทั่วถึงและสม่ำเสมอ และให้มีการกำหนดระเบียบและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับหน้าที่และความรับผิดชอบของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม รวมทั้งผลตอบแทนที่สมาชิกจะได้รับจากการผลิตสินค้าหรือบริการ และจากผลประโยชน์ของวิสาหกิจชุมชนที่เป็นสมาชิก

ตารางที่ 6 ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหาร จัดการวิสาหกิจชุมชนจังหวัดปราจีนบุรีตามความต้องการของประชาชน

กลุ่มปัจจัย	% Variance Explained	ลำดับ
ด้านการดำเนินงานและพัฒนาวิสาหกิจชุมชน	17.62	1
ด้านการจัดการข้อมูลและการพัฒนาสมาชิก	17.31	2
ด้านการจัดการและการจำหน่ายสินค้าหรือบริการ	16.75	3
ด้านประโยชน์ของสมาชิกและสาธารณชน	15.20	4
ด้านแผนงานและการปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับ	12.53	5

3. ปัญหาของการจัดการ วิสาหกิจชุมชนในจังหวัดปราจีนบุรี

ประธานวิสาหกิจชุมชนจังหวัดปราจีนบุรี โดยรวมเห็นว่าปัญหาสำคัญที่เกิดจากตัววิสาหกิจชุมชนเอง 5 ลำดับแรก เมื่อเรียงตาม ลำดับความสำคัญได้แก่ วัตถุประสงค์ใน

พื้นที่หายากและมีราคาแพง ต้นทุนการผลิตสูง แต่ขายสินค้าได้ในราคาต่ำ การบริหาร การตลาด การขาดเงินทุนในการผลิตสินค้า หรือบริการ และผลิตสินค้าได้ไม่เพียงพอกับความต้องการของลูกค้า (ตารางที่ 7)

ตารางที่ 7 ปัญหาสำคัญที่เกิดจากตัววิสาหกิจชุมชน

ลำดับ	ปัญหา	ร้อยละ
1	วัตถุประสงค์ในพื้นที่หายากและมีราคาแพง	30.00
2	ต้นทุนการผลิตสูงแต่ขายสินค้าได้ในราคาต่ำ	26.67
3	การบริหารการตลาด	13.33
4	ขาดเงินทุนในการผลิตสินค้าหรือบริการ	10.00
5	ผลิตสินค้าได้ไม่เพียงพอกับความต้องการของลูกค้า	6.67

สำหรับปัญหาสำคัญที่เกิดจากสมาชิกของวิสาหกิจชุมชน 5 ลำดับ เมื่อเรียงตามลำดับความสำคัญ ได้แก่ สมาชิกขาดความร่วมมือ ความสามัคคีและความรับผิดชอบ สมาชิกไปประกอบอาชีพอื่นเนื่องจากได้รับผลตอบแทนจากการเป็นสมาชิกน้อย สมาชิกไม่ยอมรับการพัฒนาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการ

ผลิต สมาชิกลงทุนน้อยจึงได้รับผลตอบแทนน้อยและสมาชิกส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก จึงไม่มีเวลามาผลิตสินค้าหรือบริการให้กลุ่ม (ตารางที่ 8)

ตารางที่ 8 ปัญหาสำคัญที่เกิดจากสมาชิกวิสาหกิจชุมชน

ลำดับที่	ปัญหา	ร้อยละ
1	สมาชิกขาดความร่วมมือ ความสามัคคีและความรับผิดชอบ	40.00
2	สมาชิกไปประกอบอาชีพอื่น เนื่องจากได้รับผลตอบแทนน้อย	26.67
3	สมาชิกไม่ยอมรับการพัฒนาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต	13.33
4	สมาชิกลงทุนน้อย จึงได้ผลตอบแทนน้อย	13.33
5	สมาชิกส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก ไม่มีเวลามาลผลิตสินค้าให้กลุ่ม	13.37

ส่วนปัญหาสำคัญที่เกิดจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง 5 ลำดับ เมื่อเรียงตามลำดับความสำคัญได้แก่ ภาครัฐไม่ค่อยดูแลช่วยเหลือปล่อยให้กรรมการบริหารกันเอง ขาดการประสานงานอย่างต่อเนื่องระหว่างภาครัฐและวิสาหกิจชุมชนงบประมาณ

สนับสนุนวิสาหกิจชุมชนของรัฐไม่เพียงพอ ภาครัฐให้เงินทุนกู้ยืมกับวิสาหกิจชุมชนไม่ต่อเนื่อง ภาครัฐไม่มีการฝึกอาชีพให้สมาชิก วิสาหกิจชุมชนอย่างต่อเนื่อง และภาครัฐไม่เข้ามาช่วยวิสาหกิจชุมชนในการขยายตลาดให้กว้างขึ้น (ตารางที่ 9)

ตารางที่ 9 ปัญหาสำคัญที่เกิดจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

ลำดับที่	ปัญหา	ร้อยละ
1	ภาครัฐไม่ค่อยดูแลช่วยเหลือปล่อยให้กรรมการบริหารกันเอง	36.36
2	ขาดการประสานงานอย่างต่อเนื่องระหว่างภาครัฐและวิสาหกิจชุมชน	18.18
3	งบประมาณสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนของรัฐไม่เพียงพอ	18.18
4	ภาครัฐให้เงินทุนกู้ยืมกับวิสาหกิจชุมชนไม่ต่อเนื่องภาครัฐไม่มี	9.09
5	การฝึกอาชีพให้สมาชิกวิสาหกิจชุมชนอย่างต่อเนื่องภาครัฐไม่เข้ามาช่วยวิสาหกิจชุมชนในการขยายตลาดให้กว้างขึ้น	9.09

แนวทางการแก้ปัญหาของวิสาหกิจชุมชนที่ประธานวิสาหกิจชุมชนจังหวัดปราจีนบุรี โดยรวมเห็นว่าน่าจะได้ผลคือ วิสาหกิจชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ ที่เกี่ยวข้องควรร่วมมือกันในการสนับสนุนให้ชุมชนและบริเวณใกล้เคียงผลิตวัตถุดิบและช่วยหาแหล่งวัตถุดิบให้สมาชิก ในราคาที่เหมาะสม หน่วยงานภาครัฐควรช่วยขยายตลาดสินค้าให้กว้างขึ้นและอบรมให้ความรู้เรื่อง

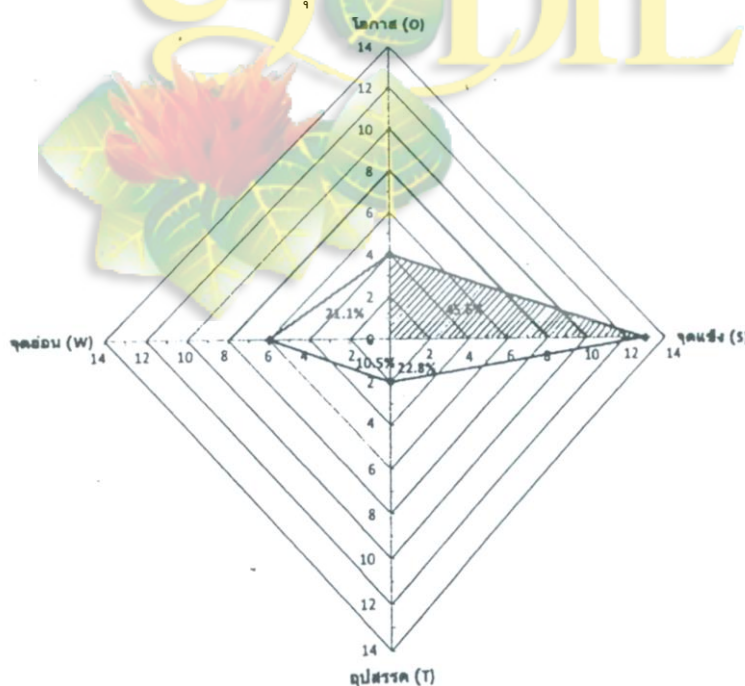
การลดต้นทุนการผลิตให้กับสมาชิกวิสาหกิจชุมชน เพิ่มจำนวนสมาชิกและเพิ่มเงินช่วยเหลือในการลงทุนจากภาครัฐให้มากขึ้น วิสาหกิจชุมชนควรตั้งกฎระเบียบที่รัดกุมและเข้มงวด และแจ้งให้สมาชิกทุกคนทราบ รวมทั้งสร้างกิจกรรมให้สมาชิกมีโอกาสร่วมกันและรับผิดชอบร่วมกัน และวิสาหกิจชุมชนควรจัดให้มีพี่เลี้ยงสำหรับ สมาชิกกลุ่มที่ยังขาดทักษะในการผลิต

สินค้าหรือบริการ ตลอดจนสร้างเครือข่ายระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ผลิตสินค้าหรือบริการชนิดเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน

4. กลยุทธ์การจัดการวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดปราจีนบุรี

เนื่องจากวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดปราจีนบุรี มีจุดแข็งค่อนข้างมากและมีโอกาสมากกว่าอุปสรรค ลักษณะกลยุทธ์หลักจึงควรเป็นกลยุทธ์เชิงรุกโดยใช้ประโยชน์จากจุดแข็งและโอกาสที่เอื้ออำนวยต่อการประกอบธุรกิจ

ประกอบด้วย 4 ลักษณะ ได้แก่ กลยุทธ์เชิงรุก กลยุทธ์สร้างพันธมิตร และเครือข่ายระหว่างวิสาหกิจชุมชน กลยุทธ์การพัฒนาภายในวิสาหกิจชุมชน และกลยุทธ์การปรับเปลี่ยนภายในวิสาหกิจชุมชน ลักษณะกลยุทธ์ดังกล่าว เมื่อนำมาวิเคราะห์เพื่อหาจำนวนจุดแข็งจุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค จะอยู่ในรูปแสดงความสัมพันธ์เบื้องต้นด้วยขนาดพื้นที่ ดังแสดงในรูปที่ 2 และตารางที่ 10 สำหรับรูปแบบกลยุทธ์ สรุปเป็นรูปแบบ FIRST ดังตารางที่ 11 การวิเคราะห์ลักษณะกลยุทธ์

รูปที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดปราจีนบุรี

ตารางที่ 10 ขนาดของพื้นที่และอัตราส่วนของพื้นที่ จำแนกตามลักษณะกลยุทธ์

กลยุทธ์	ลักษณะกลยุทธ์	ขนาดพื้นที่	อัตราส่วนพื้นที่
A	SO:เชิงรุก	$13 \times 4 = 52$	4.33
B	ST: สร้างพันธมิตรและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน	$13 \times 2 = 26$	2.17
C	WO: การพัฒนาภายในวิสาหกิจชุมชน	$6 \times 4 = 24$	2.00
D	WT: การปรับเปลี่ยนภายในวิสาหกิจชุมชน	$6 \times 2 = 12$	1.00

ตารางที่ 11 รูปแบบกลยุทธ์ FIRST

รูปแบบกลยุทธ์ FIRST
F = Flexible
I = Identity, Image
R = Resource, Response
S = Standard, Safety
T = Technology

อภิปรายผล

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดปราจีนบุรี

ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ประกอบด้วย การเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกและสาธารณชน การบริหารวิสาหกิจชุมชน การจัดหาสินค้าและบริการ การบริหารสมาชิก การดำเนินงานและพัฒนาวิสาหกิจชุมชน การสนับสนุนจากภาครัฐ ซึ่งสอดคล้องกับ ไจมานัส พลอยดี (2541) ที่เสนอปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของชุมชน 9 ด้าน ได้แก่ ด้านการตลาด ด้านแรงงาน ด้านการเงิน ด้านการบริหารจัดการ ด้านปฏิสัมพันธ์กับภายนอก ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิก ด้านการเป็นผู้นำ ด้านระเบียบข้อบังคับขององค์กร และด้านปฏิสัมพันธ์กับภายนอก นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ สุรรัตน์

ต้นคำ (2546) ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานในด้านต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว 6 ด้าน สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ วิทยา จันทะวงศ์ศรี (2547) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ประกอบด้วย ความเป็นผู้นำของประธานวิสาหกิจชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน การมีผู้นำที่มีความเสียสละ ซื่อสัตย์ ความเป็นผู้นำ การมีส่วนร่วมของชุมชน และการได้รับสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ วิเชียร ธิมาชัย (2549) พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จเกิดจากคุณสมบัติของผู้นำที่ปฏิบัติงานตามระเบียบข้อบังคับการดำเนินงานของกลุ่ม และตามหลักการบริหารจัดการธุรกิจ นอกจากนี้ผลการวิจัยยังเป็นแนวทางเดียวกันกับ สุมิตรา อภิชัย (2549); มนูญ สฤณี (2553); กษมาพร พวงประยงค์ (2554) สรุปว่าปัจจัย

สำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย การทำแผนวิสาหกิจชุมชน การบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ด้านการเข้าหาแหล่งเงินทุน การบริหารการตลาด การสร้างความแตกต่างและการสร้างเอกลักษณ์ของสินค้า และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับสินค้าและบริการ

2. ปัญหาของการจัดการวิสาหกิจ

ชุมชนในจังหวัดปราจีนบุรี

ปัญหาสำคัญของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดปราจีนบุรี ได้แก่ วัตถุดิบในพื้นที่หายากและมีราคาแพง ต้นทุนการผลิตสูงแต่ขายได้ในราคาต่ำ สมาชิกขาดความร่วมมือ ความสามัคคีและความรับผิดชอบ สมาชิกไปประกอบอาชีพอื่น เนื่องจากได้รับผลตอบแทนน้อย ภาครัฐไม่ค่อยดูแลช่วยเหลือ ปล่อยให้กรรมการวิสาหกิจชุมชนบริหารกันเอง ขาดการประสานงานอย่างต่อเนื่องระหว่างภาครัฐและวิสาหกิจชุมชนงบประมาณสนับสนุนและเงินทุนกู้ยืมไม่เพียงพอและต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับ บัณฑิตา ศรีชัยมูล (2547) พบว่า มีปัญหาลักษณะเดียวกันและขาดการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการผลิต เพื่อลดต้นทุนและเพิ่มคุณภาพสินค้าและบริการของวิสาหกิจชุมชน

3. กลยุทธ์การจัดการวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดปราจีนบุรี

การเป็นกลยุทธ์เชิงรุกโดยมีรูปแบบกลยุทธ์ที่ผลิตสินค้าหรือบริการให้เปลี่ยนแปลงไปตาม ความต้องการของกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย เพื่อ

เอกลักษณ์เฉพาะตัวของชุมชนใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในการผลิตสินค้าให้มีมาตรฐาน และความปลอดภัยตามความต้องการของผู้บริโภคและมาตรฐานสากล ซึ่งเป็นแนวทางเดียวกันกับ กลยุทธ์ของลินดา ลาเต (2555) ที่พบว่า กลยุทธ์การตลาด เพื่อสร้างความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน คือ การสร้างความโดดเด่นของผลิตภัณฑ์ การรับผิดชอบต่อสังคม การสร้างความสัมพันธ์และการส่งเสริมการให้ความรู้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัย ไปใช้ประโยชน์

การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนจังหวัดปราจีนบุรี ควรจะต้องพัฒนาไปพร้อม ๆ กันทั้ง 6 ด้าน คือ ด้านผู้นำและการบริหารวิสาหกิจ ด้านการวางแผน การดำเนินงาน ด้านการบริหารการตลาด ด้านการจัดการความรู้และข้อมูล ด้านการบริหารสมาชิกและด้านการจัดการสินค้าและบริการ โดยใช้กลยุทธ์เชิงรุกที่เน้นรูปแบบ FIRST กล่าวคือ ผลิตสินค้าหรือบริการให้เปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของกลุ่มลูกค้าเป้าหมายและคุ้มกับราคาที่ลูกค้าจ่ายโดยใช้วัตถุดิบและแรงงานที่มีอยู่ในชุมชน (Flexible) ผลิตสินค้าหรือบริการที่มีเอกลักษณ์ เฉพาะตัวของชุมชนซึ่งอาจเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น วัตถุดิบ และวัฒนธรรมประเพณี (Identity) สร้างภาพลักษณ์ที่ดีต่อสินค้าหรือบริการที่ผลิตและจำหน่าย ทั้งในด้าน

คุณภาพ ความปลอดภัย และความคุ้มค่าในการซื้อ (Image) ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนทั้งภูมิปัญญา ท้องถิ่น วัตถุดิบ แรงงานฯ (Resource) บริหารจัดการตลอดจนผลิตจำหน่ายสินค้าหรือบริการที่ตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิกชุมชน และลูกค้า (Response) ผลิตสินค้าหรือบริการที่ได้มาตรฐานและความปลอดภัยตามความต้องการของผู้บริโภคหรือตามมาตรฐานสากลของสินค้าหรือบริการ (Standard and Safety) และใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในการผลิตสินค้าหรือบริการที่สะอาดปลอดภัยและช่วยลดต้นทุนในการผลิต (Technology)

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อให้การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนของประเทศไทยมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

และเพิ่มความสามารถในการแข่งขันโดยเฉพาะกับธุรกิจเอกชนในประเทศไทยและธุรกิจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ควรทำวิจัยเพิ่มเติมในประเด็นต่าง ๆ ต่อไปนี้

2.1 ความต้องการและภาพลักษณ์ของสินค้าวิสาหกิจชุมชนในสายตาของชาวไทยและประชาชนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

2.2 มาตรฐานและความปลอดภัยขั้นต่ำตามมาตรฐานของสินค้าหรือบริการในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และประเทศกลุ่มเป้าหมายของวิสาหกิจชุมชน

2.3 ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อต้นทุนการผลิตสินค้าและบริการของธุรกิจชุมชน

2.4 การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการธุรกิจชุมชนในจังหวัดชายแดนของประเทศไทย

บรรณานุกรม

- กษมาพร พวงประยงค์. (2554). *แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มการแปรรูปและผลิตภัณฑ์จังหวัดสมุทรสงคราม*. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ตีพิมพ์), มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ใจมานัส พลอยดี. (2540). *ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของธุรกิจชุมชน: เปรียบเทียบระหว่างภาพรวมและภาพย่อย (อำเภอคำชะโนด จังหวัดยโสธร และอำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช)*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ตีพิมพ์), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บัณฑิตา ศรีชัยมูล. (2547). *การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้า หมู่ที่ 4 ตำบลโคกเจริญ อำเภอโคกเจริญ จังหวัดลพบุรี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ตีพิมพ์), มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.

- พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 (2548, 18 มกราคม). ราชกิจจานุเบกษา ฉบับ
กฤษฎีกา เล่ม 122 ตอนที่ 6 ก หน้า 1 – 13.
- มนูญ สกุนี. (2553). ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กรณีศึกษา
จังหวัดปราจีนบุรี. (วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ตีพิมพ์),
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ลินดา ลาเต. (2555). การพัฒนากลยุทธ์การตลาดเพื่อสร้างความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์ ผ้า
ทอพื้นเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 1. (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุขบัณฑิต ไม่
ตีพิมพ์), มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- วิทยา จันทะวงศ์ศรี. (2547). ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อำเภอกันทรวิชัย
จังหวัดมหาสารคาม. (ศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ตีพิมพ์),
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วิเชียร ธิมาชัย. (2549). ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของลูกค้าธนาคารเพื่อ
การเกษตรและสหกรณ์การเกษตรในอำเภอยายมุล จังหวัดยโสธร. (วิทยานิพนธ์ปริญญา
เกษตรศาสตรมหาบัณฑิตไม่ตีพิมพ์), มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สมิตรา อภิชัย. (2549). ความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ตีพิมพ์), มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- สุรรัตน์ ตุ่นคำ. (2546). ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มตัดเย็บผ้าแม่บ้าน
เกษตรกรบ้านแม่ตาด ตำบลห้วยทราย อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์
ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต ไม่ตีพิมพ์), มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากร กรณีศึกษา
สำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรี
Factors Relating to the Quality of Working life of Employees: A Case
Study of Chonburi Provincial Excise Office

ธีรพงษ์ วงศ์ปัน¹

theerapong@excise.go.th

เทพศักดิ์ บุญยรัตพันธุ์²

drtheppasak@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาระดับคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากรสำนักงานสรรพสามิต จังหวัดชลบุรี (2) เพื่อเปรียบเทียบคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากรสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรีจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล (3) เพื่อศึกษาปัจจัยด้านต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากรสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรี และ (4) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากรสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรี

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ บุคลากรในสังกัดสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรีจำนวนทั้งหมด 173 คน คำนวณกลุ่มตัวอย่างจากประชากรทั้งหมด 121 คน โดยใช้สูตรทาโรยามาเน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิมีแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว, ทดสอบค่าทีและการวิเคราะห์ค่าสหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน

ผลการวิจัยพบว่า (1) บุคลากรในสังกัดสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรี มีคุณภาพชีวิตการทำงานต่ำกว่าร้อยละ 80 โดยมีคุณภาพชีวิตการทำงานโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีคะแนนเฉลี่ยรวมทุกด้านเท่ากับ 3.40 (2) การเปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคล กับคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากรในสังกัดสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรีพบว่าบุคลากรที่มีปัจจัยส่วนบุคคลได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษาขั้นสูงสุด ระดับสถานภาพการสมรส ระดับรายได้ต่อเดือน และระยะเวลาในการปฏิบัติงาน

¹ นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

² รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ต่างกันมีคุณภาพชีวิตการทำงานแตกต่างกัน (3) ความสัมพันธ์ระหว่าง ปัจจัยด้านแรงจูงใจและปัจจัยด้านองค์กร ที่มีต่อคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากรในสังกัดสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรี พบว่า ปัจจัยด้านแรงจูงใจมีความสัมพันธ์ในระดับที่น้อย โดยมีค่าความสัมพันธ์ เท่ากับ 0.29 และปัจจัยด้านองค์กรมีความสัมพันธ์ในระดับ ปานกลาง โดยมีค่าความสัมพันธ์ เท่ากับ 0.42 และ (4) แนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากรในสังกัดสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรี พบว่า ด้านค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม มีความคิดเห็นว่าควรปรับปรุงมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านโอกาสพัฒนาความสามารถของบุคลากร ด้านความมั่นคงและความก้าวหน้าในงาน ด้านเคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคลากรและมีความยุติธรรม ด้านสภาพแวดล้อมการทำงานที่ปลอดภัยและส่งเสริมสุขภาพ และด้านผลประโยชน์เกื้อกูล ตามลำดับ

คำสำคัญ: คุณภาพชีวิตการทำงานบุคลากร สำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรี

Abstract

The objectives of this research were (1) to study the level of occupational wellbeing of employees of Chonburi Provincial Excise Office; (2) to compare the level of occupational wellbeing of those employees divided by demographic factors; (3) to study factors related to their occupational wellbeing; and (4) to study approaches to improving their occupational wellbeing.

The study population was the 173 employees of Chonburi Provincial Excise Office, out of which a sample population of 121 was selected using the Taro Yamane method. The data collection tools were a questionnaire and an interview form. Data were statistically analyzed using percentage, frequency, mean, standard deviation, ANOVA, t test and Pearson's correlated coefficients.

The results showed that (1) Overall, the employees rated their level of occupational wellbeing at less than 80%, or an average score of 3.40 on a Rankin scale (medium). Occupational wellbeing was rated as medium in 7 categories (highest to lowest mean scores): organizational success and acceptance; work rules; opportunities to develop employees' capabilities; job security and advancement; fair and sufficient pay; safe and healthy work environment; and participation in the organization. Occupational wellbeing was rated as high in 4 categories (highest to lowest mean scores): social relations; work-life balance; mutual benefits; respect for personal rights and freedoms; and fairness. (2) Employees with different demographic factors had different levels of perceived occupational wellbeing. (3) Incentive-related factors were found to be weakly related to occupational wellbeing (0.29) and organizational factors were related to occupational wellbeing to a medium degree (0.42). (4) The category of occupational wellbeing that most employees thought should be improved the most was fair and sufficient pay, followed by the categories of opportunities for developing employees' capabilities, job security and advancement, respect for personal rights and freedoms, fairness, safe and healthy work environment, and mutual benefits, in that order.

Keywords: Quality of working life, Excise Office of the Chonburi Provinc

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันกระแสการพัฒนาคุณภาพชีวิตการทำงานได้รับการยอมรับและความสนใจในหลายประเทศรวมทั้งประเทศไทยเนื่องจากเล็งเห็นความสำคัญของทรัพยากรมนุษย์และการอยู่ร่วมกันในสังคมบุคลากรสมควรต้องมีชีวิตที่นอกเหนือจากงานตลอดจนตระหนักถึงประโยชน์ของการพัฒนาคุณภาพชีวิตการทำงานที่มีต่อบุคลากรและกลุ่มต่างๆ นอกจากนี้หน่วยงานราชการยังนำมาเป็นนโยบายหลักในการส่งเสริมและสร้างคุณภาพชีวิต ของประชาชน สำนักงานข้าราชการพลเรือนมีบทบาทในการจัดระเบียบข้าราชการพลเรือนให้เป็นไปเพื่อผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐมีประสิทธิภาพและความคุ้มค่า ซึ่งจะเห็นได้จากพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนสามัญ พ.ศ. 2551 ในมาตรา 34 บัญญัติไว้ว่า “การจัดระเบียบข้าราชการพลเรือนต้องเป็นไปเพื่อผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ ความสำเร็จ ประสิทธิภาพ และความคุ้มค่า โดยให้ข้าราชการปฏิบัติราชการ อย่างมีคุณภาพ คุณธรรม และมีคุณภาพชีวิตที่ดี” และมาตรา 72 บัญญัติว่า “ให้ส่วนราชการมีหน้าดำเนินการให้มีการเพิ่มพูน ประสิทธิภาพและ เสริมสร้างแรงจูงใจแก่ข้าราชการพลเรือนสามัญ เพื่อให้ข้าราชการพลเรือนสามัญมีคุณภาพ คุณธรรม จริยธรรม คุณภาพชีวิต มีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติราชการให้เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ”

ผู้วิจัยในฐานะผู้ปฏิบัติงานในสังกัดสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรี เห็นความสำคัญ ของคุณภาพชีวิตการทำงาน จึงทำการศึกษาคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากรในสังกัดสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรี เพื่อที่จะได้นำผลการศึกษาเสนอต่อผู้บริหารเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากรสังกัดสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรีและเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตบุคลากรหน่วยงานอื่นๆ เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตการทำงานที่ดี มีความสุขกับการทำงาน และมีความพึงพอใจในการทำงาน ซึ่งจะส่งผลให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดประสิทธิผลแก่องค์กร ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระดับคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากรสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรี
2. เพื่อเปรียบเทียบคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากรสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรีจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล
3. เพื่อศึกษาปัจจัยด้านต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากรสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรี
4. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตการทำงาน ของบุคลากรสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรี

นิยามศัพท์

1. คุณภาพชีวิตการทำงาน หมายถึง ความรู้สึกพึงพอใจในการปฏิบัติงานในองค์กร ทั้งในคุณลักษณะของงาน และสภาพแวดล้อมในการทำงาน โดยวัดจากองค์ประกอบในการชีวิต คุณภาพชีวิตการทำงานได้แก่ ด้านค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม ด้านสภาพการทำงานที่ปลอดภัยและส่งเสริมสุขภาพ ด้านโอกาสในการพัฒนาความสามารถของบุคลากร ด้านความมั่นคงและความก้าวหน้าในงาน ด้านการประสบผลสำเร็จในองค์กรและได้รับการ ยอมรับ ด้านการเคารพในสิทธิ เสรีภาพของบุคลากรและมีความยุติธรรม ด้านความสมดุลระหว่างชีวิตงานกับชีวิตด้านอื่นๆ ด้านความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสังคม ด้านผลประโยชน์เกื้อกูล ด้านการมีส่วนร่วมในองค์กร และด้านระเบียบข้อบังคับในการปฏิบัติงาน

2. สำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรี หมายถึง สำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ชลบุรี 1 และสำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ชลบุรี 2 เป็นหน่วยงานราชการสังกัดกรมสรรพสามิต มีหน้าที่ความรับผิดชอบในการจัดเก็บภาษี สินค้าและบริการและปราบปรามผู้กระทำความผิด

3. ปัจจัยส่วนบุคคลหมายถึง ข้อมูลทั่วไปได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพ การสมรส รายได้ต่อเดือน และระยะเวลาในการทำงาน

4. บุคลากร หมายถึง ข้าราชการ พนักงานราชการ ลูกจ้างประจำ ลูกจ้างชั่วคราว สังกัดสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรี

5. ปัจจัยด้านแรงจูงใจ หมายถึง การบังคับบัญชา เงินเดือน นโยบายและการบริหารความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ความมั่นคงในการทำงาน สภาพแวดล้อมในการทำงาน โอกาสก้าวหน้า การยอมรับนับถือ ความรับผิดชอบ ลักษณะงานที่ท้าทาย และความสำเร็จของงาน

6. ปัจจัยด้านองค์กร หมายถึง โครงสร้างขององค์กร เทคโนโลยีและอุปกรณ์ ลักษณะสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกองค์กร ความผูกพันต่อองค์กร การปฏิบัติงาน การวางแผนและการกำหนดนโยบาย การกำหนดแนวทางการปฏิบัติการควบคุมขององค์กร กระบวนการติดต่อสื่อสาร ภาวะผู้นำและการตัดสินใจ และการปรับตัวขององค์กรและการริเริ่มสิ่งใหม่

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. นำผลที่ได้จากการศึกษา ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากรในสังกัดสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรี เพื่อให้บุคลากรมีคุณภาพชีวิตการทำงานที่ดี ซึ่งจะส่งผลให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดประสิทธิผลแก่องค์กร

2. เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าสำหรับผู้สนใจในเรื่องคุณภาพชีวิตการทำงาน

ของบุคลากรสำนักงานสรรพสามิตในจังหวัดอื่นๆ ในโอกาสต่อไป

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจที่เน้น การวิจัยเชิงปริมาณ(Quantitative Research) และใช้การวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือบุคลากรสำนักงานสรรพสามิต จังหวัดชลบุรี ซึ่งแบ่งเป็น 2 กลุ่มได้แก่

1) กลุ่มบุคลากรทั่วไป ได้แก่ ข้าราชการ พนักงานราชการ ลูกจ้างประจำ ลูกจ้างชั่วคราว จำนวน 173 คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบ ทาโร ยามาเน่ มาจำนวน 121 คน

2) กลุ่มผู้บริหาร ได้แก่ หัวหน้าฝ่าย บริหารการจัดเก็บภาษี หัวหน้าฝ่ายอำนวยการ

หัวหน้าฝ่ายกฎหมาย จำนวน 6 คน ใช้การสุ่ม ตัวอย่างแบบเจาะจง เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่ทำ หน้าที่เกี่ยวกับบุคลากรมากที่สุด

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ

แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ ซึ่งแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1) กลุ่มบุคลากรทั่วไป ใช้แบบสอบถาม ซึ่งมีประเด็นคำถามตามกรอบแนวคิดการวิจัย โดยนำไปทดลองใช้กับบุคลากรที่ไม่ใช่กลุ่ม ตัวอย่าง จำนวน 30 คน วิเคราะห์หาค่า สัมประสิทธิ์แอลฟาตามวิธีของครอนบัทซ์ (Cronbach's Coefficient Alpha) ได้ค่าความ เชื่อมั่นเท่ากับดังนี้

ตัวแปร	ค่า Cronbach's Alpha
<u>ตัวแปรอิสระ</u>	
1. ปัจจัยด้านแรงจูงใจ	0.8279
2. ปัจจัยด้านองค์กร	0.9270
<u>ตัวแปรตาม</u>	
3. ปัจจัยด้านคุณภาพชีวิต	0.9663

2) กลุ่มผู้บริหาร ใช้แบบสัมภาษณ์โดย สร้างคำถามตามโครงสร้างของเนื้อหาโดย นำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความ ครบคลุมของเนื้อหาและนำไปปรับปรุงข้อ

คำถามให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นแล้วจึงนำไป เก็บรวบรวมข้อมูล

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยเก็บ

รวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามด้วยตนเอง ส่วน

การสัมภาษณ์ผู้บริหารใช้สัมภาษณ์แบบ
เผชิญหน้า จำนวน 6 คน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย
การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามและแบบ
สัมภาษณ์ดังนี้

1) ข้อมูลจากแบบสอบถาม
วิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ดังนี้ ปัจจัยส่วนบุคคล
วิเคราะห์ด้วยค่าร้อยละ คุณภาพชีวิตการทำงาน
และปัจจัยด้านแรงจูงใจและปัจจัยด้านองค์กร
วิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วน
เบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
ตามลักษณะคำถามแบบมาตราประมาณค่า (
Rating Scales) 5 ระดับของลิเคิร์ต (Likert's
five rating scale, 1976) แล้วนำมาวิเคราะห์
ข้อมูล เพื่อแปลความหมายของระดับคะแนน
ค่าเฉลี่ยและทราบถึงระดับคุณภาพชีวิตการ
ทำงานและปัจจัยด้านแรงจูงใจและปัจจัยด้าน
องค์กร ด้วยการแบ่งช่วงชั้น 5 ระดับ ได้แก่ มาก
ที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด โดยกำหนด
ความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ปัจจัย
ด้านแรงจูงใจและปัจจัยด้านองค์กร ที่ม
ความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตการทำงาน
วิเคราะห์ด้วยสถิติสหสัมพันธ์ แบบเพียร์สัน การ
เปรียบเทียบคุณภาพชีวิตการทำงานของ
บุคลากรสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรี
จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล วิเคราะห์ด้วย
ค่าสถิติที (t- test) และการวิเคราะห์ความ
แปรปรวนทางเดียว (One way ANOVA: F-
test)

2) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหาร
วิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาโดยการ
แบ่งกลุ่มข้อมูลตามกรอบ Swot Analysis

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

1. ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างเป็นบุคลากรสำนักงาน
สรรพสามิตจังหวัดชลบุรีส่วนใหญ่เป็นเพศชาย
ร้อยละ 53.7 อายุ 31-40 ปีร้อยละ 33.1 ระดับ
การศึกษาปริญญาตรีร้อยละ 56.2 มี
ประสบการณ์ในการทำงาน 21 ปีขึ้นไปร้อยละ
35.5

2. ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มี ต่อปัจจัยด้านแรงจูงใจและปัจจัยด้านองค์กร (ตัวแปรอิสระ)

(1) กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อ
ปัจจัยด้านแรงจูงใจ โดยรวมอยู่ในระดับมาก มี
คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.61 และมีอีก 10 เรื่องที่
อยู่ในระดับมากได้แก่ 1) รู้สึกภูมิใจกับ
ความสำเร็จในการปฏิบัติงาน 2) งานที่ปฏิบัติ
เป็นงานที่ใช้ความรับผิดชอบสูง สามารถ
ปรึกษาหารือกับเพื่อนร่วมงานรวมทั้ง
ผู้บังคับบัญชา 3) ผู้บังคับบัญชาเป็นผู้ที่มีความ
ยุติธรรมในการบังคับบัญชา 4) การปฏิบัติงาน
และได้รับการยอมรับจากเพื่อนร่วมงานและ
ผู้บังคับบัญชา 5) งานที่ผิดชอบมีความเหมาะสม
กับความรู้ความสามารถ 6) นโยบายการ
ดำเนินงานของหน่วยงานมีความชัดเจนสามารถ
นำไปปฏิบัติได้ 7) งานที่ปฏิบัติมีความมั่นคงทั้ง

ในปัจจุบันและอนาคต 8) เงินเดือนค่าตอบแทนเหมาะสมกับความรู้ความสามารถและ 9) สิ่งแวดล้อมในหน่วยงานมีความเหมาะสมและเอื้อต่อการปฏิบัติงาน ตามลำดับจากมากไปหาน้อย และอยู่ในระดับปานกลางมีอยู่ 1 เรื่อง ได้แก่ 1) โอกาสพัฒนาทักษะความรู้ความสามารถในงานและงานที่ปฏิบัติ

(2) กลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อปัจจัยด้านองค์กร โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.52 และมีอีก 11 เรื่องที่อยู่ในระดับมากได้แก่ 1) ภูมิใจที่ได้ทำงานร่วมกับองค์กร 2) หน่วยงานมีการจัดโครงสร้างและแบ่งสายงานการบังคับบัญชาอย่างชัดเจน 3) หน่วยงานมีการวางแผนกำหนดนโยบายและเป้าหมายในการดำเนินงานอย่างชัดเจน 4) ผู้นำมีการตัดสินใจที่เหมาะสมกับสถานการณ์ได้เป็นอย่างดี 5) ผู้บริหารมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และสนับสนุนในการนำเทคโนโลยี/นวัตกรรมใหม่ๆ มาพัฒนาในหน่วยงาน 6) มีการชี้แจงนโยบายและเป้าหมายในการดำเนินงานให้บุคลากรรับทราบเสมอ 7) หน่วยงานมีการปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ต่างๆ ได้ 8) บุคลากรให้ความร่วมมือและให้การสนับสนุนในการดำเนินงานของหน่วยงาน 9) บุคลากรมีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินงานของหน่วยงาน 10) หน่วยงานมีการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมภายนอกได้ดีและ 11) หน่วยงานมีข้อมูลป้อนกลับให้บุคลากรทราบ ตามลำดับจากมากไปหาน้อย และอยู่ในระดับปานกลางมีอยู่

4 เรื่องได้แก่ 1) หน่วยงานมีการติดต่อสื่อสารกันภายในหน่วยงานอย่างทั่วถึง 2) หน่วยงานมีความพร้อมของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ 3) หน่วยงานมีการเสริมสร้างบรรยากาศที่ดีให้เอื้อการทำงานตลอดเวลา 4) หน่วยงานมีเครื่องมือเครื่องใช้และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ เพียงพอในการใช้งาน ตามลำดับจากมากไปหาน้อย

3. ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อคุณภาพชีวิตการทำงาน (ตัวแปรตาม)

กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อคุณภาพชีวิตการทำงานโดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับปานกลางมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.40 และมีอีก 7 ด้านที่อยู่ในระดับปานกลางได้แก่ 1) คุณภาพชีวิตด้านการประสบความสำเร็จในองค์กรและได้รับการยอมรับ 2) คุณภาพชีวิตด้านระเบียบข้อบังคับในการปฏิบัติงาน 3) คุณภาพชีวิตด้านโอกาสในการพัฒนาความสามารถของบุคลากร 4) คุณภาพชีวิตด้านความมั่นคงและความก้าวหน้าในงาน 5) คุณภาพชีวิตด้านค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม 6) คุณภาพชีวิตการทำงานด้านสภาพแวดล้อมการทำงานที่ปลอดภัยและส่งเสริมสุขภาพ 7) คุณภาพชีวิตการทำงานด้านการมีส่วนร่วมในองค์กร ตามลำดับจากมากไปหาน้อย และอยู่ในระดับมากมีอยู่ 4 ด้านได้แก่ 1) คุณภาพชีวิตการทำงานด้านความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสังคม 2) คุณภาพชีวิตการทำงานด้านความสมดุลระหว่างชีวิตงานกับชีวิตด้านอื่นๆ 3) คุณภาพชีวิตการทำงานด้านผลประโยชน์เกื้อกูล

4) คุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจในสิทธิ เสรีภาพของ บุคลากรและมีความยุติธรรม ตามลำดับจากมาก ไปหาน้อย

4. การทดสอบสมมติฐานการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทดสอบสมมติฐาน 4 ประเด็น ได้แก่ 1) คุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากร สำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรีไม่ต่ำกว่า ร้อยละ 80 2) บุคลากรในสังกัดสำนักงาน สรรพสามิตจังหวัดชลบุรี ที่มีปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษาขั้นสูงสุด ระดับสถานภาพการสมรส ระดับรายได้ต่อเดือน และระยะเวลาในการปฏิบัติงานต่างกันจะมี คุณภาพ ชีวิตการทำงานไม่ต่างกัน 3) ปัจจัยด้านแรงจูงใจ มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตการทำงานของ บุคลากรสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรี 4) ปัจจัยด้านองค์กรมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิต การทำงานของบุคลากรสำนักงานสรรพสามิต จังหวัดชลบุรี โดยผู้วิจัยได้ทดสอบสมมติฐานการ วิจัยที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 โดยมีผลการ ทดสอบสมมติฐานการวิจัย ดังต่อไปนี้

1) การทดสอบสมมติฐานการวิจัยที่ 1 คุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากร สำนักงาน สรรพสามิตจังหวัดชลบุรีไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80 ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย พบว่าระดับ คุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากร สำนักงาน สรรพสามิตจังหวัดชลบุรีมีต่ำกว่าร้อยละ 80 เมื่อ วิเคราะห์โดยใช้สถิติ t-test พบว่าได้ค่า t-test เท่ากับ 2.79 โดยมีค่า sig มากกว่า 0.05 นั้น

หมายความว่า ยอมรับ H_0 ที่กล่าวไว้ว่า คุณภาพ ชีวิตการทำงานของบุคลากรมีต่ำกว่าร้อยละ 80

2) การทดสอบสมมติฐานการวิจัยที่ 2 บุคลากรในสังกัดสำนักงานสรรพสามิตจังหวัด ชลบุรีที่มีปัจจัยส่วนบุคคลได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษาขั้นสูงสุด ระดับสถานภาพการ สมรส ระดับรายได้ต่อเดือน และระยะเวลาใน การปฏิบัติงานต่างกัน จะมีคุณภาพชีวิตการ ทำงานไม่ต่างกัน ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า บุคลากรของสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรี ที่มีปัจจัยส่วนบุคคลได้แก่ เพศ อายุ ระดับ การศึกษาขั้นสูงสุด ระดับสถานภาพการสมรส ระดับรายได้ต่อเดือน และระยะเวลาในการ ปฏิบัติงานต่างกัน จะมีคุณภาพชีวิตการทำงาน ต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3) การทดสอบสมมติฐานการวิจัยที่ 3 ปัจจัยด้านแรงจูงใจมีความสัมพันธ์กับคุณภาพ ชีวิตการทำงานของบุคลากรสำนักงาน สรรพสามิตจังหวัดชลบุรี ผลการทดสอบ สมมติฐานพบว่าปัจจัยด้านแรงจูงใจมี ความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตการทำงาน เมื่อ วิเคราะห์โดยใช้สถิติสหสัมพันธ์แบบ เพียร์สันได้ ค่า sig เท่ากับ 0.00 ซึ่งน้อยกว่า 0.05 นั้น หมายถึงว่า ปฏิเสธ H_0 หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ยอมรับ H_a ที่กล่าวไว้ว่า ปัจจัยด้านแรงจูงใจมี ความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตการทำงานของ บุคลากรสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรี นอกจากนี้เมื่อวิเคราะห์ถึงขนาดของ ความสัมพันธ์แล้วพบว่าความสัมพันธ์ระหว่าง

ปัจจัยด้านแรงจูงใจกับคุณภาพชีวิตการทำงาน
อยู่ในระดับน้อย ($r = 0.29^{**}$)

4) การทดสอบสมมติฐานการวิจัยที่ 4
ปัจจัยด้านองค์กรมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิต
การทำงานของบุคลากรสำนักงานสรรพสามิต
จังหวัดชลบุรี ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า
ปัจจัยด้านองค์กรมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิต
การทำงาน เมื่อวิเคราะห์โดยใช้สถิติสหสัมพันธ์
แบบ เพียร์สันได้ค่า sig เท่ากับ 0.00 ซึ่งน้อยกว่า
0.05 นั้นหมายความว่า ปฏิเสธ H_0 หรือกล่าว
อีกนัยหนึ่งว่ายอมรับ H_a ที่กล่าวไว้ว่า ปัจจัยด้าน
องค์กรมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตการทำงาน
ของบุคลากรสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรี
นอกจากนี้เมื่อวิเคราะห์ถึงขนาดของ
ความสัมพันธ์แล้วพบว่าความสัมพันธ์ระหว่าง
ปัจจัยด้านองค์กรกับคุณภาพชีวิตการทำงานอยู่
ในระดับปานกลาง ($r = 0.42^{**}$)

**5. ผลการวิจัยปัจจัยที่มีความสัมพันธ์
กับคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากร
สำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรี อภิปราย
ผลได้ ดังนี้**

(1) บุคลากรในสังกัดสำนักงาน
สรรพสามิตจังหวัดชลบุรี มีคุณภาพชีวิตการ
ทำงานต่ำกว่าร้อยละ 80 ซึ่งสอดคล้องกับ
งานวิจัยที่ค้นพบ พบว่าบุคลากรส่วนใหญ่แสดง
ความคิดเห็นว่า 1) ค่าตอบแทนที่เพียงพอและ
ยุติธรรม 2) สภาพแวดล้อมในการทำงานที่
ปลอดภัย และส่งเสริมสุขภาพ 3) โอกาสในการ
พัฒนาความสามารถของบุคลากร 4) ความมั่นคง

และความก้าวหน้าในงาน 5) การประสบ
ผลสำเร็จในองค์กรและได้รับการยอมรับ 6) การ
มีส่วนร่วมในองค์กร และ 7) ระเบียบข้อบังคับใน
การปฏิบัติงาน อยู่ในระดับปานกลาง สาเหตุอัน
เนื่องมาจากจังหวัดชลบุรีเป็นจังหวัดที่มีแหล่ง
ท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมและมีเศรษฐกิจที่ดี
ดังนั้นค่าครองชีพก็สูงขึ้นตามไปด้วย แต่รายได้
ของบุคลากรที่ได้อาจไม่เพียงพอกับค่าครองชีพ
และด้วยเพราะหน่วยงานสรรพสามิตเป็น
หน่วยงานราชการที่มีหน้าที่บริการประชาชนการ
ปรับอัตราเงินเดือนหรือค่าจ้างในแต่ละปีจึงต้อง
ยึดหลักและกฎเกณฑ์การปรับของหน่วยงาน
ราชการตามเงินงบประมาณที่ได้รับจัดสรรซึ่งการ
ปรับอัตราเงินเดือนแต่ละปีจึงไม่เหมือนหรือ
เท่ากับบริษัทเอกชนที่มีรายได้มาจากผลกำไร
ของบริษัท และการวิจัยครั้งนี้ก็เป็นเพียงการ
วิจัยเฉพาะประชากรของหน่วยงานสรรพสามิตที่
เป็นหน่วยงานราชการมิได้รวมถึงประชากรส่วน
ใหญ่ของจังหวัดชลบุรีอีกทั้งหน่วยงาน
สรรพสามิตจะมีบุคลากรที่เป็นพนักงานราชการ
และลูกจ้างชั่วคราวเสียส่วนใหญ่การทำงานใช้
แบบสัญญาจ้างจึงทำให้ความมั่นคงและ
ความก้าวหน้าในงานไม่ค่อยมี ส่งผลให้คุณภาพ
ชีวิตในการทำงานอยู่ในระดับปานกลางยังไม่ได้
เท่าที่ควรและยังสอดคล้องกับผลการวิจัย ของ
ปวันรัตน์ ตนานนท์ (2550) ศึกษาเรื่อง คุณภาพ
ชีวิตการทำงานของเจ้าหน้าที่ศาลยุติธรรมใน
จังหวัดเชียงใหม่ วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา ระดับ
คุณภาพชีวิตการทำงานของเจ้าหน้าที่ศาล

ยุติธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ และ เพื่อศึกษา ปัจจัยด้านส่วนบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับ คุณภาพชีวิตการทำงานของเจ้าหน้าที่ศาล ยุติธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า คุณภาพชีวิตการทำงานของเจ้าหน้าที่โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง

(2) บุคลากรของสำนักงานสรรพสามิต จังหวัดชลบุรี ที่มีปัจจัยส่วนบุคคล เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษาขั้นสูงสุด ระดับสถานภาพ การสมรส รายได้ต่อเดือน และระยะเวลาในการปฏิบัติงาน ต่างกันจะมีคุณภาพชีวิตการทำงาน ต่างกันโดยเฉพาะบุคลากรที่เป็นข้าราชการ ประเภทวิชาการที่มีระดับการศึกษาที่สูงและมี ระยะเวลาในการปฏิบัติงานยาวนานกว่าจะมี รายได้ต่อเดือนและมีความก้าวหน้ามั่นคงในงาน ดีกว่าพนักงานราชการและลูกจ้างชั่วคราวซึ่ง บุคลากรของหน่วยงานส่วนใหญ่เป็นพนักงาน ราชการและ/ลูกจ้างชั่วคราวจึงทำให้มีคุณภาพ ชีวิตในการทำงานที่แตกต่างกัน และ ยัง สอดคล้องกับ ผลการวิจัยของ วรวิทย์ แก้วทอง ใหญ่ (2550) ศึกษาเรื่อง คุณภาพชีวิตการทำงานของ พนักงานธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด (มหาชน) สำนักงานใหญ่ วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา ระดับ คุณภาพชีวิตการทำงานของพนักงาน ธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด (มหาชน) สำนักงาน ใหญ่ และเพื่อเปรียบเทียบคุณภาพชีวิตการ ทำงานของพนักงานธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด (มหาชน) สำนักงานใหญ่ จำแนกตามปัจจัยส่วน บุคคล ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของ

คุณภาพชีวิตการทำงานของพนักงานธนาคารกรุง ศรีอยุธยา จำกัด (มหาชน) สำนักงานใหญ่ พบว่า เพศ อายุ การศึกษา รายได้ ตำแหน่งงานและ ประสบการณ์ทำงานต่างกัน มีคุณภาพชีวิตการ ทำงานของพนักงานธนาคารกรุงศรีอยุธยาจำกัด (มหาชน) สำนักงานใหญ่ แตกต่างกัน

(3) ปัจจัยด้านแรงจูงใจ มีความสัมพันธ์ กับคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากร สำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรีและมีความสัมพันธ์ในระดับที่น้อย โดยปัจจัยด้าน แรงจูงใจเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัย 2 กลุ่ม คือ ปัจจัยจูงใจ (Motivation Factors) และ ปัจจัยสุขอนามัย (Hygiene Factors) ปัจจัยจูงใจ (Motivator factors) เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้อง กับการปฏิบัติงานโดยตรง เป็นปัจจัยที่จูงใจ บุคลากรในหน่วยงานให้เกิดความพอใจในงาน ซึ่งเป็นปัจจัยภายใน (ความต้องการภายใน) และเป็นตัวกระตุ้นในการที่ทำให้บุคลากรขยัน ปฏิบัติงาน ประกอบด้วย 1) ความสำเร็จของงาน (Achievement) 2) การยอมรับนับถือ (Recognition) 3) ความก้าวหน้า (Advancement) 4) ลักษณะของงาน (The work itself) 5) ความรับผิดชอบ (Responsibility) และ ปัจจัยสุขอนามัย (Hygiene factor) เป็นปัจจัยที่ไม่ใช่สิ่งจูงใจ แต่ เป็นปัจจัยที่ช่วยสนับสนุนให้แรงจูงใจในการ ปฏิบัติงานของพนักงานหรือบุคลากรให้มีอยู่ ตลอดเวลา ถ้าปัจจัยด้านสุขอนามัยไม่มีหรือมีใน ลักษณะที่ไม่สอดคล้องกับบุคลากรในหน่วยงาน

ก็จะทำให้เกิดความไม่พอใจในการทำงาน (Job Dissatisfaction) ถือว่าเป็นปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย 1) นโยบายของบริษัทและการบริหารงาน (Company Policy and Administration) 2) การบังคับบัญชา (Supervision) 3) ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น (Interpersonal Relations) 4) เงินเดือน (Salary) 5) สภาพแวดล้อมในการทำงาน (Working Condition) และ 6) ความมั่นคงในการทำงาน (Job Security) สาเหตุอื่นเนื่องมาจากบุคลากรของหน่วยงานสรรพสามิตส่วนใหญ่เป็นพนักงานราชการและลูกจ้างชั่วคราวยังไม่ได้มีโอกาสในการแสดงความสามารถหรือการยอมรับ ไม่มีความมั่นคงก้าวหน้าในงานและมีรายได้น้อยยังไม่เพียงพอ กับค่าครองชีพ การบังคับบัญชาและความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรภายในหน่วยงานยังไม่เป็นลักษณะแบบทางการยังเป็นแบบความสัมพันธ์เฉพาะบุคคล จึงทำให้ความสัมพันธ์ด้านแรงจูงใจอยู่ในระดับต่ำหรือน้อยด้วย

(4) ปัจจัยด้านองค์กร มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากรสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรีและมีความสัมพันธ์ในระดับปานกลาง โดยปัจจัยด้านองค์กร ซึ่งประกอบด้วยลักษณะองค์กร โครงสร้างขององค์กรเป็นกระบวนการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอย่างเป็นทางการในองค์กร โดยการจัดสายงาน การแบ่งงานและความเหมาะสมของบุคคล เทคโนโลยีและอุปกรณ์ เป็นการนำเอาเครื่องมือหรือวิธีการทาง

วิทยาศาสตร์มาใช้ในการดำเนินการต่างๆ ภายในองค์กรให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในการศึกษา ลักษณะขององค์กร จะต้องพิจารณาการจัดโครงสร้างขององค์กร เพื่อให้ทราบถึงการจัดวางรูปแบบองค์กร ระเบียบ วิธีปฏิบัติภายในองค์กร ตลอดจนระบบความสัมพันธ์ระหว่างงานในหน้าที่และบุคคล เพื่อให้การดำเนินงานบังเกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ร่วมกัน แต่การปฏิบัติงานภายในหน่วยงานสรรพสามิตยังต้องยึดกฎระเบียบข้อบังคับของส่วนราชการและเทคโนโลยีและอุปกรณ์บางอย่างยังล้าหลังอยู่ โครงสร้างขององค์กรโดยเฉพาะการจัดสรรบุคลากรในการทำงานยังไม่ยึดการจัดสรรคนให้เหมาะสมกับงานยังคงยึดความสัมพันธ์เฉพาะบุคคล จึงทำให้ความสัมพันธ์ด้านองค์กรยังไม่มีเท่าที่ควรซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ริชาร์ด เอ็ม สเตียร์และยังสอดคล้องกับแนวคิดของโรบินสัน (Stephen P. Robbins) และบานเวล (Neil Barnwell) ที่กล่าวถึงโครงสร้าง และการออกแบบองค์กร ซึ่งเป็นทั้งลักษณะของการพรรณนา (descriptive) และการอธิบาย (prescriptive) เกี่ยวกับมิติต่างๆ ขององค์กร โดยพรรณนาให้เห็นว่าองค์กรออกแบบอย่างไร และจะปรับปรุงองค์กรพร้อมกับเพิ่มประสิทธิผลให้กับองค์กรได้อย่างไรโดยองค์กรต้องมีโครงสร้างและสายการบังคับบัญชาที่ชัดเจนและแนวทางการปฏิบัติงานการบังคับบัญชาต้องยึดหลักคุณธรรม จริยธรรมและมีความโปร่งใส เพื่อการบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ของหน่วยงานได้

บทสรุป

1. คุณภาพชีวิตในการทำงาน จากผลการวิจัยพบว่า คุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากรในสังกัดสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรี โดยรวม 11 ด้านอยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่าคุณลักษณะของงานและสภาพแวดล้อมในการทำงาน สามารถตอบสนองต่อความต้องการ ความจำเป็นขั้นพื้นฐานและก่อให้เกิดความรู้สึกพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรในสังกัดสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรี ได้พอสมควร

2. ปัจจัยด้านแรงจูงใจ มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตการทำงาน จากผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านแรงจูงใจมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากรสำนักงานสรรพสามิตจังหวัดชลบุรี โดยอยู่ในระดับ

3. ปัจจัยด้านองค์กรมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตการทำงาน จากผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านองค์กรมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากร โดยอยู่ในระดับปานกลาง และมีค่าความสัมพันธ์เท่ากับ 0.42

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอเสนอแนะ ดังนี้

คุณภาพชีวิตในการทำงาน ผู้วิจัยขอเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตการ

ทำงานของบุคลากร เพื่อเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตการทำงานให้สูงขึ้น เพราะการที่บุคลากรมีคุณภาพชีวิตในการทำงานที่ดี จะส่งผลให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลแก่องค์กร นอกจากนี้แล้ว ยังเป็นการดำรงรักษาบุคลากร และพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน โดยผู้บริหาร จะต้องให้ความสำคัญต่อคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากร ทั้ง 11 ด้าน โดยแยกได้ดังนี้ 1) ด้านค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม ควรปรับปรุงค่าตอบแทน และสวัสดิการต่างๆ ให้เหมาะสม เพื่อเป็นการกระตุ้นและจูงใจให้บุคลากรปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ บรรลุตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายขององค์กร 2) ด้านสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ปลอดภัย และส่งเสริมสุขภาพ ควรจัดให้มีการตรวจสุขภาพประจำปีสำหรับบุคลากรทุกระดับ และส่งเสริมให้มีสถานที่สำหรับทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งจะส่งผลให้คุณภาพชีวิตการทำงานดีขึ้น 3) ด้านโอกาสในการพัฒนาความสามารถของบุคคล ควรส่งเสริมให้บุคลากรทุกตำแหน่งเข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรต่างๆ อย่างต่อเนื่องและทั่วถึง เพื่อเพิ่มทักษะ ความรู้ความสามารถให้แก่บุคลากร นอกจากนี้แล้ว ควรส่งเสริมให้บุคลากรมีการเรียนรู้ตลอดเวลา โดยจัดให้มีการสับเปลี่ยนหมุนเวียนงาน เพื่อให้มีความสามารถในการปฏิบัติงานที่หลากหลาย 4) ด้านความมั่นคงและความก้าวหน้าในงาน ควรส่งเสริมให้บุคลากร ได้รับโอกาสก้าวหน้า ในตำแหน่งหน้าที่

การงานตามความรู้ความสามารถ โดยเปิดโอกาสให้ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นอย่างทั่วถึงกันทุกระดับ เพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้ให้กับบุคลากร 5) ด้านการประสบผลสำเร็จในองค์กรและได้รับการยอมรับ ควรจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้บุคลากรได้พบปะสังสรรค์และทำงานร่วมกันในโอกาสต่างๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีภายในหน่วยงาน นอกจากนี้ ยังเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน 6) ด้านเคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคลากรและมีความยุติธรรม ควรให้บุคลากรได้แสดงความคิดเห็นและความสามารถในการทำงานอย่างเต็มที่ และมีโอกาสเสนอแนวคิดใหม่ๆ ในการปฏิบัติงานอยู่เสมอ จะทำให้เกิดความภาคภูมิใจในการทำงานและทำงานได้อย่างเต็มความสามารถ 7) ด้านความสมดุลระหว่างชีวิตงานกับชีวิตด้านอื่นๆ ควรมอบหมายงานให้ปฏิบัติอย่างเหมาะสม ไม่มากหรือน้อยจนเกินไป 8) ด้านความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสังคม การทำกิจกรรมเพื่อสาธารณประโยชน์ รวมถึงการรณรงค์ให้บุคลากรตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคม เช่น การประหยัดพลังงานหรือด้านอื่นๆ การให้ความเสมอภาคแก่ผู้มารับบริการทุกคน เพื่อภาพลักษณ์ของหน่วยงานเป็นที่ยอมรับสำหรับบุคคลภายนอก 9) ด้านผลประโยชน์เกื้อกูล หน่วยงานควรจัดสวัสดิการ เช่น วันหยุด วันลา เวลาพัก การรักษาพยาบาล

เป็นต้น ให้เพียงพอและเหมาะสม 10) ด้านการมีส่วนร่วมในองค์กร การมีส่วนร่วมทางการบริหาร ซึ่งฝ่ายบริหารขององค์กร ควรเปิดโอกาสให้พนักงานหรือบุคลากรขององค์กรได้มีส่วนร่วมในการเสนอแนะความคิดเห็นต่างๆ ในด้านการบริหารของหน่วยงาน 11) ด้านระเบียบข้อบังคับในการปฏิบัติงาน แนวทางปฏิบัติหรือกฎเกณฑ์ในการปฏิบัติงานของหน่วยงานควรยึดกฎระเบียบ ข้อบังคับของทางราชการ อย่างเหมาะสม เป็นธรรมและเสมอภาคเท่าเทียมกันทุกฝ่าย

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาวิจัยคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากรสังกัดกรมสรรพสามิตทุกจังหวัด เพื่อนำผลการศึกษาวิจัยที่ได้ ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากรของกรมสรรพสามิตให้ดีขึ้น ทั้งนี้ เพื่อให้บุคลากรของกรมสรรพสามิต ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ มีประสิทธิภาพเกิดความคุ้มค่าในเชิงงบประมาณ มีขวัญกำลังใจและแรงจูงใจในการสร้างสรรค์และส่งมอบผลงานที่มีคุณภาพแก่ประชาชนผู้ใช้บริการ เพื่อเป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญในการพัฒนาหน่วยงานสรรพสามิตและส่งผลถึงการพัฒนาประเทศต่อไป

บรรณานุกรม

- กนกอร ศรีโนเรศน์. (2550). คุณภาพชีวิตการทำงานของพนักงานบริษัท ผลิตไฟฟ้าราชบุรีโฮลดิ้ง จำกัด (มหาชน). (ปัญหาพิเศษปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยบูรพา, ชลบุรี.
- กัลยา ดิษฐ์เจริญ. (2538). คุณภาพชีวิตการทำงานของพนักงานระดับกลางในอุตสาหกรรมขนาดกลาง เขตกรุงเทพมหานคร. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- จีระ หงส์ลดารมย์. (2533). ผลต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจไทย. วารสารคน.1 (4): 27-28.
- ชาญชัย อาจินสมาจาร. (2536). พฤติกรรมในองค์กร. กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพมหานคร.
- เชี่ยวชาญ อาศัฒนกุล. (2530). มิติใหม่ของการบริหารงานบุคคลในภาครัฐบาล. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ทองศรี กาญ ญ อยู่ธยา. (2532). การบริหารบุคคลในแนวทางใหม่. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นพรัตน์ รุ่งอุทัย. (2533). มิติใหม่ของแผนพัฒนาบุคลากร. จุฬาลงกรณ์วารสาร. (กรกฎาคม-ธันวาคม): 203.
- บุญเจือ วงษ์เกษม. (2529-2530). คุณภาพชีวิตการทำงานกับการเพิ่มผลผลิต. วารสารเพิ่มผลผลิต. 26 (ธันวาคม – มกราคม): 20.
- บุญแสง ชีระภากร. (2533). การปรับปรุงคุณภาพชีวิตการทำงาน. จุลสารพัฒนาข้าราชการพลเรือน. (มกราคม-มีนาคม): 6-12.
- ปวันรัตน์ ตนานนท์. (2550). คุณภาพชีวิตการทำงานของเจ้าหน้าที่ศาลยุติธรรมในจังหวัดเชียงใหม่. (การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- ผดพร เหมบุตร. (2543). คุณภาพชีวิตการทำงาน. วารสารนักบริหาร. (ตุลาคม-ธันวาคม): 66.
- ผุสดี เบญจกุล. (2550). คุณภาพชีวิตการทำงานของผู้ปฏิบัติงานในสำนักงานกลาง การไฟฟ้า ฝ้ายผลิตแห่งประเทศไทย. (การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี.
- แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการไทย พ.ศ. 2546-2550. กรุงเทพฯ: สำนักงาน ก.พ.ร.
- มนัสวี ธาดาสีห์. (2539). การเพิ่มผลผลิตกับคุณภาพชีวิตการทำงาน. วารสารเพื่อการเพิ่มผลผลิต 1 (กันยายน-ตุลาคม): 28.

- มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติจังหวัดตรัง. (2551). คุณภาพชีวิตในการทำงานของลูกจ้างชั่วคราวรายปีกรณีศึกษา: มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ. มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดตรัง.
- ข้าราชการพลเรือน. สำนักวิจัยและพัฒนาระบบงานบุคคล. (2549). คู่มือการจัดทำแผนกลยุทธ์การบริหารทรัพยากรบุคคล. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ.
- วรวิทย์ แก้วทองใหญ่. (2550). คุณภาพชีวิตการทำงานของพนักงานธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัดมหาชน สำนักงานใหญ่. (ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยบูรพาชลบุรี.
- Walton, R.E. (1973). Quality of life: What is it? *Sloan Management Review* 15th (September): 11-21.

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหาร
ส่วนตำบลรอบเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด
Public Participation in Robmuang Sub-district Administration
Organization Local Development Plan, Muang District, Roi Et
Province

อภิเดช สิทธิพรหม¹

johnapidech@gmail.com

เทพศักดิ์ บุญยรัตพันธุ์²

dr_theppasak@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น (2) ความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับการมีส่วนร่วม (3) ความสัมพันธ์ของปัจจัยเชิงจิตกับการมีส่วนร่วม (4) ความสัมพันธ์ของหลักธรรมาภิบาลกับการมีส่วนร่วม โดยประชากรที่ใช้ในศึกษา คือ ประชาชนทั่วไปและผู้นำชุมชนที่อาศัยอยู่ในเขตตำบลรอบเมือง จำนวน 15,958 คน กลุ่มตัวอย่าง 390 คนและผู้นำชุมชน 10 คน ทำการสุ่มแบบชั้นภูมิ เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ มีค่าความเชื่อถือได้ที่ระดับ 0.85 วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและวิเคราะห์ความสัมพันธ์โดยการทดสอบ T-test (Independence Samples) F-test (One way ANOVA) และสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson's correlation)

ผลการวิจัยพบว่า (1) ระดับการมีส่วนร่วมโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ที่ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.29 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.89 (2) ปัจจัยส่วนบุคคลที่แตกต่างกันมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ยกเว้นปัจจัยด้านเพศ (3) ปัจจัยเชิงจิตมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (4) หลักธรรมาภิบาลมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของประชาชน แผนพัฒนา องค์การบริหารส่วนตำบล

¹ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิทยาการจัดการ เอกรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

² รองศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

Abstract

The objectives of this survey research were : (1) to study level of public participation in Sub-district Administrative Organization's development plan; (2) to study relationships between personal factor and public participation; (3) study relationships between motivating factor and public participation; (4) study relationships between good governance factor and public participation.

This research was survey research which applied both quantitative and qualitative research. The population was 15,958 people who live in Tumbol Robmuang; a total of 390 people and 10 leaders was selected by using the simple random sampling method and purposive sampling respectively. The instrument for data collection was a questionnaire and interview. Statistics used to data analysis were frequency, percentage, mean, standard deviation, Independent Samples t-Test, F-Test by One way ANOVA, and Pearson's Product Moment Correlation Coefficient.

The results showed that: (1) the public participation were at the moderate level; (2) personal factor related to public participation with significant at 0.05 except gender factor; (3) Motivating factor related to public participation with significant at 0.01; and (4) good governance related to public participation with significant at 0.01.

Keywords: Public Participation, Development Plan, Sub-district Administration Organization

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นมีความสำคัญอย่างมากต่อการกระจายอำนาจในการปกครองส่วนท้องถิ่น จะเห็นได้จากบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ตั้งแต่รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 จนถึงรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 ที่ได้กำหนดให้รัฐต้องกระจายอำนาจให้ท้องถิ่น พึ่งพาตนเอง และมีส่วนร่วมในกิจการของท้องถิ่น เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น การพัฒนาสาธารณูปการหรือระบบ

สาธารณูปโภค รวมทั้งโครงสร้างพื้นฐาน การให้บริการด้านสื่อสารในท้องถิ่นให้ทั่วถึงและเท่าเทียมกัน การพัฒนาจังหวัดที่มีความพร้อมให้เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยคำนึงถึงเจตนารมณ์ของ ประชาชนในจังหวัดนั้นๆ เป็นหลัก ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น หมายถึง การมอบหมายความรับผิดชอบ การตัดสินใจให้กับประชาชนในท้องถิ่น สอดคล้องกับหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนมีการ

ปกครองตนเอง และจัดให้บริการสาธารณะเพื่อประชาชนในท้องถิ่น นั้นเอง แต่เนื่องจากการกระจายอำนาจการปกครองไปสู่ท้องถิ่น ที่ผ่านมาเป็นในลักษณะที่ล้มลุกคลุกคลาน ลองผิดลองถูกเกิดการเปลี่ยนแปลงและปรับเปลี่ยนไปตามแต่ละสมัยของคณะรัฐบาลที่เข้ามาบริหารประเทศ ซึ่งคณะผู้บริหารในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเองก็ต้องปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนสำคัญที่จะช่วยยกระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน และสิ่งที่ประชาชนจะได้รับจากการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล คือ การบริการสาธารณะที่มีคุณภาพมีมาตรฐาน สามารถเข้าถึงบริการสาธารณะได้อย่างทั่วถึง ประชาชนมีบทบาทในการตัดสินใจ ตลอดจนการสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้อย่างเต็มที่ เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น การเสนอความต้องการ การไปเลือกตั้ง การเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่น การถอดถอนผู้บริหารหรือสมาชิกสภาท้องถิ่น เป็นต้น

การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรบริหารส่วนตำบลรอบเมือง เป็นแนวทางสำคัญที่จะทำให้หน่วยงานสามารถปฏิบัติงานและให้บริการสาธารณะแก่ประชาชนในท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรบริหารส่วนตำบลรอบเมืองนั้น ได้รวบรวมข้อมูลพื้นฐานใน

ด้านต่างๆ ที่จำเป็นของประชาชนและได้กำหนดนโยบายในด้านต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์แผนพัฒนาของจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นแผนแม่บทในภาพรวมของจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อพัฒนาตำบลรอบเมืองให้มีความเจริญในทุกๆ ด้านสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น เช่น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การพึ่งพาตนเองตามรูปแบบของเศรษฐกิจพอเพียง การป้องกันปราบปรามยาเสพติดในชุมชนและการยกระดับการศึกษาของประชาชนในท้องถิ่นให้มีความรู้และความชำนาญในการ ประกอบอาชีพ โดยการประสานงานและการส่งเสริมบทบาทของภาคประชาชน เป็นการบริหารงานโดยประชาชนเพื่อประชาชน และส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วม ในการกำหนดแผนพัฒนาท้องถิ่น เพื่อสนองตอบต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่ให้ได้มากที่สุด

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการทบทวนวรรณกรรมจากแนวคิดและ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ผู้วิจัยได้สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหาร

กิจการบ้านเมืองที่ดี รวมทั้งระบียบกระทรวงว่าด้วยการบริหารราชการ โดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการบริหารภาครัฐ ร่วมในการตัดสินใจเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนและอยู่บนพื้นฐานของการที่ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพและอิสระทางความคิด มีส่วนร่วมในโครงการหรือกิจกรรมของภาครัฐ ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในแต่ละโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ของ อบต. ใน 5 ระดับ โดยการประยุกต์ใช้ระดับการมีส่วนร่วมตามเกณฑ์ของ กพร. ได้แก่ 1) ระดับการร่วมคิด 2) ระดับการร่วมตัดสินใจ 3) ระดับการร่วมปฏิบัติ 4) ระดับการร่วมรับผลประโยชน์ 5) ระดับการร่วมติดตามและประเมินผล

2. แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยจูงใจ ตามทฤษฎีของ Herzberg ที่เรียกว่า ทฤษฎีสองปัจจัย แรงจูงใจ เกิดจากปัจจัยจูงใจและปัจจัยค้ำจุน โดยผู้วิจัยได้นำเอาปัจจัยจูงใจมาใช้เป็นกรอบแนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลทำให้เกิดการแสดงออกหรือมีพฤติกรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตัวเองต้องการหรือความพึงพอใจของตนเอง มีความชอบและความรักที่จะทำเพื่อสิ่งนั้นๆ ปัจจัยจูงใจเป็นสิ่งที่เกิดจากความต้องการภายในของบุคคล เช่น ความพึงพอใจและรักในงานด้านการให้บริการ การได้รับความเชื่อมั่นและไว้วางใจจากผู้อื่น มีความภูมิใจที่ได้ใช้ความรู้ความสามารถของตนเองให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม มีความตั้งใจและมุ่งมั่นในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม มีความภูมิใจต่อผลสำเร็จ

ของงานที่ได้ทำเพื่อส่วนรวม ได้รับการยอมรับนับถือจากผู้อื่น เป็นต้น

3. แนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมาภิบาล ตามที่ได้บัญญัติไว้พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 และระบียบกระทรวงว่าด้วยการบริหารราชการตามหลักธรรมาภิบาล ที่ใช้บังคับกับส่วนราชการและได้กำหนดขอบเขตของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ชี้ให้เห็นวัตถุประสงค์ของการบริหารราชการที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกาและเป็นแนวทางในการปฏิบัติราชการของทุกส่วนราชการ ต้องมีความมุ่งหมายและเป้าหมาย เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ มีประสิทธิภาพ และเกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ ลดขั้นตอนในการปฏิบัติงานและไม่มีขั้นตอนเกินความจำเป็น ปรับปรุงภารกิจของส่วนราชการให้ทันต่อเหตุการณ์ ประชาชนได้รับการอำนวยความสะดวกและได้รับการตอบสนองความต้องการ มีการประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ โดยในการปฏิบัติงานของข้าราชการจะต้องยึดหลักธรรมาภิบาล 10 ประการ ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2555 ที่มีมติเห็นชอบกับหลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ตามที่สำนักงาน ก.พ.ร. เสนอ ซึ่งประกอบด้วย 4 หลักการสำคัญ และ 10 หลักการย่อย ซึ่งได้แก่ หลักประสิทธิภาพ หลักประสิทธิผล หลักการตอบสนอง หลักการระมัดชอบ หลักความโปร่งใส หลักนิติธรรม หลัก

ความเสมอภาค หลักการมีส่วนร่วม หลักการกระจายอำนาจ หลักคุณธรรม จริยธรรม

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัย

ได้รวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ได้แก่ งานวิจัยของ สิริพัฒน์ ลาภจิตร (2552) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจมีส่วนร่วมของประชาชนในการสนับสนุนการบริหารงานองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี สรุปผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยด้านบุคคล ปัจจัยด้านชุมชน และปัจจัยด้านองค์การ (อบต.) มีความสัมพันธ์และส่งผลต่อการตัดสินใจมีส่วนร่วมของประชาชนในการสนับสนุนการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี งานวิจัยของวัชรีย์ ศรีวิชัย (2553) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีของเทศบาลตำบล ในอำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีของเทศบาลตำบลเกาะคา จังหวัดลำปาง ผลการศึกษาพบว่า การดำเนินงานโดยรวมนั้นยังประสบกับปัญหาในหลายเรื่องด้วยกัน เช่น ประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในหน้าที่ของตนเอง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานของเทศบาลเกาะคายังมีน้อย เกิดจากปัจจัยส่วนบุคคลด้านทัศนคติที่ไม่ดีต่อการมีส่วนร่วม เทศบาลตำบลเกาะคา ขาดความชัดเจนในการกำหนดนโยบายด้านการมีส่วนร่วม

จึงไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ และอีกหนึ่งงานวิจัยของ ประสิทธิ์ สุทธนะ (2553) ที่ได้ศึกษาเรื่อง ประสิทธิผลในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลสันกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของเจ้าหน้าที่และระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ผลสรุปจากการศึกษาพบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลสันกลางได้มีการจัดเวทีประชาคมในระดับตำบลโดยเปิดโอกาสให้ตัวแทนหรือผู้นำชุมชนเข้าร่วมเพื่อเสนอโครงการให้กับองค์การบริหารส่วนตำบลสันกลาง แต่ในระดับหมู่บ้านนั้นได้ปล่อยให้มีการจัดประชุมกันเอง ซึ่งบางหมู่บ้านไม่ได้มีการจัดประชุมจริงหรือบางหมู่บ้านได้มีการจัดประชุมจริงแต่ไม่มีเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือผู้เกี่ยวข้องจากภาคส่วนอื่นเข้าร่วม ทำให้ได้รับข้อมูลที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง และบางหมู่บ้านไม่ได้รับข้อมูลที่เพียงพอประกอบการพิจารณาตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการและแผนงานของทางองค์การบริหารส่วนตำบลสันกลาง ส่วนการตัดสินใจเลือกโครงการหรือแผนงานเพื่อบรรจุในงบประมาณรายจ่ายประจำปีนั้น ตัวแทนและผู้นำชุมชนบางหมู่บ้านจะเลือกโครงการหรือแผนงานที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและพวกพ้องเท่านั้น โดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม

วัตถุประสงค์

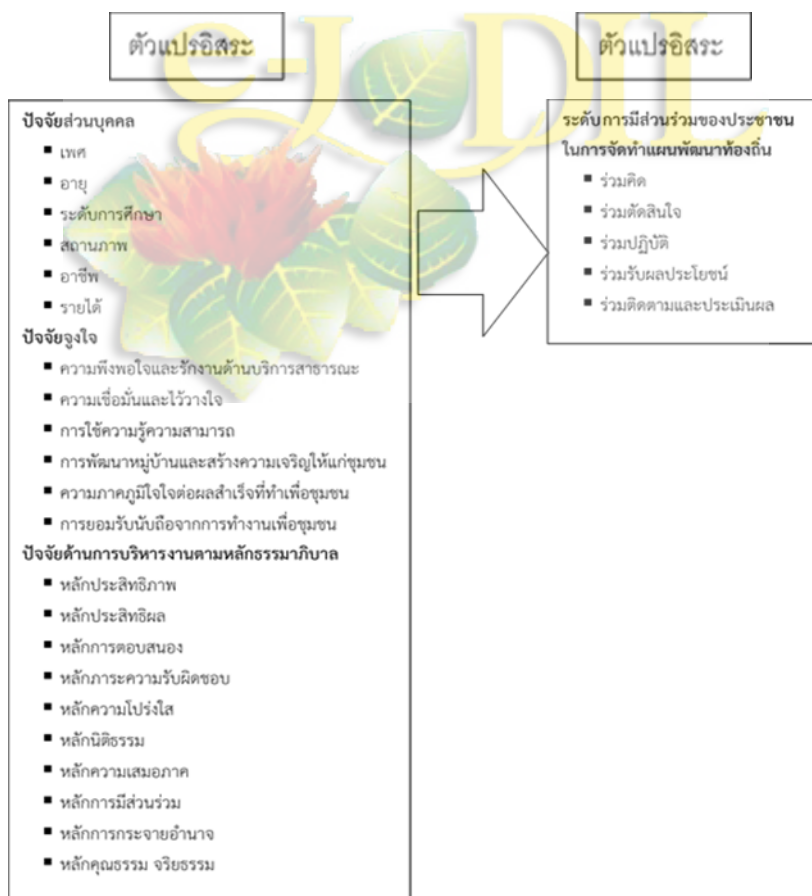
ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการศึกษาครั้งนี้ ตามรายละเอียด ดังนี้

- 1) เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น
- 2) เพื่อศึกษาความแตกต่างของปัจจัยส่วนบุคคลกับการมีส่วนร่วม
- 3) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยจูงใจกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น

- 4) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของ องค์การบริหารส่วนตำบลรอบเมือง อ. เมือง จ. ร้อยเอ็ด แสดงได้ตามภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการวิจัย

ด้านประชากรประกอบด้วย ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตตำบลรอบเมือง จำนวน 15,958 คน โดยได้แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 เป็นประชาชนทั่วไปเฉพาะผู้ที่มิสืบทอดใช้สูตรของ Yamane จะได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 390 คน ส่วนกลุ่มที่ 2 เป็นผู้นำชุมชน โดยคัดเลือกจากผู้นำชุมชนที่เป็นผู้ใหญ่บ้านและสมาชิกสภาตำบล จำนวน 10 หมู่บ้านๆ ละ 1 คน จะได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 10 คน ใช้วิธีการสุ่มแบบชั้นภูมิ

เครื่องมือในการวิจัย

ส่วนที่ 1 แบบสอบถาม ประกอบด้วย (1) ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม (2) ความคิดเห็นเกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วม (3) ความคิดเห็นเกี่ยวกับแรงจูงใจและการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล (4) ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ

ส่วนที่ 2 แบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วย การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกเพื่อศึกษา จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค โดยศึกษาสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกใน 3 ด้านคือ ปัจจัยด้านบุคคล ปัจจัยด้านแรงจูงใจ และปัจจัยด้านการบริหารองค์กร

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) การเก็บข้อมูลปฐมภูมิ เป็นการเก็บข้อมูลจากภาคสนามที่ใช้แบบสอบถามและแบบสอบถามปลายเปิดจำนวน 390 ชุด รวมทั้งแบบสัมภาษณ์สำหรับผู้นำชุมชนเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

2) การเก็บข้อมูลทุติยภูมิ เป็นการเก็บข้อมูลผ่านการศึกษาจากเอกสาร หนังสือ บทความวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงปริมาณ ในส่วนของสถิติเชิงพรรณนา ใช้ความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน พร้อมทั้งสถิติในเชิงอนุมาน โดยใช้ T-test (Independence samples), F-test (One way ANOVA) และ Pearson's correlation ในการทดสอบสมมติฐาน

การให้คะแนน เป็นการกำหนดค่าน้ำหนักและเกณฑ์การให้คะแนนจากแบบสอบถาม การแปลความหมายของคะแนนตามความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลรอบเมือง โดยอาศัยแนวทางของเบสท์และคาน (Best and Kahn อ้างใน ดำรงค์วัฒนา, 2549) ดังนี้

เกณฑ์การแปลความหมาย เพื่อจัดระดับการมีส่วนร่วม ในแต่ละช่วงคะแนนดังนี้

การแปลผลค่าเฉลี่ย	ระดับความคิดเห็น
4.21 – 5.00	การมีส่วนร่วมในระดับมากที่สุด
3.41 – 4.20	การมีส่วนร่วมในระดับมาก
2.61 – 3.40	การมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง
1.81 – 2.60	การมีส่วนร่วมในระดับน้อย
1.00 – 1.80	การมีส่วนร่วมในระดับน้อยที่สุด

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ผลการวิจัย

(1) ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง
ตามรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนและค่าร้อยละ ของกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามจากประชาชน
ทั่วไปจำนวน 390 คน จำแนกตามปัจจัยด้านลักษณะส่วนบุคคล

ปัจจัยด้านลักษณะส่วนบุคคล	จำนวน (n = 390)	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	216	55.38
หญิง	174	44.62
รวม	390	100.00
2. อายุ		
อายุระหว่าง 18 – 25 ปี	28	7.18
อายุระหว่าง 26 – 35 ปี	74	18.97
อายุระหว่าง 36 – 45 ปี	181	46.41
อายุระหว่าง 46 – 55 ปี	69	17.69
อายุมากกว่า 55 ปี	38	9.74
รวม	390	100.00
3. ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	14	3.59
มัธยมศึกษา	106	27.18
อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	179	45.90
ปริญญาตรี	91	23.33
สูงกว่าปริญญาตรี	0	0.00
รวม	390	100.00

ปัจจัยด้านลักษณะส่วนบุคคล	จำนวน (n = 390)	ร้อยละ
4. สถานภาพการสมรส		
โสด	61	15.64
สมรส	304	77.95
หม้าย	25	6.41
หย่าร้าง หรือ แยกกันอยู่	0	0.00
รวม	390	100.00
5. กลุ่มอาชีพ		
พนักงานบริษัทเอกชน	96	24.62
รับราชการ	47	12.05
ประกอบธุรกิจส่วนตัว	100	25.64
เกษตรกร	80	20.51
รับจ้างทั่วไป	46	11.79
อื่นๆ	21	5.38
รวม	390	100.00
6. จำแนกตามรายได้		
ต่ำกว่า 5,000 บาท	0	0.00
5,001 – 10,000 บาท	52	13.33
10,001 – 15,000 บาท	115	29.49
15,001 – 20,000 บาท	104	26.67
มากกว่า 20,000 บาท	119	30.51
รวม	390	100.00

ตารางที่ 2 ข้อมูลของผู้นำชุมชนจำนวน 10 คน จำแนกตามตำแหน่งงาน

ตำแหน่งงาน	จำนวน (n = 10)	ร้อยละ
ผู้นำชุมชน		
ผู้ใหญ่บ้าน	6	60.00
สมาชิกสภาตำบล	4	40.00
รวม	10	100.00

(2) ระดับการมีส่วนร่วมโดยรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.294 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.886 โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง สามารถเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านการร่วมรับผลประโยชน์, ด้านการร่วมปฏิบัติ ด้านการร่วมคิด, ด้านการร่วมติดตามและ

ประเมิณผล, ด้านการร่วมตัดสินใจ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.342, 3.308, 3.294, 3.268, 3.259 ตามลำดับและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.883, 0.885, 0.897, 0.861, 0.902 ตามลำดับ

(3) ความสัมพันธ์ของลักษณะส่วนบุคคลที่แตกต่างกับการมีส่วนร่วม พบว่า โดยรวมแล้วลักษณะส่วนบุคคลที่แตกต่างกันมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของ อบต. รอบเมือง ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ได้แก่ อายุ, ระดับการศึกษา, สถานภาพการสมรส, อาชีพและรายได้ ยกเว้นปัจจัยด้านเพศที่พบว่าเพศที่ต่างกันมีส่วนร่วมที่ไม่แตกต่างกัน

(4) ความสัมพันธ์ของปัจจัยจูงใจกับการมีส่วนร่วม พบว่า ปัจจัยจูงใจมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม โดยรวมมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สันเท่ากับ 0.929 และมีนัยสำคัญทางสถิติเท่ากับ 0.000 น้อยกว่า นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 แสดงว่า ปัจจัยจูงใจมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และมีความสัมพันธ์กันในระดับสูง

(5) ความสัมพันธ์ของการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลกับการมีส่วนร่วม พบว่า การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของ อบต.รอบเมือง มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในทุกด้าน โดยรวมมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน เท่ากับ 0.232 และมี

นัยสำคัญทางสถิติเท่ากับ 0.000 น้อยกว่า นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 แสดงว่า การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และมีความสัมพันธ์กันในระดับต่ำ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ด้านบุคคล จากผลการวิจัยที่พบว่า อายุ การศึกษา สถานภาพการสมรส อาชีพและรายได้ ที่แตกต่างกันมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกัน ยกเว้นปัจจัยด้านเพศที่พบว่า เพศที่ต่างกันมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมไม่แตกต่างกัน ดังนั้น การสนับสนุนและส่งเสริมการมีส่วนร่วมจึงต้องนำปัจจัยส่วนบุคคลมาพิจารณาความแตกต่าง โดยเฉพาะกลุ่มประชาชนที่ประกอบอาชีพเป็นพนักงานบริษัทเอกชน ที่พบว่าส่วนมากไม่มีเวลาให้กับการมีส่วนร่วมและเป็นอาชีพที่ไม่มีความเป็นอิสระทำให้ระดับการมีส่วนร่วมน้อยกว่ากลุ่มอื่น หากสามารถจูงใจกลุ่มประชาชนที่ประกอบอาชีพเป็นพนักงานบริษัทเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมได้มากขึ้น จะเป็นการเพิ่มศักยภาพในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. ด้านปัจจัยจูงใจ ผลจากการวิจัยที่พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ได้มีการรวมกลุ่มอาชีพและมีอาชีพเสริมดำเนินชีวิตตามแนวคิด

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากประชาชนต้องการที่จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีความตั้งใจที่จะพัฒนาชุมชนและสร้างความเจริญให้แก่ชุมชนของตนเอง ต้องการใช้ความรู้ความสามารถของตนเองให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและมีทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วม ดังนั้น อบต. จึงต้องสร้างแรงจูงใจและเปิดโอกาสให้ประชาชนที่มีข้อจำกัดในด้านปัจจัยส่วนบุคคลได้มีส่วนร่วมมากขึ้น ให้บริการแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมกันและทั่วถึง ประชาชนมีความเชื่อมั่นในการดำเนินงานของ อบต. ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้

3. ด้านการบริหารองค์การ การกำหนดแผนและนโยบาย ภาครัฐโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ควรให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นและเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมมากขึ้น มีช่องทางรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนที่หลากหลายช่องทาง สามารถเข้าถึงข้อมูลได้สะดวก เปิดเผยข้อมูลที่เป็นประโยชน์ให้ประชาชนได้รับทราบอย่างครบถ้วนและต่อเนื่อง เสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ประชาชนด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นให้ดีขึ้น ปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการให้บริการสาธารณะ พัฒนาบุคลากรขององค์กรให้มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบและมีมาตรฐาน เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ

จะต้องคำนึงถึง พื้นฐานในด้านลักษณะส่วนบุคคลหรือปัจเจกบุคคล ซึ่งมีความแตกต่างกัน ทั้งคุณลักษณะส่วนบุคคล วัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น วิถีชีวิตของประชาชนในชุมชน โดยการเลือกใช้กิจกรรมหรือโครงการที่เป็นตัวกลางในการเชื่อมต่อกะบวนการมีส่วนร่วมให้เกิดการพัฒนาจนสามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยปัจจัยเชิงจิตวิทยาที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับที่สูง
2. ควรศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นระหว่างภาคประชาชนและภาครัฐเกี่ยวกับการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล เป็นไปได้ว่าความคิดเห็นของประชาชนกับความคิดเห็นของภาครัฐหรือองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นที่แตกต่างกัน
3. ควรศึกษาความต้องการของประชาชนที่คาดหวังจากการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล ประชาชนในแต่ละท้องถิ่นอาจจะมีความต้องการและคาดหวังจากการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกัน

4. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อ บริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ตามหลักธรรมา
ความสำเร็จในการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ใน ภิบาล
การบริหารองค์กรขององค์การบริหารส่วนตำบล
เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายภาครัฐที่มุ่งเน้นการ

บรรณานุกรม

- ณัฏยาณี บุญทองคำ. (2555). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาตำบล องค์การบริหารส่วนตำบลท่าพล อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์*. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ตีพิมพ์), มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2551). *การมีส่วนร่วม: แนวคิดทฤษฎีและกระบวนการ*. กรุงเทพฯ. สถาบันพระปกเกล้า.
- พระมหาประกาศิต สิริเมธ. (2556). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านคลองใหม่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ตีพิมพ์), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมบัติ ทัทธานี. (2554). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี*. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ตีพิมพ์), มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- สมบัติ บุญเลี้ยง, อารีย์ นัยพินิจ, และธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร. (2555). *ลักษณะภาวะของผู้หน้าที่ดีในการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*. วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์. 29 (2). 97-112.
- สมยศ นาวิการ. (2525). *การบริหารแบบมีส่วนร่วม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สิจิตรา บุญรัตพันธุ์, 2538 *ระเบียบวิธีวิจัยสำหรับรัฐประศาสนศาสตร์*, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, คณะรัฐประศาสนศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- สิริพัฒน์ ลาภจิตร. (2550). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจมีส่วนร่วมของประชาชนในการสนับสนุนการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี*. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ตีพิมพ์), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวรรณ พินิตานนท์. (2546). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งขององค์การบริหารส่วนตำบล*. กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นกระทรวงมหาดไทย, โรงพิมพ์อสาธิตการพิมพ์.

- เสน่ห์ จามริก. (2537). นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาในปัจจุบันของประเทศไทย. กรุงเทพฯ.
- องค์การบริหารส่วนตำบลรอบเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. (2554). แผนพัฒนาสามปี พ.ศ. 2555 – 2557. ร้อยเอ็ด: องค์การบริหารส่วนตำบลรอบเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด.
- อักษร ทองพลอย และคณะ. (2554). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้มีสิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี กรณีเลือกตั้งซ่อม พ.ศ.2554. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ตีพิมพ์), มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- Gene Rowe & Lynn J. Frewer. (2004). Evaluating Public-Participation Exercises: A Research Agenda, Wageningen University.
- XiaoHu Wang. (2007). When Public Participation in Administration Leads to Trust: An Empirical Assessment of Managers Perceptions, University of Central Florida.

การบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนการมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบขององค์กรที่มีชุมชนเป็นฐานในเทศบาลตำบล
หนองบัวระเหว

Local Governance of Local Government to Support the
Participation of Organizations That have a Shared Responsibility in
Community-Based Nongbuarawe Subdistrict Municipality

วัฒนา นนทชิต¹

nontachit@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบทบาทการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีของเทศบาลตำบลหนองบัวระเหวด้านการบริหารจัดการที่ดีแบบตอบสนอง แบบมีความรับผิดชอบต่อสังคม และแบบพร้อมรับการตรวจสอบ 2) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบขององค์กรที่มีชุมชนเป็นฐานในเทศบาลตำบลหนองบัวระเหวด้านการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งผู้แทน ในการร่วมตัดสินใจ ในการร่วมรับภาระหรือค่าใช้จ่ายและร่วมในการ ติดตามและประเมินผลเกี่ยวกับกิจการสาธารณะ 3) เพื่อศึกษาว่าการมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบขององค์กรที่มีชุมชนเป็นฐานมีส่วนสนับสนุนบทบาทการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีของเทศบาลตำบลหนองบัวระเหวอย่างไร

การวิจัยครั้งนี้ใช้แนวทางการวิจัยเชิงปริมาณ พื้นที่ศึกษาคือ เทศบาลตำบลหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ ศึกษาผู้บริหารเทศบาล สมาชิกสภาเทศบาล หัวหน้า รองหัวหน้าส่วนราชการ ตลอดจนหัวหน้ากลุ่มอาชีพ กลุ่มกองทุน และกลุ่มอาสาสมัครต่างๆ ทั้งสิ้น 451 ตัวอย่าง วิเคราะห์ข้อมูลคำนวณสถิติหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบสหสัมพันธ์คานอนิคอล (Canonical Correlation)

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี nontachit@gmail.com

ผลการศึกษา พบว่า 1) การบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีของเทศบาลตำบลหนองบัวระเหว ด้านการบริหารจัดการที่ดีแบบตอบสนอง แบบมีความรับผิดชอบ และแบบพร้อมรับการตรวจสอบ อยู่ในระดับมาก 2) การมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบต่อประชาชนในเขตเทศบาลตำบลหนองบัวระเหว อยู่ในระดับมากทุกด้าน และ 3) ผลการทดสอบความสัมพันธ์ พบว่า การมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบต่อองค์การที่มีชุมชนเป็นฐาน ด้านการติดตามประเมินผล และรับภาระหรือค่าใช้จ่ายในการจัดทำกิจกรรมสาธารณะมีความสัมพันธ์กับการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีของเทศบาลตำบลหนองบัวระเหว

คำสำคัญ: การบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดี การมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบต่อ องค์การที่มีชุมชนเป็นฐาน

Abstract

The objective of this study were 1) to study the role of the local governance of Nongbuarawe Subdistrict Municipality in terms of local governance and response with responsibility and a prompt to check 2) to study the involvement of organizations that have a shared responsibility in the community-based participation in the election of representatives in a joint decision of sharing the burden or expense and participate in monitoring and evaluation on public affairs 3) to study the involvement of organizations that have a shared responsibility to contribute to the community as a local governance of Nongbuarawe Subdistrict Municipality

This study used quantitative research approaches. The study area is Nongbuarawe Subdistrict Municipality Chaiyaphum Province Municipal Education Management Alderman Head or Deputy Head of government and chief among professional groups, funds and volunteers of all 451 samples analyzed by statistical calculations of mean, standard deviation and testing the Canonical Correlation.

The results revealed that 1) local governance of Nongbuarawe Subdistrict Municipality in terms of local governance and response with responsibility and a prompt to check was at a high level 2) participation of organizations that have a shared responsibility in community-based of Nongbuarawe was at a high level and 3) the test results were found. that the participation of organizations that have a shared responsibility in community-based in participate in monitoring and evaluation on public affairs and sharing the burden or expense relationship with the local governance of Nongbuarawe Subdistrict Municipality.

Keywords: local governance, participation and shared responsibility, a community-based organization.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสถานการณ์ปัจจุบันแม้ว่ารัฐธรรมนูญจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองและการบริหารของรัฐทั้งใน

ระดับชาติและระดับท้องถิ่นอย่างกว้างขวางก็ตาม แต่บทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ปรากฏเป็นรูปธรรมยังไม่เด่นชัดนัก ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากการขาดความเข้าใจที่ถูกต้องและ

ความเข้าใจไม่ตรงกันของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย รวมถึงประชาชนเอง ถึงความหมายและประโยชน์ของคำว่า การมีส่วนร่วมแบบร่วมกัน รับผิดชอบของประชาชน ซึ่งเป็นหลักการที่มีความหมายเฉพาะในการศึกษาครั้งนี้ประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีบทบาทการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีโดยมีพลเมืองเป็นศูนย์กลางในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบต่อภาคประชาสังคมอย่างไร และกลุ่มองค์กรที่มีชุมชนเป็นฐานจะเข้ามีส่วนร่วมอย่างมีความรับผิดชอบต่อในการบริหารจัดการกิจกรรมสาธารณะอย่างไร ในขณะที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหลายระดับและหลายกิจกรรมสาธารณะที่แตกต่างไปตามแต่ละพื้นที่

กล่าวได้ว่าภายใต้กรอบรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ต่อเนื่องจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้มีหลักการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานบริการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างมีความรับผิดชอบต่อร่วมกัน (เกียรติขจร วัจนะ, 2550, น. 1) แต่ในความเป็นจริงแล้วในภาคปฏิบัติไม่ทราบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเปิดให้ประชาชนมีโอกาสเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมต่างๆ ภายในท้องถิ่นอย่างมีความรับผิดชอบต่อร่วมกันหรือไม่ เนื่องจากได้ยึดหลักการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีในรูปแบบการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานบริการท้องถิ่น การจะสร้างการมี

ส่วนร่วมที่เหมาะสมจะต้องทราบวาทะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีนั้นได้สนับสนุนและเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบต่อในการปกครองท้องถิ่นมากน้อยเพียงใด และประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมบริการท้องถิ่นแบบใด ผู้ศึกษาจึงสนใจศึกษาบทบาทในการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดำเนินการสนับสนุนการมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบต่อของกลุ่มองค์กรที่มีชุมชนเป็นฐานในการบริการท้องถิ่น เพื่อนำผลไปใช้ในการปรับปรุงการทำงาน และเป็นแนวทางในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบต่อของประชาชนในการบริการท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อไป

จนสู่การตั้งคำถามการศึกษาไว้ว่า “การมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบต่อขององค์กรที่มีชุมชนเป็นฐานมีส่วนสนับสนุนบทบาทการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีของเทศบาลตำบลหนองบัวระเหว หรือไม่อย่างไร” ที่สามารถนำมาปรับใช้ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของกระแสโลก ตามแนวคิดของการสร้างระบบธรรมาภิบาล ซึ่งการเปลี่ยนแปลงปัจจัยดังกล่าว มีผลกระทบต่อระบบบริหารงานภาครัฐ การกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น และการสนับสนุนบทบาทของภาคประชาสังคมซึ่งจะช่วยพัฒนาระบบบริหารจัดการท้องถิ่นให้มีลักษณะของระบบบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบทบาทการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีของเทศบาลตำบลหนองบัวระเหวในด้านการบริหารจัดการที่ดีแบบตอบสนอง แบบมีความรับผิดชอบ และแบบพร้อมรับการตรวจสอบ

2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบต่อองค์การที่มีชุมชนเป็นฐานในด้านการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งผู้แทน ในการร่วมตัดสินใจ ในการร่วมรับภาระหรือค่าใช้จ่ายและร่วมในการ ติดตามและประเมินผลเกี่ยวกับกิจการสาธารณะ

3. เพื่อศึกษาว่าการมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบต่อองค์การที่มีชุมชนเป็นฐานมีส่วนสนับสนุนบทบาทการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีของเทศบาลตำบลหนองบัวระเหว

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้ศึกษาได้ทำการทบทวนวรรณกรรมแนวความคิดการมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดี โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้สามารถวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง มีลักษณะเป็นองค์รวม ซึ่งมีการกำหนดประเด็นการนำเสนอ ดังนี้

1. แนวความคิดการมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบต่อ

หลักการหรืออุดมการณ์ของการปกครองท้องถิ่นคือ การปกครองตนเองของพลเมืองในชุมชนการปกครองตนเองของชุมชน

อาจมีได้หลายรูปแบบ เช่น การปกครองตนเองของชนเผ่าแบบดั้งเดิมที่มีหัวหน้าหรือผู้นำชุมชนที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติเป็นผู้ปกครอง และการปกครองตนเองของชุมชนแบบประชาธิปไตยยุคใหม่ ดังเช่นที่ยึดถือกันในประเทศไทยเราในปัจจุบัน เป็นต้น หลักการหรืออุดมการณ์การปกครองท้องถิ่นแบบประชาธิปไตยนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของการให้ประชาชนพลเมืองในชุมชนร่วมกันรับผิดชอบต่อการดำเนินกิจการสาธารณะของชุมชน (Local Public Affairs) ซึ่งเรียกว่าหลัก “ความรับผิดชอบต่อร่วมกันของพลเมือง” หรือที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า “Collective Responsibility” (Arendt, Hannah, 1987) ซึ่งมาจากหลักการประชาธิปไตยแบบสมาคมแบบดั้งเดิมที่เรียกว่า “Club-Like Local Politics”

จรัส สุวรรณมาลา ได้ให้ความหมายของ หลักความรับผิดชอบต่อร่วมกันของพลเมืองที่ว่าเป็นที่มาของหลักการมีส่วนร่วมของพลเมืองในการปกครองท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของพลเมืองในการปกครองท้องถิ่นที่ถูกต้องตามอุดมการณ์ของการปกครองตนเอง หรืออาจจะเรียกว่าเป็นการมีส่วนร่วมแบบสร้างสรรค์นั้นเป็นการมีส่วนร่วมที่มีพื้นฐานมาจากความรับผิดชอบต่อร่วมกัน เรียกว่า “Participation with Collective Responsibility” การมีส่วนร่วมที่ว่าเป็นพฤติกรรมกลุ่มของผู้คนในชุมชนที่ร่วมกันคิดและตัดสินใจเพื่อแสวงหาประโยชน์อันเป็นสาธารณะ (Public Interests) ร่วมกัน (จรัส สุวรรณมาลา, 2547, น. 2)

การมีส่วนร่วมของพลเมืองในการปกครองท้องถิ่นเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของการพัฒนาการปกครองท้องถิ่น องค์การปกครองท้องถิ่นในฐานะเป็น “ตัวแสดง” หลักในการปกครองท้องถิ่นจึงควรมีบทบาทอย่างสำคัญในการบริหารจัดการที่ดีในการผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมที่สร้างสรรค์ของพลเมืองในการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของท้องถิ่น ดังนั้น บทบาทการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ จะส่งผลให้สมาชิกในสังคมหรือในท้องถิ่น มีความสนใจทางการเมือง โดยเฉพาะการสนใจในการเข้าไปมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบในการปกครองท้องถิ่น ได้แก่ มีส่วนร่วมในการเลือกตั้งผู้แทนมาทำหน้าที่เกี่ยวกับกิจการสาธารณะ การมีส่วนร่วมตัดสินใจทำกิจการสาธารณะ การมีส่วนร่วมในการรับภาระหรือค่าใช้จ่ายในกิจการสาธารณะ และการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบติดตามและประเมินผลในกิจการสาธารณะ โดยจะแสดงออกทางพฤติกรรมและท่าทีที่ส่งผลต่อความรู้สึกต่อระบบการปกครองท้องถิ่น

ดังนั้น ในการศึกษาการมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบของกลุ่มองค์กรที่มีชุมชนเป็นฐานครั้งนี้ ผู้ศึกษาจึงได้นำองค์ประกอบดังกล่าวมาเป็นตัวแปรต้นในการศึกษาครั้งนี้ได้แก่

1) การมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งผู้แทนมาทำกิจการสาธารณะ การเลือกตั้งเป็นประเด็นสำคัญของการเข้ามีส่วนร่วมทางการ

เมืองของการปกครองท้องถิ่น การมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งผู้แทนท้องถิ่นนั้น แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ก่อนการเลือกตั้ง ระหว่างการเลือกตั้ง และหลังการเลือกตั้ง (สถาบันพระปกเกล้า, 2545, น. 19-20)

2) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทำกิจการสาธารณะ โดยให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจต่อประเด็นปัญหานั้นๆ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยช่องทางที่สามารถให้ประชาชนได้เข้าร่วมกระบวนการตัดสินใจโดยการเข้าร่วมประชุม การแสดงความคิดเห็น ในกิจการงานสาธารณะของท้องถิ่น (วิฑู อ่องสกุล, 2551, น. 11)

3) การมีส่วนร่วมในการรับภาระหรือค่าใช้จ่ายในกิจการสาธารณะ หมายถึง คนในชุมชนร่วมกันคิดและกำหนดว่าจะช่วยกันแบกรับภาระหรือค่าใช้จ่ายอันเกิดจากการจัดทำกิจการสาธารณะของชุมชนตามที่ได้ตกลงกันไว้ อย่างไรก็ตาม เช่น จะใช้วิธีเก็บภาษี หรือเก็บค่าบริการ หรือช่วยกันออกแรงงาน ที่ดิน ทรัพย์สิน วัสดุ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ใครจะรับภาระมากน้อยต่างกันอย่างไรจึงจะเป็นธรรมและยอมรับร่วมกันได้ เมื่อตกลงกันแล้ว พลเมืองทุกคนก็รับผิดชอบร่วมกัน ใครไม่ให้ความร่วมมือก็ต้องใช้อำนาจมหาชนแทรกแซง หรือบังคับให้ต้องรับผิดชอบร่วมกัน (จรัส สุวรรณมาลา, 2547, น. 10-11)

4) การมีส่วนร่วมในการตรวจสอบติดตามและประเมินผลในกิจการสาธารณะ เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการ

ประเมินว่า กิจกรรม หรือการพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นมีความเหมาะสม สำเร็จตามวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด โดยการค้นคว้าหาข้อดี และข้อบกพร่อง เพื่อจะได้นำมาปรับปรุงแก้ไขและเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานต่อไป ในการประเมินผลนั้น อาจประเมินในรูปของการประเมินย่อย (Formative Evaluation) เป็นการประเมินความก้าวหน้าเป็นระยะๆ หรือกระทำในรูปของการประเมินรวม (Summative Evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินสรุปรวบยอด (บุญทิพย์ แก้วเนื้ออ่อน, 2548, น. 16)

2. การบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดี

การบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดี เป็นแนวความคิดในการจัดระบบการบริหารจัดการในท้องถิ่นที่ได้รับอิทธิพลจากองค์กรระหว่างประเทศที่เข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาประเทศที่กำลังพัฒนา โดยองค์กรเหล่านี้พบว่า ปัจจัยด้านการบริหารจะมีผลต่อการสร้างความโปร่งใส (Transparency) และ ความพร้อมรับผิดชอบ (Accountability) ของรัฐ นอกจากนี้การก่อให้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ให้ประชาชนมารวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อน (Social Movement) จะช่วยผลักดันให้นโยบายของรัฐเกิดการเปลี่ยนแปลง ไปในทางที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนส่วนใหญ่มากยิ่งขึ้น

การบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีเป็นการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ประกอบกันขึ้นจากแนวคิดของการบริหารจัดการกิจการบ้านเมืองที่ดี (Good Governance) มีวัตถุประสงค์สำคัญ

(Hood, 1991, p. 3; Manning and Parison, 2004, pp. 6-10) คือ 1) เพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่ายของรัฐที่มีเป็นจำนวนมากเนื่องจากโครงสร้างทางการบริหารที่ใหญ่ และจำนวนบุคลากรที่มาก 2) เป็นการปรับปรุงการดำเนินงานของรัฐให้มีลักษณะเป็นรัฐวิสาหกิจหรือกึ่งรัฐวิสาหกิจ ทั้งนี้เพื่อให้การจัดการบริการสาธารณะแก่ประชาชนที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น 3) เป็นการปรับปรุงระบบอัตโนมัติ กล่าวคือ การนำเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัยเข้ามาใช้ในการบริหารงานภาครัฐและการจัดบริการสาธารณะแก่ประชาชน 4) เพื่อเป็นการปรับปรุงระบบการว่าจ้างบุคลากรภาครัฐให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับความสามารถ ความรู้ และความชำนาญ และ 5) เพื่อพัฒนาการจัดการภาครัฐ การกำหนดนโยบาย การตัดสินใจ และการร่วมมือกับหน่วยงานอื่นในการดำเนินกิจการภาครัฐ และประชาสังคม (Civil Society) โดยทั้งนี้ การบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีจะเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีลักษณะของการบริหารงานแนวใหม่และการส่งเสริมประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วม สำหรับการปฏิรูปองค์การบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีต้องการข้อตกลงบนหลักการพื้นฐาน 3 ประการดังนี้ (Shah, 2006 , p. 245)

1. การบริหารจัดการที่ดีแบบสนองตอบ (Responsive Governance)

หลักการนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้รัฐบาลท้องถิ่นทำงานในสิ่งที่ถูกต้อง (Right Things) กล่าวคือ การบริการประจำวันที่เกี่ยวเนื่องกับความพึงพอใจของพลเมือง

2. การบริหารจัดการที่ดีแบบมีความรับผิดชอบ (Responsible Governance)

รัฐบาลท้องถิ่นควรจัดบริการให้ถูกต้อง (Do Services Right) กล่าวคือต้องจัดการการเงินรายจ่ายเพื่อการบริการอย่างรอบคอบ รัฐบาลท้องถิ่นควรได้รับความไว้วางใจจากคนท้องถิ่นโดยทำงานให้ดีขึ้นและเสียค่าใช้จ่ายต่ำ เกี่ยวกับจัดการทางการเงินและความเสื่อมทางสังคมเพื่อชุมชน รัฐบาลท้องถิ่นควรจะมีการปรับปรุงคุณภาพ ปริมาณ และการเข้าถึงบริการสาธารณะ ด้วยเหตุนี้รัฐบาลท้องถิ่นต้องการเป้าหมายที่กำหนดแน่ชัดไว้สำหรับการปฏิบัติงานอย่างดีที่สุด

3. การบริหารจัดการที่ดีแบบพร้อมรับการตรวจสอบ (Accountable Governance)

รัฐบาลท้องถิ่นควรพร้อมรับการตรวจสอบต่อผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง โดยควรยึดมั่นที่จะรักษาความปลอดภัยอย่างเหมาะสม และรับประกันว่ารัฐบาลท้องถิ่นจะรักษาผลประโยชน์สาธารณะด้วยความซื่อตรง การปฏิรูปกฎหมายและสถาบันอาจจะต้องการทำให้การปกครองท้องถิ่นสามารถเกี่ยวข้องกับความร่วมมือรับผิดชอบ ระหว่างการเลือกตั้งกับการปฏิรูป เช่น มีปณิธานาราชฎและข้อกำหนดสำหรับการเพิกถอนเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น

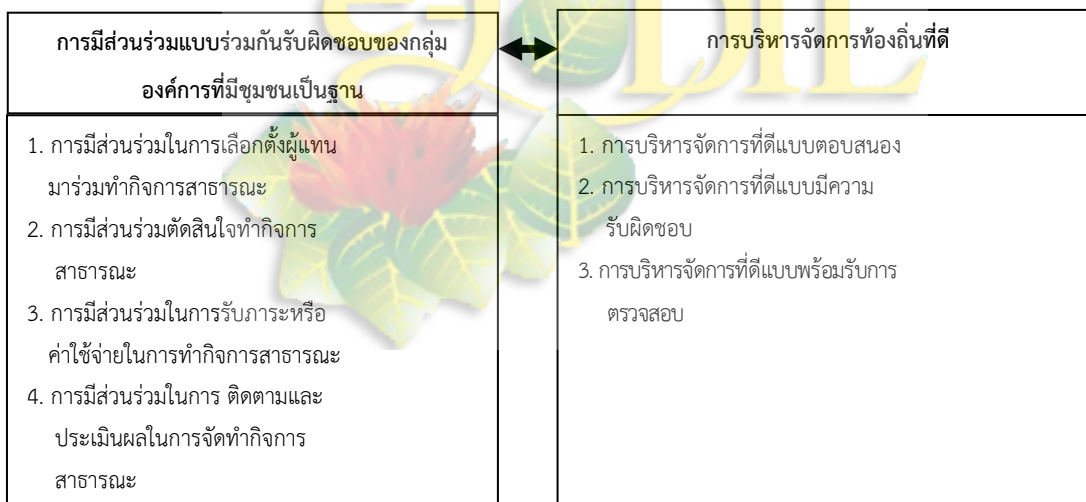
ดังนั้น บทบาทการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีโดยมีพลเมืองเป็นศูนย์กลางขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะทำหน้าที่ในการสนับสนุน และเป็นตัวขับเคลื่อนได้เป็นอย่างดีที่จะนำมาสู่การมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบของกลุ่มองค์กรที่มีชุมชนเป็นฐานในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดี ซึ่งไม่ว่าจะเป็น การบริหารจัดการที่ดีแบบสนองตอบ การบริหารจัดการที่ดีแบบมีความรับผิดชอบ และการบริหารจัดการที่ดีแบบพร้อมรับการตรวจสอบ

การปกครองตามระบอบประชาธิปไตยในการปกครองส่วนท้องถิ่น การปกครองตนเองนับเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนในระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย เนื่องจากเป็นรูปแบบที่แสดงออกซึ่งสิทธิเสรีภาพของประชาชนในการกำหนดแนวทางการดำเนินชีวิตของตนด้วยตนเอง และเป็นช่องทางสำคัญในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ซึ่งการจัดการปกครองตนเองในรูปแบบของหน่วยการปกครองท้องถิ่นมีความสำคัญ 3 ประการ คือ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการปกครองตนเองของประชาชน การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของท้องถิ่น นอกจากนั้นแล้วการปกครองท้องถิ่นยังเป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐบาลที่มีอยู่อย่างมากมายและไม่อาจตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นได้

กรอบแนวคิดการวิจัย

บทบาทการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการสนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมในสังคม ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานของรัฐบาลที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น และใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด จะเป็นหน่วยงานที่รับทราบปัญหาและคอยแก้ไขปัญหาหรือความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับชุมชนในท้องถิ่น ถึงแม้ว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะเป็นหน่วยงานที่

ใกล้ชิดประชาชน สามารถรับรู้ปัญหาต่างๆ แต่ก็ไม่ใช่วัตถุประสงค์ที่แท้จริงขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประเด็นสำคัญคือ การส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินงานหรือกิจกรรมต่างๆ จึงกล่าวได้ว่า การบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นส่วนสำคัญในการสนับสนุนการเข้ามามีส่วนร่วมการปกครองท้องถิ่นของภาคประชาสังคมได้เป็นอย่างดี ซึ่งสามารถแสดงเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาได้ดังนี้

ภาพที่ 1 การบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีของเทศบาลตำบลหนองบัวระเหวในการสนับสนุนการมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบของกลุ่มองค์กรที่มีชุมชนเป็นฐาน

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้แนวทางการวิจัยเชิงปริมาณ พื้นที่ศึกษาคือ เทศบาลตำบลหนองบัวระเหว อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ โดย

วิธีการเลือกพื้นที่แบบเจาะจง สำหรับประชากรการวิจัยประกอบด้วย ผู้บริหารเทศบาล สมาชิกสภาเทศบาล หัวหน้าหรือรองหัวหน้าส่วนราชการ และหัวหน้ากลุ่มอาชีพ กลุ่มกองทุน

และกลุ่มอาสาสมัครต่างๆ ทั้งสิ้น 451 คน/ตัวอย่าง เป็นการสุ่มแบบแบ่งกลุ่มชั้นเดียว (Single-Stage Cluster Sampling)

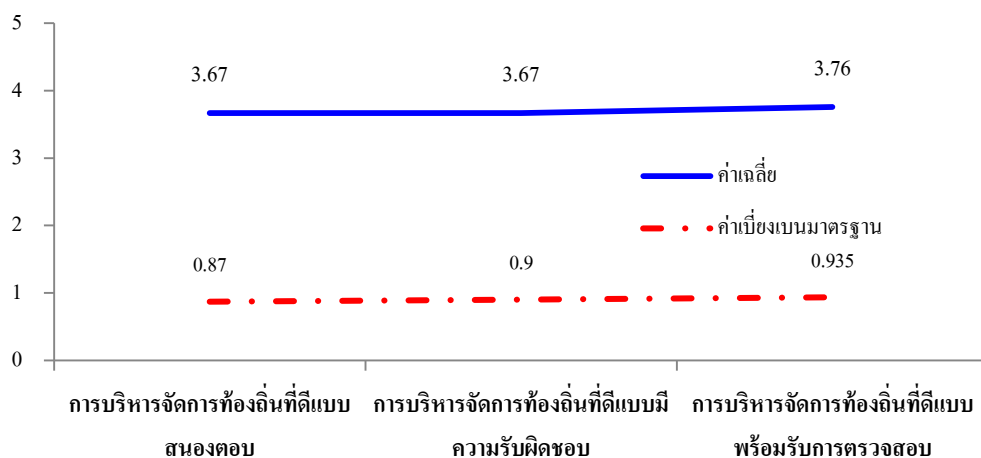
การวิจัยใช้เครื่องมือแบบสอบถามเป็นหลัก โดยการสร้างจากตัวชี้วัดของกรอบแนวคิดการวิจัย ซึ่งลักษณะของคำถามเป็นคำถามปลายปิด มีมาตรวัดของตัวชี้วัดแบบแบ่งช่วง Interval Scale มีคะแนนของมาตรวัดคือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยมาก ทำการตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถามโดยการคำนวณค่า IVC (Item Variable Congruence Index) โดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน มีค่าความสอดคล้องเท่ากับ 0.9 และหาความเชื่อมั่น (Reliability) [ค่าสัมประสิทธิ์ (อัลฟา) $V=0.89$ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติคำนวณค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบสหสัมพันธ์คานอนิคอล

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ผลการวิจัย

1. การบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดี

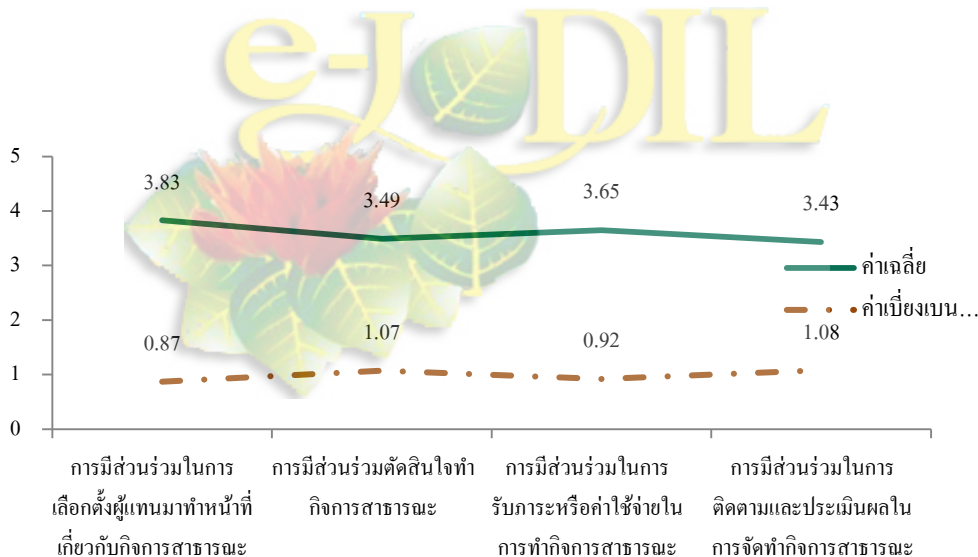
วัตถุประสงค์ของการศึกษาข้อที่ 1 เพื่อศึกษาบทบาทการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีของเทศบาลตำบลหนองบัวระเหวในด้านการบริหารจัดการที่ดีแบบตอบสนอง แบบมีความรับผิดชอบ และแบบพร้อมรับการตรวจสอบ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า บทบาทการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีของเทศบาลตำบลหนองบัวระเหวอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเฉพาะด้านการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีแบบพร้อมรับการตรวจสอบอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานพบว่า ใกล้เคียง 1 หมายความว่า คำตอบของการศึกษานี้มีความเบี่ยงเบนน้อยมาก รายละเอียดดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 การบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดี

2. การมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบ
วัตถุประสงค์ของการศึกษาข้อที่ 2 เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบขององค์กรที่มีชุมชนเป็นฐานในด้านการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งผู้แทน ในการร่วมตัดสินใจ ในการร่วมรับภาระหรือค่าใช้จ่ายและร่วมในการ ติดตามและประเมินผลเกี่ยวกับกิจการสาธารณะ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า การมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบของประชาชนในเขตเทศบาลตำบล

หนองบัวระเหวอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเฉพาะด้านการเลือกตั้งผู้แทนมาทำหน้าที่เกี่ยวกับกิจการสาธารณะหรือการเลือกตั้งผู้แทนท้องถิ่น รองลงมาการมีส่วนร่วมในการรับภาระหรือค่าใช้จ่ายในการดำเนินกิจกรรมสาธารณะ เมื่อพิจารณาค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานพบว่าใกล้เคียง 1 หมายความว่า ค่าตอบของการศึกษานี้มีความเบี่ยงเบนน้อยมาก รายละเอียดตามภาพที่ 3

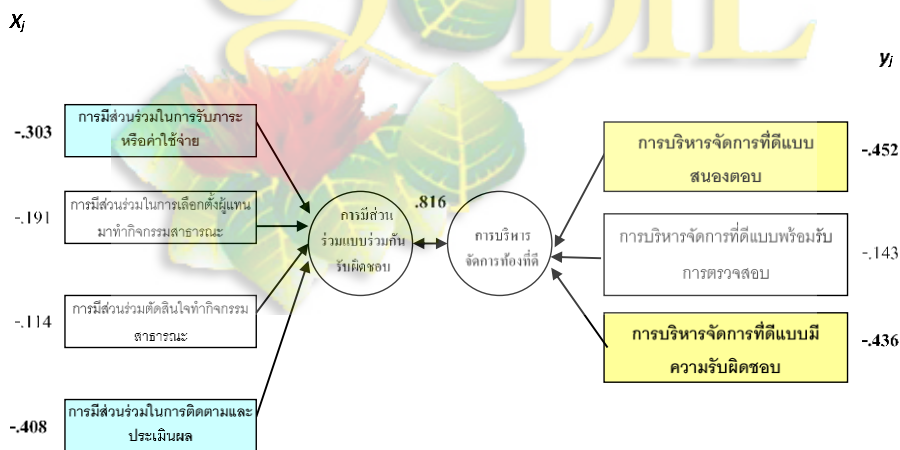
ภาพที่ 3 การมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบ

3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการทดสอบสมมติฐาน วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อศึกษาว่าการมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบขององค์กรที่มีชุมชนเป็นฐานมีส่วนสนับสนุนบทบาทการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีของเทศบาลอย่างไร

ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบมีความสัมพันธ์กับการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีแบบสนองตอบ ในระดับสูงมาก ซึ่งเป็นการยืนยันถึงการมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบที่มีผลต่อการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีแบบสนองตอบของเทศบาล

ตำบลหนองบัวระเหวทั้งนี้เนื่องจากการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีแบบสนองตอบเป็นการบริหารจัดการของเทศบาลที่มุ่งเน้นการบริหารจัดการตามภารกิจของเทศบาลเพื่อที่จะสนองตอบต่อความต้องการของประชาชนให้มากที่สุด จากการรักษาความมั่นคงและทรัพย์สิน การบำรุงรักษาท่อระบายน้ำ การรักษาสภาพแวดล้อม การอำนวยความสะดวกในคมนาคมขนส่ง การจัดการศึกษา การป้องกันอัคคีภัย การจัดสวนสาธารณะหรือนันทนาการ หรือความสะดวกสบายอื่นๆ แก่ประชาชน และการจัดการระบบข้อมูลของเทศบาลจากการเปิด

โอกาสให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของเทศบาล ดังนั้นเมื่อเทศบาลมีลักษณะการบริหารจัดการท้องถิ่นดังกล่าวจึงน่าจะเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนหรือกลุ่มองค์กรที่มีชุมชนเป็นฐานสามารถเข้ามามีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบได้ง่ายขึ้น ทั้งการมีส่วนร่วมในด้านเลือกตั้งผู้แทนมาทำกิจกรรมสาธารณะ การมีส่วนร่วมตัดสินใจทำกิจการสาธารณะ การมีส่วนร่วมในการรับภาระหรือค่าใช้จ่ายในกิจการสาธารณะ และการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลในกิจการสาธารณะ

ภาพที่ 4 สรุปความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบกับการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีของเทศบาลตำบลหนองบัวระเหว

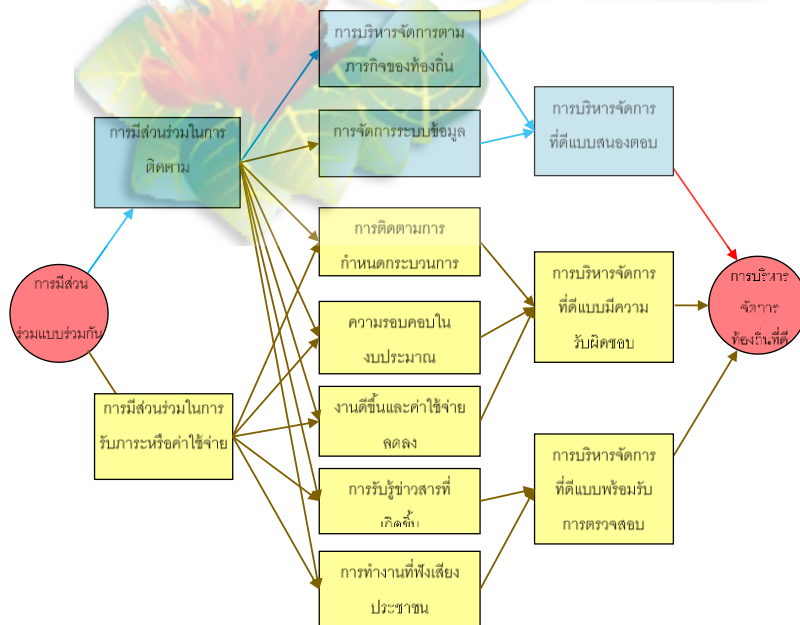
การอภิปรายผล

จากผลการวิจัยสามารถอภิปรายผลในประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้

1. การบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีแบบสนองตอบ แบบมีความรับผิดชอบ และแบบพร้อมรับการตรวจสอบ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูง และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในระดับต่ำ อธิบาย

2. การมีส่วนร่วมแบบร่วมกัน
รับผิดชอบ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงเพียง 2
เรื่อง คือการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งผู้แทนมา
ทำกิจการสาธารณะ และการมีส่วนร่วมในการ
รับภาระหรือค่าใช้จ่ายในการทำกิจการสาธารณะ
และทั้ง 2 เรื่องนี้มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานต่ำ
แสดงว่าสมาชิกองค์กรที่มีชุมชนเป็นฐานให้

3. การมีส่วนร่วมแบบร่วมกัน
รับผิดชอบขององค์กรที่มีชุมชนเป็นฐานมีส่วน
สนับสนุนการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีของ
เทศบาลตำบลหนองบัวระเหว ตามผลการ
วิเคราะห์ดังนี้

ภาพที่ 5 แนวทางการสนับสนุนการมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบขององค์การ
ที่มีชุมชนเป็นฐานในการสนับสนุนการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีของเทศบาลตำบลหนองบัวระเหว

3.1 การมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบในการติดตามและประเมินผล มีส่วนสนับสนุนการบริหารจัดการที่ดีแบบสนองตอบในด้านการบริหารจัดการตามภารกิจของท้องถิ่นและในด้านการจัดการระบบข้อมูล

3.2 การมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบในการติดตามประเมินผล และในการรับภาระหรือค่าใช้จ่ายในการทำกิจกรรมสาธารณะ มีส่วนสนับสนุนการบริหารจัดการที่ดีแบบมีความรับผิดชอบต่อในด้านการดำเนินงานดีขึ้นแต่มีค่าใช้จ่ายลดลง และการติดตามการกำหนดกระบวนการทำงานของเทศบาล รวมทั้งมีความรอบคอบในงบประมาณ

3.3 การมีส่วนร่วมแบบร่วมกันรับผิดชอบในการติดตามประเมินผล และในการรับภาระหรือค่าใช้จ่ายในการทำกิจกรรมสาธารณะ มีส่วนสนับสนุนการบริหารจัดการที่ดีแบบพร้อมรับการตรวจสอบในด้านการดำเนินงานที่พึงเสียประชาชน และการรับรู้ข่าวสารที่เกิดขึ้น

สรุปในภาพรวมได้ว่า ประชาชนซึ่งเข้าร่วมในการติดตามประเมินผล และมีการรับภาระหรือค่าใช้จ่ายในการจัดทำกิจกรรมสาธารณะมากขึ้นเท่าใด เทศบาลตำบลหนองบัวระเหวยิ่งต้องเพิ่มการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีแบบตอบสนอง แบบมีความรับผิดชอบต่อ และแบบพร้อมรับการตรวจสอบมากยิ่งขึ้น ซึ่งถือเป็นการปกครองท้องถิ่นที่ดีอย่างแท้จริง คือประชาชนให้ความสนใจในการปกครองตนเองยิ่งขึ้น และรับผิดชอบต่อชุมชนของตนเองยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะตัวแบบที่เหมาะสมของระบบบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดี

ตัวแบบที่เหมาะสมของการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดี (Local Governance) ควรประกอบด้วยเครือข่าย (Network) ความร่วมมือของภาคประชาสังคม โดยเฉพาะองค์กรที่มีชุมชนเป็นฐานและภาคธุรกิจเอกชนและภาคประชาชน (ประชาคม หมู่บ้าน หรือตำบล) ที่มีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้

1. มีการจัดระบบบริหารจัดการตามหลักการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งประกอบด้วย หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักของความร่วมมือ หลักของความรับผิดชอบต่อ และหลักของความคุ้มค่า เพื่อเป็นกฎเกณฑ์และกลไกที่ดีในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐ ภาคประชาสังคม ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาชน

2. ความสัมพันธ์ของเครือข่ายต่างๆ ในท้องถิ่นในการจัดบริการสาธารณะ (Public Services) มีความหมายครอบคลุมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรที่ไม่ใช่ภาครัฐ (Non-State Actors) เช่น ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม โดยแต่ละภาคส่วนจะมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) กันอย่างต่อเนื่อง มีการพึ่งพาซึ่งกันและกัน (Interdependence) มีความเชื่อใจกัน (Trust) และการใช้กฎเกณฑ์ที่มีอยู่ร่วมกัน เพื่อการต่อรองและตกลงกัน และความสัมพันธ์ดังกล่าวมีความเป็นอิสระจากรัฐในระดับหนึ่ง

เนื่องจากเครือข่ายดังกล่าวไม่ใช่สิ่งที่รัฐสร้างขึ้น แต่เป็นการก่อตัวขึ้นมาเองโดยอิสระ และสัมพันธ์กันในแนวราบ เหตุที่รัฐไม่มีอำนาจเหนือเครือข่าย จึงทำให้รัฐไม่สามารถชี้ทิศทางของเครือข่ายได้ทั้งหมด (Imperfectly) แต่จะใช้วิธีทางอ้อมในการกระตุ้นและส่งเสริม เช่น ปรึกษาหาข้อตกลง การสนับสนุนงบประมาณให้ทำหน้าที่เสริม เป็นต้น

3. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้รับการกระจายอำนาจ และพัฒนาระบบบริการจัดการให้มีโครงสร้างอำนาจหน้าที่ ศักยภาพและขีดความสามารถ บุคลากร มาตรฐานทางจริยธรรมและศีลธรรมที่สอดคล้องและเหมาะสมกับการใช้บริการสาธารณะในท้องถิ่นตามหลักบริหารจัดการที่ดี

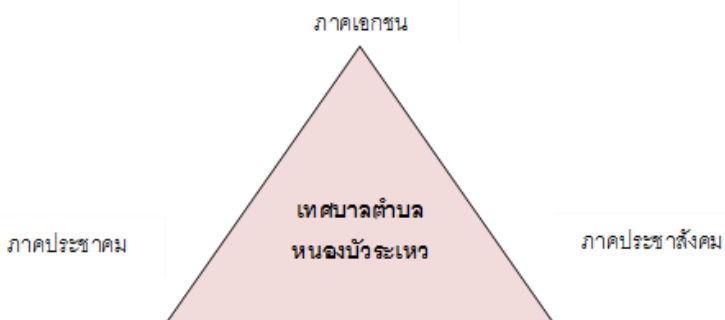
ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการท้องถิ่นที่ดี

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมแบบร่วมรับผิดชอบกับการบริหาร

จัดการท้องถิ่นที่ดีของเทศบาลตำบลหนองบัวระเหว ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการท้องถิ่นที่ดีมีดังนี้

1. เทศบาลตำบลหนองบัวระเหว ควรส่งเสริมให้ประชาชนภายในเขตเทศบาลมีส่วนร่วมในการรับภาระหรือค่าใช้จ่ายในกิจกรรมสาธารณะต่างๆ ที่ทำร่วมกัน เพราะการส่งเสริมเช่นนี้จะช่วยผลักดันให้เทศบาลตำบลหนองบัวระเหว มีการกระตือรือร้นต่อการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีแบบสนองตอบต่อประชาชนโดยรวม

2. เทศบาลตำบลหนองบัวระเหว ควรส่งเสริมให้กลุ่มองค์กรที่มีชุมชนเป็นฐานมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการทำงานของเทศบาลอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นแรงผลักดันให้เทศบาลตำบลหนองบัวระเหว มีความสำคัญที่จะบริหารจัดการท้องถิ่นที่ดีแบบมีความรับผิดชอบเสมอต้นเสมอปลาย และพร้อมรับการตรวจสอบทุกเวลาจากองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญอีกด้วย

ภาพที่ 6 แนวทางการส่งเสริมให้กลุ่มองค์กรที่มีชุมชนเป็นฐานในการบริหารเทศบาลตำบลหนองบัวระเหว

บรรณานุกรม

- จรัส สุวรรณมาลา. (2547). *การกำหนดตัวชี้วัดระดับและประสิทธิผลของการมีส่วนร่วมของประชาชน*
ในกระบวนการกระจายอำนาจ. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- จุมพล หนิมพานิช. (2548). *การบริหารจัดการภาครัฐใหม่: หลักการ แนวคิด และกรณีตัวอย่างของไทย*.
นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- เกียรติขจร วิจารณ์สวัสดิ์. (2550). *การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาลด้าน*
การบริหารจัดหางาน. กรุงเทพฯ: กองแผนงานและสารสนเทศ กรมการจัดหางาน กระทรวง
แรงงาน.
- บุญทิพย์ แก้วเนื้ออ่อน . (2548). *การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะกรรมการ*
สถานศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดยะลา. ปัตตานี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
สงขลานครินทร์.
- วิพุธ อ่องสกุล. (2551). *การให้ความสำคัญกับผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้เสีย*. กรุงเทพฯ: สำนักบริการ
การเปลี่ยนแปลงและนวัตกรรมสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2548). *โครงการขยายผลเพื่อนำตัวชี้วัดการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีระดับ*
องค์กรไปสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- สถาบันที่ปรึกษาเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในราชการ. (2551). *การบริหารรัฐกิจร่วมระหว่างรัฐบาล*
ท้องถิ่น และภาคประชาสังคม: ส่วนภูมิภาค. นนทบุรี.
- Arendt, Hannah. (1987). *Lectures on Kant's political philosophy*. Japanese. His Kanto seiji
tetsugaku no keogi
- Andrews, Matthew, and Anwar Shah. (2005). "Citizen-Centered Governance: A New
Approach to Public Sector Reform." In *Public Expenditure Analysis*, ed. Anwer
Shah, 153-82. Washington, DC: World Bank.
- Hood. (1991). "A Public Management for All Seasons?". *Public Administration*, 69, pp 3-19.
- Shah, Anwar. (2006). "The Principal and the Practice of Intergovernmental Transfers" In
Intergovernmental Fiscal Transfers: Principal and Practice, by Robin Boadway
and Anwar Shah. Washington, DC: World Bank.
- Stoker, Gerry, ed. (1999). *The New Management of British Local Governance*. London:
Macmillan.

รูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบเชิงรุก (Active Learning) ในการยกระดับ ความรู้สู่ความเข้าใจการเมืองและประชาธิปไตยในเชิงเปรียบเทียบ Active Learning Techniques Raising up the Understanding of Comparative Politics and Democracy

ไพศาล บรรจสุวรรณ์¹

s3930201@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนในรายวิชารัฐศาสตร์เบื้องต้นในประเด็นการเมืองและประชาธิปไตยในเชิงเปรียบเทียบ และ 2) เพื่อจัดรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบเชิงรุกในการยกระดับความรู้สู่ความเข้าใจการเมืองและประชาธิปไตยในเชิงเปรียบเทียบระหว่างประชาธิปไตยแบบไทยกับประชาธิปไตยแบบสากล โดยใช้การวิจัยแบบผสมวิธีทั้งเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการวิจัยเชิงปริมาณโดยแบบสอบถามกับนักศึกษารายวิชารัฐศาสตร์เบื้องต้นมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี ภาคการศึกษาที่ 1/2559 ดำเนินการวัดระดับความรู้ความเข้าใจผู้เรียนทั้งก่อนและภายหลังการจัดการเรียนการสอนแบบเชิงรุกใน 4 รูปแบบ คือ 1) การสอนแบบใช้ปัญหาเป็นฐาน 2) การสอนแบบมอบหมายการจัดทำรายงานค้นคว้าศึกษาในประเด็นทางด้านการเมืองและประชาธิปไตยเป็นรายกลุ่ม 3) กรณีศึกษาจากคลิปวิดีโอเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองและประชาธิปไตย และ 4) การระดมสมองและการเปิดอภิปรายในชั้นเรียนอย่างเปิดกว้างสร้างสรรค์

ผลการวิจัย พบว่า สภาพการจัดการเรียนการสอนแบบเชิงรุกทั้ง 4 รูปแบบต่างสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในความแตกต่างระหว่างประชาธิปไตยแบบไทยกับประชาธิปไตยแบบสากล โดยรูปแบบกรณีศึกษาจากคลิปวิดีโอเป็นรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบเชิงรุกที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดในการยกระดับความรู้ความเข้าใจ สะท้อนให้เห็นจากการที่ผู้เรียนเข้าใจถึงเส้นแบ่งระหว่างประชาธิปไตยทั้งสองแบบได้ดีซึ่งจำแนกความแตกต่างระหว่างประชาธิปไตย

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี

ทั้งสองแบบด้วยแนวคิดเรื่องการรัฐประหารกับการเลือกตั้ง โดยมองว่าการทำรัฐประหารเป็นสิ่งที่เลวร้ายสำหรับประชาธิปไตยแบบสากลที่ให้ความสำคัญกับการเลือกตั้งในฐานะเงื่อนไขอันจำเป็น และเห็นว่าเพียงแค่มิการเลือกตั้งอย่างเดียวยังไม่ใช่เงื่อนไขที่เพียงพอสำหรับประชาธิปไตยแบบสากล ขณะที่ในมุมมองประชาธิปไตยแบบไทย การรัฐประหารกลับกลายเป็นสิ่งที่ยอมรับกันได้และกลายเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นของประชาธิปไตยแบบไทย

คำสำคัญ: การเรียนการสอนแบบเชิงรุก ประชาธิปไตยแบบไทย ประชาธิปไตยแบบสากล

Abstract

There are two research objectives in this study 1) to study the practice of teaching Introduction to Political Science on the politics and democracy comparison aspect, and 2) to use active learning techniques in order to help students comprehend core political issues regarding the comparative democracy between Thai-style Democracy and Western-style Democracy. The research employed both qualitative and quantitative methods by using respectively the in-depth interviews and the questionnaire with the students who registered Introduction to Political Science in semester 1/2016 in Prince of Songkla University, Surat Thani Campus. The pre and post-test were used to evaluate the students comprehension after employing four types of active learning techniques; 1) problem-based learning technique, 2) group – based learning technique by giving assignments to each group of the students, asking them to do a research on various topics of political issues and the comparative democracy, 3) case study by video clips based learning technique of important political situations and democracy, and 4) brainstorming and class discussion techniques.

The results indicated that the students had the abilities to identify the differences between Thai-style Democracy and Western-style Democracy after using all four types of active learning techniques in the classroom. Additionally, the case study by video clips based learning technique of important political situations and democracy was the most efficient technique to help students to learn the differences of these two democracies. That is, the election is the necessary condition of Western-style Democracy so coup d'état is unacceptable in this type of democracy. Moreover, having only election is not sufficient condition for Western-style Democracy. In contrast, coup d'état is acceptable, and it is one of the necessary conditions of Thai-style Democracy.

Keywords: Active Learning, Thai-style Democracy, Western-style Democracy

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สภาพปัญหาการเรียนรายวิชา รัฐศาสตร์เบื้องต้นในสถาบันการศึกษาของไทย นับตั้งแต่เหตุการณ์รัฐประหารเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 เป็นที่ทราบในวงวิชาการ รัฐศาสตร์ว่ามีข้อจำกัดเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจาก บริบทสภาพแวดล้อมทางการเมืองไม่เปิดกว้าง และสถานการณ์ที่อยู่ภายใต้รัฐบาลเผด็จการทหาร (Military Dictatorship) เรียกกันในช่วงวิชาการทางรัฐศาสตร์ว่ามีลักษณะเป็น “ประชาธิปไตยแบบไทย” (Thai-style Democracy) ยังผลให้อาจารย์ผู้สอนและ นักศึกษาในฐานะผู้เรียนมีอาจแสดงความคิดเห็น ต่อสังคมภายนอกในเรื่องความรู้ความเข้าใจใน ประเด็นที่สำคัญและอ่อนไหวในทางการเมืองได้ อย่างเสรีตามวิถีประชาธิปไตยในทางสากลอย่าง ที่ควรจะเป็นตามเจตนารมณ์ของการตั้ง มหาวิทยาลัยที่เปิดกว้างต่อความรู้ความคิดที่ หลากหลายภายใต้หลักการศึกษาค้นคว้าความรู้เพื่อ เข้าถึงความจริง ความถูกต้อง และความดีงาม ตามอุดมคติของการอุดมศึกษา (สุรพล นิติไกร พจน์ และกฤตินี ดึงแก้ว, 2559)

ด้วยเงื่อนไขทางกฎหมายและบรรยากาศทางการเมืองที่ไม่เอื้อส่งผลให้การชุมนุมเรียกร้อง สิทธิและเสรีภาพในด้านต่างๆ ในพื้นที่สาธารณะ ย่อมถูกจำกัดหรือห้ามปรามไม่ให้ประชาชน กระทำหากประเด็นเหล่านั้นเป็นประเด็นที่ขัดฝืน ต่ออำนาจแห่งรัฐ กระนั้นก็ดี

แม้ว่าพื้นที่สาธารณะ สังคมภายนอกและแม้แต่ พื้นที่ทางสังคมภายในระดับของมหาวิทยาลัยเอง ก็ตามที่อาจจะถูกจำกัดลงหรือถูกห้ามมิให้ใช้ สิทธิและเสรีภาพในแบบที่สังคมเสรีสามารถ กระทำได้เช่นนานาอารยประเทศ อย่างไรก็ตาม สำหรับพื้นที่เล็กๆ ในชั้นเรียนอาจพอมีเหลืออยู่ บ้างในการแสดงออกซึ่งความคิดระหว่าง นักศึกษาและอาจารย์ หากพื้นที่ดังกล่าวมีการ จัดรูปแบบการเรียนการสอนที่สอดคล้อง เหมาะสม เปิดโอกาสให้เสรีภาพ และการสร้าง ความสัมพันธ์แบบเสมอภาคระหว่างอาจารย์กับ ศิษย์ โดยบรรดาศิษย์และอาจารย์สามารถเข้า ร่วมแลกเปลี่ยนถกเถียงแสดงความคิดเห็นใน แง่มุมต่างๆ ในทางวิชาการด้านการเมืองและ ประชาธิปไตยภายในช่วงเวลาที่ถูกออกแบบไว้ ตามหลักสูตรและของรายวิชาได้อย่างดีและ เหมาะสมโดยคำนึงถึงศักยภาพการเรียนรู้ของ ผู้เรียนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญและจัดการเรียน การสอนแบบเชิงรุก (Active Learning - AL) มิใช่การเรียนการสอนแบบตั้งรับ (Passive Learning - PL) โดยเป็นการเรียนที่เน้นให้ผู้เรียน มีปฏิสัมพันธ์กับการเรียนการสอน กระตุ้นให้ ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดขั้นสูงด้วยการคิด วิเคราะห์ ประเมินค่าและสร้างสรรค์ ผู้เรียนได้ ฝึกทักษะการฟัง อ่าน เขียน ถามคำถาม อภิปรายร่วมกันและลงมือปฏิบัติจริงในบางกรณี โดยผู้สอนคำนึงถึงความรู้เดิมและความต้องการ ของผู้เรียนเป็นสำคัญ (Biech, 2015)

ทั้งนี้ ในการจัดการเรียนการสอนแบบเชิงรุกผู้เรียนจะถูกเปลี่ยนบทบาทจากผู้รับความรู้ไปสู่การมีส่วนร่วมในการสร้างความรู้ด้วยวิธีการเรียนรู้แบบเชิงรุกเช่นนี้ย่อมสามารถสร้างผลสะท้อนต่อการรับรู้และความเข้าใจใหม่ให้แก่ผู้เรียนได้ไม่มากนักน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ความเข้าใจในประเด็นทางด้านการเมืองและประชาธิปไตย รวมถึงประเด็นสำคัญเฉพาะเรื่อง นั่นคือ ความรู้ในเชิงเปรียบเทียบระหว่างประชาธิปไตยแบบไทย (Thai-style Democracy) กับ ประชาธิปไตยแบบสากล (Western-Style Democracy) หรืออีกนัยหนึ่งก็คือประชาธิปไตยแบบเสรี (Liberal Democracy) ที่มีการเลือกตั้งเป็นเงื่อนไขอันจำเป็น (Necessary Condition) ที่จะขาดไม่ได้สำหรับประชาธิปไตย กระนั้นก็ดี การเลือกตั้งก็ไม่ใช่เงื่อนไขที่เพียงพอ (Sufficient Condition) ที่จะบอกว่ามีสถานะเท่ากับกับประชาธิปไตย แต่การจะด่วนสรุปว่าการเลือกตั้งไม่สำคัญย่อมเป็นไปได้อีกเช่นกัน เพราะไม่มีประชาธิปไตยที่ไร้การเลือกตั้ง

การเลือกตั้งแท้จริงแล้วจึงเป็นเงื่อนไขอันจำเป็นขั้นต้นซึ่งขาดไม่ได้ที่จะพัฒนาไปสู่การเป็นประชาธิปไตยที่ผสมผสานหลักการเสรีนิยมเรียกกันว่าประชาธิปไตยแบบเสรี เพราะถึงแม้ว่าจะมีการเลือกตั้งที่ไว้วางใจได้ว่าเป็นธรรม มีการแข่งขันระหว่างพรรคการเมืองแล้วก็ตาม แต่ก็ไม่แน่ว่าจะไปว่าระบอบการปกครองนั้นจะเป็นประชาธิปไตยแบบเสรีได้จริง หากจะยึดตามหลักประชาธิปไตยแบบสากลจำเป็นต้องอาศัย

องค์ประกอบของหลักการเสรีนิยมร่วมด้วย อันได้แก่ รัฐบาลที่มีอำนาจจำกัด มีการส่งเสริมปกป้องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เคารพสิทธิและเสรีภาพของความเป็นพลเมือง เน้นการมีส่วนร่วมและการแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี (โยชิฟูมิ ทามาตะ, 2551, น.100) ขณะที่ในส่วนของประชาธิปไตยแบบไทยกลับมีข้อจำกัดและมีลักษณะตรงกันข้ามกับความเป็นประชาธิปไตยแบบเสรีในหลายด้าน ลักษณะที่สำคัญที่สุดของข้อจำกัดที่ว่านี้คือเกิดการรัฐประหารบ่อยครั้ง มีการปกครองโดยเผด็จการทหาร ดังจะเห็นได้จากตลอดระยะเวลา 85 ปี นับแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มีการรัฐประหารที่ทำสำเร็จมากถึง 13 ครั้ง จากจำนวนทั้งหมด 19 ครั้ง (Farrelly, 2013)

ในการจัดการเรียนการสอน หากว่าได้มีการจัดรูปแบบการสอนแบบเชิงรุกที่สอดคล้องเหมาะสมก็ย่อมจะส่งผลในเชิงของการยกระดับและปรับเปลี่ยนจิตสำนึกใหม่ของผู้เรียนประเด็นประชาธิปไตยในเชิงเปรียบเทียบทั้งสองแบบดังกล่าวข้างต้นสู่ความรู้และความเข้าใจใหม่ในประเด็นทางการเมืองและประชาธิปไตยทั้งแบบไทยและแบบสากลได้ จากที่ได้กล่าวมาจึงนำไปสู่ข้อเสนอเพื่อจัดทำกรวิจัยในชั้นเรียนด้วยข้อคำถามการวิจัยที่ว่า รูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบเชิงรุก (AL) ช่วยให้นักศึกษาสามารถยกระดับความรู้สู่ความเข้าใจใหม่ในเรื่องการเมืองและประชาธิปไตยในเชิงเปรียบเทียบได้หรือไม่อย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนในรายวิชารัฐศาสตร์เบื้องต้น คณะศิลปศาสตร์และวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี

2. เพื่อจัดรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบเชิงรุกในรายวิชารัฐศาสตร์เบื้องต้นในการยกระดับความรู้ความเข้าใจการเมืองและประชาธิปไตยในเชิงเปรียบเทียบ

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยนี้ได้ทบทวนวรรณกรรมภายใต้กรอบของสองแนวคิดทฤษฎีหลักที่สำคัญ ได้แก่ (1) แนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้แบบเชิงรุก (Active Learning - AL) และ (2) แนวคิดทฤษฎีทางการเมืองและประชาธิปไตยซึ่งมุ่งศึกษาเพียงสองแนวคิดทฤษฎีในเชิงเปรียบเทียบ ประกอบด้วยแนวคิดทฤษฎีประชาธิปไตยแบบไทย (Thai-style Democracy) และประชาธิปไตยแบบสากล (Liberal Democracy) กล่าวในรายละเอียดได้ ดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้แบบเชิงรุก

การเรียนรู้แบบเชิงรุก หมายถึงการเรียนที่เน้นให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับการเรียนการสอนด้วยวิธีการหลากหลายที่กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดขั้นสูง (Higher Order Thinking) ด้วยการวิเคราะห์ ประเมินค่าและสร้างสรรค์ ผู้เรียนเรียนรู้ที่จะฟัง อ่าน เขียน ตั้งคำถามจากข้อสงสัย มีการอภิปรายร่วมกันและ

ลงมือปฏิบัติจริงโดยคำนึงถึงความรู้เดิมและความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญในฐานะที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้เรียนจะถูกเปลี่ยนบทบาทจากผู้รับความรู้ไปสู่การมีส่วนร่วมในการสรรค์สร้างความรู้ ในแง่นี้ ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อกระบวนการออกแบบการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญผ่านการมีส่วนร่วมโดยเป็นความสัมพันธ์แบบแนวราบระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนซึ่งสอดคล้องอย่างยิ่งสำหรับโลกสมัยใหม่ในศตวรรษที่ 21 การเรียนรู้แบบเชิงรุกดังกล่าวนี้จึงเป็นการเปลี่ยนการเรียนการสอนและการศึกษาหาความรู้จากการศึกษาแบบบอกให้ทำและการบรรยายซึ่งเป็นการเรียนรู้แบบตั้งรับไปสู่การเรียนรู้แบบเชิงรุก ดังที่เอ็ดกา เดล (Edgar Dale, ค.ศ. 1990 - 1985) ศาสตราจารย์ทางการศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยโอไฮโอ สเตท (Ohio State University) ผู้ให้กำเนิดแนวคิดการเรียนรู้แบบเชิงรุกนี้โดยได้พัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบเชิงรุกที่เรียกว่า “กรวยแห่งการเรียนรู้” (Cone of Learning) ขึ้นใน ค.ศ. 1946 และชี้ว่าการเรียนรู้แบบเชิงรุกเป็นการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด (Dale, 1946) เพราะทำให้ผู้เรียนสามารถรักษาสผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้อยู่ได้คงทนมากกว่าการเรียนรู้แบบตั้งรับ (Passive Learning) การจัดการเรียนการสอนแบบเชิงรุกประกอบด้วยลักษณะสำคัญซึ่งประมวลสรุปได้ 5 ประการดังนี้ (1) เป็นการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมสร้างสรรค์ในการเรียนรู้อย่างสูงสุด (2) ผู้เรียน

เกิดความรับผิดชอบในกิจกรรมการเรียนรู้ มีวินัยในการเรียนรู้ มีการแบ่งหน้าที่และมีความรับผิดชอบสูง (3) เป็นกระบวนการสร้างสถานการณ์ให้ผู้เรียนอ่าน พูด ฟัง เขียนและคิดอย่างลุ่มลึก (4) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ประมวลความคิดรวบยอด (5) ผู้สอนเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกในการจัดรูปแบบและกิจกรรมการเรียนรู้การสอนเพื่อให้ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเองและสรุปเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างในความรู้ได้ด้วยตนเอง

2. แนวคิดทฤษฎีทางการเมืองและประชาธิปไตย

จากการทบทวนวรรณกรรมว่าด้วยแนวคิดทฤษฎีทางการเมืองและประชาธิปไตยแบบไทย และแบบสากล (Hewison & Kitirianglarp, 2008; Zakaria, 1997; โยชิฟูมิ ทามาตะ, 2551; ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2558; สุทธชัย ยัมประเสริฐ, 2551) ประมวลสรุปได้ว่าแนวคิดทฤษฎีทางการเมืองและประชาธิปไตยทั้งสองแบบดังกล่าวมีความแตกต่างอย่างสำคัญในประเด็นใจกลางของความเป็นประชาธิปไตย กล่าวคือ ประชาธิปไตยแบบไทย มีการรัฐประหารเป็นองค์ประกอบสำคัญซึ่งสวนทางกับประชาธิปไตยแบบสากลที่ยึดถือการเลือกตั้งในฐานะเงื่อนไขที่ขาดไม่ได้ สำหรับคำว่า “ประชาธิปไตยแบบไทย” เป็นคำเรียกขานที่มีลักษณะที่บ่งบอกถึงความเป็นประชาธิปไตยที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะซึ่งไม่เหมือนกับลักษณะประชาธิปไตยแบบสากลได้ แต่ก็พยายาม

เลียนแบบความเป็นสากลเพื่อปิดบังความพิเศษเฉพาะเอาไว้ การเรียกขานประชาธิปไตยที่มีลักษณะเฉพาะเช่นนี้ในรัฐทหารหรือรัฐที่ปกครองโดยผู้นำแบบเผด็จการมิใช่เรื่องใหม่แต่ประการใด ในงานศึกษาของแซมมวล อี. ไฟเนอร์ (Samuel E. Finer) ในหนังสือที่ชื่อว่า *The Man on Horseback: The Role of the Military in Politics* (1962) ไฟเนอร์ได้รวบรวมรายชื่อระบอบการปกครองของผู้นำเผด็จการทหาร 6 คนซึ่งทุกคนต่างอ้างคำว่า “ประชาธิปไตย” เพื่อบังหน้า ทั้งๆ ที่ไม่ได้มีความเป็นประชาธิปไตยในทางสากลแต่ประการใด (Crick, 2002, p. 8) ได้แก่ (1) กามาล อับเดล นาสเซอร์ ฮุสเซน (Gamal Abdel Nasser Hussein, ค.ศ. 1918 - 1970) ผู้เป็นประธานาธิบดีคนที่ 2 ของอียิปต์ ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ปี 1956 จนกระทั่งถึงแก่อสัญกรรมได้เรียกการปกครองของตนเองว่า “ประชาธิปไตยแบบประธานาธิบดี” (Presidential Democracy) (2) มุฮัมมัด อายุบ ข่าน (Muhammad Ayub Khan, ค.ศ. 1907 - 1974) เป็นประธานาธิบดีคนที่ 2 ของปากีสถาน ดำรงตำแหน่งในช่วง ค.ศ. 1958 - 1969 และเป็นผู้นำเผด็จการทหารคนแรกของปากีสถานได้เรียกการปกครองของตนเองว่า “ประชาธิปไตยพื้นฐาน” (Basic Democracy) (3) ซูการ์โน (Sukarno, ค.ศ. 1901 - 1970) ประธานาธิบดีคนแรกของอินโดนีเซียได้เรียกการปกครองของตนเองว่า “ประชาธิปไตยแบบชี้นำ” (Guided Democracy)

(4) ฟรังซิสโก ฟรังโก วาอามอนเด (Francisco Franco Bahamonde, ค.ศ. 1892 - 1975) เป็นผู้ปกครองเผด็จการของสเปนได้เรียกการปกครองตนเองว่า “ประชาธิปไตยอินทรีย์” (Organic Democracy) (5) อัลเฟรดอสเตริสเนอร์ มาทืออาวดา (Alfredo Stroessner Matiauda, ค.ศ. 1912 - 2006) ผู้นำเผด็จการทหารของปารากวัยในช่วง ค.ศ. 1954 - 1989 ได้เรียกการปกครองของตนเองว่า “ประชาธิปไตยแบบเลือกสรร” (Selective Democracy) และ (6) ราฟาเอล เลโอนิดัส ทรูฆิโย โมลินา (Rafael Leonidas Trujillo Molina, ค.ศ. 1891 - 1961) ประธานาธิบดีผู้ปกครองสาธารณรัฐโดมินิกันแบบเผด็จการตั้งแต่ ค.ศ. 1930 จนถูกลอบสังหารใน ค.ศ. 1961 ผู้เรียกการปกครองของตนเองว่า “นวประชาธิปไตย” (Neo-Democracy)

สำหรับในกรณีของไทย พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชาผู้ก่อรัฐประหาร (Coup d'Etat) เมื่อ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 ก็รับเอาความคิดประชาธิปไตยในทางสากลเพื่ออำพรางความเป็นประชาธิปไตยแบบไทย โดยกล่าวไว้เมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2558 ว่า “วันนี้แม้ประเทศไทยจะบริหารงานด้วยอำนาจพิเศษ แต่ก็มีความเป็นประชาธิปไตยถึงร้อยละ 99.99” (สุรชาติ บำรุงสุข, 2559, น. 50 - 51) ทั้งๆ ที่รูปแบบการปกครองที่พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชาถืออำนาจอยู่นั้นไม่มีองค์ประกอบของความเป็นประชาธิปไตยตามหลักสากลหรือเสรี

ประชาธิปไตย (Liberal Democracy) แต่ประการใด หากถือว่าเป็นการปกครองโดยอำนาจเผด็จการทหาร (Military Dictator) ไม่ได้ต่างไปจากการปกครองโดยการแอบอ้างประชาธิปไตยของผู้นำทั้ง 6 คนดังที่โฟเนอร์ได้นำเสนอไว้แต่ประการใด หากจะมีความต่างก็คงจะเป็นเพียงที่ชื่อเรียก นั่นคือ “ประชาธิปไตยแบบไทย” ที่มีการรัฐประหารเป็นองค์ประกอบสำคัญนั่นเอง

สำหรับแนวคิดทฤษฎีทางการเมืองและประชาธิปไตยแบบสากลถือเป็นประชาธิปไตยกระแสหลักที่ประชาคมโลกต่างยึดถือในสาระสำคัญตรงประเด็นที่ว่าจะต้องมีการเลือกตั้งเป็นเงื่อนไขอันจำเป็นที่จะขาดไปไม่ได้ นอกจากนี้ สาระสำคัญที่มีร่วมกันเป็นองค์ประกอบของประชาธิปไตยแบบสากล ได้แก่ การรับรองสิทธิพลเมือง รับรองเสรีภาพในการแสดงออกและความเสมอภาคในเชิงกฎหมาย มีการเลือกตั้งที่โปร่งใส เป็นธรรม เปิดโอกาสให้มีการแข่งขันของผู้แข่งขันที่หลากหลายในการช่วงชิงเพื่อเป็นผู้นำหรือตัวแทนในการปกครอง โดยผู้นำหรือตัวแทนดังกล่าวต้องมาจากการเลือกตั้งที่เสรีและเป็นธรรม (Free & Fair Election) (สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์และคณะ, 2557, น. 95; อตินันท์ พรหมพันธุ์ใจ, 2558, น. 77)

กล่าวสรุปในเชิงเปรียบเทียบทฤษฎีประชาธิปไตยทั้งสองแบบได้ว่า เสรีประชาธิปไตยหรือประชาธิปไตยแบบสากลจะต้องมีการเลือกตั้งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดอันจะขาดไม่ได้ หากปราศจากการเลือกตั้งก็

ไม่อาจเรียกได้ว่ามีคุณสมบัติของการเป็นประชาธิปไตย (Democracy) อย่างไรก็ดี การมีเฉพาะเพียงการเลือกตั้งอย่างเดียวก็ไม่อาจเรียกได้ว่าเข้าข่ายลักษณะประชาธิปไตยแบบเสรี (Liberal) คุณสมบัติที่สำคัญของความเป็นเสรีประชาธิปไตยอีกหลายอย่างก็คือการเคารพในสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ รวมทั้งการมีรัฐบาลที่มีอำนาจจำกัด (Limited Government) โดยใช้อำนาจของรัฐบาลนั้นจะต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมายสูงสุดของประเทศ นั่นคือรัฐธรรมนูญ ขณะที่ประชาธิปไตยแบบไทยองค์ประกอบสำคัญที่ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบอบนี้ก็คือการรัฐประหาร (Coup d'Etat) และการปกครองโดยอำนาจเผด็จการทหาร ลักษณะดังกล่าวนี้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไทย (Farrelly, 2013)

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทความวิจัยนี้มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์โดยตรงหลายชิ้นงานด้วยกัน ได้แก่ งานวิจัยของไชยันต์ ไชยพร (2557) เกษียร เตชะพีระ (2550) ศุภมิตร ปิติพัฒน์ (2555) และวิชฌ อาณารัตน์ (2555) คณินิจ วีระปูลลี (2542) ประชา เทพเกษตรกุล (2535) อภิชาติ ศิริสุนทร (2552) พิระวุฒิ สุวรรณประสิทธิ์ (2540) อุมพร อินทวงค์ (2551) Farrelly (2013) และงานวิจัยของชนิดา จิตตรุทธะ (2559) และไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2558) ซึ่งงานวิจัยทั้งหมด

ได้มีส่วนอธิบายว่าวัฒนธรรมทางการเมืองและการทำรัฐประหารไม่ใช่องค์ประกอบของความ เป็นประชาธิปไตยตามหลักสากล หากทว่าเป็นเงื่อนไขสำคัญของความเป็นประชาธิปไตยแบบไทย ในฐานที่เป็นส่วนหนึ่งทางสังคมวัฒนธรรมแบบไทย และด้วยจำนวนการรัฐประหารมากถึง 13 ครั้งตลอดระยะเวลาประวัติศาสตร์การเมืองไทยนับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ขณะเดียวกันก็มีการฉีกทำลายกติกาสูงสุดของประเทศ นั่นคือ รัฐธรรมนูญเป็นจำนวนมากมายหลายฉบับ ลักษณะดังกล่าวนี้มิได้เป็นสิ่งบ่งชี้ถึงความเป็นประชาธิปไตยแบบเสรีแต่ประการใด แต่เป็นผลอันเกิดจากลักษณะเฉพาะของความเป็นประชาธิปไตยแบบไทย ลักษณะดังกล่าวนี้ได้กลายเป็นแบบแผนวัฒนธรรมทางการเมืองที่ฝังรากลึกจนยากจะแก้ไขได้ในระยะเวลาอันสั้น

วิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยผสมผสานวิธี (Mixed Method Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ ด้วยสถิติเชิงบรรยายและการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) งานวิจัยนี้ได้ดำเนินการวิจัยด้วยการจัดรูปแบบการเรียนการสอนแบบเชิงรุกในชั้นเรียนทั้งหมด 4 รูปแบบด้วยกัน ได้แก่ (1) การสอนแบบใช้ปัญหาเป็นฐาน (2) การสอนแบบมอบหมายการจัดทำรายงานค้นคว้าศึกษาในประเด็นทางด้านการเมืองและประชาธิปไตยเป็น

รายกลุ่ม (3) กรณีศึกษาจากคลิปวิดีโอเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองและประชาธิปไตย และ (4) การระดมสมองและการเปิดอภิปรายในชั้นเรียนอย่างเปิดกว้างสร้างสรรค์

ประชากรในการวิจัยนี้เป็นนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ทั้งหมดที่ลงทะเบียนเรียนตามแผนการเรียนของหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการรัฐกิจ ในรายวิชา 925-110 รัฐศาสตร์เบื้องต้น ภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2559 (สิงหาคม – ธันวาคม 2559) จำนวนทั้งสิ้น 135 คน เนื่องจากมีจำนวนผู้เรียนน้อย ผู้วิจัยจึงเลือกใช้ผู้เรียนเป็นประชากรทั้งหมดในการวิจัยโดยไม่มีการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือวัดระดับความรู้ความ

เข้าใจของผู้เรียนโดยวัดก่อนและภายหลังการจัดรูปแบบการเรียนแบบเชิงรุกทั้ง 4 แบบเพื่อเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจของผู้เรียนทางด้านการเมืองและประชาธิปไตยในเชิงเปรียบเทียบระหว่างประชาธิปไตยแบบไทยกับประชาธิปไตยแบบสากล สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีหลักคือการสัมภาษณ์เชิงลึก นักศึกษาทุกกลุ่ม จากจำนวนนักศึกษาทั้งหมด 135 คนซึ่งแบ่งออกเป็น 26 กลุ่ม กลุ่มละ 5 – 6 คน นอกจากนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเสริม นั่นคือการศึกษาจากใบงานและการสังเกตการณ์ผู้เรียนตลอดจนการพิจารณาจากรายงานการศึกษาค้นคว้าของนักศึกษาแต่ละกลุ่ม

ตารางที่ 1.1 แสดงหัวข้อการจัดรูปแบบการเรียนการสอนแบบเชิงรุก วิธีการที่ใช้ และการวัดผลการศึกษา

ลำดับ	รูปแบบ	วิธีการ	การวัดผลการศึกษา
1	การสอนแบบใช้ปัญหาเป็นฐาน	-ใช้แก้ปัญหาประชาธิปไตยแบบไทย (Thai-style Democracy) เป็นฐานในการสอนเชิงเปรียบเทียบกับประชาธิปไตยแบบสากล (Western-style Democracy หรือ Liberal Democracy) -ความสามารถในการจำแนกความแตกต่างของประชาธิปไตยทั้ง 2 แบบของผู้เรียนด้วยแนวคิดเรื่องรัฐประหาร (Coup d'Etat) กับการเลือกตั้ง (Election)	-วัดจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ใบงาน และการสังเกตการณ์จากการอภิปรายในชั้นเรียนในประเด็นปัญหาความแตกต่างของประชาธิปไตยแบบไทยและแบบสากล -วัดในภาพรวมจากแบบสอบถามก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบเชิงรุก

ลำดับ	รูปแบบ	วิธีการ	การวัดผลการศึกษา
2	การสอนแบบ มอบหมายการจัดทำ รายงานค้นคว้าศึกษา ในประเด็นทางด้าน การเมืองและ ประชาธิปไตยเป็นราย กลุ่ม	มอบหมายการจัดทำรายงาน การค้นคว้าศึกษาเป็นรายกลุ่ม	-วัดจากเอกสารรายงานที่แต่ละ กลุ่มดำเนินการโดยวัดประเมินใน สองส่วนคือรูปแบบและเนื้อหา -วัดในภาพรวมจากแบบสอบถาม ก่อนและหลังการจัดการ เรียนรู้แบบเชิงรุก
3	กรณีศึกษาจากคลิป วิดีโอเหตุการณ์สำคัญ ทางการเมืองและ ประชาธิปไตย	การชมคลิปวิดีโอจำนวนทั้งหมด 10 คลิป เปิดให้ผู้เรียนรับชมตลอดภาค การศึกษา อาทิเช่น การรัฐประหาร 2490 ต้นกำเนิดอำมาตยาธิปไตย ย้อน รอยประวัติศาสตร์รัฐประหารไทย 20 ตุลาคม 2501 เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 เป็นต้น	-วัดจากใบงานเดี่ยวและกลุ่มที่ เขียนสรุปสาระและประเด็น สำคัญที่ได้จากการชมคลิปวิดีโอ -วัดจากการสัมภาษณ์เชิงลึก -วัดในภาพรวมจากแบบสอบถาม ก่อนและหลังการจัดการ เรียนรู้แบบเชิงรุก
4	การระดมสมองและ การเปิดอภิปรายในชั้น เรียนอย่างเปิดกว้าง สร้างสรรค์	การระดมสมองด้วยการเขียนลงในใบ งาน และการเปิดอภิปรายในชั้นเรียน อย่างเปิดกว้างสร้างสรรค์ด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน ด้วยกัน และผู้เรียนกับผู้สอนใน แนวราบ (Horizontal Relationship)	-วัดจากการจัดทำใบงานเขียน ตอบเป็นรายกลุ่ม -วัดจากการสัมภาษณ์เชิงลึก -วัดในภาพรวมจากแบบสอบถาม ก่อนและหลังการจัดการ เรียนรู้แบบเชิงรุก

ในส่วนของการหาคำถามของแบบสอบถามจำนวน 18 ข้อ ซึ่งเป็นเครื่องมือในการวิจัยเชิงปริมาณนั้น ผู้วิจัยออกแบบข้อคำถามจากแนวคิดทฤษฎีทางด้านประชาธิปไตยเพื่อวัดระดับความรู้ความเข้าใจในความแตกต่างระหว่างประชาธิปไตยแบบไทยกับประชาธิปไตยแบบสากล กล่าวคือ ประชาธิปไตยแบบไทยจะพิจารณาจากเกณฑ์เรื่องการรัฐประหารอันเป็นเงื่อนไขสำคัญ การตอบในเชิงสนับสนุนหรือไม่

สนับสนุนจึงเป็นเส้นแบ่งสำคัญในความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยทั้งสองแบบซึ่งผู้วิจัยใช้มาตรวัดแบบลิเคิร์ต (Likert Scale) 5 ระดับ (5 เห็นด้วยอย่างยิ่ง, 4 เห็นด้วย, 3 ไม่แน่ใจ, 2 ไม่เห็นด้วย และ 1 ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง) สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการประมวลผลค่าทางสถิติที่ได้จากแบบสอบถามโดยผู้วิจัยใช้สถิติพื้นฐานได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

ผลจากการวิจัยและการอภิปรายผล ภายใต้หัวข้อนี้ นำเสนอตามกรอบของ วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ 2 ประการ ดังนี้

1. สภาพการจัดการเรียนการสอน

ผลจากการทดสอบวัดระดับความรู้ ความเข้าใจนักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนใน รายวิชารัฐศาสตร์เบื้องต้น ซึ่งผู้เรียนได้จัดทำ แบบทดสอบทั้งก่อนและภายหลังการจัดรูปแบบ การเรียนรู้แบบเชิงรุก พบว่า นักศึกษาลง ทะเบียนทั้งหมด 135 คน เป็นเพศชาย 34 คน (25.19%) และเป็นเพศหญิง 101 คน (74.81%) ในบรรดาผู้เรียนทั้งหมดที่ลงทะเบียนเรียนนั้น มี นักศึกษาตอบแบบสอบถามก่อนการจัดรูปแบบ การเรียนการสอนแบบเชิงรุกจำนวน 105 คน (77.77%) และตอบแบบสอบถามทดสอบวัด ระดับความรู้ความเข้าใจภายหลังการจัดการ เรียนรู้จำนวน 126 คน (93.33%) กิจกรรมก่อน การจัดการเรียนการสอนแบบเชิงรุกเริ่มต้นด้วย การที่ผู้วิจัยในฐานะผู้สอนออกแบบและกำหนด จำนวนกลุ่มนักศึกษาทั้งหมดออกเป็น 26 กลุ่ม โดยทุกๆ 2 กลุ่มมีหน้าที่และความรับผิดชอบที่ ต้องออกมาดำเนินการอภิปรายและนำเสนอสิ่งที่ ได้เรียนรู้ตามหัวข้อที่ผู้สอนออกแบบไว้ทั้งหมด 26 หัวข้อ โดยตลอดระยะเวลา 15 สัปดาห์ (45 ชั่วโมง) ของการจัดการเรียนการสอนโดยไม่นับ รวมสัปดาห์ที่ 1 และสัปดาห์ที่ 15 เพราะสัปดาห์ ดาที่ 1 เป็นสัปดาห์ที่ผู้สอนแจ้งหลักเกณฑ์กติกา การเรียนและสัปดาห์ที่ 15 เป็นการสรุปสิ่งที่ได้

เรียนรู้ทั้งหมดในรายวิชา ด้วยเหตุดังนั้น ผู้สอน จึงมีระยะเวลาให้ผู้เรียนทั้ง 26 กลุ่ม (26 หัวข้อ) โดยแต่ละกลุ่มตั้งตามชื่ออำเภอต่างๆ ของจังหวัด สงขลาเพื่อความสะดวกในการดำเนินกิจกรรม การเรียนการสอน ในการนำเสนอและอภิปราย 13 สัปดาห์ โดยแต่ละสัปดาห์จะมี 2 กลุ่มออกมา นำการอภิปรายและเสนอเนื้อหาในรูปของ Power Point ที่ได้ศึกษา ซึ่งรวมทั้งหมดจะได้ 26 กลุ่มตามที่ได้ออกแบบไว้

สภาพการจัดการเรียนการสอนก่อนการ จัดการเรียนรู้แบบเชิงรุกจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัย พบว่า ผู้เรียนไม่สามารถจำแนกถึงความแตกต่าง โดยหยิบยกประเด็นเรื่องการทำรัฐประหารในฐานะ เงื่อนไขสำคัญของประชาธิปไตยแบบไทยได้ ยิ่งไป กว่านั้นผู้เรียนยังไม่สามารถชี้ให้เห็นถึงความ แตกต่างระหว่างประชาธิปไตยแบบไทยกับ ประชาธิปไตยแบบสากลเนื่องจากขาดความเข้าใจ ในสาระสำคัญ เมื่อสอบถามถึงความแตกต่าง ระหว่างประชาธิปไตยทั้งสองแบบ ผู้เรียนตอบใน ลักษณะสามัญสำนึกทั่วไป เช่น ประชาธิปไตยแบบ สากลอำนาจเป็นของประชาชน รัฐธรรมนูญร่างโดย ประชาชน แต่ประชาธิปไตยแบบไทย อำนาจเป็น ของคนเพียงไม่กี่คน เป็นรูปแบบการปกครองที่ สอดคล้องกับประเพณีและวัฒนธรรมไทย สะท้อน ว่าผู้เรียนยังขาดความรู้ความเข้าใจถึงสาระสำคัญใน ความแตกต่างของประชาธิปไตยทั้งสองแบบเพราะ ไม่ได้ชี้ให้ตรงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการ รัฐประหารและการเลือกตั้ง

ภาพที่ 1.1 แสดงภาพและข้อมูลสมาชิกของกลุ่มที่ 3 คลองหอยโข่ง และกลุ่มที่ 9 คลองเปี้ยะ

2. รูปแบบการจัดการเรียนการสอน

จากการดำเนินการจัดรูปแบบการเรียนการสอนแบบเชิงรุกทั้ง 4 รูปแบบ ปรากฏผลการวิจัยที่สำคัญ ดังนี้

2.1 รูปแบบการเรียนรู้แบบเชิงรุกจากการสอนแบบใช้ปัญหาเป็นฐาน

การใช้ปัญหาเป็นฐานในงานวิจัยนี้ใช้ปัญหาประชาธิปไตยแบบไทยเป็นฐานในการจัดรูปแบบการเรียนการสอนแบบเชิงรุกโดยเปรียบเทียบกับประชาธิปไตยแบบสากล โดยพิจารณาจากความสามารถด้าน

ความรู้ความเข้าใจของผู้เรียนในการจำแนกความแตกต่างของประชาธิปไตยทั้งสองแบบด้วยแนวคิดเรื่องการรัฐประหาร (Coup d'Etat) กับการเลือกตั้ง (Election) ซึ่งพบว่า ผู้เรียนสามารถดึงความรู้และศักยภาพที่อยู่ในตัวและความรู้ที่อยู่ภายในกลุ่มออกมาได้ ดังจะเห็นได้จากการระดมสมองและจำแนกความแตกต่างในสาระสำคัญระหว่างประชาธิปไตยทั้งสองแบบออกมาได้เป็นข้อๆ ในการให้สัมภาษณ์เชิงลึก ดังนี้

“ประชาธิปไตยแบบไทย (1) อำนาจเป็นของคนเพียงไม่กี่คน (2) รัฐธรรมนูญร่างโดยกลุ่มผู้ยึดอำนาจ (3) การแก้ไขรัฐธรรมนูญอาจเข้าข่ายล้มการปกครอง (4) ไม่ต้องชนะการเลือกตั้งก็เป็นนายกได้ (5) กองทัพเป็นสิ่งที่รัฐบาลห้ามแตะต้อง (6) ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยตามสถานการณ์ (7) นายกไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบต่อการสูญเสีย (8) อ้างเสียงส่วนใหญ่มาจากเมืองหลวง ขณะที่ประชาธิปไตยแบบสากลนั้น ประกอบด้วย (1) อำนาจเป็นของประชาชน (2) รัฐธรรมนูญร่างโดยประชาชน (3) การแก้ไขรัฐธรรมนูญในสภาเป็นเรื่องปกติ (4) ผู้ชนะเลือกตั้งเท่านั้นจึงจะได้เป็นนายกฯ (5) เสียงส่วนใหญ่กำหนดจากผู้มาใช้สิทธิ

เลือกตั้ง (6) กองทัพต้องอยู่ภายใต้อำนาถการบริหารของรัฐบาลพลเรือน (7) ศาสนารัฐธรรมนูญ
วินิจฉัยตามข้อกฎหมาย (8) อารมณ์ส่วนใหญ่ของประเทศ”

ผลจากการใช้ปัญหาเป็นฐานในการจัดการเรียนรู้แบบเชิงรุกทำให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ (Student-centered Learning) โดยเป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเองและนำความรู้ใหม่ที่ได้มาใช้อย่างมีประสิทธิภาพและยกระดับความรู้สู่ความเข้าใจใหม่ในความแตกต่างของประชาธิปไตยทั้งสองแบบได้เป็นอย่างดี

2.2 รูปแบบการเรียนรู้แบบเชิงรุกด้วยการมอบหมายการจัดทำรายงานค้นคว้าศึกษาในประเด็นทางด้านการเมืองและประชาธิปไตยเป็นรายกลุ่ม

จากการมอบหมายการจัดทำรายงานค้นคว้าศึกษาในประเด็นทางด้านการเมืองและประชาธิปไตยเป็นรายกลุ่ม พบว่าการมอบหมายให้ผู้เรียนทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มจำนวน 26 กลุ่ม และตอบคำถามสำคัญเชิงวิชาการในประเด็นการเมืองและประชาธิปไตย ความรู้ความเข้าใจของผู้เรียนสะท้อนให้เห็นได้จากหัวข้อรายงานที่ผู้เรียนแต่ละกลุ่มต่างระดมสมองและจัดทำรายงานนำเสนอซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับลักษณะการเมืองและประชาธิปไตยในช่วงสมัยต่างๆ ของไทยทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจประชาธิปไตยแบบไทยได้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น เมื่อลงมือศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองเป็นรายกลุ่ม (ภาพที่ 1.2) จากการสัมภาษณ์ นักศึกษาหญิงรายหนึ่งได้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ไว้อย่างน่าสนใจ

ว่า “อาจารย์ได้ควักลูกตาอันเก่าของดิฉันออก แล้วนำลูกตาอันใหม่ที่มีอะไรมากมายที่ไม่เคยรู้เมื่อก่อนดิฉันไม่ค่อยมีความสนใจในเรื่องแบบนี้ และคิดว่าตัวเองไม่เหมาะ แต่เมื่อได้ศึกษาทำรายงานค้นคว้าศึกษาเจาะลึกเข้าไปเรื่อยๆ กลับพบว่าประโยชน์มากมาย”

นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์ผู้เรียนเกี่ยวกับการทำรายงานค้นคว้าศึกษาเป็นกลุ่มในลักษณะเช่นนี้ ผู้เรียนได้ให้สัมภาษณ์สิ่งที่ได้นอกเหนือจากองค์ความรู้ทางการเมืองและประชาธิปไตยอย่างน่าสนใจยิ่งว่า “การเรียนการสอนของอาจารย์สอนให้เราแบ่งกลุ่มในห้องเรียนและมอบหมายให้จัดทำรายงานแต่ละกลุ่ม ในการทำรายงานกลุ่มฝึกประสบการณ์หลายอย่าง ฝึกความสามัคคี ความอดทน การทำงานร่วมกับผู้อื่น ตรงต่อเวลา การมีส่วนร่วมในกลุ่มสูง”

การมอบหมายงานกลุ่มในส่วนนี้ ผู้สอนคิดเป็นคะแนนเก็บของนักศึกษาแต่ละกลุ่มละ 10% โดยวัดความรู้ความเข้าใจในสาระวิชาและปมปัญหาการเมืองและประชาธิปไตย การให้คะแนนจะพิจารณาทั้งในส่วนของคุณภาพการทำรายงานและความคล่องตัวของเนื้อหาที่ผู้เรียนสืบค้นและคิดวิเคราะห์เพื่อจัดทำในรูปของรายงาน ในเชิงรูปแบบนั้นจะพิจารณาความถูกต้องของการอ้างอิง การจัดรูปแบบ การสะกดคำ ความถูกต้องทางภาษา การจัดทำเลขหน้า

และหัวข้อต่างๆ ที่นำเสนอ รวมทั้งตารางหรือภาพประกอบซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนความละเอียดในการทำงาน สำหรับในการวัดผลการเรียนรู้ในเชิงเนื้อหาที่สืบค้นนั้น ผู้สอนจะประเมินจากความถูกต้องของความรู้ที่สืบค้นและเรียบเรียงการนำเสนออย่างมีเหตุผลเชิงวิชาการและการให้

ข้อมูลสนับสนุนความคิดที่นำเสนอพร้อมหลักฐานอ้างอิงซึ่งโดยรวมแล้ว นักศึกษาทุกกลุ่มจัดทำรายงานนำเสนอได้ตรงประเด็นกับปมปัญหาการเมืองและประชาธิปไตยทั้งที่เป็นประชาธิปไตยแบบไทยและแบบสากล

ภาพที่ 1.2 แสดงรายชื่อกลุ่มนักศึกษาทั้ง 26 กลุ่ม และหัวข้อในการค้นคว้าศึกษาในประเด็นการเมืองและประชาธิปไตย

เลขกลุ่ม	ชื่อกลุ่ม	ประเด็นการศึกษาค้นคว้า
1	กระแสวิพากษ์	3 ทหารฯ สูญเสียการอำนาจอธิปไตย (พ.ศ.2490 - พ.ศ.2519) อดีตถึงปัจจุบัน
2	คลองหลวง	ระบบการเมืองและการปกครองสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และแนวความคิดเกี่ยวกับระบบพหุชนูปถัมภ์ แบบเผด็จการ
3	คลองหอยโข่ง	๙ ครั้งที่ทำไม่ทันรัฐประหาร
4	ทุ่งลาน	คนดีที่ไทยไม่ต้องการ
5	บางเหริ่ง	การมีส่วนร่วมทางการเมือง
6	รัตนภูมิ	บทวิเคราะห์ความเป็นมาของประชาธิปไตย:ประชาธิปไตยกับประเทศไทย
7	ทวยสีก	บทวิเคราะห์ประชาธิปไตย : กรณีศึกษาประชาธิปไตยแบบไทยๆ กับประชาธิปไตยแบบสากล
8	ขุนคุดหวาย	อำนาจอธิปไตย
9	คลองเปี้ยะ	บทความเรื่อง การเมืองภายใต้การบริหารของรัฐบาลหน้าเหลี่ยม
10	ท่าหมอไทร	ประชาธิปไตยสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม
11	นาหับ	บริบทสังคมไทยสมัยจอมพลสฤษดิ์ภายใต้สหรัฐอเมริกา
12	นาหว้า	บทวิเคราะห์ประชาธิปไตยในอินเดีย:กรณีศึกษาการปกครองระบบพหุชนูปถัมภ์แบบเผด็จการสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์
13	น้ำขาว	บทวิเคราะห์ประชาธิปไตยในอินเดีย: กรณีศึกษาการรัฐประหารครั้งที่ 12 : 19 กันยายน พ.ศ. 2549
14	บ้านนา	บทวิเคราะห์ : กรณีศึกษาการรัฐประหารเพื่อการโค่นล้มและช่วงชิงเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ พ.ศ. 2557
15	สะกอม	ประชาธิปไตยที่ไม่ใช่ประชาธิปไตย
16	คลองขวาง	บทวิเคราะห์ประชาธิปไตยในอินเดีย: กรณีศึกษาข้อพิพาทหมู่เกาะสแปร์ดลีย์
17	คลองทราย	บทวิเคราะห์การคอร์รัปชันในประเทศไทย
18	ประดู่	บทวิเคราะห์ความแตกต่างเล็กๆ กับสิทธิ เสรีภาพของประชาชน : กรณีศึกษารัฐธรรมนูญ ฉบับลงประชามติ 2559
19	นาหว้า	บทวิเคราะห์ประชาธิปไตยในอินเดีย: ประชาธิปไตยไทยเสียแล้ว "รัฐบาลทหารไทยนิยมเบอรัน"
20	หมอศรี	บทวิเคราะห์การเมืองการปกครอง: กรณีศึกษาเปรียบเทียบการเมืองการปกครองระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา
21	ประกอบ	ธรรมาภิบาล : การแก้ปัญหาคอร์รัปชันในสังคมไทย
22	ปลัดหนู	ความมั่นคงและกำลังอำนาจแห่งชาติ
23	สะท้อน	บทวิเคราะห์ประชาธิปไตยในอินเดีย:กรณีศึกษา(ระบอบเผด็จการ)สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์และสมัยพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา
24	ทุ่งขมิ้น	บทวิเคราะห์การเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา:กรณีศึกษาการนับถอยหลัง "การเลือกตั้งสหรัฐ" คลื่นดัน-ทรมัน ซึ่งต่ำท่าโยนขา
25	นาหม่อม	การปกครองของไทยในแต่ละยุคสมัย
26	ทำช้าง	อุดมการณ์ประชาธิปไตย

2.3 รูปแบบการเรียนรู้แบบเชิงรุก
กรณีศึกษาจากคลิปวิดีโอเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองและประชาธิปไตย

กรณีศึกษาจากคลิปวิดีโอ
ประกอบด้วยคลิปวิดีโอที่ผู้วิจัยในฐานะผู้สอนได้

จัดเตรียมไว้เพื่อให้ผู้เรียนรับชมต่อเนื่องตามลำดับเวลาทางประวัติศาสตร์การเมืองและประชาธิปไตย ประกอบด้วย 10 คลิปวิดีโอ ได้แก่
ประชาธิปไตยแรกเริ่ม (First Democracy)
“ประชาธิปไตย” (Paradoxocracy) รัฐประหาร

2490 ต้นกำเนิดอำมาตยาธิปไตย ย้อนรอยประวัติศาสตร์รัฐประหารไทย 20 ตุลาคม 2501 จอมพลสฤษดิ์ รัฐประหารเงียบ เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 ความยุติธรรมได้กระบอกปืน วงจรอุบาทว์การเมืองไทย และปฏิวัติรัฐประหาร การใช้คลิวิดิโอในการจัดการเรียนการสอนแบบเชิงรุกนั้นให้ประโยชน์และทรงประสิทธิภาพยิ่งต่อการเรียนรายวิชารัฐศาสตร์เบื้องต้นในแง่ที่ว่าข้อมูลและข้อเท็จจริงเชิงประวัติศาสตร์การเมืองถูกนำเสนอออกมาเป็นวิดีโอที่เข้าใจได้ง่ายที่นำเสนอผ่านภาพเคลื่อนไหวและการลำดับเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งง่ายต่อการทำความเข้าใจ เนื่องจากว่าการศึกษาจากตำรานั้น บ่อยครั้งที่ผู้เรียนไม่สามารถนึกภาพตามได้ ในแง่นี้ การจัดรูปแบบการเรียนการสอนแบบเชิงรุกโดยการใช้คลิวิดิโอจึงนับเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดในการยกระดับความรู้ความเข้าใจประเด็นทางด้านการเมืองและประชาธิปไตยในเชิงเปรียบเทียบ ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบนี้ทำให้ผู้เรียนเข้าใจปัญหาการเมืองและการรัฐประหารครั้งสำคัญๆ ในฐานะที่เป็นปัญหาของประชาธิปไตยแบบไทยและเป็นส่วนหนึ่งของวงจรอุบาทว์การเมืองไทย (Vicious Circle of Thai Politics) ซึ่งแตกต่างตรงข้ามกับลักษณะประชาธิปไตยแบบสากลได้อย่างดียิ่ง

2.4 รูปแบบการเรียนรู้แบบเชิงรุกจากการระดมสมองและเปิดอภิปรายในชั้นเรียนอย่างเปิดกว้างสร้างสรรค์

การจัดการเรียนการสอนด้วยการระดมสมองและการเปิดอภิปรายในชั้นเรียนอย่างเปิดกว้างสร้างสรรค์ จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่าผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นและอภิปรายโต้ตอบกับเพื่อนและผู้สอนเพื่อให้เกิดการเสนอแนวความคิดและแนววิเคราะห์ปัญหาอย่างต่อเนื่องนับเป็นการกระตุ้นและพัฒนาคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบและช่วยขยายมุมมองทางความคิดของผู้เรียนผ่านการแลกเปลี่ยนความคิดอย่างสร้างสรรค์ซึ่งกันและกันในชั้นเรียน สิ่งที่น่าสนใจอย่างมากของการจัดรูปแบบการเรียนรู้แบบเชิงรุกเช่นนี้ เห็นได้จากนักศึกษาได้นำเสนอผลการถอดบทเรียนในสิ่งที่ได้เรียนรู้ออกมาในรูปแบบตารางเปรียบเทียบ (ตารางที่ 1.2) ซึ่งสะท้อนการตกผลึกทางความคิดในสิ่งที่ได้เรียนรู้โดยสามารถจำแนกความแตกต่างของประชาธิปไตยทั้งสองแบบได้อย่างมีหลักการเหตุผลช่วยให้ห้องเรียนเปลี่ยนไปอย่างน่าสนใจยิ่ง ผู้เรียนมีความพึงพอใจใคร่เรียนรู้ การที่ผู้เรียนมีความพึงพอใจจะมีส่วนช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกรักอยากเข้าห้องเรียน อยากเรียนรู้ และเกิดการแสวงหาความรู้ให้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้นซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญของการพัฒนาระบบการเรียนรู้ จากนั้นทักษะด้านการคิดวิเคราะห์ คิดเชิงสังเคราะห์ เชื่อมโยงบูรณาการความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ก็จะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับการหนุนเสริมด้วยกระบวนการกลุ่มที่มี

การทำงานกันเป็นทีมทำให้เกิดพลังแห่งการเรียนรู้
กันภายในกลุ่มซึ่งช่วยยกระดับการเรียนรู้ได้อย่าง
มาก

ตารางที่ 1.2 แสดงความแตกต่างระหว่างเสรีประชาธิปไตยกับประชาธิปไตยแบบไทย

ประเด็นความแตกต่าง	เสรีประชาธิปไตย	ประชาธิปไตยแบบไทย
ผู้นำ	มาจากการเลือกตั้ง	มาจากการยึดอำนาจ
ความเป็นอยู่ของประชาชน	มีสิทธิเสรีภาพ	ถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพ
พรรคการเมือง	สามารถตรวจสอบความโปร่งใสได้	ฉ้อโกง/เล่นพรรคเล่นพวก
สังคม	ยอมรับในเสียงข้างมาก	มีความขัดแย้ง/ไม่ยอมรับ
กฎหมาย	ยึดกฎหมายเป็นหลัก	ไม่เคารพกฎหมาย
กลุ่มคนที่มีอิทธิพล	เชื่อมั่นในตัวประชาชน	มาจากคนชั้นสูง
พฤติกรรมของประชาชน	หน้าที่ของตนเองเพื่อสังคม	ผลประโยชน์ของตนเอง

จากการระดมสมองและการเปิดอภิปรายในชั้นเรียนอย่างเปิดกว้างสร้างสรรค์ในชั้นเรียนทำให้ผู้เรียนได้ข้อสรุปตรงกันว่า ประชาธิปไตยแบบสากลหรือเสรีประชาธิปไตยนั้นเป็นระบอบการปกครองที่ประชาธิปไตยมีผู้แทนมาจากการเลือกตั้งและปฏิบัติการภายใต้หลักการเสรีนิยมคือการพิทักษ์สิทธิของปัจเจกบุคคลซึ่งโดยทั่วไปได้มีการระบุไว้ในกฎหมาย มีกระบวนการเลือกตั้งอย่างเที่ยงตรง เสรีและยุติธรรม มีการแข่งขันกันระหว่างหลายพรรคการเมือง ขณะที่ประชาธิปไตยแบบไทย แม้จะมีการใช้คำว่าประชาธิปไตยกำกับไว้ อำนาจทางการเมืองของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงกลับถูกกลืนโดยสิทธิ เสรีภาพ และขาดความเสมอภาค ผู้เรียนให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่สอดคล้องตรงกันว่า ประชาธิปไตย

แบบไทย ไม่ว่าจะกล่าวถึงในยุคใดประเด็นสำคัญก็คือ ระบอบการปกครองที่ยอมให้ชนชั้นนำ (Elites) ซึ่งมีอยู่ส่วนน้อยในสังคมการเมืองได้มีอำนาจทางการเมืองเหนือกว่าพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศโดยที่คนส่วนใหญ่กลับไม่ตระหนักรู้ถึงความไม่เท่าเทียมกันทางการเมืองที่ซ่อนเร้นและฝังลึกอยู่ในระดับโครงสร้างความคิดและฝังลึกลงไปในระดับวัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) จนกลายเป็นสภาวะปกติ (Normalization)

สำหรับผลการสอบถามวัดระดับความรู้ความเข้าใจการเมืองและประชาธิปไตย ทดสอบก่อนและภายหลังการจัดรูปแบบการเรียนรู้แบบเชิงรุกในเชิงเปรียบเทียบพิจารณาได้จากตารางที่ 1.3 และตารางที่ 1.4

ตารางที่ 1.3 แสดงผลการสอบถามวัดระดับความรู้ความเข้าใจการเมืองและประชาธิปไตย ทดสอบก่อน และภายหลังการจัดรูปแบบการเรียนรู้แบบเชิงรุก

ข้อ คำถาม	ค่าความถี่และร้อยละของการวัดระดับความรู้ความเข้าใจการเมืองและประชาธิปไตย									
	ทดสอบก่อน					ทดสอบหลัง				
	5	4	3	2	1	5	4	3	2	1
1	1 (1%)	18 (17.1%)	42 (40%)	37 (35.2%)	7 (6.7%)	15 (11.9%)	55 (43.7%)	8 (6.3%)	36 (28.6%)	12 (9.5%)
2	6 (5.7%)	40 (38.1%)	36 (34.3%)	20 (19%)	3 (2.9%)	22 (17.5%)	70 (55.6%)	10 (7.9%)	21 (16.7%)	3 (2.4%)
3	6 (5.7%)	38 (36.2%)	41 (39%)	15 (14.3%)	5 (4.8%)	41 (32.5%)	61 (48.4%)	9 (7.1%)	14 (11.1%)	1 (0.8%)
4	3 (2.9%)	35 (33.3%)	38 (36.2%)	24 (22.9%)	5 (4.8%)	8 (6.3%)	35 (27.8%)	19 (15.1%)	43 (34.1%)	21 (16.7%)
5	2 (1.9%)	38 (36.2%)	35 (33.3%)	27 (25.7%)	3 (2.9%)	8 (6.3%)	66 (52.4%)	23 (18.3%)	25 (19.8%)	4 (3.2%)
6	8 (7.6%)	35 (33.3%)	37 (35.2%)	23 (21.9%)	2 (1.9%)	16 (12.7%)	40 (31.7%)	8 (6.3%)	48 (38.1%)	14 (11.1%)
7	3 (2.9%)	38 (36.2%)	37 (35.2%)	24 (22.9%)	3 (2.9%)	30 (23.8%)	53 (42.1%)	16 (12.7%)	26 (20.6%)	1 (0.8%)
8	6 (5.7%)	34 (32.4%)	46 (43.8%)	16 (15.2%)	3 (2.9%)	38 (30.2%)	48 (38.1%)	11 (8.7%)	24 (19%)	5 (4%)
9	5 (4.8%)	39 (37.1%)	42 (40%)	17 (16.2%)	2 (1.9%)	22 (17.5%)	43 (34.1%)	12 (9.5%)	40 (31.7%)	9 (7.1%)
10	8 (7.6%)	39 (37.1%)	48 (45.7%)	9 (8.6%)	1 (1%)	11 (8.7%)	52 (41.3%)	11 (8.7%)	44 (34.9%)	8 (6.3%)
11	5 (4.8%)	16 (15.2%)	41 (39%)	41 (39%)	2 (1.9%)	9 (7.1%)	27 (21.4%)	13 (10.3%)	61 (48.4%)	16 (12.7%)
12	1 (0.95%)	45 (42.9%)	27 (25.7%)	21 (20%)	2 (1.9%)	24 (19%)	60 (47.6%)	7 (5.6%)	30 (23.8%)	5 (4%)
13	21 (20%)	53 (50.5%)	21 (20%)	8 (7.6%)	2 (1.9%)	29 (23%)	48 (38.1%)	12 (9.5%)	30 (23.8%)	7 (5.6%)
14	5 (4.8%)	43 (41%)	43 (41%)	12 (11.4%)	2 (1.9%)	21 (16.7%)	46 (36.5%)	19 (15.1%)	36 (28.6%)	4 (3.2%)
15	9 (8.6%)	34 (32.4%)	41 (39%)	20 (19%)	1 (1%)	12 (9.5%)	46 (36.5%)	6 (4.8%)	55 (43.7%)	7 (5.6%)
16	13 (12.4%)	46 (43.8%)	36 (34.3%)	9 (8.6%)	1 (1%)	30 (23.8%)	62 (49.2%)	8 (6.3%)	21 (16.7%)	5 (4%)
17	17 (16.2%)	50 (47.6%)	31 (29.5%)	7 (6.7%)	0	38 (30.2%)	62 (49.2%)	5 (4%)	17 (13.5%)	4 (3.2%)
18	15 (14.3%)	35 (33.3%)	41 (39%)	11 (10.5%)	3 (2.9%)	19 (15.1%)	52 (41.3%)	10 (7.9%)	34 (27%)	10 (7.9%)

ตารางที่ 1.4 แสดงค่าเฉลี่ยเลขคณิตและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการทดสอบก่อนและหลัง

ข้อ คำถาม	ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) ของการทดสอบก่อนและหลัง					
	ทดสอบก่อน			ทดสอบหลัง		
	$\bar{X}$	SD	ความหมาย	$\bar{X}$	SD	ความหมาย
1	2.70	0.87	ไม่แน่ใจ	3.20	1.25	เห็นด้วย
2	3.25	0.93	เห็นด้วย	3.69	1.02	เห็นด้วย
3	3.24	0.94	เห็นด้วย	4.01	0.96	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
4	3.07	0.93	เห็นด้วย	2.73	1.22	ไม่แน่ใจ
5	3.09	0.90	เห็นด้วย	3.39	0.98	เห็นด้วย
6	3.23	0.94	เห็นด้วย	2.97	1.29	ไม่แน่ใจ
7	3.13	0.89	เห็นด้วย	3.67	1.08	เห็นด้วย
8	3.23	0.88	เห็นด้วย	3.71	1.19	เห็นด้วย
9	3.27	0.86	เห็นด้วย	3.23	1.27	เห็นด้วย
10	3.42	0.79	เห็นด้วย	3.11	1.17	เห็นด้วย
11	2.82	0.89	ไม่แน่ใจ	2.62	1.17	ไม่แน่ใจ
12	3.38	0.97	เห็นด้วย	3.54	1.16	เห็นด้วย
13	3.79	0.92	เห็นด้วย	3.49	1.24	เห็นด้วย
14	3.35	0.82	เห็นด้วย	3.35	1.16	เห็นด้วย
15	3.29	0.91	เห็นด้วย	3.01	1.19	เห็นด้วย
16	3.58	0.85	เห็นด้วย	3.72	1.12	เห็นด้วย
17	3.73	0.81	เห็นด้วย	3.90	1.08	เห็นด้วย
18	3.46	0.96	เห็นด้วย	3.29	1.24	เห็นด้วย

ผลการศึกษาได้ข้อสรุปที่สำคัญว่า การจัดรูปแบบการเรียนรู้แบบเชิงรุก นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างประชาธิปไตยแบบไทย กับประชาธิปไตยแบบสากล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเข้าใจถึงเส้นแบ่งที่สำคัญระหว่างประชาธิปไตยทั้งสองแบบ นั่นคือ การทำรัฐประหารโดยเห็นว่าเป็นสิ่งที่เลวร้ายสำหรับประชาธิปไตยแบบสากล ขณะที่ในมุมมองประชาธิปไตยแบบไทย กลับกลายเป็นสิ่งที่ยอมรับกันได้ ผลจากแบบสอบถามภายหลังการจัดการเรียนรู้แบบเชิงรุกใน 4 รูปแบบ

สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม (ภาพที่ 1.3) ดังนี้

กลุ่มที่หนึ่ง ค่าเฉลี่ยความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบประชาธิปไตยสอดคล้องเหมาะสมกับสังคมไทยหรือไม่ (ข้อที่ 1) และความเห็นเกี่ยวกับประเด็นคนไทยเข้าใจและพร้อมรับระบอบประชาธิปไตยหรือไม่ (ข้อที่ 2) พบว่า ค่าเฉลี่ยการวัดระดับความรู้ความเข้าใจของผู้เรียนภายหลังการจัดการเรียนรู้แบบเชิงรุกมีค่าเพิ่มขึ้นทั้งสองข้อคำถามโดยยังคงเห็นว่าประชาธิปไตยยังไม่สอดคล้องเหมาะสมกับ

สังคมไทยและคนไทยยังไม่พร้อมรับกับระบอบประชาธิปไตยในทางสากลด้วยตระหนักว่าเป็นเรื่องที่เข้าใจยาก อีกทั้งวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและค่านิยมประชาธิปไตยแบบเสรีที่เชิดชูคุณค่าเรื่องสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวนี้มีความสอดคล้องไปด้วยกันกับงานวิจัยของ ชนิตา จิตตรุทธะ (2559) เรื่อง *วัฒนธรรมพิธีมิตกับการทำให้เป็นประชาธิปไตย* งานวิจัยโดยชนิตา จิตตรุทธะชี้ว่าปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทางการเมืองและการเปลี่ยนเป็นประชาธิปไตย ได้แก่ วัฒนธรรมทางสังคมของไทย (Thai social culture) ซึ่งส่งผลกระทบต่อเนื่องไปยังวัฒนธรรมทางการเมืองของไทย (Thai political culture) อันสะท้อนถึงแบบแผน ค่านิยม ความรู้ ความเชื่อ ความชอบหรือบุคลิกภาพทางการเมืองของสังคมไทย รวมถึงการรับรู้ระบบการเมืองของประชาชนไทยและอุดมการณ์หรือความเชื่อลึกๆ ที่ประชาชนไทยมีต่อความเป็นประชาธิปไตย โดยที่การรับรู้และวัฒนธรรมทางการเมืองของคนในสังคมไทยมีลักษณะเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบพีระมิด (Pyramid Culture) ที่เน้นอำนาจนิยม (Authoritarian Culture) และมีลักษณะสูงต่ำแบบพีระมิดซึ่งแตกต่างตรงกันข้ามกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบแพนเค้ก (Pancake Culture) ที่ความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจมีลักษณะแบบแบนราบและเน้นการมีส่วนร่วม (Participative Culture)

กลุ่มที่สอง ค่าเฉลี่ยในประเด็นการคัดค้าน/ไม่สนับสนุนให้ทหารเข้ามาแทรกแซงทางการเมือง พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นหลังจากวัดระดับความรู้ความเข้าใจภายหลังการจัดการเรียนรู้แบบเชิงรุก ได้แก่ ข้อที่ 3 ข้อที่ 5 ข้อที่ 7 และข้อที่ 8 ค่าเฉลี่ยที่วัดภายหลังการจัดการเรียนรู้แบบเชิงรุกที่เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดนี้สะท้อนว่าผู้เรียนเกิดความเข้าใจในความแตกต่างระหว่างประชาธิปไตยทั้งสองแบบโดยไม่สนับสนุนให้ทหารเข้ามาก้าวำกายหรือแทรกแซงทางการเมือง เนื่องจากไม่ใช่รูปแบบประชาธิปไตยในทางสากลนั่นเอง

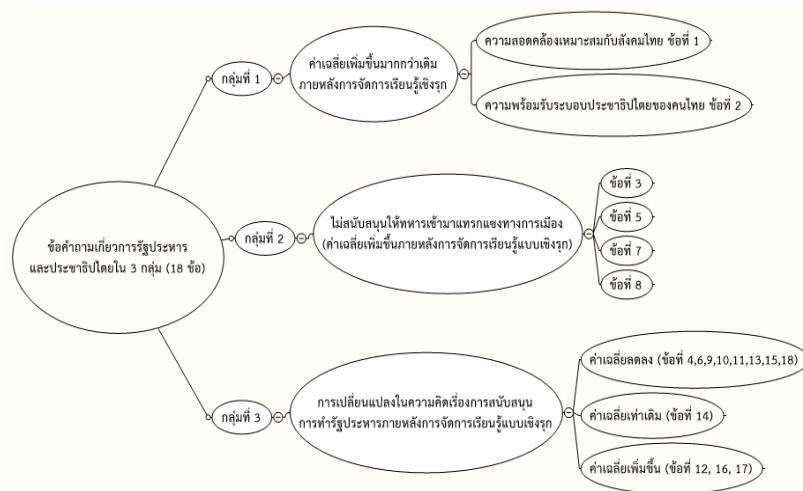
กลุ่มที่สาม ค่าเฉลี่ยของข้อคำถามในกลุ่มที่เคยสนับสนุนการทำรัฐประหาร (วัดระดับก่อนการจัดการเรียนรู้แบบเชิงรุก) และภายหลังการจัดการเรียนรู้แบบเชิงรุกกลับ พบว่า ค่าเฉลี่ยของการที่ผู้เรียนเคยสนับสนุนการทำรัฐประหารมีค่าลดลง ได้แก่ ข้อที่ 4 ข้อที่ 6 ข้อที่ 9 ข้อที่ 10 ข้อที่ 11 ข้อที่ 13 ข้อที่ 15 และข้อที่ 18 อย่างไรก็ดี สำหรับบางข้อคำถามกลับพบว่ามีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้น ได้แก่ ข้อที่ 12 ข้อที่ 16 ข้อที่ 17 และมีเพียงข้อเดียวที่มีค่าเฉลี่ยเท่าเดิม ได้แก่ ข้อที่ 14 เมื่อพิจารณาในประเด็นสาระของข้อคำถามของค่าเฉลี่ยที่เพิ่มขึ้นของผู้เรียนที่ตอบในเชิงสนับสนุนการแทรกแซงของทหารในการเมืองก็เพราะเหตุผลสำคัญคือการรังเกียจนักการเมืองที่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนจึงสนับสนุนให้ทหารเข้ามาจัดการด้วยการโค่นล้มรัฐบาลจากนักเลือกตั้ง ค่าเฉลี่ยที่เพิ่มขึ้นนี้สะท้อนถึงการ

ยอมรับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองแบบไม่เป็นประชาธิปไตยตามหลักสากล หากทว่าเข้าข่ายลักษณะประชาธิปไตยแบบไทย

เมื่อพิจารณาในประเด็นสาระของข้อความของคำเฉลี่ยที่เพิ่มขึ้นของผู้เรียนที่ตอบในเชิงสนับสนุนการแทรกแซงของทหารในการเมืองก็เพราะเหตุผลสำคัญคือการรังเกียจนักการเมืองที่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนจึงสนับสนุนให้ทหารเข้ามาจัดการด้วยการโค่นล้มรัฐบาลจากนักเลือกตั้ง ผลการวิจัยดังกล่าวนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2558) เรื่อง *สุนทรียศาสตร์กับการเมืองภาคประชาชน* จากผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ (จำนวน 248 คน คิดเป็นร้อยละ 49.7 จากทั้งหมด 499 คน) ระบุว่าเห็นด้วยกับประเด็นที่ว่าระบอบประชาธิปไตยใช้แก้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองไม่ได้ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2558,

น. 254) แสดงให้เห็นว่าในระบบความคิดของผู้ที่ตอบในประเด็นดังกล่าวนี้ ระบอบประชาธิปไตยไม่ใช่บรรทัดฐานในการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง สิ่งนี้ชี้ให้เห็นเช่นกันว่าความคิดที่ว่าทุกคนมีหนึ่งเสียงเท่ากันและหนึ่งเสียงของทุกคนควรได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอภาคและอย่างเท่าเทียมกัน และแนวคิดที่ว่าชัยชนะและการขจัดปัญหาต่างๆ ในสังคมการเมืองควรดูจากผลการเลือกตั้งว่าเสียงของฝ่ายใดมากกว่ากันนั้นดูจะยังไม่เป็นที่ยอมรับในระบบความคิดของผู้เรียนในทางตรงกันข้ามกลับสนับสนุนการใช้กำลังในการขจัดปัญหาทางสังคมการเมืองแทน อย่างไรก็ตาม การตอบในลักษณะให้เหตุผลเช่นนี้มีเพียงสามข้อเท่านั้นซึ่งนับว่าน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับข้อความอื่นๆ ที่ผู้เรียนตอบไปในทิศทางไม่สนับสนุนการทำรัฐประหาร

ภาพที่ 1.3 แสดงผลการวิจัยการวัดระดับความรู้ความเข้าใจการเมืองและประชาธิปไตยภายหลังการจัดการเรียนรู้แบบเชิงรุกโดยจำแนกตามกลุ่มและรายชื่อ

สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยในชั้นเรียนนำมาซึ่งผลจากการศึกษาที่ได้จากการวิจัยแบบผสมวิธีทั้งการวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถามและการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก ผลที่ได้จากการจัดรูปแบบการเรียนการสอนในงานวิจัยนี้ ซึ่งประกอบด้วยรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบเชิงรุกทั้งหมด 4 รูปแบบ สภาพการจัดการเรียนการสอนแบบเชิงรุกทั้ง 4 รูปแบบต่างสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในความแตกต่างระหว่างประชาธิปไตยแบบไทยกับประชาธิปไตยแบบสากล โดยรูปแบบกรณีศึกษาจากคลิปวิดีโอเป็นรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบเชิงรุกที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดในการยกระดับความรู้ความเข้าใจสะท้อนให้เห็นจากการที่ผู้เรียนเข้าใจถึงเส้นแบ่งระหว่างประชาธิปไตยทั้งสองแบบได้ดีซึ่งจำแนกความแตกต่างระหว่างประชาธิปไตยทั้งสองแบบด้วยแนวคิดเรื่องการรัฐประหารกับการเลือกตั้ง โดยมองว่าการทำรัฐประหารเป็นสิ่งเลวร้ายสำหรับประชาธิปไตยแบบสากลที่ให้ความสำคัญกับการเลือกตั้งในฐานะเงื่อนไขอันจำเป็น แต่มีเพียงการเลือกตั้งอย่างเดียวยังไม่เพียงพอที่จะทำให้เพียงพอสำหรับประชาธิปไตยแบบสากล ขณะที่ในมุมมองประชาธิปไตยแบบไทย การรัฐประหารกลับกลายเป็นสิ่งที่ยอมรับกันได้และเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นของประชาธิปไตยแบบไทย

ข้อเสนอแนะ

ข้อค้นพบที่ได้จากงานวิจัยนี้นำไปสู่ข้อเสนอแนะได้ 2 ประการสำคัญ คือ

1. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ กล่าวคือ ในระดับมาตรฐานสากลที่เป็นที่ยอมรับว่าการทำรัฐประหาร (Coup d'Etat) เป็นสิ่งเลวร้าย การจัดการเรียนการสอนในรายวิชารัฐศาสตร์เบื้องต้นพึงจัดการเรียนการสอนโดยมุ่งเน้นยกระดับความรู้ความเข้าใจว่ารัฐประหารไม่ใช่ส่วนหนึ่งของความเป็นประชาธิปไตยที่สากลยอมรับ นอกจากนี้ การจัดการเรียนการสอนแบบเชิงรุกในรายวิชารัฐศาสตร์เบื้องต้นควรมุ่งสร้างจิตสำนึกให้ผู้เรียนยอมรับและสนับสนุนการแก้ปัญหาทางการเมืองด้วยวิธีการตามวิถีทางประชาธิปไตยที่เป็นสากล นั่นคือ การเลือกตั้งโดยไม่เรียกร้องอำนาจพิเศษ หรือการรัฐประหารเพื่อมาแก้ปัญหาทางการเมืองอันเป็นส่วนหนึ่งของวงจรอุบาทว์ทางการเมืองของไทย (Vicious Circle of Thai Politics)

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต มีประเด็นที่สำคัญ ได้แก่

2.1 การจะให้ผู้เรียนได้รู้และเข้าใจจนสามารถจำแนกความแตกต่างในสาระสำคัญระหว่างประชาธิปไตยแบบไทย และประชาธิปไตยแบบสากลเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยระยะเวลาและการจัดรูปแบบการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับลักษณะของรายวิชารัฐศาสตร์เบื้องต้น การนำรูปแบบการจัดการเรียนการสอน

แบบเชิงรุกทั้ง 4 แบบเข้ามาปรับประยุกต์ใช้เป็นทางเลือกสำคัญที่เป็นไปได้จะช่วยให้ผู้เรียนเห็นถึงความแตกต่างอย่างสำคัญระหว่างประชาธิปไตยทั้งสองแบบ สำหรับผู้ที่สนใจการทำวิจัยในชั้นเรียนในลักษณะเช่นนี้สามารถนำแนวทางดังกล่าวไปปรับใช้กับรายวิชาอื่นๆ ได้ตามความเหมาะสมสอดคล้องกับรายวิชาของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การใช้คลิปปวีดิโอในการจัดรูปแบบการเรียนรู้แบบเชิงรุก

2.2 การวิจัยในอนาคตควรเน้นความรู้ความเข้าใจทางด้านประวัติศาสตร์การเมืองเพื่อเป็นพื้นฐานความรู้ของผู้เรียน การทำวิจัยในชั้นเรียนในรายวิชาประวัติศาสตร์เบื้องต้นควรให้ความสำคัญกับเหตุการณ์ประวัติศาสตร์

ทางการเมืองเป็นจุดเน้นสำคัญ อาทิ เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 เหตุการณ์การรัฐประหาร พ.ศ. 2490 เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ฯลฯ โดยการศึกษาผ่านแหล่งข้อมูลที่ทันสมัยในปัจจุบันโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การใช้คลิปปวีดิโอกล่าวโดยสรุป แนวทางการวิจัยในชั้นเรียนในอนาคต ผู้วิจัยควรจัดรูปแบบการเรียนการสอนโดยอิงความรู้ในเชิงประวัติศาสตร์การเมืองในระหว่างการทำวิจัยเพื่อทดสอบผลการเรียนรู้ในภายหลังซึ่งจะทำให้ผู้เรียนจำแนกความแตกต่างระหว่างประชาธิปไตยแบบไทยและแบบสากลได้ดียิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- มนูญ สกนิ. (2553). *ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กรณีศึกษา จังหวัดปราจีนบุรี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ตีพิมพ์), มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- เกษียร เตชะพีระ. (2550). *รายงานการวิจัยเรื่อง จากระบอบทักษิณสู่รัฐประหาร 19 กันยายน 2549: วิฤตประชาธิปไตยไทย*. กรุงเทพฯ: เอกสารถ่ายสำเนา.
- คณินิจ วีระปูลลี. (2542). *กองทัพบกในฐานะกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมือง ศึกษาช่วง พ.ศ. 2535-2540*. (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง ไม่ตีพิมพ์), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เคน โรบินสัน และลู อโรนิกา, เขียน, วิชา ปิตชามุข, แปล. (2559). *โรงเรียนบันดาลใจ*. กรุงเทพฯ: โอเพนเวิลด์ส พับลิชชิง.

- ชนิดา จิตตรุทธะ. (2559). *วัฒนธรรมพิธีมิตกับการทำให้เป็นประชาธิปไตย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไชยันต์ ไชยพร. (2557). *นิธิ เอียวศรีวงศ์ ใน/กับวิกฤตการเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2558). *รายงานการวิจัย เรื่อง สุนทรียศาสตร์กับการเมืองภาคประชาชน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2558). *ประชาธิปไตยในยุคเปลี่ยนผ่าน*. กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน.
- ประชา เทพเกษตรกุล. (2535). *การแทรกแซงทางการเมืองของทหารไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีการรัฐประหารเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534*. (สารนิพนธ์การศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง ไม่ตีพิมพ์), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พีระวุฒิ สุวรรณประสิทธิ์. (2540). *การศึกษาปัจจัยที่เข้าแทรกแซงทางการเมืองไทยโดยการทำรัฐประหารของทหารไทยระหว่าง พ.ศ. 2500-2534*. (สารนิพนธ์การศึกษาตามหลักสูตรสังคมศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ตีพิมพ์), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- โยชิฟูมิ ทามาเดะ. (2551). *ประชาธิปไตย การทำให้เป็นประชาธิปไตยและการออกจากประชาธิปไตยของประเทศไทย*, *ฟ้าเดียวกัน*, 6(4), 98-139.
- วิชณุ อามารัตน์. (2556). *เหตุผล/ข้ออ้างในการทำรัฐประหาร 19 กันยายน 2549*. (ภาคินพนธ์หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง ไม่ตีพิมพ์), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศุภมิตร ปิติพัฒน์. (2555). *บทวิพากษ์ธรรมวิทยาแห่งพลเมืองของประกาศร่วมสมัยเกษียร เตชะพีระ, ธงชัย วินิจจะกูล และสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล*. กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- สุทธชัย ยัมประเสริฐ. (2551). *สายธารประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยไทย*. กรุงเทพฯ: พี.เพรส.
- สุรชาติ บำรุงสุข. (3 มิถุนายน 2559). 2 ปีแห่งการคืนความสุข มองต่างมุม 12 ประการ. *มติชนสุดสัปดาห์*, 50 – 51.
- สุรพล นิติไกรพจน์ และกฤตินี ดึงแก้ว. (2559). *มหาวิทยาลัยไทย: พัฒนาการมหาวิทยาลัยในกำกับและกฎหมายที่เกี่ยวกับการบริหารงาน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์ และคณะ. (2557). *คำและแนวคิดในประชาธิปไตยสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท.
- อดิพนธ์ พรหมพันธุ์ใจ. (2558). *รัฐราชการไทยในสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ปัญหาเรอบอประชาธิปไตยครึ่งใบ (2523 – 2531). วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 45 (2), 75 – 104.

- อภิชาติ ศิริสุนทร. (2552). *การรัฐประหาร 19 กัณยานกับอิทธิพลของระบบอำมาตยาธิปไตย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม ไม่ตีพิมพ์), มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อุมาพร อินทะวงศ์. (2551). *ปัจจัยที่นำมาซึ่งการทำการรัฐประหารโดยพลเอกสนธิ บุญยรัตกลิน*. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง ไม่ตีพิมพ์), มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Biech, Elaine. (2015). *101 Ways to Make Learning Active Beyond the Classroom*. Hoboken, New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Crick, Bernard. (2002). *Democracy: A Very Short Introduction*. Oxford University Press: Oxford.
- Dale, Edgar. (1946). *Audio-Visual Methods in Teaching*. New York: The Dryden Press.
- Farrelly, Nicholas. (2013). Why democracy struggles: Thailand's elite coup culture. *Australian Journal of International Affairs*, 67 (3), 281-296.
- Finer, Samuel E. (1962). *The Man on Horseback: The Role of the Military in Politics*. New York, Frederick A. Praeger.
- Hewison, Kevin and Kengkij Kitirianglarp. (2008). *"Thai-Styles Democracy": The Royalist Struggle for Thailand's Politics*. Paper presented to the Contemporary Thailand Workshop, November 11-12, 2008, FedEx Global Education Center, University of North Carolina at Chapel Hill.
- Zakaria, Fareed. (1997). The Rise of Illiberal Democracy, *Foreign Affairs*, 76 (6), 22

ประสบการณ์การปรับตัวของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำกลางบางขวาง The Experience on Adaptation of Elderly Prisoners in Bangkhwang Central Prison

วีรยุทธ แสนพงศ์¹

weerayut.san@school.stou.ac.th

จิระสุข สุขสวัสดิ์²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประสบการณ์การปรับตัวของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำกลางบางขวางโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพแนวปรากฏการณ์วิทยา ผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้ต้องขังที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป อาศัยอยู่ในเรือนจำกลางบางขวางไม่ต่ำกว่า 10 ปี เป็นผู้สูงอายุที่มีการปรับตัวได้ดี สามารถสื่อสารภาษาไทยได้ดี และยินดีเข้าร่วมการวิจัย จำนวน 7 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แนวคำถามสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง แบบบันทึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบบันทึกภาคสนาม ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลทำการวิเคราะห์บริบทและเนื้อหา ผลการศึกษา พบว่า ประสบการณ์การปรับตัว 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) มูลเหตุแห่งทุกข์ มี 2 ประเด็นรอง คือ กระบวนการพิจารณาคดี และโลกใบใหม่ที่แปรเปลี่ยนไป 2) ความทุกข์ที่เกิดขึ้นก่อนเข้าสู่การปรับตัว มี 2 ประเด็นรอง คือ ความทุกข์ทางกาย และความทุกข์ทางใจ 3) กระบวนการปรับตัว มี 3 ประเด็นรอง คือ การปรับมุมมองความคิด การจัดการกับสภาวะที่ทำให้ใจชุ่มฉ่ำ และความรู้สึกด้านบวก และ 4) การเริ่มต้นของชีวิตที่เข้มแข็ง มี 3 ประเด็นรอง คือ การยับยั้งเพื่อสู้กับปัญหา การก่อเกิดมิตรภาพในเรือนจำ และการวางแผนชีวิตหลังพ้นโทษ

คำสำคัญ: การปรับตัว ผู้ต้องขังสูงอายุ เรือนจำกลางบางขวาง

¹ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

Abstract

The objective of this study was to examine the experience on Adaptation of elderly prisoners in Bangkhwang Central Prison. Key informants were seven older prisoners 60 years old and older. They were well adjusted person and were punished more than 10 years. They were voluntarily participated in this study. Instruments were an semi-structured questions for interview and observation form. Data were analyzed by context and content analysis and then making interpretation. Findings revealed four main themes which were 1) causable suffering consisted of the justice system and the new world changing, 2) anxious before adaptation consisted of unhappy mental and physical distress, 3) the adjustment processes consisted of vision changing, mind managing and positive thinking, and 4) the beginning of a new strong life consisted of facing problems, enhancing relationship with others and life planning after released.

Keywords: Adaptation, Elderly Prisoners, Bangkhwang Central Prison

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เรือนจำกลางบางขวางเป็นเรือนจำความมั่นคงสูงมีหน้าที่ความรับผิดชอบในการควบคุมดูแลผู้ต้องขังที่มีอัตราโทษสูงตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป จนถึงตลอดชีวิตและประหารชีวิต โดยรับผู้ต้องขังจากเรือนจำและทัณฑสถานทั่วประเทศ โดยผู้ต้องขังที่ถูกควบคุมอยู่ในเรือนจำกลางบางขวางส่วนใหญ่มีความแตกต่างทั้งทางด้านเชื้อชาติ ศาสนาและลักษณะทางคดีพื้นฐานความแตกต่างระหว่างบุคคลดังกล่าวส่งผลให้ ความคิดความรู้สึกของบุคคล ที่มีต่อสถานที่ และเพื่อนร่วมชีวิตย่อมแตกต่างกันไปด้วย โดยเฉพาะเมื่อต้องเผชิญกับภาวะการหรือสภาพแวดล้อมที่มีความกดดัน เช่น การต้องทำตามกฎระเบียบที่

กำหนดไว้อย่างเข้มงวด ความไม่เป็นส่วนตัวในพื้นที่อันจำกัด การถูกกำหนดให้ทำหน้าที่ทั้งที่ไม่ต้องการ รวมไปถึงบางครั้งก็ต้องยอมจำนนต่อเพื่อนผู้ต้องขังด้วยตนเอง

ผู้ต้องขังสูงอายุเป็นกลุ่มผู้ต้องขังอีกกลุ่มหนึ่งที่มีมักจะมีปัญหาในเรื่องการปรับตัวเข้ากับสภาพสิ่งแวดล้อมและสังคมภายหลังเข้ามาสู่เรือนจำ โดยเฉพาะปัญหาที่เชื่อมโยงจากภายนอกห้องขัง ทั้งเรื่องของครอบครัว กล่าวคือ ลูกหลาน ญาติมิตร หรือสัมพันธ์ภาพภายในชุมชนที่ตนเคยดำรงอยู่ และปัญหาจากภายในเรือนจำ อาจนำไปสู่ปัญหาวิกฤตส่งผลกระทบต่อร่างกายและจิตใจ นอกจากนี้ยังมีปัญหาการปรับตัวให้เข้ากับสังคมและสภาพแวดล้อมใน

เรือนจำ ซึ่งมักเกิดขึ้นเมื่อผู้ต้องขังจำเป็นต้องรวมตัวอยู่ในสถานที่เดียวกัน ต้องทำความเข้าใจและปฏิบัติตามในกฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับต่างๆ ที่มีลักษณะเฉพาะตัว ดังนั้นเมื่อผู้ต้องขังสูงอายุต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม จึงจำเป็นจะต้องมีการปรับตัวเพื่อสนองความต้องการของตนเองต่อสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมในเรือนจำซึ่งถือว่าเป็นสังคมใหม่ และสภาพแวดล้อมใหม่ที่มีความแตกต่างไปจากสภาพแวดล้อมเดิมอย่างสิ้นเชิงทำให้ผู้ต้องขังสูงอายุแต่ละคนจะต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ลดความตึงเครียด ความวิตกกังวล และปรับสภาวะจิตใจให้สอดคล้องกับสภาพที่ตนเป็นอยู่ หากผู้ต้องขังสูงอายุไม่สามารถปรับตัวได้อาจเกิดปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาด้านสุขภาพกายและปัญหาด้านสุขภาพจิต เช่น เจ็บป่วย เกิดความเครียด ความกดดัน โรคซึมเศร้า และการฆ่าตัวตาย เป็นต้น

การศึกษางานวิจัยที่ผ่านมาในเรื่องการปรับตัวของผู้ต้องขังในเรือนจำพบว่า ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาวิจัยในเรือนจำที่เกี่ยวกับการปรับตัวของกลุ่มผู้ต้องขังที่หลากหลายอาทิ การศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการปรับตัวของผู้ต้องขังวัยหนุ่มในเรือนจำกลางบางขวาง (พรรณเลขา พลอยสระศรี, 2546) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับตัวของผู้ต้องขังให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของเรือนจำ: ศึกษาเฉพาะกรณีของทัณฑสถานหญิงกลาง (นิภา นิมนวล, 2548) บริบทเรือนจำและ

การยอมรับโทษประหารชีวิต: ศึกษาเฉพาะกรณีกระบวนการปรับตัวของผู้ต้องโทษประหารชีวิต (เพ็ญพรรษา ปากสิทธิ์, 2553) การปรับตัวของผู้ต้องขังให้เข้ากับสภาพเรือนจำ: ศึกษาเฉพาะกรณีเรือนจำกลางบางขวาง (จารุวรรณ คงยศ, 2551) ทัศนสถานเปิดกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (ภิรวัฒน์ นนทะโชติ, 2555) ประสบการณ์เส้นทางชีวิตสู่มหาดินหลังกำแพง (ยุหวาด หิมโตะบุ๊ค และจิระสุข สุขสวัสดิ์, 2559) ความมั่นคงในการควบคุมตนของคนหลังกำแพง (สุพจน์ อารีย์สวัสดิ์ และจิระสุข สุขสวัสดิ์, 2559) และผลการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวที่มีต่อการควบคุมตนของผู้ต้องขังเรือนจำกลางบางขวาง (สำราญ วงศ์ขวัญ และนิพัทธ์เมฆขจร, 2559) เป็นต้น ทั้งนี้พบว่างานวิจัยส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยในเชิงปริมาณ และการศึกษาส่วนใหญ่เป็นการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเพียงปัจจัยด้านจิตสังคม ในมิติใดมิติหนึ่ง หรือกลุ่มตัวอย่างเฉพาะที่ไม่ใช่ผู้สูงอายุ ซึ่งการศึกษาวิจัยเหล่านี้ยังมิอาจให้คำตอบที่ครอบคลุมมิติทางด้านจิตใจที่แสดงถึงการปรับตัวของผู้ต้องขังกลุ่มผู้สูงอายุ

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงใช้การวิจัยเชิงคุณภาพแนวปรากฏการณ์วิทยา ซึ่งเป็นการแสวงหาความจริงในสภาพที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติ ด้วยการมองภาพรวมทุกมิติเพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ที่สนใจกับสภาพแวดล้อมรอบตัวมุ่งเน้นการทำความเข้าใจ

ในด้านความคิด ความรู้สึก ทศนคติ โลกทัศน์ และมุมมองที่มีต่อตนเองตลอดจนต่อสังคมและสภาพแวดล้อมในเรือนจำและสิ่งที่เขาต้องเผชิญเพื่อการดำเนินชีวิตในเรือนจำ โดยผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษา “ประสบการณ์การปรับตัวของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำกลางบางขวาง” เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจการปรับตัว เช่น การรับมือกับความทุกข์ต่างๆ ของผู้ต้องขังสูงอายุที่เกิดขึ้น ทั้งนี้จากผลการศึกษาสามารถนำมาเป็นแนวทางการปฏิบัติงานด้านการแนะแนวและการให้การปรึกษาเชิงจิตวิทยาในเรือนจำ รวมทั้งเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุเพื่อเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพได้อย่างเหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาประสบการณ์การปรับตัวของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำกลางบางขวาง

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ตามแนวคิดปรากฏการณ์วิทยา มีวิธีการดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนดังนี้

ผู้ให้ข้อมูล ในการวิจัยในครั้งนี้ คือ ผู้ต้องขังสูงอายุเรือนจำกลางบางขวาง โดยมีเกณฑ์พิจารณาการคัดเลือก คือ (1) ผู้ต้องขังสูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้น (2) ถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำกลางบางขวางมาแล้วไม่ต่ำกว่า 10 ปี (3) มีการปรับตัวได้ดี (4) สามารถสื่อสาร

ภาษาไทยได้ดี และ (5) ยินดีเข้าร่วมวิจัย จำนวน 7 คน ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แนวคำถามสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นผ่านการพิจารณาจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อใช้ค้นหาคำตอบ เทปบันทึกเสียง แบบบันทึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบบันทึกภาคสนาม

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีการเตรียมแนวคำถามสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนหรือเพิ่มเติมได้ตามความเหมาะสมของสถานการณ์ในขณะนั้น และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม กับผู้ให้ข้อมูลจำนวน 7 คน โดยก่อนที่จะดำเนินการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินการวิจัย สอบถามถึงความสมัครใจ และให้เซ็นใบยินยอมเข้าร่วมการวิจัย โดยข้อมูลต่างๆ จะเก็บไว้เป็นความลับ ใช้นามสมมติแทนชื่อจริง และจะรายงานผลวิจัยในภาพรวมเท่านั้น หลังจากนั้นผู้วิจัยขออนุญาตสัมภาษณ์และขออนุญาตบันทึกเสียงสนทนา ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนละ 1-3 ครั้ง ใช้เวลาในการสัมภาษณ์ครั้งละ 1-2 ชั่วโมงและขอสัมภาษณ์เพิ่มเติมบางรายในกรณีที่มีข้อมูลไม่เพียงพอ

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลและวิเคราะห์เนื้อหา โดยมีขั้นตอนคือ (1) ถอดเทปจากบทสัมภาษณ์ เพื่อถอดรหัสและกำหนดประเด็นหลัก โดยจัด

หมวดหมู่ที่คล้ายคลึงกันตามลักษณะของประเด็นหลักที่กำหนดไว้ (2) วิเคราะห์ข้อมูลโดยอ่านบทสัมภาษณ์เพื่อถอดรหัสข้อความ และกำหนดประเด็นหลัก (3) จัดหมวดหมู่ของรหัสข้อความที่เหมือนกันเป็นหมวดหมู่ตามลักษณะของประเด็นหลักที่กำหนดไว้ (4) นำข้อมูลที่จัดไว้เป็นหมวดหมู่มาพิจารณาจัดรูปแบบความสัมพันธ์ของประเด็นต่างๆ ที่เกิดขึ้นในข้อมูล (5) อธิบายความหมายของประเด็นหลักโดยการเขียนพรรณนา และ (6) เก็บข้อมูลเพิ่มเติมหรือแก้ไขวิเคราะห์ข้อมูลใหม่หากพบว่าข้อสรุปหรือการตีความนั้นไม่ถูกต้องหรือข้อมูลยังไม่ครอบคลุมประเด็นคำถามในงานวิจัย

ความน่าเชื่อถือของงานวิจัย มีดังนี้ (1) ผู้วิจัยทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธี คือ การสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการจดบันทึกภาคสนามของผู้วิจัย และ (2) ตรวจสอบข้อมูลโดยใช้การตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูล โดยผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลช่วงเวลาและสถานที่แตกต่างกัน โดยเน้นเลือกผู้ให้ข้อมูลที่มีความแตกต่างหลากหลายที่ครอบคลุมลักษณะประชากรให้มากที่สุดเพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือและสมบูรณ์

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้แบ่งเป็น 4 ประเด็นหลักดังนี้ (1) มูลเหตุแห่งทุกข์ มี 2 ประเด็นรอง คือ 1) กระบวนการพิจารณาคดี และ 2) โลกใบใหม่ที่แปรเปลี่ยนไป (2) ความทุกข์ที่เกิดขึ้นก่อนเข้าสู่การปรับตัว มี 2 ประเด็นรอง คือ 1) ความทุกข์ทางกาย และ 2) ความทุกข์ทางใจ (3) กระบวนการปรับตัว มี 3 ประเด็นรอง คือ 1) การปรับมุมมองความคิด 2) การจัดการกับสถานะที่ทำให้ใจขุ่นมัว และ 3) ความรู้สึกด้านบวก (4) การเริ่มต้นของชีวิตที่เข้มแข็ง มี 3 ประเด็นรอง คือ 1) การยืนหยัดเพื่อสู้กับปัญหา 2) การก่อเกิดมิตรภาพในเรือนจำและ 3) การวางแผนชีวิตหลังพ้นโทษ

1. มูลเหตุแห่งทุกข์ จากการศึกษาพบว่า มูลเหตุแห่งทุกข์ที่เกิดขึ้นในชีวิต ภายใต้ข้อจำกัดของเรือนจำและการยอมรับในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ซึ่งส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจ อารมณ์ ความวิตกกังวล ความกลัว ความเศร้า มี 2 ประเด็น ดังนี้

1.1 กระบวนการพิจารณาคดี

ประสบการณ์การต่อสู้คดีความของผู้ต้องขังสูงอายุกับการปฏิบัติของกระบวนการยุติธรรม แม้ว่ากระบวนการยุติธรรมจะมีเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดความยุติธรรมกับพลเรือนของรัฐ แต่ผู้ต้องขังสูงอายุมีข้อจำกัดในด้านความรู้ความเข้าใจในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งส่งผลให้ผู้ต้องขังสูงอายุไม่ได้รับความเป็นธรรมเมื่อต้อง

เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมของศาล ผู้ต้องขังสูงอายุบางคนต้องเผชิญกับความทุกข์และความเจ็บปวดอีกหลายอย่าง เช่น การถูกเอารัดเอาเปรียบจากทนายความและเจ้าหน้าที่ และต้องเจ็บปวดกับการต้องจ่ายอมรับสารภาพในข้อกล่าวหาที่ตนเองไม่ได้เป็นผู้กระทำ สิ่งต่างๆ ที่ผู้ต้องขังสูงอายุประสบยิ่งสร้างความเจ็บปวดและความทุกข์ทั้งกายและใจที่เกิดขึ้นจากความอยุติธรรมที่ตนเองประสบ ดังคำกล่าวที่ว่า “คิดว่าต้องสู้แต่ก็สู้ไม่หลุดเสียใจมากตอนนั้น ทนายก็ช่วยอะไรเราไม่ได้มาก จะให้ทำอย่างไรก็ไม่บอกให้สู้เอง พยานหลักฐานก็ไม่มี มีแต่พยานของเขา คู่คดีที่เป็นตำรวจเขาวางแผนเอง ช่มชู้เราได้รับสารภาพ สุดท้ายก็โดนประหารเนี่ยะมาอยู่ที่ยังขวาง” และ “เขาถามว่าเอาไปซ่อนไว้ที่ไหน เราก็บอกเขาไปว่าเราไม่ได้ทำ เราไม่รู้เรื่อง เขาก็ค้นก็ไม่มี เรื่องทุกอย่างเจ้าหน้าที่เขาเป็นคนแต่งขึ้นมาทั้งนั้น บังคับให้เราได้รับสารภาพ เซ็นชื่อในเอกสารที่เราไม่ได้อ่านมีแต่เอกสารปลอมทั้งนั้น”

1.2 โลกใบใหม่ที่แปรเปลี่ยนไป เมื่อชีวิตต้องพลิกผันก้าวเข้าสู่เรือนจำ ซึ่งเป็นโลกใบใหม่ที่แปรเปลี่ยนไป การดำเนินชีวิตในเรือนจำเป็นสิ่งที่ยากจะปรับตัวได้สำหรับผู้ต้องขังสูงอายุ อันเนื่องมาจากความเข้มงวดเชิงโครงสร้างของเรือนจำที่เต็มไปด้วยกฎเกณฑ์ต่างๆ และถูกกดดันด้วยสภาวะแวดล้อมทั้งทางกายภาพ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อ การดำรงชีวิตและความรู้สึกนึกคิด จนเกิดความรู้สึกเครียด รู้สึกว่าชีวิตของตนเองนั้นว่างเปล่า และไม่

อยากจะมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนผู้ต้องขังคนอื่น เก็บเนื้อเก็บตัว และในบางรายรุนแรงถึงขั้นคิดที่จะฆ่าตัวตาย ดังคำกล่าวที่ว่า “เคยคิดเหมือนกันว่าจะเอาอย่างไรดี จะไปแขวนคอที่ไหนดี ไม่อยากพบเจอกับใครถ้าได้อยู่คนเดียวเป็นเรื่องแน่นอนอยากอยู่คนเดียวไม่อยากยุ่งกับใครเลยตอนนั้น” และ “ไม่อยากยุ่งกับใครไม่อยากพูดคุยกับใครอยากอยู่คนเดียว มันเครียด เรื่องคดีบ้าง ครอบครัวบ้าง เราของกลางเยอะโทษสูง คนอื่นเขาไม่กล้าพูดด้วยไม่รู้กลัวอะไรตอนนั้นอยู่ที่เรือนจำแม่สอด”

2. ความทุกข์ที่เกิดขึ้นก่อนเข้าสู่การปรับตัว จากการศึกษาในครั้งนี้พบว่า การที่ผู้ต้องขังสูงอายุต้องเผชิญกับความทุกข์ ความเครียด และความวิตกกังวลที่ต้องใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางกฎระเบียบที่เคร่งครัด ความพยายามในการดำรงชีวิตให้อยู่ภายใต้สังคมเรือนจำเป็นสิ่งที่ยากลำบาก เพราะยังคงยึดมั่นอยู่ในตัวตนเดิมจนไม่สามารถหลุดพ้นจากความรู้สึกไร้คุณค่าของตนเองได้ ซึ่งส่งผลกระทบต่ออารมณ์และความเจ็บปวดในใจ ประกอบด้วย 2 ประเด็น ดังนี้

2.1 ความทุกข์ทางกาย การใช้ชีวิตในสภาพแวดล้อมที่ผิดแปลกไปจากสังคมปกติ การที่ต้องตกอยู่ภายใต้กิจวัตรประจำวันที่ต้องถูกกำหนดให้ทำตามระเบียบที่เคร่งครัด ซึ่งแตกต่างไปจากวิถีชีวิตที่ตนเองเคยมี พร้อมกับการมีโรครุมเร้าด้วยสภาพร่างกายที่อ่อนล้าส่งผลกระทบต่อปรับตัวเพื่อยอมรับแบบแผนชีวิตใหม่ และเป็นสิ่งที่สร้างความยากลำบากในการใช้ชีวิตเป็น

อย่างมาก ดังคำกล่าวที่ว่า “โอ้โฮ จนปานนี้นั้นยังไม่ค่อยจะนั่นเลย มันยังวิตกกังวลอยู่ เรายังมีโรคภัยไข้เจ็บเยอะนะ อยากจะไปตายอยู่กับครอบครัวใช้ไหม มันตัวนี้แหละที่ทำให้เราทุกข์อยู่ อย่างตาเราเนี่ยะบอดแล้วเป็นต้อกระจกมออะไรเนี่ยะไม่เห็น มันเครียด.เครียดมากๆ” และ “เคยนึกเหมือนกันว่าอยู่ไปทำไม มันทรมานโรคก็เยอะ เนี่ยะมันยังปวดขาปวดกระดูก ทุกวันคิดดู”

2.2 ความทุกข์ทางใจ เมื่อผู้ต้องขังสูงอายุต้องเผชิญกับความยากลำบากของการใช้ชีวิต ในเรือนจำ การถูกลดทอนความภาคภูมิใจในตนเอง และเกิดความรู้สึกไม่มั่นคงเนื่องจากสภาพจิตใจที่บอบช้ำ อีกทั้งความรู้สึกหมดอาลัยตายอยากเพราะขาดคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทำให้ชีวิตต้องจมปลักอยู่กับความทุกข์ตรมขมขื่น ย่อท้อต่ออุปสรรค และมองไม่เห็นจุดหมายปลายทางที่ชัดเจนจึงนำพาชีวิตไปสู่ความเบื่อหน่าย สิ้นหวัง หมดกำลังใจ หมดความหมายในชีวิต และอาจรุนแรงถึงขั้นฆ่าตัวตายได้ ดังคำกล่าวที่ว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างมันหมดไปแล้ว เราไม่มีคุณค่าแล้ว อยากจะฆ่าตัวตาย จะแขวนคอตัวเองหลายครั้งแล้ว อยากตาย ฉันไม่อยากอยู่ ติดคุกดวงมันตกที่สุดตกนานตกยิ่งกว่านรกอีก อยู่ในนี้มันเสียเวลาทำมาหากินทำอะไรก็ได้ไม่ได้ให้มันผ่านไปวันๆ เท่านั้น” และ “ส่วนน้อยที่เห็นเรามีคุณค่า เขามองเราในฐานะว่ามีเงินมีทอง มีเงินมาเรียกร้อยอะไรมากมาย เราเป็นนักโทษพูดง่าย ๆ ความเป็นคนมันหมดไปแล้ว มัน

หมดแล้วศักดิ์ศรีความเป็นคน คุณค่าความเป็นคนมันไม่มี ชีวิตมันไร้ค่าลงตั้งแต่ติดคุกแล้ว”

3. กระบวนการปรับตัว จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า กระบวนการที่ผู้ต้องขังสูงอายุหาหนทางคลายความคับข้องใจที่เกิดขึ้นกับตนเอง อันเนื่องมาจากการเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสภาพแวดล้อมใหม่ในเรือนจำด้วยการแสวงหาวิธีการตอบสนองที่เหมาะสมต่อร่างกาย และจิตใจเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมหรือสังคมในเรือนจำได้อย่างมีความสุขตามอัตภาพในบริบทของเรือนจำประกอบด้วย 3 ประเด็น ดังนี้

3.1 การปรับมุมมองความคิด การเผชิญปัญหาโดยปรับมุมมองความคิดให้เข้ากับสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาโดยการยอมรับเข้าใจและปล่อยวางกับอุปสรรคในการดำเนินชีวิต มีจิตใจที่ปลอดโปร่งผ่อนคลายจากความคิดที่มารบกวนจิตใจ สามารถรับรู้และเข้าใจในความเปลี่ยนแปลงมองเห็นความเป็นไปในสิ่งต่างๆ ของชีวิตได้ชัดเจนตามสภาพแห่งความเป็นจริงและมีจิตใจที่สุขสงบ ผู้ต้องขังสูงอายุกล่าวว่า “เราปรับตัวได้แล้วก็สบายตัดปัญหาเรื่องภายนอก เราไม่รับรู้อะไรมันทำให้เราไม่สบายใจเปล่าๆ จะดีจะอย่างไรก็เรื่องของเขา ให้เรามีชีวิตอยู่ต่อไปไม่ยากที่จะคิดทำแต่เรื่องเดิมๆ แล้วถ้ามีแต่คิดเรื่องเดิมๆ เดียวออกไปมันก็เหมือนเดิมเวลานี้เราต้องอยู่กับสภาพที่เป็นอยู่ในนี้ให้ได้” และ “มันสอนให้เรารู้ว่าสิ่งแวดล้อมข้างในกับข้างนอกมันไม่

เหมือนกัน ถ้าเราหลีกเลี่ยงการเข้ามาในนี้ก็ได้แล้ว อยู่ในนี้มันไม่ดีแน่ เราต้องไปสอนลูกสอนหลาน อย่าให้เข้ามา ตัวเราต้องปรับใหม่ ถ้าเราเข้ามาอีก โอ.โอ.ไม่ได้ได้แล้ว เราต้องปรับปรุงใหม่”

3.2 การจัดการกับสถานะที่ทำให้ใจ

ขุนมัว การแสวงหาความสุขทางใจเพื่อสร้างสีสันให้กับชีวิต ลดทอนความทุกข์ ความเหงา ความเบื่อหน่าย ความเครียด และความสิ้นหวัง เกิดการผ่อนคลาย ด้วยการร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่ทางเรือนจำจัดขึ้น จนสามารถดำเนินชีวิตที่เหลือต่อไปได้ ภายใต้โลกที่ผู้ต้องขังมักเรียกว่า “โลกสีเหลี่ยมแคบๆ” ดังคำกล่าวที่ว่า “เมื่อเรามีความเครียด เมื่อมีกิจกรรมอะไรเราก็ควรเข้าร่วม ในกิจกรรมนั้นก็มีการอบรมวิชาชีพเรื่องทำอาหาร กับข้าว ขนม ไอศกรีม ก็มีนักโทษเข้าร่วมโครงการกันล้นทำให้ทุกคนมีรอยยิ้มสนุกได้ความรู้และนำไปประกอบอาชีพ และต่อยอดให้กับนักโทษคนอื่นอย่างต่อเนื่องและเฟลิดเฟลิน” และ “ได้เคยฝึกวิชาชีพจากวิทยากรข้างนอก ก็อย่างเช่น เรียนศิลปะ วาดรูป ไปเรียนทำขนม ชงกาแฟก็รู้สึกว่ามันก็ดี มันได้ไปกินได้ไปเจอเพื่อนคนใหม่ที่รู้จักกัน มันเปิดหูเปิดตาไปในตัวเพราะอยู่แต่ในแดนก็มีอยู่แค่นี้ไปนอกแดนบ้าง กว้างขวางดี ก็รู้สึกวโล่งดี”

3.3 ความรู้สึกด้านบวก การที่ผู้ต้องขังสูงอายุผ่านประสบการณ์ภาวะวิกฤติ ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ มองชีวิตอย่างมีความหวังไม่ย่อท้อกับปัญหา และสามารถอยู่กับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นได้อย่างเข้าใจ รับรู้ถึง

สัมพันธ์ภาพที่ดีกับคนรอบข้างจนเกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก สามารถดำเนินชีวิตอยู่กับสิ่งที่เป็นไปได้อย่างเข้าใจและได้เห็นมุมมองด้านบวกที่เกิดขึ้นเพื่อช่วยให้ตนเองมีความสุข ดังกล่าวที่ว่า “เราอยู่ในนี้ก็สร้างคุณค่าให้กับตนเองได้ไม่หมดหวังนะเรายังสามารถช่วยเหลือครอบครัวเราได้ อย่างเช่นเรารับจ้างซักผ้าให้เขาก็ได้เดือนหนึ่ง 3,000 กว่าบาท ส่งไปบ้านหมด เป็นทุนการศึกษาให้ลูกได้เรียน ตอนนี้ลูกเรียนจบปริญญาตรีแล้วที่มหาวิทยาลัยเกษตรแม่โจ้ มีงานทำแล้ว เราก็อิ่มหนำ” และ “คนอื่นเขาคิดกับเราแบบนั้น เราไม่ต้องไปคิดแบบนั้นเหมือนเขา เขาว่าเราเป็นคนไร้ค่า ก็ปล่อยมันไป เราออกไปก็ต้องทำให้มันดีขึ้นออกจากคุก เราทำได้ใครจะมากล้าว่าเราเขาก็ต้องนับถือเราแล้ว อย่างหลานสาวบอกว่าจะทำรีสอร์ท แต่จะรอปู่ออกไปก่อนแล้วค่อยทำเพราะปู่เป็นคนกว้างขวางรู้จักคนเยอะอยากให้ปู่มาร่วมงานด้วยแค่เราได้ยินแบบนี้ เอ้อ.เรายังมีคุณค่าอยู่ คุณค่าเราอยู่ที่คนอื่นเขานับถือ นี่สำคัญ”

4. การเริ่มต้นของชีวิตที่เข้มแข็ง

ภายหลังจากที่ผู้ต้องขังสูงอายุประสบกับความท้อแท้ความผิดหวังที่เกิดจากปัญหาต่างๆ ที่มารุมเร้าแล้ว ผู้ต้องขังสูงอายุเหล่านั้นสามารถปรับตัวยอมรับและหาแนวทางแก้ไขไม่ยอมแพ้กับโชคชะตาชีวิตของตนเอง เปลี่ยนความท้อแท้ให้เป็นพลังในการเปลี่ยนแปลงตนเองให้ดีขึ้นเพื่อก้าวผ่านพ้นความทุกข์และเข้าถึงความสุขในชีวิต ประกอบด้วย 3 ประเด็นรอง ดังนี้

4.1 การยืนหยัดเพื่อสู้กับปัญหา การผ่านความทุกข์ยากภายใต้การใช้ชีวิตอยู่ในเรือนจำมายาวนานมากกว่าสิบปี ช่วยหล่อหลอมมุมมองในการใช้ชีวิตของผู้ต้องขังสูงอาย่ว่าตนเองมีชีวิตที่ดีและสร้างความสุขได้หากมีการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการดำเนินชีวิต อยู่กับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นรอบๆ ตัวเพื่อเรียนรู้ที่จะอยู่อย่างมีความสุข เกิดความคิดในการพัฒนาตัวเอง และมองเห็นตนเองได้ชัดเจน โดยไม่ปล่อยให้ตนเองหมกมุ่นอยู่กับปัญหาและความทุกข์ในใจ และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อมุ่งแก้ปัญหาในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างมั่นคง จนสามารถยอมรับทำความเข้าใจกับความเปลี่ยนแปลงภายในตนเอง เพื่อนำไปสู่คุณค่าของการสร้างชีวิตใหม่ ผู้ต้องขังสูงอายุก่อว่าว่า “อยู่มานานขนาดนี้ 17 ปี จะ 18 ปี แล้ว มันจะลำบากอย่างไรไม่ใช่ปัญหาสำหรับเรา อะไรก็รับได้หมด ลำบากกว่านี้ไม่มีอีกแล้วจริงๆ แล้ว เสื้อผ้า 5 ชุด ที่นอนผ้าห่ม 3 ผืนก็ไม่ใช่ไรอย่าไปคิดอะไรอวดกันอย่างเดียว” และ “ผ่านความสบายมากก็เยอะลำบากมากก็เยอะติดคุกเนี่ยะสุดๆ แล้วมันไม่มีอะไรน่ากลัวกว่านี้แล้วรับได้ทุกอย่างมันอยู่ที่ใจ แล้วว่าใครจะรับความเปลี่ยนแปลงได้มากแค่ไหนเนี่ยะอยู่มาตั้ง 15 ปีแล้วจะกลัวอะไรอีก”

4.2 การก่อเกิดมิตรภาพในเรือนจำ คือ การแสวงหาแรงสนับสนุนจากผู้อื่นเพื่อให้ผู้ต้องขังสูงอายุสามารถฝ่าวิกฤติในชีวิตออกไปได้ ด้วยความรัก ความเข้าใจ ความรู้สึกดีๆ มีสายสัมพันธ์อันงดงามจากมวลมิตรบุคคลภายนอกที่

เข้ามาเสริมสร้างให้คุณค่าและความหมายของตนเองในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ซึ่งจะช่วยให้ได้เปิดความคิดมุมมองใหม่ๆ และสร้างชีวิตใหม่ขึ้นมา ได้มีพื้นที่สำหรับระบายความวิตกกังวล ผู้ต้องขังสูงอายุก่อว่าว่า “มีวิทยากรและอาจารย์ มีองค์กรทางศาสนาเข้ามาให้ความรู้เกี่ยวกับศาสนา และคณะครู อาจารย์ จากสถาบันต่างๆ มาอบรมให้ความรู้จาก “โครงการกำลังใจ” ในพระดำริของพระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ได้รับความรู้เป็นอย่างมาก ได้ทำการจัดส่งไปให้กำลังใจ ผู้ป่วยโรคเอดส์ ถักผ้าพันคอ ผ้าขนหนูส่งไปให้พระภิกษุที่อยู่ตามชนบท ที่หนาวทางภาคเหนือ และแปลหนังสือ อักษรเบลล์ เป็นเรื่องราวให้ผู้พิการทางสายตาได้อ่าน”

4.3 การวางแผนชีวิตหลังพ้นโทษ การสร้างเป้าหมายในชีวิตหลังจากพ้นโทษและค้นหาสิ่งที่ตนเองต้องการในอนาคต และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในสิ่งที่ตนเองหวัง และรับรู้ถึงคุณค่าในตนเองว่ายังสามารถที่จะกระทำในสิ่งต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ได้อีกมากมาย การกำหนดอนาคตด้วยพลังแห่งความหวังจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างพลังชีวิตที่เข้มแข็ง ผู้ต้องขังสูงอายุก่อว่าว่า “ที่เราใช้ชีวิตอยู่ต่อไปก็เพราะว่าถ้าเราได้ออกไปแล้วเลี้ยงหลานอยู่บ้าน เราไม่ได้เป็นใหญ่โตเหมือนคนอื่นเขา แต่สามารถช่วยลูกๆ ญาติพี่น้องคนในชุมชนที่บ้านเราเท่าที่จะทำได้ ต้องดูแลตนเองชีวิตเราสำคัญที่สุด ลมหายใจยังอยู่นะเราจะเป็นอย่างไร ชีวิตเราผ่านความลำบากมาเยอะต่อไปวันหน้าต้องรู้ว่าจะทำ

อย่างไรให้มันดีกว่าเพื่อตนเอง” และ “ออกไปเราควรแก้ไขปรับปรุงให้มันดีขึ้น เพราะว่าบทเรียนมันมีแล้ว ต้องใช้ความคิดใช้สมองให้มันดีขึ้น อยู่ในนี้มีเรื่องไม่ดีมากมายไม่ต้องยุ่งกับมันดีที่สุด เพราะชีวิตเป็นของเรา เราต้องกำหนดว่าจะไรควรทำไม่ควรทำและคิดให้ดีขึ้น”

อภิปรายผล

ผลการวิจัยในครั้งนี้ ผู้ต้องขังสูงอายุได้ระบุว่า ความทุกข์ของพวกเขา เริ่มต้นจากกระบวนการพิจารณาคดี ซึ่งความทุกข์นี้เริ่มก่อตัวขึ้นนับแต่วันแรกที่ถูกจับกุมจนถึงการพิจารณาคดีของศาล ซึ่งเป็นความยากลำบากอีกชั้นหนึ่งที่ทำให้ผู้ต้องขังสูงอายุต้องตกอยู่ในสภาวะความเครียด คาดหวังกับการต่อสู้คดีความ ผู้ต้องขังสูงอายุต้องเผชิญกับความทุกข์ในรูปแบบต่างๆ และความเจ็บปวดจากกระบวนการยุติธรรม เช่น ถูกเอารัดเอาเปรียบจากทนายความ และการเจ็บปวดกับการต้องจำยอมรับสารภาพในข้อกล่าวหาที่ตนเองไม่ได้เป็นผู้กระทำ ส่งผลให้เกิดความทุกข์ เช่น ความผิดหวัง ความวิตกกังวล ความเศร้าโศก และความเจ็บปวดทางใจ สอดคล้องกับการศึกษาของ นภาพรณ หะวานนท์และคณะ (2555) ที่พบว่า แม้จะมีกฎหมายกำหนดไว้ให้เกิดความเป็นธรรมกับผู้กล่าวหาแต่ในทางปฏิบัติในบางกรณีอาจมีการข่มขู่การใช้วิธีการบังคับด้วยวิธีการต่างๆ การเอาเปรียบเรียกร้องผลตอบแทนหรือการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องหา

มูลเหตุแห่งทุกข์อีกประเด็นหนึ่งนอกเหนือจากความทุกข์ที่เกิดจากกระบวนการพิจารณาคดีแล้วนั้นคือ ความทุกข์ที่เกิดจากโลกใบใหม่ที่แปรเปลี่ยนไป นั่นคือโลกใบใหม่ของชีวิตที่ก้าวเข้าสู่เรือนจำด้วยสภาพจิตใจที่ชื่นชมวิตกกังวล หวาดกลัว โศกเศร้าจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต และการดำเนินชีวิตในเรือนจำเต็มไปด้วยกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ต้องถือปฏิบัติตาม การทำใจและยอมรับเพื่อปรับชีวิตให้สอดคล้องกับระเบียบวินัยซึ่งเป็นสิ่งใหม่และไม่คุ้นเคยจนยากที่จะปฏิบัติตาม รวมถึงถูกกดดันด้วยสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพและสังคมใหม่ที่อยู่ท่ามกลางวัฒนธรรมที่แตกต่าง การยอมรับสภาพการเป็นอยู่ในโลกใบใหม่จึงเป็นสิ่งที่ยากจะปรับตัวได้ สอดคล้องกับแนวคิดของ เกรแฮม ไซคิด (อ้างถึงใน พรรณเลขา พลอยสระศรี, 2546) ที่ได้ศึกษาผลกระทบของการจองจำและข้อจำกัดด้านต่างๆ ของผู้ต้องขังและได้พบปัญหาเกี่ยวกับการปรับตัวของผู้ต้องขังในเรือนจำว่า นอกจากจะถูกจำกัดความต้องการในด้านต่างๆ แล้วยังต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่เป็นสังคมใหม่ในเรือนจำ ซึ่งมีความแตกต่างจากสภาพแวดล้อมของสังคมภายนอกโดยสิ้นเชิงทำให้เกิดปัญหาในการปรับตัว

ความทุกข์ที่เกิดขึ้นก่อนเข้าสู่การปรับตัวการใช้ชีวิตในเรือนจำของผู้ต้องขังสูงอายุนั้น จากการศึกษาพบว่า ความทุกข์ทางกายเป็นสภาวะที่เกิดจากการที่ต้องตกอยู่ภายใต้กฎระเบียบและกรอบกติกาที่เข้มงวดทำให้รู้สึก

อดีตไม่สามารถปรับตัวปรับใจที่จะยอมรับในกฎระเบียบเหล่านั้นได้และรวมไปถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการใช้ชีวิตที่มีความแตกต่าง ความพยายามในการดำรงชีวิตภายใต้สังคมเรือนจำเป็นที่ยากลำบาก เพราะผู้ต้องขังสูงอายุน่าจะยึดมั่นอยู่ในรากเหง้าในอดีตจนไม่สามารถหลุดพ้นจากความรู้สึกไร้คุณค่าของตนเองได้ ทำให้การปรับตัวปรับใจเพื่อยอมรับแบบแผนชีวิตใหม่ให้เหมือนผู้ต้องขังคนอื่น ๆ เป็นสิ่งที่สร้างความกดดันและความยากลำบากให้กับผู้ต้องขังต้องกลายเป็นบุคคลที่สมยอมขาดความเป็นตัวของตัวเอง ขาดความมั่นใจในการดำเนินชีวิต ซึ่งอาจเป็นการลดทอนพลังชีวิตพลังใจและพลังความคิดในการใช้ชีวิตในเรือนจำ และความทุกข์ที่เกิดขึ้นก่อนเข้าสู่การปรับตัวประการสุดท้ายคือ ความทุกข์ทางใจเป็นความทุกข์ที่เกิดจากการที่ตนเองไม่สามารถทำใจและยอมรับกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ซึ่งส่งผลให้จิตใจที่อ่อนแออยู่แล้วเกิดอาการท้อแท้ หดท้อกำลังใจ และไร้ซึ่งความหวังเนื่องจากสภาพจิตใจที่ยังบอบช้ำ เพราะขาดความหนักแน่นภายในใจทำให้ชีวิตต้องจมปลักอยู่กับความทุกข์ ตลอดจนมีความรู้สึกเกรงกลัวต่ออุปสรรคและมองไม่เห็นจุดหมายปลายทางที่ชัดเจนจึงนำพาชีวิตไปสู่ความเบื่อหน่ายและหมดกำลังใจในการดำเนินชีวิต ทำให้เกิดการเสียสมดุลจนกลายมาเป็นความทุกข์ที่ปรากฏขึ้นในจิตใจ สนับสนุนคำอธิบายของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต, 2553 อ้างถึงใน

พุทธิกานต์ คงคา, 2554) ในเรื่องของความทุกข์ทางใจ (Mental pain; Mental suffering) ว่าเป็นสภาวะทุกข์ที่เกิดขึ้นเป็นความไม่สบายใจ ความเศร้าโศก ความคร่ำครวญรำไร เจ็บปวด รวดร้าวใจ ความคับแค้น สิ้นหวัง รวมทั้งความทุกข์ทางใจมีความเกี่ยวข้องทางกาย (Bodily pain; Physical suffering) หรือกายิกทุกข์ กล่าวคือ เมื่อเกิดความทุกข์ทางกายก็ทำให้เกิดความทุกข์ทางใจหรือเมื่อเกิดความทุกข์ทางใจก็ส่งผลไปถึงความทุกข์ทางร่างกายด้วย

สำหรับสาเหตุของการปรับตัวนี้ ผลการวิจัย พบว่า เนื่องจากความปรารถนาที่จะดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของเรือนจำและให้เข้ากับสภาพในเรือนจำและใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่ามองไปข้างหน้าด้วยมุมมองใน ชีวิตอย่างมีเป้าหมายและมีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินชีวิตโดยไม่ปล่อยให้ชีวิตผ่านไปอย่างไร้จุดหมาย แม้บางครั้งการปรับตัวจะไม่สามารถเอาชนะในสถานการณ์ได้ทุกอย่างแต่ก็ทำให้ผู้ต้องขังสูงอายุได้เรียนรู้ เข้าใจ ทำให้แข็งแกร่ง เติบโตกับการปรับตัวที่ผ่านพ้นมาสามารถแก้ไข และปรับปรุงตัวเองให้เหมาะสมกับสภาพที่เป็นอยู่ให้ได้ ถึงแม้ว่าการปรับตัวอาจเป็นกระบวนการปรับตัวที่ต่อเนื่องไม่มีที่สิ้นสุดอย่างน้อยก็ได้ทำให้ผู้ต้องขังสูงอายุกล้าที่จะเผชิญกับสิ่งที่เกิดขึ้นกล้าที่จะยอมรับกับการเปลี่ยนแปลงเพื่อเปลี่ยนชีวิตให้เกิดการยอมรับในการที่จะเริ่มต้นชีวิตใหม่ได้ในที่สุดและมองชีวิตอย่างมีความหวังไม่ย่อท้อกับปัญหาสามารถอยู่กับ

สภาพแห่งความเป็นจริงที่เกิดขึ้นได้อย่างกลมกลืนและเข้าใจ สอดคล้องกับงานวิจัยของจิระสุข สุขสวัสดิ์ และอริญญา ตั๊ยคำกริ (2553) พบว่า นักศึกษาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ความไม่สงบในภาคใต้เลือกที่จะเผชิญปัญหาแบบมุ่งจัดการกับปัญหาซึ่งเป็นรูปแบบการปรับตัวเพื่อเรียนรู้ยอมรับ และเข้าใจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตามความเป็นจริงมากกว่าที่จะเลือกรูปแบบการเผชิญปัญหาแบบหลีกเลี่ยงเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีคุณค่าและปกติสุข

ประเด็นสุดท้ายภายหลังจากที่ผู้ต้องขังสูงอายุประสบกับความท้อแท้และความผิดหวังที่เกิดจากปัญหาต่างๆ ที่มารุมเร้าแล้ว ผู้ต้องขังเหล่านั้นสามารถปรับตัวยอมรับการเปลี่ยนแปลงและหาแนวทางแก้ไขไม่ยอมแพ้กับโชคชะตาชีวิตของตนเอง เปลี่ยนความท้อแท้ให้เป็นพลังในการเปลี่ยนแปลงตนเองให้ดีขึ้นเพื่อก้าวผ่านความทุกข์และเข้าถึงความสุขในชีวิต ผลการวิจัยพบว่าการเริ่มต้นของชีวิตที่เข้มแข็งของผู้ต้องขังสูงอายุนั้น เริ่มจากการที่ผู้ต้องขังสูงอายุสามารถปรับตัวยอมรับและหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อพาตนเองออกจากความทุกข์และค้นพบพลังใจในการฝ่าฟันอุปสรรคและกล้าเผชิญกับสถานการณ์ของชีวิตที่ผ่านเข้ามาได้อย่างเข้มแข็งโดยไม่หันหลังให้กับชีวิตที่ผิดพลาดมาในอดีตไม่ยอมแพ้กับโชคชะตาและปรับเปลี่ยนชีวิตให้ยืนหยัดขึ้นมาได้ใหม่ สามารถทำความเข้าใจต่อชีวิตที่เปลี่ยนแปลง มีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินชีวิต

สามารถอยู่กับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นได้อย่างเข้าใจ และได้เห็นแง่มุมที่ดีขึ้นเพื่อนำไปสู่ความพยายามที่จะดำรงชีวิตอยู่ในเรือนจำได้อย่างมีคุณค่าและมีความหวังมีเป้าหมายในชีวิตที่ชัดเจน ซึ่งผลการศึกษานี้สอดคล้องกับแนวคิดสุขภาวะทางจิตของริฟท์ (Ryft, 1995 อ้างถึงใน กุลรัตน์ แก้วเป็ง, 2554) ตรงกับด้านการมีเป้าหมายในชีวิต (purpose in life) ซึ่งได้แก่การมีความมุ่งหมายในชีวิตสามารถกำหนดทิศทางในชีวิตของตนมีความเชื่อที่เป็นหลักยึดในจิตใจเพื่อที่จะนำไปสู่จุดหมายในชีวิต

สรุป และ ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย พบว่า ความทุกข์ที่เกิดขึ้นกับผู้ต้องขังสูงอายุนั้นเป็นความทุกข์ที่เกิดจากกระบวนการพิจารณาคดี และความทุกข์เกิดจากความวิตกกังวลที่ต้องใช้ชีวิตท่ามกลางกฎระเบียบที่เคร่งครัด ซึ่งส่งผลกระทบต่อสภาวะทางใจและทางกาย ด้วยสาเหตุดังกล่าวทำให้ผู้ต้องขังมีความเสี่ยงที่จะเกิดภาวะซึมเศร้าขาดความหมายในชีวิตมองว่าชีวิตของตนไร้คุณค่าไม่อยากจะมีชีวิตต่อไป ดังนั้นการให้การปรึกษาเชิงจิตวิทยาจากเจ้าหน้าที่ทีมงานสุขภาพจิตในเรือนจำ จะเป็นกระบวนการที่ทำหน้าที่ช่วยเหลือให้ผู้ต้องขังได้ตระหนักถึงสภาพแห่งความเป็นจริง โดยการให้การปรึกษาเชิงจิตวิทยารายบุคคลหรือแบบกลุ่มแก่ผู้ต้องขังเพื่อให้ผู้ต้องขังได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน เพื่อให้เห็นถึงคุณค่าความสำคัญของ

แต่ละคนที่จะทำให้เกิดความนับถือตนเองต่อการดำเนินชีวิตอยู่ในเรือนจำได้อย่างมีความหมายจนสามารถยอมรับและอยู่กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต

นอกจากนี้ ผลการวิจัยพบว่า การปรับตัวเข้ากับสภาพการณ์เป็นอยู่ในเรือนจำของผู้ต้องขังสูงอายุ เป็นผลมาจากการที่ผู้ต้องขังมีมุมมองหรือทัศนคติที่ดีกับผู้คนและสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว และมีความปรารถนาที่จะดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่า มองไปข้างหน้าด้วยมุมมองในชีวิตอย่างมีเป้าหมาย ดังนั้นในฐานะนักจิตวิทยาการศึกษา หรือเจ้าหน้าที่ที่ทำงานด้านสุขภาพจิตในเรือนจำ/ทัณฑสถาน จึงควรให้ความสำคัญในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมกำลังใจ การเห็น

คุณค่าในชีวิต การมีเป้าหมายในชีวิตอย่างสม่ำเสมอและเหมาะสมกับช่วงวัยขรา เพื่อให้สามารถปรับตัวอยู่ร่วมกับความแตกต่างท่ามกลางผู้อื่น และปรับใจให้เข้ากับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งฝึกฝนอุปสรรคและมีศักยภาพในการดำเนินชีวิตอย่างมีเป้าหมาย เนื่องจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ศึกษาเฉพาะกลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุ ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการศึกษากระบวนการปรับตัวของผู้ต้องขังในแต่ละช่วงอายุ ผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก ผู้ต้องขังชาวต่างชาติและกลุ่มผู้ต้องขังพิการ ทั้งนี้เพื่อให้เห็นความแตกต่างและความหลากหลายในผลการวิจัย

บรรณานุกรม

- กรมราชทัณฑ์. (2558). สถิติผู้ต้องขังประจำปีงบประมาณ 2558. นนทบุรี: กรมราชทัณฑ์.
- กุลรัตน์ แก้วเป้ง. (2554). สุขภาวะทางจิตของผู้ป่วยสารเสพติดในระยะฟื้นฟูสมรรถภาพภายหลังได้รับการรักษาเชิงบุคคลรายบุคคลแนวพุทธ: การวิจัยเชิงคุณภาพแบบที่ผู้วิจัยเห็นชอบร่วมกัน. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จารุวรรณ คงยศ. (2551). การปรับตัวของผู้ต้องขังให้เข้ากับสภาพเรือนจำ: ศึกษาเฉพาะกรณีเรือนจำกลางคลองเปรม. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จิระสุข สุขสวัสดิ์ และอรัญญา ตั้ยคำภีร์. (2553). ประสบการณ์ความรุนแรง การเผชิญปัญหาและความสุขในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย: การวิจัยนาร่องแบบผสานวิธี. *วารสารประชากรศาสตร์*, 26(1), 22-47.
- ชาย โพธิ์ธิดา. (2550). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นท์ติ้งพับลิชชิ่ง.

- ณสงวน เรนทรเสณี. (2553). *ประสบการณ์ทางจิตใจผู้รอดชีวิตที่สูญเสียความสมบูรณ์ทางกายจากเหตุการณ์เพลิงไหม้ซานติก้าผับ*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นภาพร หะวานนท์ และคณะ. (2555). *ชีวิตที่ถูกกลืน เรื่องเล่าของผู้หญิงในเรือนจำ* (พิมพ์ครั้งที่ 1) กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- นิภา นิมนวล. (2548). *ปัจจัยที่มีผลต่อการปรับตัวของผู้ต้องขังเข้ากับสภาพแวดล้อมเรือนจำ ศึกษาเฉพาะกรณีของทัณฑสถานหญิงกลาง*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พรรณเลขา พลอยสระศรี. (2546). *กระบวนการปรับตัวของผู้ต้องขังวัยหนุ่มในเรือนจำบางขวาง*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พุทธิกานต์ คงคา. (2555). *ประสบการณ์ความทุกข์ของนิสิตนักศึกษาหอพักที่เข้าร่วมกลุ่มจิตวิทยาพัฒนาตนและการปรึกษาแนวพุทธ*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เพ็ญพรรษา ปกาลิทธิ. (2553). *บริบทเรือนจำและการยอมรับโทษประหารชีวิต*. (วิทยานิพนธ์สังคมวิทยามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภีร์วัฒน์ นนทะโชติ. (2555). *ทัณฑสถานเปิดกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*. *วารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม*, 11(2), 1-18.
- ยุหวาด หิมโตะบึก และจิระสุข สุขสวัสดิ์. (2559). *ประสบการณ์เส้นทางชีวิตผู้ต้องหาบัณฑิตหลังจำคุก*. *วารสารศึกษาศาสตร์*, 9(2), 230-241.
- สำราญ วงศ์ขวัญ และนิพัทธ์ เมฆจร. *ผลการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวที่มีต่อการควบคุมตนของผู้ต้องขังเรือนจำกลางบางขวาง*. *วารสารศึกษาศาสตร์*, 9(2), 285-293.
- สุพจน์ อารีย์สวัสดิ์ และจิระสุข สุขสวัสดิ์. (2559). *ความมั่นคงในการควบคุมตนของคนหลังจำคุก*. *วารสารวิชาการคุณธรรมความดี*, 5(1), 1-19.

ความสัมพันธ์ระหว่างความคลั่งไคล้ศิลปินและความสุขเชิงอัตวิสัย
ในแฟนคลับเยาวชน

Relationship between Celebrity Worship and Subjective Well-being
among Fan club Young People

ศรินทร์ ตันติเมธ¹

sirin_ssc@hotmail.com

อรัญญา ตัญย์ศิริ²

atuicomepee@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างความคลั่งไคล้ศิลปินและความสุขเชิงอัตวิสัยในแฟนคลับเยาวชน กลุ่มตัวอย่างคือ แฟนคลับเยาวชน จำนวน 100 คน อายุเฉลี่ย 21.88 (± 2.4 ปี) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ มาตรการความคลั่งไคล้ศิลปิน และมาตรวัดความสุขเชิงอัตวิสัย เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการแจกแบบสอบถาม ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยค่าสถิติสหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน พบว่า ความคลั่งไคล้ศิลปินรูปแบบความชื่นชอบเพื่อความบันเทิงและสังคม มีความสัมพันธ์ทางบวกกับมาตรวัดความสุขเชิงอัตวิสัยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 ($r=.24, p < .05$) ส่วนความคลั่งไคล้ศิลปินรูปแบบความชื่นชอบแบบเข้มข้นและยึดติด ไม่มีความสัมพันธ์กับสุขภาวะของแฟนคลับเยาวชน ($r=.14, ns$)

คำสำคัญ: ความคลั่งไคล้ศิลปิน ความสุขเชิงอัตวิสัย แฟนคลับเยาวชน

¹ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาจิตวิทยาการปรึกษา คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาจิตวิทยาการปรึกษา คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Abstract

This study aimed to examine the relationships among celebrity worship and subjective well-being in young fan clubs. Participants were 100 young Thai fan clubs who were 21.88 year old (± 2.4 years). Instruments used in the study were Celebrity Worship Scale and Subjective Well-being Scale. Data was collected by questionnaires. Pearson's product-moment correlation was used to analyze the data. Findings reveal that entertainment-social celebrity worship was significantly and positively correlated with subjective well-being ($r=.24, p < .05$) and the intense-personal celebrity worship was not correlated with subjective well-being of young fan clubs ($r=.14, ns$).

Keywords: Celebrity worship, Subjective well-being, Fan club youth

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความชื่นชอบของเยาวชนที่มีต่อศิลปิน เช่น ดารา นักร้อง นักดนตรี หรือ ที่เรียกว่า การเป็นแฟนคลับ นั้น มีต้นกำเนิดมาจาก คำว่า “แฟน” ซึ่งมาจากคำว่า “Fanatic” ที่หมายถึง หลงใหล คลั่งไคล้ แฟนเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อ ศตวรรษที่ 19 เมื่อนักข่าวกำหนดคำว่า “แฟน” ขึ้นมาเพื่ออธิบายเกี่ยวกับผู้ที่คอยติดตาม ทีมนักกีฬาที่มีอาชีพ หลังจากนั้นความหมายของ แฟน ก็ถูกพัฒนาต่อมา โดยขยายความถึง ความจงรักภักดีของผู้ที่อุทิศตนเพื่อการกีฬาและงาน บ้านเทิงต่างๆเข้าไปด้วย โดยแฟนแต่ละกลุ่มจะมีความชื่นชอบต่างกัน จึงมีลักษณะต่างกันทั้งในด้านลักษณะ ภาวลักษณะ และพฤติกรรม เช่น แฟนดนตรีร็อก กีฬา ภาพยนตร์ ดารา นักร้อง เป็นต้น ปัจจุบันความก้าวหน้าของเทคโนโลยีในปัจจุบัน ส่งผลให้เกิดการนำ สื่อใหม่ (New media) เช่น ระบบอินเทอร์เน็ต โซเชียลมีเดีย

มาใช้ในการสื่อสาร (พงษ์ วิเศษสังข์, 2558) ซึ่งทำให้ผู้รับสารได้รับข้อมูลที่แตกต่างไปจากการใช้สื่อเก่า เช่น โทรศัพท์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ ที่มักให้ข้อมูลข่าวสารที่เน้นย้ำความเชื่อเดิมๆ แต่ในสื่อใหม่นั้น ผู้ส่งสารเป็นใครก็ได้ และผู้รับสารสามารถเลือกเปิดรับได้อย่างมีเสรีภาพตามประโยชน์และความพึงพอใจที่ตนเองต้องการ (Ruggiero, T., 2000 อ้างถึงใน พงษ์ วิเศษสังข์, 2558)

นอกจากนี้ ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีปัจจุบัน ยังทำให้เยาวชนมีโอกาสที่จะพูดคุยและมีปฏิสัมพันธ์กัน หรือแม้แต่การพูดคุยกับ ศิลปินนักร้องที่ตนเองชื่นชอบได้ ดังนั้นการรวมตัวกันของเยาวชนที่สนใจศิลปินนักร้องที่ตนเองชื่นชอบเดียวกันมีปริมาณเพิ่มขึ้น และมีความเหนียวแน่น รวมกันเป็นกลุ่มก้อนมากขึ้นกว่าในอดีต ซึ่งเกิดจากการพัฒนาของเทคโนโลยี และระบบคอมพิวเตอร์ ทำให้ผู้คนสามารถ

ติดต่อสื่อสารกันได้อย่างสะดวก รวดเร็ว มีความคิดและพฤติกรรมที่คล้ายกัน โดยวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นหนึ่งสามารถเผยแพร่ไปอีกที่หนึ่งได้อย่างรวดเร็ว (คัชพล จันทเพชร, 2559) ทั้งนี้เยาวชนไทยจำนวนไม่น้อย มีรูปแบบการใช้ชีวิตที่ได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมต่างประเทศ โดยการหาข้อมูลและติดตามข่าวสารเกี่ยวกับศิลปินนักร้องที่ตนชื่นชอบจากสื่ออินเทอร์เน็ต หรือมีพฤติกรรมการซื้อและการสะสมของที่ระลึก การไปชมคอนเสิร์ต การติดตามศิลปินนักร้องที่คลั่งไคล้ไปตามสถานที่ต่างๆ การผลิตสินค้าเกี่ยวกับศิลปินเพื่อเป็นธุรกิจ การสร้างพื้นที่ส่วนตัวบนเว็บไซต์ การอ่านหรือการแต่งนิยายเกี่ยวกับศิลปินดารา (Fanfiction) การเต้นโคฟเวอร์ (Cover dance) และการฝึกฝนหรือเรียนภาษาของศิลปินนักร้องนั้นๆ หรือแม้กระทั่งการไปทำศัลยกรรมเพื่อให้หน้าตาคล้ายคลึงกับศิลปินดาราที่ตนชื่นชอบ แฟนคลับเหล่านี้มีพฤติกรรมการรวมกลุ่มกันเพื่อสนับสนุนศิลปินดาราที่ตนชื่นชอบ เช่น การแต่งตัวลอกเลียนแบบ การซื้อสินค้าลิขสิทธิ์ การซื้อผลิตภัณฑ์ที่ศิลปินเป็นพรีเซ็นเตอร์ การต่อแถวซื้อบัตรคอนเสิร์ตข้ามวันข้ามคืน เป็นต้น

ลักษณะพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความชื่นชอบศิลปินแบบคลั่งไคล้ อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อเยาวชนหลายๆ ดังการศึกษาวิจัยที่ผ่านมา เช่น Sheridan, North and Maltby (2007) ที่รายงานลักษณะแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่น การหาเงินด้วยวิธีที่ไม่ถูกต้อง

เพื่อนำไปซื้อบัตรชมคอนเสิร์ตหรือการแสดงของศิลปินที่ตนชื่นชอบ ซึ่งวิธีการเหล่านี้อาจเป็นสาเหตุของปัญหาสังคม หรือการซึมซับเอาค่านิยมที่ไม่เหมาะสมตามมาได้ นอกจากพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม บางการศึกษา เช่น พิรภา สุวรรณโชติ (2551) ระบุว่าแฟนคลับมีปัญหาด้านสุขภาพจิต เช่น การเห็นคุณค่าในตนเองต่ำ หรือ มีการฆ่าตัวตายตามศิลปินที่ชื่นชอบ เป็นต้น อย่างไรก็ตามในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสนใจศึกษาเฉพาะการเป็นแฟนคลับที่มีปริมาณและความเข้มของความสัมพันธ์ในระดับที่ไม่ครอบคลุมความคลั่งไคล้ในระดับรุนแรงที่อาจเป็นเรื่องของพยาธิสภาพหรือความเจ็บป่วยทางจิตเวช จึงได้ศึกษาเฉพาะรูปแบบความคลั่งไคล้ศิลปิน 2 รูปแบบ คือ ความชื่นชอบเพื่อความบันเทิงและสังคม และความชื่นชอบแบบเข้มข้นและยึดติดเท่านั้น

นักจิตวิทยา เช่น McCutcheon และคณะ ระบุว่า ความคลั่งไคล้ศิลปินทั้งสองแบบแตกต่างกันที่ลักษณะและระดับความเข้มของการชื่นชอบ โดยรูปแบบที่ 1 การชื่นชอบเพื่อความบันเทิง-สังคม (Entertainment-social celebrity worship) หมายถึง การที่เยาวชนชื่นชอบศิลปินดาราโดยรับรู้ว่าเป็นการชื่นชอบเพื่อความบันเทิง และติดตามข่าวสารของศิลปินดาราอย่างใกล้ชิด มีเรื่องราวของศิลปินเป็นศูนย์กลางหรือประเด็นที่ใช้พูดคุยกันในสังคมของผู้ที่มีความชื่นชอบแบบเดียวกัน เยาวชนในรูปแบบที่ 1 มักมีมุมมองเช่นว่า ‘ตัวฉันและเพื่อน

ชอบที่จะพูดคุยถึงเรื่องที่ศิลปินที่พวกเราชื่นชอบทำ' ส่วนรูปแบบที่ 2 การชื่นชอบแบบเข้มข้น-ผูกพันยึดติด (Intense-personal celebrity worship) หมายถึง การที่เยาวชนหลงใหลเทิดทูนศิลปินดาราที่ชื่นชอบ สนใจใคร่รู้เกี่ยวกับชีวิตส่วนตัวของศิลปินดารา มีการเชื่อมโยงตนเองเข้ากับศิลปินที่ชื่นชอบ และรู้สึกใกล้ชิดผูกพันเหมือนเป็นตนใกล้ชิดตัว เยาวชนในรูปแบบที่ 2 มักมีมุมมอง เช่น 'ฉันคิดว่าศิลปินที่ฉันชื่นชอบเป็นเนื้อคู่ของฉัน' (McCutcheon, Lange and Houran, 2002)

การศึกษาวิจัยที่ผ่านมา ระบุว่าความคลั่งไคล้ศิลปินดาราทั้งสองแบบ อาจส่งผลกระทบต่อเยาวชนมากกว่าในทางลบ เช่น ผลการศึกษาของ Maltby et al., 2004 ที่ระบุว่า เยาวชนที่มีระดับความคลั่งไคล้ศิลปินดาราสูงจะมีสุขภาวะทางจิตในระดับต่ำกว่าเยาวชนที่มีระดับความคลั่งไคล้ต่ำ เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Reeves, Baker and Truluck (2012) ที่พบว่าวัยรุ่นที่คลั่งไคล้ศิลปินดาราในลักษณะเข้มข้นรุนแรงระดับสูงจะมีความพึงพอใจในชีวิตต่ำ ส่วนระดับความคลั่งไคล้ในลักษณะเพื่อความบันเทิงและสังคม ไม่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิต ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาตัวแปรจิตวิทยาเชิงบวก เพื่อศึกษาว่าความคลั่งไคล้ศิลปิน จะมีส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตในแง่บวกของแฟนคลับหรือไม่ จึงได้เน้นถึงการศึกษาความสุขเชิงอัตวิสัย (subjective well-being) ที่ หมายถึง

การที่บุคคลมีความพึงพอใจในชีวิตโดยรวมของตน และมีอารมณ์ความรู้สึกทางบวก(เช่น ความสุข ความเบิกบานใจ) มากกว่าความรู้สึกทางลบ (เช่น ความวิตกกังวล ซึมเศร้า) (Diener, 1984) ความสุขเชิงอัตวิสัยนี้ ส่งผลต่อการมีความคิดสร้างสรรค์ การมีอายุที่ยืนยาว และเป็นส่วนสำคัญในการสร้างสังคมที่ดี โดยในการวิจัยนี้เป็นการตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่าง รูปแบบความคลั่งไคล้ศิลปิน 2 รูปแบบ คือ ความชื่นชอบเพื่อความบันเทิงและสังคม และความชื่นชอบแบบเข้มข้นและยึดติด กับความสุขเชิงอัตวิสัยของแฟนคลับเยาวชนไทย ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้จะได้เป็นประโยชน์ในการทำความเข้าใจรูปแบบความคลั่งไคล้ศิลปินดาราในกลุ่มนี้ และสำหรับการส่งเสริมสุขภาพจิตในกลุ่มประชากรนี้ต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ความคลั่งไคล้ศิลปิน 2 รูปแบบ (ความชื่นชอบเพื่อความบันเทิงและสังคม และความชื่นชอบแบบเข้มข้นและยึดติด) และความสุขเชิงอัตวิสัยของแฟนคลับเยาวชน

นิยามศัพท์

1. ความคลั่งไคล้ศิลปิน (Celebrity worship)

ความคลั่งไคล้ศิลปิน หมายถึง เจตคติหรือความรู้สึกที่บุคคลมีต่อศิลปินที่ชื่นชอบใน

ระดับที่มากกว่าแฟนโดยทั่วไป (Maltby, Houran, and McCutcheon, 2002) และความคลั่งไคล้ศิลปินนี้ มีลักษณะของการหมกมุ่นและเสพติด อันเป็นลักษณะหนึ่งของการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมถึงความจริง สำหรับความรู้สึกที่บุคคลมีต่อศิลปินที่ชื่นชอบในลักษณะแฟนคลับ แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

-รูปแบบที่ 1 ความชื่นชอบแบบสนใจใคร่รู้เพื่อความบันเทิงและสังคม (Entertainment-social celebrity worship) หมายถึง การชื่นชอบศิลปินดาราโดยรับรู้ว่าเป็นการชื่นชอบเพื่อความบันเทิงมีเรื่องราวของศิลปินเป็นศูนย์กลางหรือประเด็นที่ใช้พูดคุยกันในสังคมของผู้ที่มีความชื่นชอบแบบเดียวกัน

-รูปแบบที่ 2 ความชื่นชอบแบบเข้มข้นผูกพันยึดติด (Intense-personal celebrity worship) หมายถึง การหลงใหล เทิดทูนศิลปินดาราที่ชื่นชอบ สนใจใคร่รู้เกี่ยวกับชีวิตส่วนตัวของศิลปินดารา มีการเชื่อมโยงตนเองเข้ากับศิลปินที่ชื่นชอบ และรู้สึกใกล้ชิดผูกพันเหมือนเป็นตนใกล้ชิด

ในงานวิจัยนี้ ความคลั่งไคล้ศิลปินสามารถวัดได้จากมาตรวัดความคลั่งไคล้ศิลปินที่ผู้วิจัยพัฒนามาจาก มาตรวัดทัศนคติที่มีต่อศิลปิน (Celebrity Attitude Scale: CAS) ที่พัฒนาโดย McCutcheon, Lange, and Houran, 2002) และฉบับภาษาไทยโดยนภาพร ลักโนทัย (2551)

2. ความสุขเชิงอัตวิสัย (Subjective Well-being)

ความสุขเชิงอัตวิสัย หมายถึง การประเมินทั้งทางด้านความรู้สึกและทางปัญญาของบุคคลเกี่ยวกับชีวิตโดยรวม บุคคลที่มีความสุขเชิงอัตวิสัย คือบุคคลที่มีความสมดุลระหว่างภาวะอารมณ์ทางบวกและภาวะอารมณ์ทางลบ โดยมีความรู้สึกทางบวกสูงกว่าความรู้สึกทางลบ และมีความพึงพอใจในชีวิต โดยสามารถแบ่งออกเป็น 3 องค์ประกอบ ตามแนวคิดของ Diener (1985) คือ

-องค์ประกอบที่ 1 ความพึงพอใจในชีวิต (Life satisfaction) คือความพึงพอใจโดยรวมและความพึงพอใจในเรื่องที่สำคัญ เช่น งาน ชีวิตสมรส

-องค์ประกอบที่ 2 ความรู้สึกทางบวก (Positive affect) คือการประสบกับอารมณ์ความรู้สึกที่น่าพอใจ สบายใจ รื่นรมย์ เพลิดเพลิน

-องค์ประกอบที่ 3 ความรู้สึกทางลบ (Negative affect) คือ การประสบกับอารมณ์ความรู้สึกที่ไม่น่าพึงพอใจ ไม่สบายใจ ไม่รื่นรมย์ ไม่เพลิดเพลิน เพียงเล็กน้อย

ในงานวิจัยนี้ ความสุขเชิงอัตวิสัยสามารถวัดได้จากมาตรวัดความสุขเชิงอัตวิสัย ประกอบด้วย 2 มาตรวัดย่อย ได้แก่ (1) มาตรวัดความพึงพอใจในชีวิต (Satisfaction with Life Scale) ฉบับภาษาไทย แปลและเรียบเรียงโดย หยกฟ้า อิศรานนท์(2551) พัฒนามาจากมาตรวัดของ Pavot และ Diener(1993) และ (2)

มาตรวัดความรู้สึกทางบวกและทางลบ (The Positive and Negative Affect Schedule) ฉบับภาษาไทย โดย หยกฟ้า อิศรานนท์ (2551) พัฒนามาจากของ พิมลรัตน์ ทิศาภาคย์ (2548) ซึ่งข้อกระทงจำนวนหนึ่งแปลมาจากมาตรวัดต้นฉบับของ Watson และคณะ (1988) โดยมีวิธีการคำนวณระดับความสุขเชิงอัตวิสัยด้วยวิธีการนำค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในชีวิตบวกกับค่าเฉลี่ยความรู้สึกทางบวกแล้วลบกับค่าเฉลี่ยความรู้สึกทางลบ

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้ทราบถึงระดับความคลั่งไคล้ศิลปิน และ ความสุขเชิงอัตวิสัยของแฟนคลับวัยรุ่นไทย
2. ทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างความคลั่งไคล้ศิลปิน และ ความสุขเชิงอัตวิสัยของแฟนคลับวัยรุ่นไทย
3. ช่วยพัฒนาแนวทางในการเสริมสร้างและพัฒนาความสุขเชิงอัตวิสัยของแฟนคลับวัยรุ่นไทยที่มีระดับความคลั่งไคล้ศิลปินในรูปแบบที่แตกต่างกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มตัวอย่าง

แฟนคลับเยาวชน ที่มีอายุระหว่าง 18-25 ปี ที่อาศัยในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำนวน 100 คน อายุเฉลี่ย 21.9 ปี (S.D. = 2.4) ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 87)

ร้อยละ 55 กำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี เป็นแฟนคลับของศิลปินจากประเทศเกาหลี (ร้อยละ 68) ประเทศไทย (ร้อยละ 27) และประเทศอื่นๆ ได้แก่ จีน ญี่ปุ่น ไต้หวัน และสหรัฐอเมริกา (ร้อยละ 5) คัดเลือกโดยวิธีการคัดเลือกรายสะดวก และ วิธีการสโนว์บอล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคล และ ข้อมูลเกี่ยวกับศิลปินที่ชื่นชอบ เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา ความถี่ในการติดตามศิลปิน ช่องทางในการติดตามศิลปิน เป็นต้น

2. มาตรวัดความคลั่งไคล้ศิลปิน มาตรวัดความคลั่งไคล้ศิลปินโดยผู้วิจัยพัฒนามาจากมาตรวัด ทศนคติที่มีต่อศิลปินดารานักแสดงชาวไทย (นภาพร ลัคโนทัย , 2551) ซึ่งพัฒนาจากมาตรวัดต้นฉบับ Celebrity Attitude Scale (CAS) โดย McCutcheon, Lange, & Houran (2002) โดยมาตรวัดนี้ประกอบด้วย 33 ข้อ แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ ความชื่นชอบเพื่อความบันเทิงและสังคม 16 ข้อ มีค่าความเที่ยงรายด้านเท่ากับ .82 และ ความชื่นชอบแบบเข้มข้นผูกพันยึดติด 17 ข้อ มีค่าความเที่ยงรายด้านเท่ากับ .85 โดยเป็นมาตรวัดที่ให้ผู้ตอบประเมินตนเอง (Self-Report) ในแต่ละข้อกระทงมีลักษณะเป็น Rating Scale ประมาณค่าการรับรู้ 5 ระดับเพื่อสอบถามความคลั่งไคล้ศิลปิน (1 คือ ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง และ 5 คือ เห็นด้วย

อย่างยิ่ง) โดยมีขั้นตอนการพัฒนามาตรวัดดังนี้

(1) ผู้วิจัยศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความคลั่งไคล้ศิลปินโดย McCutcheon, Lange และ Houran (2002) และนำมาตรวัดไปกำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการ จากนั้นผู้วิจัยปรับปรุงข้อกระทงจากมาตรวัดทัศนคติที่มีต่อศิลปิน ดารา ที่แปลและเรียบเรียงโดย นภาพร ลักโนทัย (2551) จากมาตรวัดต้นฉบับ Celebrity Attitude Scale: CAS (McCutcheon, Lange, & Houran, 2002) โดย สร้างข้อกระทงในแต่ละด้านเพิ่มตามองค์ประกอบทั้ง 2 รูปแบบของความคลั่งไคล้ศิลปิน คือ การชื่นชอบเพื่อความบันเทิงและสังคม และการชื่นชอบแบบเข้มข้นผูกพัน

(2) ผู้วิจัยนำข้อกระทงที่ได้ไปตรวจสอบความสอดคล้องของข้อกระทงกับกรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับตัวแปร และความเหมาะสมทางภาษาของมาตรวัด โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิรวม 3 ท่าน (ดังภาคผนวก) เป็นผู้ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาของมาตรวัด (content validity) โดยมีความตรงเชิงเนื้อหา (item Objective Congruence Index - IOC) ที่มากกว่า .50 ขึ้นไป

3. มาตรวัดความสุขเชิงอัตวิสัย ผู้วิจัยได้ใช้มาตรวัดความสุขเชิงอัตวิสัย ซึ่งประกอบด้วย 2 มาตรวัดย่อย ได้แก่ (1) มาตร

วัดความพึงพอใจในชีวิต (Satisfaction with Life Scale) ฉบับภาษาไทย แปลและเรียบเรียงโดย หยกฟ้า อิศรานนท์ (2551) พัฒนามาจากมาตรวัดของ Pavot และ Diener (1993) มีค่าความเที่ยง เท่ากับ .81 และ (2) มาตรวัดความรู้สึกทางบวกและทางลบ (The Positive and Negative Affect Schedule) ฉบับภาษาไทย โดย หยกฟ้า อิศรานนท์ (2551) พัฒนามาจากมาตรวัดของ พิมลรัตน์ ทิศาภาคย์ (2548) มาตรวัดความรู้สึกทางบวก มีค่าความเที่ยง เท่ากับ .86 และมาตรวัดความรู้สึกทางลบ มีค่าความเที่ยง เท่ากับ .84 โดยมาตรวัดดั้งเดิมถูกนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างคือ กลุ่มนักเรียนระดับปริญญาตรี ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีอายุใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยชิ้นนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง โดยลงพื้นที่เก็บข้อมูลในบริเวณที่กลุ่มตัวอย่างรวมตัวกันจำนวนมาก ได้แก่ บริเวณสถานที่จัดงานคอนเสิร์ต งานแสดงดนตรี และสถานที่ที่แฟนคลับเดินทางมาพบศิลปินคนโปรด คือ อิมแพคอารีน่า เมืองทองธานี, ศูนย์การค้า เทอมินอล 21 และสนามบินสุวรรณภูมิ เริ่มจากการชี้แจงรายละเอียดในการวิจัย ถึงหัวข้อในการวิจัย วัตถุประสงค์ และสิทธิของผู้เข้าร่วมในการวิจัย และหลังจากขอความสมัครใจในการเข้าร่วมการวิจัยจากกลุ่มตัวอย่างแล้ว ผู้วิจัยแจกแบบสอบถามให้แก่ผู้เข้าร่วมวิจัยที่สมัครใจตอบแบบสอบถาม หลังจากผู้เข้าร่วมวิจัยตอบ

แบบสอบถามครบถ้วนสมบูรณ์แล้ว ผู้วิจัยจึงขอเก็บแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง และมอบของที่ระลึกให้แก่ผู้ร่วมวิจัย เมื่อได้รับแบบสอบถามคืนแล้ว ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความสมบูรณ์ของการตอบแบบสอบถาม เพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

โดยใช้สถิติต่างๆ ได้แก่ สถิติเชิงพรรณนา ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า แฟนคลับเยาวชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ ร้อยละ 92 ชื่นชอบศิลปินประเภทนักร้อง โดยศิลปินส่วนใหญ่ มีสังกัดในประเทศเกาหลี (ร้อยละ 68) และเป็นศิลปินชาย (ร้อยละ 91) โดยมีระยะเวลาที่ติดตามชื่นชอบศิลปิน ตั้งแต่ 1 ปี ถึง 14 ปี (ค่าเฉลี่ย ประมาณ 4 ปี) ส่วนใหญ่มีการพบหน้าศิลปิน อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง ร้อยละ 77 มีการติดตามศิลปินทางสื่อออนไลน์ทุกวัน เป็นต้น รายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับศิลปินและพฤติกรรมการชื่นชอบศิลปินของเยาวชน

รายการ		จำนวน	ค่าร้อยละ
ประเภทของศิลปิน	นักร้อง	92	92
	นักแสดง	4	4
	นักดนตรี	4	4
ประเทศที่สังกัด	ไทย	27	27
	เกาหลี	68	68
	ญี่ปุ่น	2	2
	อื่นๆ (จีน, ไต้หวัน, สหรัฐอเมริกา)	3	3
เพศของศิลปิน	ชาย	91	91
	หญิง	9	9

รายการ		จำนวน	ค่าร้อยละ
ระยะเวลาที่ชื่นชอบ	1-3 ปี	57	57
	4-6 ปี	19	19
	7-9 ปี	6	6
	10 ปี ขึ้นไป	18	18
M = 4.05, SD = 3.42, ช่วงคะแนน 1- 14 ปี			
การพบหน้าศิลปิน	1 ครั้ง / ปี หรือต่ำกว่า	58	58
	2-3 ครั้ง / ปี	9	9
	4-5 ครั้ง / ปี	12	12
	มากกว่า 5 ครั้ง / ปี	21	21
ช่องทางในการติดตามข่าวหรือผลงานของศิลปิน (ออนไลน์)	โทรทัศน์	30	30
	เว็บไซต์อย่างเป็นทางการที่ต้นสังกัดศิลปินจัดทำ	22	22
	แฟนเพจ (เว็บไซต์ที่แฟนคลับจัดทำ)	35	35
	ทวิตเตอร์	97	97
	เฟสบุ๊ก	46	46
	อินสตาแกรม	66	66
	อื่นๆ เช่น บล็อก เว็บบอร์ด	2	2
การติดตามข่าวหรือผลงานของศิลปิน	1 -3 วันต่อสัปดาห์	11	11
	4-6 วันต่อสัปดาห์	12	12
	ทุกวัน	77	77
การมองของฝากหรือของที่ระลึกให้ศิลปิน	ไม่เคย	55	55
	นานๆ ครั้ง	30	30
	บางครั้ง	14	14
	ทุกครั้ง	1	1

รายการ	จำนวน	ค่าร้อยละ
การซื้อสินค้าหรือของที่ระลึก ไม่เคย	15	15
ของศิลปิน		
1 ครั้งต่อเดือน	46	46
2-3 ครั้งต่อเดือน	35	35
4 ครั้งต่อเดือน ขึ้นไป	15	15

รูปแบบความคลั่งไคล้ศิลปิน แฟนคลับเยาวชน
กลุ่มตัวอย่าง มีพฤติกรรมการชื่นชอบศิลปินใน
แต่ละรูปแบบ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 พฤติกรรมการชื่นชอบเพื่อความบันเทิง-สังคม พบว่า 5 อันดับแรก ได้แก่ “ฉันรู้สึกมีความสุขเมื่อได้ยินผู้อื่นพูดชื่นชมศิลปินคนโปรดของฉัน” ตามมาด้วย

“ความสุขของฉันคือการที่ได้ดู อ่านเรื่องราวหรือฟัง เสียงศิลปินคนโปรดของฉัน” “ฉันรู้สึกสนุกเมื่อได้ใช้เวลาร่วมกับคนที่ชื่นชอบ ศิลปินคนโปรดคนเดียวกับฉัน” “ฉันรู้สึกสนุกเมื่อได้รับรู้เรื่องราวในชีวิตของศิลปิน คนโปรดของฉัน” และ “ฉันและเพื่อนชอบพูดคุยกันเรื่องผลงานของศิลปินคนโปรด” เป็นต้น

ตารางที่ 2 อันดับความคลั่งไคล้ศิลปินรูปแบบการชื่นชอบเพื่อความบันเทิง-สังคม

อันดับ	ข้อความถาม	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
1	ฉันรู้สึกมีความสุขเมื่อได้ยินผู้อื่นพูดชื่นชมศิลปินคนโปรดของฉัน	4.64	.60
2	ความสุขของฉันคือการที่ได้ดู อ่านเรื่องราว หรือฟัง เสียงศิลปินคนโปรดของฉัน	4.49	.70
3	ฉันรู้สึกสนุกเมื่อได้ใช้เวลาร่วมกับคนที่ชื่นชอบ ศิลปินคนโปรดคนเดียวกับฉัน	4.47	.78
4	ฉันรู้สึกสนุกเมื่อได้รับรู้เรื่องราวในชีวิตของศิลปิน คนโปรดของฉัน	4.45	.67
5	ฉันและเพื่อนชอบพูดคุยกันเรื่องผลงานของศิลปินคนโปรด	4.41	.62
6	การใช้เวลาเพื่อติดตามข่าวสารของศิลปินคนโปรด เป็นการใช้เวลาที่สนุกสนาน	4.38	.66
7	ฉันและเพื่อนชอบพูดคุยกันเรื่องกิจกรรมต่างๆที่ศิลปินคนโปรดของฉันทำ	4.37	.80
8	ฉันชอบพูดคุยกับคนที่ชื่นชอบศิลปินคนโปรดของฉัน	4.32	.88

อันดับ	ข้อความถาม	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
9	ฉันสามารถพูดคุยกับคนที่ชื่นชอบศิลปินคนเดียว กันกับฉันได้อย่างดีแม้จะเพิ่งเคยเจอกันครั้งแรก	4.24	.80
10	ในขณะที่ฉันติดตามเรื่องราวของศิลปินคนโปรด ฉันมักจะเพลิดเพลินจนลืมเวลาไปเลย	4.24	.98
11	สัญลักษณ์แทนตัวแฟนคลับ เช่น สี แธงไฟ ลูกโป่ง หรือชื่อเรียกกลุ่มแฟนคลับ ทำให้ฉันรู้สึกตัวตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม	4.16	.86
12	เมื่ออยู่ท่ามกลางคนหมู่มาก ฉันชอบดู และฟังคนอื่น ๆ พูดถึงศิลปินคนโปรดของฉัน	3.98	.84
13	เมื่อมีสิ่งที่ไม่สบายใจเกิดขึ้นกับศิลปินคนโปรดของฉัน ฉันรู้สึกท้อแท้กับว่ามันเกิดขึ้นกับตัวฉันเอง	3.58	1.18
14	ฉันคิดว่าการทุ่มเทติดตามศิลปิน เป็นการสิ้นเปลืองเงินทอง	3.49	1.01
15	ฉันจะรู้สึกล้มเหลวและสูญเสียตามไปด้วยถ้าศิลปินคนโปรดของฉันประสบความสำเร็จล้มเหลวหรือสูญเสียบางอย่าง	3.32	1.09
16	การทุ่มเทความสนใจให้ศิลปินคนโปรด มีที่มาหลังจากฉันหนีปัญหาชีวิตโดยชั่วคราว	2.66	1.28

รูปแบบที่ 2 พฤติกรรมการชื่นชอบแบบเข้มข้น-ผูกพันยึดติด พบว่า 5 อันดับแรก ได้แก่ “เมื่อได้เห็นศิลปินคนโปรดประสบความสำเร็จ ฉันรู้สึกภูมิใจในตัวเขา” ตามด้วย “ฉันรู้สึกมีความสุขที่ได้เฝ้ามองความเปลี่ยนแปลง และการ เติบโตขึ้นของศิลปินคนโปรด” “ถ้าศิลปินคนโปรดของฉันประสบ

ความสำเร็จ ฉันจะ รู้สึกประสบความสำเร็จไปกับเขาด้วย” “ฉันมีพื้นที่เฉพาะที่ใช้เก็บของที่ระลึกและรูปภาพ ของศิลปินคนโปรดของฉัน” และ “ฉันไม่เคยมีความรู้สึกที่ศิลปินคนโปรดเปรียบเสมือนเพื่อน หรือคนในครอบครัว” เป็นต้น

ตารางที่ 3 อันดับความคลั่งไคล้ศิลปิน รูปแบบการชื่นชอบแบบเข้มข้น-ผูกพันยึดติด

อันดับ	ข้อความ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
1	เมื่อได้เห็นศิลปินคนโปรดประสบความสำเร็จ ฉันรู้สึกภูมิใจในตัวเขา	4.65	.61
2	ฉันรู้สึกมีความสุขที่ได้เฝ้ามองความเปลี่ยนแปลง และการ เติบโตขึ้นของศิลปินคนโปรด	4.61	.62
3	ถ้าศิลปินคนโปรดของฉันประสบความสำเร็จ ฉันจะ รู้สึกประสบความสำเร็จไป กับเขาด้วย	4.30	.72
4	ฉันมีพื้นที่เฉพาะที่ใช้เก็บของที่ระลึกและรูปภาพ ของศิลปินคนโปรดของฉัน	4.09	.84
5	ฉันไม่เคยมีความรู้สึกว่าศิลปินคนโปรดเปรียบเสมือนเพื่อน หรือคนในครอบครัว	4.02	.93
6	ฉันและศิลปินคนโปรดมีความผูกพันที่ศิลปินและแฟนคลับ เท่านั้นที่จะเข้าใจ	3.77	.92
7	ความสัมพันธ์ของฉันและศิลปินคนโปรดเปรียบเสมือนเพื่อนหรือคนในครอบครัวที่รู้จักกันมานาน	3.69	1.08
8	ถ้าฉันมีโอกาสได้พบกับศิลปินคนโปรดของฉัน เขาจะรู้ทันทีว่าฉันเป็น แฟนคลับตัวจริงของเขา	3.60	1.11
9	เมื่อมีสิ่งที่ดีเกิดขึ้นกับศิลปินคนโปรดของฉัน ฉันจะรู้สึกเหมือนว่ามันเกิดขึ้นกับตัวฉันเอง	3.50	.92
10	หากได้อินโทรพุดจาไม่ดีเกี่ยวกับศิลปินคนโปรดของฉัน ฉันจะรู้สึกเดือดร้อนและไม่พอใจ	3.50	1.06
11	เมื่อศิลปินคนโปรดของฉันประสบปัญหา ฉันไม่สามารถหยุดยั้งความกังวลที่เกิดขึ้นได้	3.38	1.08
12	เมื่อฉันได้พบกับศิลปินคนโปรดของฉัน ฉันจะแสดงออก ให้ศิลปินรับรู้ว่าเป็นแฟนคลับตัวจริงของเขา	3.36	1.04
13	ฉันและศิลปินคนโปรดของฉันมีความผูกพันต่อกันเป็นพิเศษที่ไม่สามารถบรรยายเป็นคำพูดได้	3.29	1.18
14	ฉันมักจะคิดถึงศิลปินคนโปรดของฉันบ่อยๆ แม้ในเวลาที่ไม่ได้อยากจะคิดถึงก็ตาม	3.13	1.02
15	ฉันคิดเกี่ยวกับเรื่องราวในชีวิตของศิลปินคนโปรด ของฉันตลอดเวลา	2.99	1.03
16	ฉันคิดว่าศิลปินคนโปรดของฉันคือเนื้อคู่ของฉัน	2.05	1.22
17	ถ้าศิลปินคนโปรดของฉันตาย ฉันจะรู้สึกราวกับอยากจะตายตามไปด้วย	2.05	1.10

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่าง ความคลั่งไคล้ศิลปิน ทั้ง 2 แบบ และความสุขเชิงอัตวิสัย โดยใช้วิธีวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน โดยแบ่งเป็นการหา

ความสัมพันธ์ระหว่างมาตรวัดด้านย่อย 2 ด้าน กับมาตรวัดความสุขเชิงอัตวิสัย ผลการวิเคราะห์แสดงดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่าง ความคลั่งไคล้ศิลปินทั้ง 2 รูปแบบ และความสุขเชิงอัตวิสัย

ตัวแปร	1	2	3
1. รูปแบบการชื่นชอบเพื่อความบันเทิง-สังคม	-		
2. รูปแบบการชื่นชอบแบบเข้มข้น-ผูกพันยึดติด	.60**	-	
3. ความสุขเชิงอัตวิสัย	.24*	0.14	-
ค่าคะแนนเฉลี่ย	4.08	3.53	3.71
ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	7.19	6.86	11.46

**p<.01, *p<.05

การอภิปรายผล

ผลการวิจัยพบว่า เยาวชนแฟนคลับ กลุ่มตัวอย่างครั้งนี้ มีความชื่นชอบเพื่อความบันเทิงและสังคม สูงโดยส่วนใหญ่จะเห็น พวกเขามีการติดตามข้อมูลข่าวสารของศิลปินคนโปรดเกือบทุกวัน และ มีการซื้อสินค้า ของที่ระลึกของศิลปินคนโปรดบ่อย ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนี้ เป็นเยาวชนที่จัดอยู่ในกลุ่มวัยรุ่นตอนกลางค่อนข้างมาทางตอนปลาย และวัยผู้ใหญ่ตอนต้น ซึ่งตามพัฒนาการของชีวิต กลุ่มตัวอย่างนับได้ว่า เป็นผู้ที่อยู่ในช่วงวัยที่กำลังค้นหาตนเอง แสวงหาความเพลิดเพลินใจ และต้องการการยอมรับจากสังคมเพื่อนฝูง ประกอบกับกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ กำลังศึกษา

อยู่ในระดับมัธยมและปริญญาตรี ซึ่งมีสภาพแวดล้อมที่อยู่ท่ามกลางสังคมเพื่อนค่อนข้างมาก จึงทำให้การแสดงออกในรูปแบบของการชื่นชอบเพื่อความบันเทิง และเพื่อสังคม ดังพฤติกรรม ที่พวกเขามักแสดงออก เช่น “ฉันรู้สึกมีความสุขเมื่อได้ยืนดูผู้อื่นพุดชื่นชมศิลปินคนโปรดของฉัน” ตามมาด้วย “ความสุขของฉันคือการที่ได้ดู อ่านเรื่องราว หรือฟัง เสียงศิลปินคนโปรดของฉัน” “ฉันรู้สึกสนุกเมื่อได้ใช้เวลาร่วมกับคนที่ชื่นชอบ ศิลปินคนโปรดคนเดียวกันกับฉัน” “ฉันรู้สึกสนุกเมื่อได้รับรู้เรื่องราวในชีวิตของศิลปินคนโปรดของฉัน” และ “ฉันและเพื่อนชอบพุดคุยกันเรื่องผลงานของศิลปินคนโปรด” สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องความสุขแบบเฮโดนิคส์

(hedonic) หรือเฮโดนิซึม (hedonism) ซึ่งระบุว่าบุคคลที่มีลักษณะการใช้ชีวิตแบบผ่อนคลาย บันเทิง หรือมีงานอดิเรกที่สร้างความเพลิดเพลินจะเป็นผู้มีความสุขในชีวิตในระยะยาว (Veenhoven, 2003)

แม้ว่า แฟนคลับเยาวชนในการวิจัยนี้ได้แสดงออกถึงความชื่นชอบเพื่อความบันเทิงและสังคมสูง แต่ก็ไม่ได้มีความชื่นชอบที่ทำให้เกิดความคลั่งไคล้แบบผูกพันยึดติดสูง ดังจะเห็นได้จาก ผลการวิจัยส่วนของรูปแบบพฤติกรรมการชื่นชอบแบบเข้มข้น-ผูกพันยึดติด ที่พบว่า แฟนคลับเยาวชนการ แสดงถึง ความสนใจใคร่รู้เกี่ยวกับชีวิตส่วนตัวของศิลปินดารา มีการเชื่อมโยงตนเองเข้ากับศิลปินที่ชื่นชอบ และรู้สึกใกล้ชิดผูกพันเหมือนเป็นตนใกล้ชิด ดังเช่น พฤติกรรม “เมื่อได้เห็นศิลปินคนโปรดประสบความสำเร็จ ฉันรู้สึกภูมิใจในตัวเขา” ตามด้วย “ฉันรู้สึกมีความสุขที่ได้เฝ้ามองความเปลี่ยนแปลง และการเติบโตขึ้นของศิลปินคนโปรด” “ถ้าศิลปินคนโปรดของฉันประสบความสำเร็จ ฉันจะ รู้สึกประสบความสำเร็จไป กับเขาด้วย” “ฉันมีพื้นที่เฉพาะที่ใช้เก็บของที่ระลึกและรูปภาพ ของศิลปินคนโปรดของฉัน” จากแนวคิดเรื่องความคลั่งไคล้ศิลปิน แฟนคลับเยาวชนที่มีความชื่นชอบศิลปินในรูปแบบการชื่นชอบเพื่อความบันเทิงและสังคม มีพฤติกรรมการชื่นชอบศิลปิน โดยแสดงออกทางการเข้าสังคม พบปะพูดคุยกับกลุ่มเพื่อนหรือบุคคลที่มีความชื่นชอบแบบเดียวกัน โดยมุ่งเน้นเพื่อความบันเทิง ไม่ได้

เชื่อมโยงชีวิตของตนเองเข้ากับศิลปินที่ชื่นชอบ ส่วนแฟนคลับเยาวชนที่มีรูปแบบการชื่นชอบศิลปินแบบเข้มข้นผูกพัน จะมีลักษณะการชื่นชอบศิลปินอย่างลึกซึ้งมากกว่าแฟนคลับกลุ่มแรก โดยเชื่อมโยงตนเองเข้ากับศิลปิน ทำให้มีโอกาสที่ภาวะอารมณ์และสภาวะทางจิตของแฟนคลับในกลุ่มนี้ เปลี่ยนแปลงไปโดยขึ้นอยู่กับศิลปินที่ตนชื่นชอบ (Maltby, Houran, & McCutcheon, 2002) อย่างไรก็ตาม แฟนคลับเหล่านี้ไม่ได้แสดงความหลงใหล และ ยึดติดในระดับที่เกินความเป็นจริง จนกลายเป็น ความคลั่งไคล้ที่เป็นโทษและยึดติดที่มากเกินไป ตัวอย่างเช่น “ฉันไม่เคยมีความรู้สึกที่ศิลปินคนโปรดเปรียบเสมือนเพื่อนหรือคนในครอบครัว” ผลการวิจัยข้างต้นเป็นไปในแนวทางเดียวกับการศึกษาก่อนหน้านี้ เช่น Maltby McCutcheon Ashe และ Houran (2002) ที่ระบุว่าปรากฏการณ์การชื่นชอบคลั่งไคล้ศิลปินดารา มักเกิดขึ้นในกลุ่มเยาวชนเนื่องจากพัฒนาการของเยาวชนเป็นวัยที่กำลังค้นหาตนเอง และต้องการการยอมรับจากสังคมเพื่อนฝูง

เมื่อพิจารณา คำถามการวิจัย ที่ระบุว่า รูปแบบความคลั่งไคล้ศิลปินใด มีความสัมพันธ์กับความสุขเชิงอัตวิสัย ผลการวิจัยพบว่า แฟนคลับเยาวชนที่มีความชื่นชอบเพื่อความบันเทิงและสังคม (หรือในรูปแบบที่ 1) เท่านั้นที่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสุขเชิงอัตวิสัย หมายความว่า แฟนคลับเยาวชนที่มีรูปแบบคลั่งไคล้ศิลปินแบบชื่นชอบเพื่อความบันเทิงและ

สังคม จะมีความสุขเชิงอัตวิสัยที่สูงตามไปด้วย ในขณะที่รูปแบบความคลั่งไคล้ศิลปินแบบความชื่นชอบแบบเข้มข้นและยึดติด ไม่มีความสัมพันธ์กับความสุขเชิงอัตวิสัย ผลการวิจัยนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ นอกจากนี้ Stever (2011) ซึ่งศึกษากลุ่มแฟนคลับของศิลปินดาราในละครโทรทัศน์เรื่อง Star Trex พบว่ากลุ่มตัวอย่างวัยนี้ มีความชื่นชอบเพื่อความบันเทิงและสังคมสูงกว่ารูปแบบความชื่นชอบแบบเข้มข้นและยึดติด โดยแฟนคลับระบุว่าพวกเขามีความสุขที่ได้พูดคุยกับกลุ่มเพื่อนเกี่ยวกับเรื่องราวของศิลปินโดยไม่จำเป็นต้องรู้สึกผูกพันลึกซึ้งกับตัวศิลปิน นอกจากนี้ Reeves, Baker และ Truluck (2012) ที่พบว่าความคลั่งไคล้ในลักษณะเข้มข้นและยึดติด ไม่มีความสอดคล้องกับความพึงพอใจในชีวิต ทั้งนี้ ตัวแปรทางสุขภาวะที่ Reeves, Baker และ Truluck ศึกษาคือตัวแปรความพึงพอใจในชีวิต

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ ได้ให้ภาพลักษณะของความชื่นชอบศิลปินของแฟนคลับเยาวชน ที่มี

ความชื่นชอบเพื่อความบันเทิงและสังคมมากกว่าความชื่นชอบแบบเข้มข้น ยึดติด โดยส่วนใหญ่ พฤติกรรมการแสดงออกเป็นการติดตามข้อมูลข่าวสารของศิลปินคนโปรดเกือบทุกวัน และ มีการซื้อสินค้า ของที่ระลึกของศิลปินคนโปรด รวมถึงรายงานว่าพวกเขามีความสุขที่ได้ทำกิจกรรม และพูดคุยกับกลุ่มแฟนคลับ หรือ กับศิลปินที่ชื่นชอบโดยรูปแบบความชื่นชอบเพื่อความบันเทิงและสังคมนี้ เป็นแหล่งที่ทำให้พวกเขามีความสุข มีอารมณ์ทางบวก และมีความพึงพอใจในชีวิต

ในการศึกษาวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลในบริเวณที่กลุ่มตัวอย่างรวมตัวกันจำนวนมากของแฟนคลับ ได้แก่ บริเวณสถานที่จัดงานคอนเสิร์ต งานแสดงดนตรี และสถานที่ที่แฟนคลับเดินทางมาพบศิลปินคนโปรด จึงอาจเป็นไปได้ว่าขณะตอบแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างที่มีความรู้สึกทางบวกสูง และมีความรู้สึกทางลบต่ำ ส่งผลให้มีระดับความสุขเชิงอัตวิสัยสูงตามไป ดังนั้นการศึกษาวิจัยควรได้มีการตรวจสอบในประเด็นนี้ต่อไป

บรรณานุกรม

- คัชพล จันเพชร. (2559). การบริหารจัดการในยุคข้อมูลข่าวสาร. วารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม, 6(1). <http://e-jodil.stou.ac.th/page/Showindex.aspx?idindex=518>
- นภาพร ลักโณทัย. (2551). ความสัมพันธ์ระหว่างบุคลิกภาพกับความคลั่งไคล้ศิลปินดารานในกลุ่มแฟนเยาวชนหญิง. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาจิตวิทยาพัฒนาการ คณะจิตวิทยา ไม่ตีพิมพ์). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พงษ์ วิเศษสังข์. (2558). การเปิดรับโทรทัศน์และการรับรู้ความเป็นจริงทางสังคมของนักศึกษาหญิง. วารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม, 5(2). <http://e-jodil.stou.ac.th/page/Showindex.aspx?idindex=510>
- พีรภา สุวรรณโชติ. (2551). การสื่อสาร ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมถึงความจริง และการเรียนรู้คุณค่าทางบวกจากศิลปินนักร้องเกาหลีของกลุ่มแฟนคลับ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชา นิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- หยกฟ้า อิศรานนท์. (2551). อิทธิพลของบุคลิกภาพแบบหลงตนเอง และความไม่สอดคล้องระหว่างการเห็นคุณค่าแห่งตนโดยนัยและการเห็นคุณค่าแห่งตนที่รับรู้ ต่อสุขภาวะทางจิต: การวิเคราะห์อิทธิพลของตัวแปรกำกับและตัวแปรส่งผ่าน. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชา จิตวิทยา คณะจิตวิทยา ไม่ตีพิมพ์). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Maltby, J., Day, L. and McCutcheon, L, E. (2004). Celebrity worship, cognitive flexibility, and social complexity. *Personality and Individual Differences*, 37, 1475–1482.
- Maltby, J., Day, L. and McCutcheon, L, E. (2004). Personality and coping: A context for examining celebrity worship and mental health. *British Journal of Psychology*, 95, 411–428.
- Maltby, J., Day, L. and McCutcheon, L, E. (2006). Extreme celebrity worship, fantasy proneness and dissociation: Developing the measurement and understanding of celebrity worship within a clinical personality context. *Personality and Individual Differences*, 40, 273–283.

- Maltby, J., Houran, J., Lange, R., Ashe, D. and McCutcheon, L. E. (2002). Thou shalt worship no other gods—unless they are celebrities: The relationship between celebrity worship and religious orientation. *Personality and individual differences*, 32 (7), 1157-1172.
- McCutcheon, L. E., Lange, R. and Houran, J. (2002). Conceptualization and measurement of celebrity worship. *British Journal of Psychology*, 93, 67–87.
- Reeves, R. A., Baker, G. A. and Truluck, C. S. (2012). Celebrity Worship, Materialism, Compulsive Buying, and the Empty Self. *Psychology and Marketing*, 29(9), 674–679.
- Sansone, R. A. and Sansone, L. A. (2014). “I’m your number one fan”- A clinical look at celebrity worship. *Innovations in Clinical Neuroscience*, 11(1-2), 39-43.
- Sheridan, L., North, A. and Maltby, J. (2007). Celebrity worship, addiction and criminality. *Psychology, Crime & Law*, 13(6), 559-571.
- Stever, G. S. (2011). Celebrity Worship: Critiquing a Construct. *Journal of Applied Social Psychology*, 41(6), 1356–1370.
- Veenhoven, R. (2003). Hedonism and Happiness. *Journal of Happiness Studies*, 4, 437-457.

เรื่องเล่าความสำเร็จการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรด้วยกระบวนการใช้
แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง สวนลุงนิล อำเภอทุ่งตะโก จังหวัดชุมพร
Narrative of Success on Agro-Tourism Management in Sufficiency
Economy Paradigm at Suan Lung Nin, Tungtako District, Chumphon
Province.

อธิป จันทรสุรีย์¹

Athip.jan@kbu.ac.th

พิทักษ์ ศิริวงศ์²

phitak@ms.su.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาความสำเร็จการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรด้วยกระบวนการใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง สวนลุงนิล อำเภอทุ่งตะโก จังหวัดชุมพร ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ นายสมบูรณ์ ศรีสุบัติ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีวิทยาการศึกษาประวัติชีวิตและเรื่องเล่า โดยการสัมภาษณ์แบบอัตชีวประวัติ (Autobiography) ร่วมกับแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง

จากการวิจัยพบว่า เริ่มจากชีวิตการทำงานที่หลากหลายของลุงนิล พบทั้งปัญหา อุปสรรค จนทำให้ประสบความสำเร็จ และไม่ประสบความสำเร็จ รวมถึงปัญหานี้สิน ด้วยพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องหลักเศรษฐกิจพอเพียง และการทำเกษตรกรรมทฤษฎีใหม่ ทำให้ลุงนิลเริ่มสนใจศึกษาเรียนรู้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เริ่มลงมือด้วยการปลูกพืชแบบผสมผสาน ไม่ใช้สารเคมี เปลี่ยนมาเป็นการเกษตรแบบอินทรีย์ และใช้ EM หรือน้ำจุลินทรีย์ที่เป็นประโยชน์ต่อพืชแทน ใช้วิธีปลูกพืชหมุนเวียนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ลุงนิลมุ่งมั่น ตั้งใจ ด้วยการเดินรอยตามพ่อ ทำการเกษตรด้วยความพอเพียง หลังจากนั้น 7 ปี ลุงนิลสามารถปลดหนี้สินได้หมด หลังจากทีลุงนิลน้อมนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการทำการเกษตรและการดำเนินชีวิตจนประสบความสำเร็จ ทำให้ลุงนิลได้จัดตั้งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน ตำบลช่องไม้แก้ว อำเภอทุ่งตะโก จังหวัดชุมพร โดยมี

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมบริการและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

² รองศาสตราจารย์ประจำคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร

เจตนาที่เผยแพร่เผยแพร่ แบ่งปัน และขยายผลแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่เพื่อนบ้าน ชุมชน เกษตรกรในพื้นที่ และผู้ที่สนใจ ลุงนิลเริ่มมีแนวคิดสนใจด้านการท่องเที่ยวมากขึ้น จึงสร้างกิจกรรมการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงขึ้นในรูปแบบฐานการเรียนรู้ ด้วยการเกษตร การดำรงชีวิตด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง 3 ห่วง 2 เงื่อนไข และการจัดการด้านการท่องเที่ยว ทำให้ลุงนิลได้รับรางวัลอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทย ปี 2553 ประเภทแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรดีเด่น

คำสำคัญ: ความสำเร็จ การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร กระบวนทัศน์ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

The objective of the research is to investigate the Narrative of Success on Agro-Tourism Management in Sufficiency Economy Paradigm at Suan Lung Nin, Tungtako District, Chumphon Province. The main source of information is from Somboon Srisubat. The Autobiography and semi-structure interview were applied in this qualitative research.

The research found that starting from Lung Nin various experiences encountered with problems and setbacks and failure and success including debt problems. With the King's saying about sufficiency economy and new theory agriculture, he started to study the philosophy and to plant chemical free polyculture and transformed to organic agriculture as well as cover crops. Lung Nin is confident and has an intention to follow father's footsteps with sufficiency economy philosophy. Then 7 years later, he could write off his debt. He has applied the philosophy to his agricultural activities and his daily life. His success story inspired him to establish Sufficiency Economy Learning Center at Chong Mai Kaew, Tungtako, Chumphon province. He intended to disseminate, share and expand the Sufficiency Economy Philosophy to his neighborhood communities, farmers and those who are interested. Lung Nin then started to be interested in tourism and created sufficiency economy learning activities in the form of based learning. Then the Tourism Authority of Thailand has visited him and proposed him to participate in Tourism Industry in 2010 with two circles and three conditions of the sufficiency economy philosophy as well as tourism management. He obtained the tourism industry award of outstanding Agro-tourism in that year.

Keywords: success, Agro-tourism management, paradigm, sufficiency economy theory

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ประเทศ
ไทยจะต้องเผชิญกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่

สำคัญทั้งภายนอกและภายในประเทศที่
ปรับเปลี่ยนเร็วและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เป็นทั้ง
โอกาสและความเสี่ยงต่อการพัฒนาประเทศ
โดยเฉพาะข้อผูกพันที่จะเป็นประชาคมอาเซียน

ในปี พ.ศ.2558 จึงจำเป็นต้องนำภูมิคุ้มกันที่มีอยู่ พร้อมทั้งเร่งสร้างภูมิคุ้มกันในประเทศให้เข้มแข็ง ขึ้นมาใช้ในการเตรียมความพร้อมให้แก่คน สังคม และระบบเศรษฐกิจของประเทศให้สามารถ ปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้ อย่างเหมาะสม สามารถพัฒนาประเทศให้ ก้าวหน้าต่อไปเพื่อประโยชน์สุขที่ยั่งยืนของ สังคมไทยตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ, ออนไลน์, 2559)

จากสถานะของประเทศและบริบทการ เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่ประเทศกำลังประสบอยู่ ทำให้การกำหนดวิสัยทัศน์แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ยังคงมีความต่อเนื่องจากวิสัยทัศน์แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 และกรอบหลักการของการวางแผน ที่น้อมนำและประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการ พัฒนาอย่างมีส่วนร่วม การพัฒนาที่ยึดหลัก สมดุล ยั่งยืน โดยวิสัยทัศน์ของการพัฒนาใน แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ต้องให้ความสำคัญกับการ กำหนดทิศทางการพัฒนาที่มุ่งสู่การเปลี่ยน ผ่านประเทศไทยจากประเทศที่มีรายได้ปาน กลางไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูง มีความมั่นคง และยั่งยืน สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และ นำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ระยะยาว “มั่นคง มั่ง คั่ง ยั่งยืน” ของประเทศ (สำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ, 2559) ทั้งนี้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่น้อมนำมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติของ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) แล้ว แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงยังได้น้อมนำมา เป็นแนวทางในการจัดทำแผนพัฒนาการ ท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ.2555-2559 เพื่อสร้าง ความยั่งยืนให้กับการท่องเที่ยวของประเทศ โดย มุ่งสร้างภูมิคุ้มกันรอบด้านในทุกมิติที่เกี่ยวข้อง กับการท่องเที่ยว เพื่อมุ่งสร้างรายได้เพิ่มควบคู่ กับการกระจายรายได้สู่สังคมอย่างเป็นธรรม พร้อมทั้งสร้างกลไกการทำงานโดยการมีส่วนร่วม ของทุกภาคส่วน เพื่อเป็นพลังขับเคลื่อน แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติไปสู่การปฏิบัติ ให้เกิดผลชัดเจนทั้งในระดับประเทศและพื้นที่

ในปี 2558 หลายประเทศมักจะให้ ความสำคัญต่อการส่งเสริมภาคการท่องเที่ยว เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจของตนเอง ซึ่งทำให้ระดับ การแข่งขันด้านการท่องเที่ยวในเวทีโลกมีความ รุนแรงเพิ่มขึ้น ซึ่งประเทศไทยถือได้ว่าเป็น ประเทศที่มีรายได้จากภาคอุตสาหกรรม ท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก และเป็นประเทศที่ จำเป็นต้องมีการแข่งขันกับนานาประเทศเป็น อย่างมาก สำหรับสถานการณ์ท่องเที่ยวใน ประเทศ คาดว่าตลอดทั้งปี 2557 ที่ผ่านมา มี ชาวไทยเดินทางท่องเที่ยวในประเทศประมาณ 136 ล้านคน-ครั้ง และก่อให้เกิดรายได้ 0.68 ล้านล้านบาท ขยายตัวประมาณร้อยละ 3 จากปี ที่ผ่านมา โดยเป็นผลมาจากการเพิ่มขึ้นของ จำนวนนักท่องเที่ยวและการใช้จ่ายของ

นักท่องเที่ยว (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2557) ซึ่งการท่องเที่ยวนอกจากจะเป็นแหล่งที่มาของรายได้ในรูปแบบเงินตราแล้ว ยังมีความสำคัญในการช่วยกระตุ้นการผลิต และนำทรัพยากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งนี้ก่อให้เกิดการจ้างงาน และกระจายรายได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจของท้องถิ่นและก่อให้เกิดการกระตุ้นทางเศรษฐกิจ สำหรับความสำคัญของการท่องเที่ยวต่อสังคมของประเทศ คือ การยกมาตรฐานการครองชีพของคน ช่วยสร้างความเจริญให้กับท้องถิ่นอีกทั้งยังเป็นการช่วยอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2551) ซึ่งรูปแบบการท่องเที่ยวหนึ่งที่สามารถช่วยอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม นั่นก็คือ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งในการอนุรักษ์ทรัพยากรเกษตร เช่น การส่งเสริมให้เกษตรกรทำเกษตรอินทรีย์หรือเกษตรธรรมชาติ มักจะไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากการผลิตที่มีรายได้ไม่มากพอที่สามารถจูงใจเกษตรกรได้ จึงมีการส่งเสริมให้การเกษตรดังกล่าวเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่สามารถตอบสนองทั้งรายได้จากธุรกิจการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ทรัพยากรเกษตร (เทพกร ณ สงขลา, 2554) โดยที่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นกิจกรรมหนึ่งในกระบวนการพัฒนาชนบท เป็นการเชื่อมโยงระหว่างการเกษตรและการท่องเที่ยว ที่ส่งผลต่อ

การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและ การจัดสรรผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและสังคม (Jan & Karel, 2004) ซึ่งการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ประสบความสำเร็จโดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง คือ สวนลุงนิล อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดชุมพร

สวนลุงนิล หรือ นายสมบูรณ์ ศรีสุบัติ ผู้ได้รับรางวัล Tourism Awards ปี 2553 ประเภทแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร เกษตรกรซึ่งน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาประยุกต์ใช้ในการทำการเกษตรจนสามารถปลดหนี้ได้หมด มีการแบ่งปันความรู้ให้เกษตรกรรายอื่น ๆ ด้วยการเปิด ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติพืชมงคล 9 ชั้น โดยใช้พื้นที่เพียง 17 ไร่ ซึ่งสวนลุงนิล พร้อมเปิดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในลักษณะโฮมสเตย์ในพื้นที่ ทั้งนี้สวนลุงนิลได้รับการจัดตั้งเป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน ตำบลช่องไม้แก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดชุมพร มีเจตนารมณ์ที่จะเพื่อแม่ แบ่งปันและขยายผลปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่เพื่อนบ้าน ชุมชน เกษตรกรในพื้นที่และอำเภอใกล้เคียง รวมทั้งผู้สนใจทั่วไปด้วย ซึ่งขณะนี้คนในชุมชน ได้เข้ามาเรียนรู้และปรับตัวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจพอเพียง

จากการประสบความสำเร็จในการน้อมนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการบริหารจัดการด้านการเกษตรและการจัดการการท่องเที่ยวสวนลุงนิล จนได้รับรางวัล Tourism Awards ปี 2553 ประเภทแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร จึงมีความสำคัญในการศึกษาเรื่อง เรื่อง

เล่าความสำเร็จการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรด้วยกระบวนการใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง สวนลุงนิล อำเภอทุ่งตะโก จังหวัดชุมพร ทั้งนี้เพื่อเป็นการศึกษากระบวนการใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ประสบความสำเร็จ โดยอาศัยการถอดบทเรียนความสำเร็จ จากการเผชิญปัญหา การน้อมนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง การขยายสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตร นำเสนอตามองค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอันสามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรและศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถเป็นแบบอย่างให้กับแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่อื่น อันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของเกษตรกรด้านผลผลิตที่มีราคาต่ำ หรือการลดปัญหาหนี้สินของเกษตรกรโดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและการท่องเที่ยว

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความสำเร็จของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรด้วยกระบวนการใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง สวนลุงนิล อำเภอทุ่งตะโก จังหวัดชุมพร

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

ความสำเร็จของสวนลุงนิล อำเภอทุ่งตะโก จังหวัดชุมพร ที่นำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตร สามารถนำมาปรับใช้กับ

ธุรกิจที่เกี่ยวข้องได้ ทั้งนี้ยังสามารถเป็นต้นแบบให้กับการจัดการท่องเที่ยวอื่น ๆ ต่อไปได้

วิธีการวิจัย

การวิจัยใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยวิธีวิทยาการศึกษาประวัติชีวิตและ เรื่องเล่า (Life History and Narrative Approach)

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ นายสมบูรณ์ ศรีสุบัติ เจ้าของสวนลุงนิล อำเภอทุ่งตะโก จังหวัดชุมพร

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยมีขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นตอนการศึกษาเอกสาร (documentary research) โดยเก็บข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) จากการศึกษาหนังสือ ตำรา เอกสาร บทความ งานวิจัย บทสัมภาษณ์ และวีดิทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับสวนลุงนิล อำเภอทุ่งตะโก จังหวัดชุมพร

2. ขั้นตอนการสัมภาษณ์ โดยเก็บข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) จากการสัมภาษณ์ นายสมบูรณ์ ศรีสุบัติ เจ้าของสวนลุงนิล อำเภอทุ่งตะโก จังหวัดชุมพร โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi structured interview) เป็นแบบสัมภาษณ์ที่มีการวางแผนและกำหนดแนวคำถามไว้

พอประมาณแบบหลวม (loosely structure) สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi structured interview) ที่กำหนดแนวคำถามเพื่อเชื่อมโยงกับประเด็นหรือวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษาไว้พอประมาณ ตามกรอบแนวคิดที่ต้องการศึกษา โดยผู้ศึกษายึดหลักคุณธรรมและจริยธรรมในการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล

ผู้ศึกษาได้ตรวจสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือ โดยนำแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างไปตรวจสอบกับอาจารย์ที่ปรึกษา ก่อนเพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาเอกสาร (documentary research)

เป็นขั้นตอนแรกในการศึกษาผลงานที่เกี่ยวข้องอย่างละเอียด เพื่อนำมาประกอบการศึกษาการศึกษาเอกสารจากหนังสือ ตำรา เอกสาร บทความ งานวิจัย บทสัมภาษณ์ และวิดีโอที่เกี่ยวกับกับสวนลุงนิล อำเภอทุ่งตะโก จังหวัดชุมพร จะช่วยในการกำหนดประเด็น เน้นการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดยคำนึงถึงบริบทของข้อมูลเอกสารที่นำมาวิเคราะห์ประกอบว่ามีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยตนเอง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบอัตชีวประวัติ

(Autobiography) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) และการบันทึกข้อมูลด้วยการเขียน บันทึกเสียง ภาพถ่าย โดยแบบสัมภาษณ์ที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi structured interview) ที่มีแนวคำถามที่สอดคล้องกับประเด็นในการศึกษา แต่สามารถมีการปรับเปลี่ยนหรือเพิ่มเติมได้ตามความเหมาะสม

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษานี้ ในการวิเคราะห์ผลข้อมูล ผู้วิจัยใช้หลักการอุปมาน (Inductive Approach) โดยอาศัยการวิเคราะห์และการสังเคราะห์อย่างเป็นระบบเพื่ออธิบายผลที่เกิดขึ้นโดยการวิเคราะห์ ทำการแยกแยะจัดข้อมูลเข้าหมวดหมู่ ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ และจุดเด่นหรือจุดที่สำคัญของข้อมูล ส่วนการสังเคราะห์ ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลสองสิ่งขึ้นไปมาทำการตีความ (Interpretation) และแปลผลเพื่อให้ได้องค์ความรู้ใหม่ ทราบความหลากหลายของข้อมูล ความสอดคล้อง และเชื่อมโยงกับแนวคิดหรือทฤษฎี

ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลที่ได้มาจากการวิเคราะห์ ด้วยรูปแบบวิธีวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) และการวิเคราะห์เพื่อสร้างเรื่องเล่า (Narrative Analysis) โดยการตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล แยกแยะเป็นหมวดหมู่ ตีความ และนำเสนอด้วยการบรรยายแบบเล่าเรื่อง โดยนำเสนอข้อมูลในแต่ละประเด็นที่ทำการศึกษา บรรยายเป็นเรื่องราว

พร้อมภาพประกอบ เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ผู้วิจัยต้องทำการตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลผู้วิจัยใช้วิธีตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยใช้วิธีตรวจสอบข้อมูลสามเส้า (Investigator Triangulation) ดังนี้

การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือ ได้ใช้วิธีการจดบันทึก การบันทึกเสียง การถ่ายภาพ และการถ่ายวิดีโอ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความถูกต้องและตรงกัน

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ผลการวิจัย

จากการวิจัยพบว่า ความสำเร็จการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรด้วยกระบวนการใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง สวนลุงนิล อำเภอกู่ตะเภา จังหวัดชุมพร เริ่มจากชีวิตการทำงานที่หลากหลายของลุงนิล พบทั้งปัญหาอุปสรรค จนทำให้ประสบความสำเร็จ และไม่ประสบความสำเร็จบ้าง แต่แม้การตัดสินใจของลุงนิลที่ต้องเช่าร้านอาหารทั้ง 9 ร้าน และนำเงินจำนวน 2 ล้านบาท มาลงทุนทำสวนทุเรียนทั้งหมด จนทำให้ลุงนิลต้องพบกับปัญหานี้สินจนคิดค่าตัวตาย แม้การตัดสินใจที่อาจผิดพลาดในครั้งนั้น แต่มันกลับเป็นโอกาสที่ยิ่งใหญ่สำหรับลุงนิลในวันนี้ จากพระราชดำรัสของ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องหลักเศรษฐกิจพอเพียง และการทำเกษตรกรรมทฤษฎีใหม่ ซึ่งพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเหมือนกับการจุดประกายความคิด ทำให้ลุงนิลคิดกลับมาสู่ และมีกำลังใจอีกครั้ง และทำให้ลุงนิลเริ่มสนใจศึกษาเรียนรู้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยเข้ารับการอบรมที่ชุมพรคาบาน่า รีสอร์ท และได้พบกับอาจารย์วิวัฒน์ ศัลยกำธร ลุงนิลจึงเริ่มลงมือด้วยการ ปลูกพืชแบบผสมผสาน ไม่ใช่สารเคมี เปลี่ยนมาเป็นการเกษตรแบบอินทรีย์ และใช้ EM หรือน้ำจุลินทรีย์ที่เป็นประโยชน์ต่อพืชแทน ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายในการซื้อปุ๋ย พร้อมทั้งหันมาใช้วิธีปลูกพืชหมุนเวียนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ลุงนิลมุ่งมั่น ตั้งใจ ด้วยการเดินรอยตามพ่อ ทำการเกษตรด้วยความพอเพียง หลังจากนั้น 7 ปี ลุงนิลสามารถปลดหนี้สิน จำนวน 3 ล้านบาท ได้หมดจนวันนี้ทำให้ลุงนิลหมดปัญหาเรื่องหนี้สิน มีเงินเก็บออมสามารถเลี้ยงครอบครัว และเป็นแบบอย่างให้กับเพื่อนบ้านในชุมชนได้ หลังจากที่ลุงนิลน้อมนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการทำการเกษตรและการดำเนินชีวิตจนประสบความสำเร็จ ทำให้ลุงนิลได้จัดตั้งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน ตำบลช่องไม้แก้ว อำเภอกู่ตะเภา จังหวัดชุมพร โดยมีเจตนารมณ์ที่จะเผยแพร่ แบ่งปัน และขยายผลแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่เพื่อนบ้าน ชุมชนเกษตรกรในพื้นที่ และผู้ที่สนใจ

จากความสำเร็จในการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจมาใช้ในการดำเนินชีวิต และเริ่มมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเยี่ยมชมสวนลุงนิลมากขึ้น ด้วยความโดดเด่นในการทำเกษตรพืชคอนโด 9 ชั้น จนทำให้ลุงนิลเริ่มเป็นที่รู้จักจากประสบการณ์ที่ได้มีส่วนร่วมและการศึกษาการจัดการด้านการท่องเที่ยวของผู้ที่มีประสบการณ์ ทำให้ลุงนิลเริ่มมีแนวคิดสนใจด้านการท่องเที่ยวมากขึ้น จึงสร้างกิจกรรมการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงขึ้นในรูปแบบฐานการเรียนรู้ หลังจากนั้นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมาเยี่ยมชมสวนลุงนิล และได้นำเสนอลุงนิลเข้าชิงรางวัลอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทย ปี 2553 และทำให้ลุงนิลได้รับรางวัลอุตสาหกรรมการ

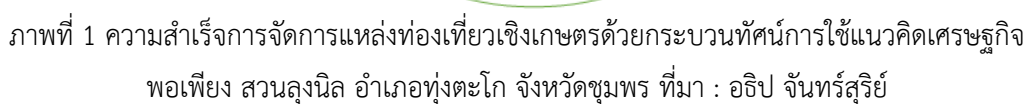
ท่องเที่ยวไทย ปี 2553 ประเภทแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรดีเด่น หลังจากได้รับรางวัลทำให้มีรายการโทรทัศน์เข้ามาถ่ายทำความสำเร็จของลุงนิลมากขึ้น ทำให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางไปเยี่ยมชม ศึกษาเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ลุงนิลยังมีความคิดต่อยอดด้านการท่องเที่ยว โดยจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวในจังหวัดชุมพร “ตามรอยกินรี” ซึ่งจัดเป็นเส้นทางท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว จังหวัดชุมพร ที่ได้รับรางวัลกินรี การใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสวนลุงนิล อำเภอทุ่งตะโก จังหวัดชุมพร จนได้รับความสำเร็จ การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยอาศัยกระบวนการดังต่อไปนี้

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎี 3 ท่วง 2 เงื่อนไข	การจัดการสวนลุงนิล อำเภอทุ่งตะโก จังหวัดชุมพร
3 ท่วง	
ความพอประมาณ	ลุงนิลได้ตระหนักถึงวิถีการดำเนินชีวิตด้วยความพอประมาณ โดยมีบทเรียนจากการประกอบธุรกิจร้านอาหาร และการทำสวนทุเรียน ประกอบกับการศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ลุงนิลเริ่มทำการเกษตรด้วยความพอประมาณ เช่น การปลูกพืชแบบผสมผสาน ไม่ใช้สารเคมี เปลี่ยนมาเป็นการเกษตรแบบอินทรีย์ สำหรับค่าใช้จ่ายในการทำการเกษตร หันมาใช้ EM หรือน้ำจุลินทรีย์ที่เป็นประโยชน์ต่อพืชแทน ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายในการซื้อปุ๋ย พร้อมทั้งหันมาใช้วิธีปลูกพืชหมุนเวียนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ยึดหลักลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ขยายโอกาส
การมีเหตุผล	ลุงนิลมีการกำหนดแนวทางปฏิบัติตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มีการวางแผน การจัดกิจกรรม และสร้างข้อตกลงร่วมกันของกลุ่มแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงคนในชุมชน โดยมีการคัดเลือกตัวแทนในการเป็นผู้นำกลุ่ม ซึ่งอาศัยเหตุผลในการตัดสินใจ ใช้ปัญหาเป็นบทเรียนในการเรียนรู้

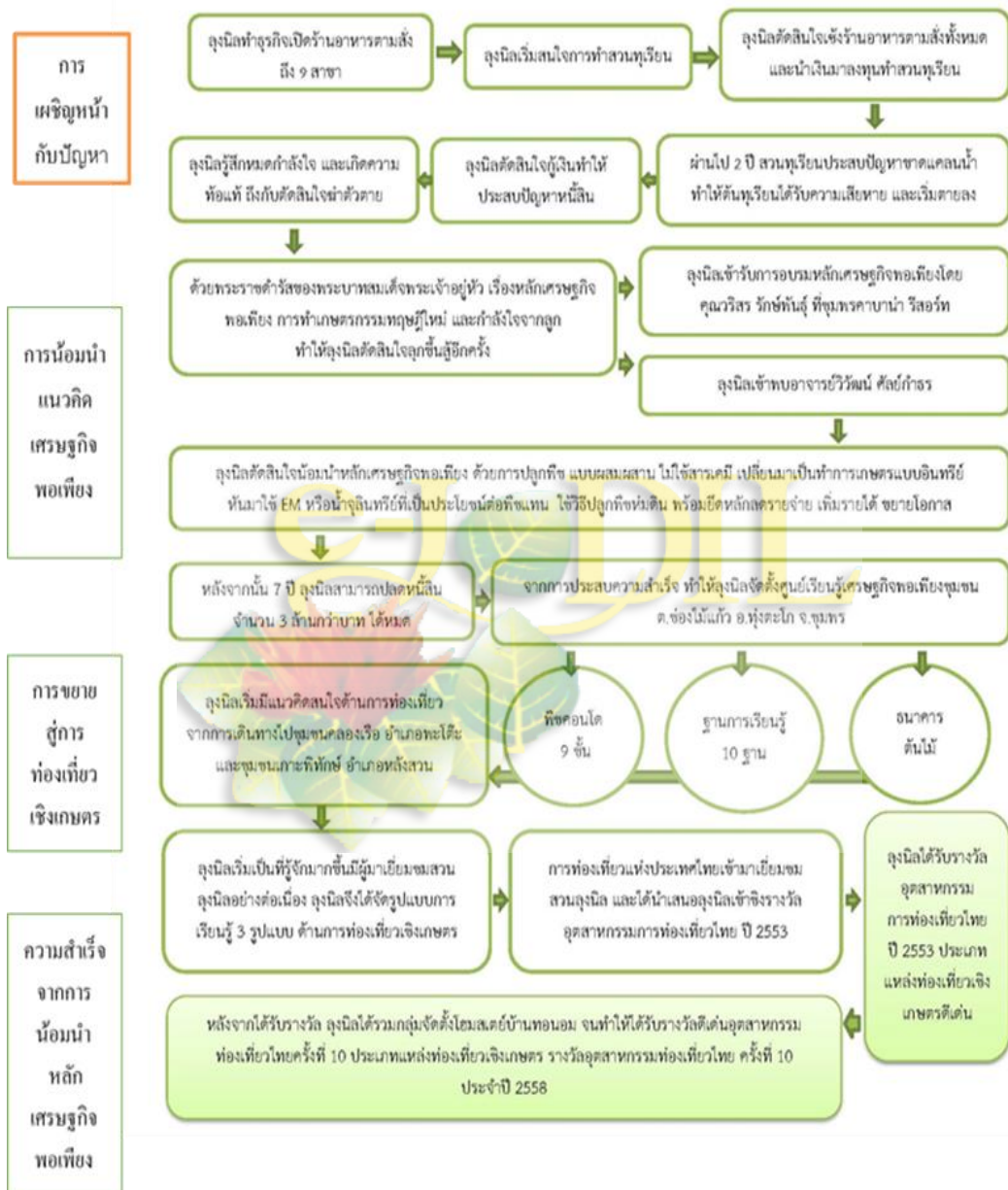
แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎี 3 ท่วง 2 เงื่อนไข	การจัดการสวนลุงนิล อำเภอทุ่งตะโก จังหวัดชุมพร
การมีภูมิคุ้มกันที่ดี	การรวมกลุ่มจัดตั้งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน ตำบลช่องไม้แก้ว อำเภอทุ่งตะโก จังหวัดชุมพร เพื่อเผยแพร่ แบ่งปัน และขยายผลแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่เพื่อนบ้าน ชุมชน เกษตรกรในพื้นที่ และผู้ที่สนใจ และการเข้าร่วมโครงการจากภูผาสู่มหานครเป็นส่วนช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เพื่อให้ชุมชนเตรียมพร้อมกับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้น
2 เงื่อนไข	
ความรู้	ลุงนิลได้จัดตั้งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน ตำบลช่องไม้แก้ว อำเภอทุ่งตะโก จังหวัดชุมพร เพื่อเผยแพร่ แบ่งปัน และขยายผลแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่เพื่อนบ้าน ชุมชน เกษตรกร ในพื้นที่ และผู้ที่สนใจ รวมทั้งการสัมภาษณ์ทางรายการวิทยุ โทรทัศน์ ทำให้ความรู้ด้านการจัดการแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นที่รู้จักเพิ่มมากขึ้น และสามารถเป็นแบบอย่างให้กับธุรกิจอื่นสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้
คุณธรรม	การดำเนินชีวิต การสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยว และการรวมกลุ่มของลุงนิล แสดงให้เห็นถึงความมีน้ำใจ เห็นถึงประโยชน์ส่วนรวม และต้องการที่จะพัฒนาชุมชนบ้านเกิดของตนเองรวมทั้งการเผยแพร่ความรู้ และประสบการณ์ของตนเอง เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติผ่านรายการโทรทัศน์ และรายการวิทยุ รวมทั้งความซื่อสัตย์ที่ลุงนิลปลูกพืชผักปลอดสารพิษ ทำให้ผู้บริโภคได้รับประทานอาหารที่ปลอดภัย สะอาด และมีประโยชน์

จากความสำเร็จการจัดการแหล่ง
ท่องเที่ยวเชิงเกษตรด้วยกระบวนการ
แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง สวนลุงนิล อำเภอทุ่ง

ตะโก จังหวัดชุมพร ตามองค์ประกอบ
ท่องเที่ยวเชิงเกษตร นีออน ศรีสมยง (2545)
สามารถนำเสนอในรูปแบบแผนภาพได้ ดังนี้

❖ Electronic Journal of Open and Distance Innovative Learning (e-JODIL) ❖

ภาพที่ 2 การดำเนินชีวิตของลุงนิลจากการเผชิญปัญหาสู่ความสำเร็จ

สวนลุงนิล อำเภอทุ่งตะโก จังหวัดชุมพร

ที่มา : อธิป จันทรสุรีย์

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยพบว่า ด้านทรัพยากร การท่องเที่ยวเชิงเกษตร ลงทุนปลูกพืชแบบผสมผสาน ไม่ใช้สารเคมี ทำการเกษตรแบบอินทรีย์ และใช้ EM หรือน้ำจุลินทรีย์ที่เป็นประโยชน์ต่อพืชแทน ใช้วิธีปลูกพืชหมุนเวียนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นต้นทุนทรัพยากรการท่องเที่ยวเกษตรที่สำคัญได้ โดยมีบทเรียนจากการประกอบธุรกิจร้านอาหาร และการทำสวนทุเรียน ประกอบกับการศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ลงทุนเริ่มทำการเกษตรด้วยความพอประมาณ จนประสบความสำเร็จ สอดคล้องกับสุรชัย ภัทรบรรเจิด (2551) กล่าวว่า การเอาประสบการณ์ในอดีตมาเป็นบทเรียน (Learning from Experience) เป็นคุณลักษณะสำคัญที่ควรจะต้องปฏิบัติสำหรับผู้ประกอบการ เป็นการมองผลงานในอดีตที่เคยทำผิดพลาด นำมาเป็นบทเรียนสะท้อนไม่ให้เกิดเหตุการณ์เช่นนั้นอีก หรือนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานหรือนำไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการทำงาน ให้มุ่งไปสู่การทำงานที่ดีกว่าเดิม

ด้านตลาดการท่องเที่ยวผ่านการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยว และการรวมกลุ่มของลงทุน แสดงให้เห็นถึงความมีน้ำใจ เห็นถึงประโยชน์ส่วนรวม และต้องการที่จะพัฒนาชุมชนบ้านเกิดของตนเอง รวมทั้งการเผยแพร่ความรู้ และประสบการณ์ของตนเอง เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติผ่านรายการโทรทัศน์ และรายการวิทยุ สอดคล้อง ทิพย์สุตา พุฒจรัส (2556) ได้ศึกษา

เรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนสลักคอก จังหวัดตราด ผลการวิจัยพบว่า การแบ่งปันความรู้ และสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน การรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนา และผู้เข้ามาแสวงหาประโยชน์จากชุมชน สร้างนักอนุรักษ์ มีจิตสาธารณะ และมีส่วนร่วมฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน การคงอยู่วิถีชีวิตวัฒนธรรมและอาชีพดั้งเดิมของชุมชน มีสวัสดิการพื้นฐานแก่คนในชุมชน ชุมชนพึ่งตนเอง มีเครือข่ายการเรียนรู้และความร่วมมือกับองค์กรภาคส่วนต่าง ๆ การเกิดความสามัคคีของคนในชุมชนจากความร่วมมือทำงานร่วมกันและเยาวชนเริ่มเข้ามามีส่วนร่วมอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชน

ด้านบริการการท่องเที่ยว มีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน ตำบลช่องไม้แก้ว อำเภอทุ่งตะโก จังหวัดชุมพร โดยมีเจตนารมณ์ที่เผยแพร่ แบ่งปัน และขยายผลแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่เพื่อนบ้าน ชุมชนเกษตรกรในพื้นที่ และนักท่องเที่ยว โดยแบ่งเป็นฐานการเรียนรู้ทั้งหมด 10 ฐาน โดยได้จัดรูปแบบการเรียนรู้ 3 รูปแบบสอดคล้องกับ อธิป จันทรสุรีย์ (2558) ได้ศึกษาเรื่องความสำเร็จบนฐานหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร กรณีศึกษาจังหวัดชุมพร ผลการวิจัยพบว่า ชุมพรคาบาน่า รีสอร์ท ธุรกิจบริการที่น้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมา

ประยุกต์ใช้ในธุรกิจบริการ ได้เป็นผู้ดำเนินการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกในชุมชน ให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม สามารถรักษาหรือปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับระบบนิเวศ โดยใช้ทรัพยากรการผลิตอย่างประหยัด และมีประสิทธิภาพไม่ก่อให้เกิดผลเสียทั้งในระยะสั้นและระยะยาวจนถึงคนรุ่นต่อไป และสอดคล้องกับ นกัสนันท์ วินิจวรกริกกุล (2557) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาชุมชนบ้านสาแพะ อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง พบว่า ด้านความพอประมาณ ชาวบ้านได้ตระหนักถึงวิถีการดำเนินชีวิต คือ มีความเรียบง่าย มีความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในชุมชน สามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เลี้ยงสัตว์ ปลูกผักใช้ปุ๋ยธรรมชาติ วับริโภคในครัวเรือน และใช้บริการนักท่องเที่ยว ชาวบ้านมีการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมการท่องเที่ยว สร้างรายได้เสริมให้กับคนในชุมชน และมีการอนุรักษ์ธรรมชาติ พัฒนาวัฒนธรรมที่ดีในวิถีชุมชนของ บ้านสาแพะ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการวิจัย พบว่า ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือ ความโดดเด่นในการทำเกษตรพืชคอนโด 9 ชั้น ของลุงนิล จากประสบการณ์ที่ได้มีส่วนร่วมและการศึกษาการจัดการด้านการท่องเที่ยวของผู้ที่มีประสบการณ์

ในจังหวัดชุมพร ลุงนิลอาจนำความโดดเด่นในการทำเกษตรพืชคอนโด 9 ชั้น มาใช้เป็นจุดขายด้านการท่องเที่ยว หรือสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

ด้านตลาดการท่องเที่ยว ลุงนิลอาจเพิ่มการประชาสัมพันธ์ ผ่านทางสื่ออินเทอร์เน็ต หรือแอปพลิเคชันการเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงเกษตรของตนเอง เพื่อเป็นช่องทางการเข้าถึงข้อมูลของนักท่องเที่ยวได้อย่างทั่วถึง และสร้างการเรียนรู้ให้แก่นักท่องเที่ยว

ด้านบริการการท่องเที่ยว อาจมีการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวในจังหวัดชุมพร “ตามรอยกินรี” ซึ่งจัดเป็นเส้นทางท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว จังหวัดชุมพร ที่ได้รับรางวัลกินรี ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และชุมชน ควรร่วมการวางแผนดำเนินการเพื่อให้โครงการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแล้วได้ประสานความร่วมมือกับแหล่งท่องเที่ยวในอำเภออื่น ๆ หรือจังหวัดใกล้เคียง รวมทั้งโครงการที่กำลังจะเกิดขึ้นที่ทุกภาคส่วน โดยเฉพาะส่วนงานต่าง ๆ ของจังหวัดชุมพร ควรให้การสนับสนุน อันจะสามารถเป็นโครงการต้นแบบที่นำไปประยุกต์ใช้ของผู้ที่สนใจได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการวิจัยในครั้งนี้ นอกจากผลการวิจัยที่ได้รับแล้วนั้น ผู้วิจัยได้พบประเด็นอื่น ๆ ที่น่าสนใจที่คาดว่าจะประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจนำผลการวิจัยในครั้งนี้ไปขยายเพื่อเป็นประเด็นศึกษาต่อไป ดังนี้

1. ควรมีการศึกษาศักยภาพของชุมชน ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เจ้าของพื้นที่ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพื่อให้เกิดความยั่งยืนด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตร และมีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องต่อไป

2. ควรมีการศึกษา การจัดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงเกษตร หรือเส้นทางท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดชุมพร เพื่อสร้างความเชื่อมโยงด้านการท่องเที่ยว และสร้างสิ่งดึงดูดใจใน การเดินทางท่องเที่ยว โดยใช้เส้นทางท่องเที่ยว

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). *ทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12*.
- ไชยรัตน์ ปราณีและคณะ.(2551). *โครงการวิจัยเอกสาร ชุมชนต้นแบบที่นำแนวพระราชดำริ เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ไปใช้ในการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน*. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- เดชา ไต้งสูงเนิน. (2543). *การบริหารจัดการท่องเที่ยวเกษตร กรณีศึกษา บ้านม่วงคา ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่*. (การค้นคว้าแบบอิสระศึกษาศาสตรบัณฑิต ไม่ตีพิมพ์), มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555-2559*. จาก : www.nesdb.go.th.
- ทิพย์สุดา พุ่มจรง. (2556). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนสลักคอก จังหวัดตราด. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*, 5(2).
- เทพกร ณ สงขลา. (2554). ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและการใช้ทรัพยากรเกษตรของชุมชนชน: กรณีศึกษาท่องเที่ยวเชิงเกษตรข้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์*, 6(2).
- นภัสนันท์ วินิจวรกิจกุล. (2557). การจัดการท่องเที่ยวชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาชุมชนบ้านสาแพะ อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง. *การประชุมวิชาการประจำปี 2557*. คณะการจัดการการท่องเที่ยวสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

- นิออน ศรีสมยง. (2545). *การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในชนบทและทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงเกษตร*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2542). *การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจตามแนวพระราชดำรินำสู่การพัฒนา*. กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน.
- สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. (2543). *การศึกษาเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro tourism)*. กรุงเทพฯ: ศูนย์บริการวิชาการ สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.
- สุรัชย์ ภัทรบรรเจิด. (2551). *ความสำเร็จ*. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2559, จาก <http://www.manager.co.th/iBizchannel/ViewNews.aspx?NewsID=9520000011977>
- สำนักงานจังหวัดชุมพร กลุ่มงานยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดชุมพร. (2559). *แผนพัฒนาจังหวัดชุมพร พ.ศ.2557-2560 ฉบับทบทวน*. สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2559, จาก http://www.chumphon.go.th/2013/page/general_info.
- อชิป จันทรสุริย์. (2558). *ความสำเร็จบนฐานหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร กรณีศึกษาจังหวัดชุมพร. งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Jan, H. and S. Karel. (2004). *Agrotourism in the context with the rural development. Czech University of life Sciences Prague*. Retrieved July 30, 2009, from www.czu.cz.
- Lamb R. (2008). *How Agritourism Works*. accessed. Retrieved 6, July, 2009, from <http://adventure.howstuffworks.com/agritourism.htm/printable>.
- Paresh V. Joshi and Milind B. Bhujbal. (2012). *Agro-Tourism A Specialized Rural Tourism: Innovative Product of Rural Market. International Journal of Business and Management Tomorrow*, 1-12.

The Impact of Religious Tourism on Buddhist Monasteries: An Examination of Nine Temples in Ang Thong

Panot Asawachai¹

panot.asawachai@gmail.com

Abstract

In this research, the impact of religious tourism development on the cultural heritage of sacred Buddhist places is analyzed through an examination of nine temples in Ang Thong and their communities. The research considers strategies that might permit religious tourism development while conserving the cultural heritage significance of the places. The research methodologies of this research is conducted by using literature research, field observation, in-depth interview and participatory research.

A review of tourism impacts by assessing and studying nine sacred temples' cultural heritage is undertaken to develop a practicable approach to promoting and managing tourism sustainably.

The research is found that tourism brings positive and negative impacts on Buddhist monasteries and their communities. The major positive impacts are contributions to local development in transportation infrastructure, generation of income and employment, and promotion of local culture. The major negative impacts are inequality of income distribution, seasonal jobs and commercialization or commodification of Buddhism.

Cultural heritage education and conservation awareness is needed by abbots, monks and communities. It should be strictly applied as a policy. Moreover, the qualification of selection of monk for the Samanasak must be revised and ability in constructing and promoting material things in the temple compound should not be considered. Furthermore, abbot, monks, host communities, the government sector,

---

¹ Architectural Heritage Management and Tourism, Silpakorn University

tourists, media and the voluntary sector must be involved in safeguarding the culture heritage significance of the nine sacred temples and their communities in order to manage the tourism more sustainably.

Keywords: Tourism Impact, Religious Tourism, Sustainable Tourism, Buddhist Monastery

Background and significance of the problem

One of the most important manifestations of heritage tourism today is travel for spiritual or religious purpose. Religious tourism, or pilgrimage, in fact is the essential motive for some of the world's largest tourist gatherings, and many destinations expect almost entirely upon it for their economic well-being. Many destinations such as Mecca, Jerusalem and Bodhgaya attract huge numbers of tourists every year that travel to see religious sites. Religious tourism refers to various forms of travel undertaken exclusively or dominantly for religious motives (Rinschede 1992; 1999, pp. 197-221). Religious tourism is one of the fastest emerging tourism segments in Thailand, also known in Thailand as Buddhist tourism. This niche market not only brings international tourists into Thailand, but also rises domestic travel and contributes significantly to the local

economy. Ang Thong is a small province in the central part of Thailand. Almost all of the Ang Thong area is low plain with two important rivers, Noi River and Chao Phraya River, crossing the province. The name « Ang Thong » means « golden bowl » as its location is fertile basin similar to a water and rice bowl of the country. The province's prosperity is evident in its exquisite Buddhist art – architecture, sculpture and painting – some traces of which have remained until today. As Ang Thong used to be an essential frontier outpost of Ayutthaya Kingdom, Theravada Buddhism from Ayutthaya Kingdom spread to Ang Thong as Ayutthaya was essentially a capital of Theravada Buddhism.

At present, Ang Thong is a famous destination for Thai chronological study and travel for religious motives for both Thais and foreigners because there are more than 200 magnificent and interesting Buddhist temples in this

province. In 2010, “Paying Homage to Nine temples in Ang Thong” launched by the provincial administration in cooperation with Tourism Authority of Thailand (TAT) These nine temples are Wat Chaiyo Worawihan, Wat Khun Inthapramoon, Wat Pamok Worawihan, Wat Tonson, Wat Mahanam, Wat Thasutthawat, Wat Siroi, Wat Khian and Wat Muang are the main tourist attractions for religious tourism in Ang Thong. The reason for selecting “Nine” is Thais pronounce the number “nine” as “Kao” which is a homophone of the word “Kao” which means to step forward and to progress in Thai language. Therefore, Thais believe that paying homage to nine sacred temples within a day will bring

prosperity to their lives. However, these temples are not located close to each other. So, the possibility of paying homage to these nine temples within a day is difficult. Therefore, in 2012, Ang Thong’s tourism board and Ang Thong Provincial Administration Office campaigned a day-trip to three monumental Buddha statues of three sacred temples (three of the nine) with the slogan “Big, Long, Win”. These three temples are Wat Muang, Wat Khun Inthapramoon and Wat Chaiyo Worawihan. The slogan refers to life as “big” for your work growth, “long” for your life long and “win” for your success in work career. This can be proved that Ang Thong nowadays is promoted to be a destination for religious tourism.

Fig.1 Map of Ang Thong province Credit by <https://thai.tourismthailand.org>

However, the rapid growth of domestic mass tourism in Ang Thong, along with the modernization and urbanization of the local communities, has been a significant source of problems. Tourism plays a vital role in generating local revenue in Ang Thong, but it also has adverse impacts on the cultural heritage values of the temple. The temples' local communities are enjoying tourism activities while being less and less concerned about their local heritages. The other concern about generating local revenue is its negative results toward the contexts and fabrics of the temples and their heritage, both tangible

heritage and intangible heritage. The local communities continue to expand tourism industry into their areas by converting their agricultural lands and temple sites for tourist parking or new commercial activities. Moreover, they have gradually developed their local settings including village, markets, temples or old buildings into new tourism forms corresponding more to emerging new needs of tourists and visitors. Consequently, the cultural heritage sites and natural resources have all been exploited in order to attract tourists. Furthermore, village abbots, monks and local communities often fail to see

the value of local Buddhist art and architectural styles. Instead they encourage their replacement with new buildings and they replace natural greenery with artificial materials and surfaces. In other words, the local communities and their local temples are now in the process of transformation for tourism. Under this influence the cultural heritage and environment assets are converted into economic commodities and putting the community's spiritual welfare at risk.

Objectives

1. To determine the positive and negative impacts of religious tourism development on cultural heritage significance and value of nine sacred temples in Ang Thong.

2. To consider policies that could assist in safeguarding the cultural heritage significance of nine sacred temples and their communities to manage the tourism sustainably.

Research Questions

How can religious tourism in nine sacred temples in Ang Thong be managed to assist in safeguarding the cultural heritage

significance and their communities for creating sustainability?

Scope of the study

1. The area of study covers five districts in Ang Thong where these nine sacred temples are located. The scope of the study includes the assessment of these nine sacred temples' cultural significance and values. This involves observing and exploring transformation of the fabrics of temples and also local communities relating with them.

2. The scope of study focuses on the evolution of nine sacred temples through the periods of time and impact of religious tourism development in both positive and negative impacts, and the cultural heritage management for sustainable tourism of the temples and their communities.

Expected results

1. To explore the impact of religious tourism development on the cultural heritage of sacred Buddhist places through an examination of nine temples in Ang Thong and their communities.

2. To consider strategies that might allow religious tourism development while

maintaining the significance of local heritage places.

Related concepts

The concepts related to this research divide into three main parts consisting of: (1) Concept of religious tourism and Religious sites as tourist attractions and (2) Threats to sacred places and management approaches.

1. Concept of religious tourism and Religious sites as tourist attractions

The meaning of “Religious tourism” defines as “various forms of travel undertaken exclusively or dominantly for religious motives. Pilgrimage is just one of the forms religious tourism may take. Others include attending religious conferences, festivals, conventions, etc.” (Rinschede 1992; 1999, 197-221). The religious sites have been pointed out that they not only attract pilgrims, but also ordinary travelers who appear to visit these places for various reasons such as to experience cultural heritage, history, identity and memory, and aesthetical density. So, religious sites serve not only as tourists but also as visitor attractions (Rotherham 2007, 77).

2. Threats to sacred places and management approaches

When the religious sites are used as the tourist attractions, another issue is that of commoditization. Daniel Olsen (2003, 99) claims that the transformation of religious into tourist sites “changes the meaning of sacred sites from that of worship and contemplation to that of leisure”. Religious sites in terms of visitor attraction that can provide some kind of administrative structure in place for the management of visitors. The administrative structures in place such as public relations officers, information officers, visitation officers, guide tours secretaries, etc. are needed to create to meet the demands noted by tourism (Hanna, Marris and Lefley 1979, 90).

Several strategies for controlling visitor flows employed at sacred sites and those strategies are considered as Cultural Resource Management. Apart from types of available means of transport and vehicle management to the sites, visitor flows at the sites and within the buildings are influenced or controlled by means of zoning, entrance fees and pay perimeters (Woodward 2004, 178-79). Other techniques include queue controls, temporary closure or diverting visitors to other sites, forcing all visitors into guided tours, restricting or increasing visiting times, establishing visitor centers, shortcutting

walking distances, and specially designed visitor flow routes (Shackley 2001, pp. 55-75).

Research methods

This research is focused on qualitative method. The method also aims to investigate the why and how of decision making on the specific issues. In this case, research methods of this research would be carried out by literature research, field observation, in-depth interview and interview / focus group meeting / participatory research.

1. Literature research: The researcher had conducted a thorough literature search from books, academic journal, research reports, government data, daily newspapers and Internet. The research would focus on topics relevant to the study.

2. Field observation: The research had made an inventory of cultural heritage significance that had relevance to religious tourism at these nine sacred temples and their communities by observation and photographic recordings.

3. In-depth interview: This was undertaken with the abbots, monks, leaders of local communities, government organizations'

officers, academics, private-sector operations, visitors and people working in architecture.

4. Interview / focus group meeting / participatory research: The research approached local residents in the communities that are nearby the temples to solicit their personal opinion about the cultural heritage significance and values of the temples.

Results

1. The impacts of religious tourism development

The impacts of religious tourism development on cultural heritage significance and value of nine sacred temples in Ang Thong will be discussed in the following pages:

1.1 Economic impacts

The particular importance in relation to economic impacts are considered as positive effects which are the following:

- contribution to local development in transportation infrastructure;
- generation of income and employment.

In the case of promoting religious tourism in Ang Thong, the provincial administration has contribution in tourism development and support infrastructure

service especially in transportation system and road construction to facilitate in accessibility for the local people and tourists. The local people can receive this benefit as the contribution in transportation infrastructure makes them conveniently in travelling as well. This contribution is also considered to positive impact to the local farmers in terms of reducing in transportation costs as most local farmers formally had to take their products to sell at the market in the city center of Ang Thong. But, this contribution in transportation infrastructure especially in road construction provides access between the retailers and farmers. There are four local markets which are famous for selling local agricultural products and these four markets are located at four temples which are the market at Wat Chaiyo Worawihan, the market at Wat Khun Intrapramoon, the market at Wat Muang and the market at Wat Pamok Worawihan.

The another sample of the contribution to local development in transportation infrastructure is to build the Mahaphutthaphim Bridge crossing the Chao Phraya River at Chaiyo District. The Mahaphutthaphim Bridge was built in 1996 for facilitating the local people who live along the Chao Phraya River in Chaiyo and Muang Districts and also the people who are from the

other provinces. This bridge facilitates the tourists who want to visit Wat Chaiyo Worawihan as well. The contribution in transportation infrastructure also takes places at Wat Pamok Worawihan, Wat Muang and Wat Mahanam. The provincial administration has repaired the main road which names Tha Rua - Tho Praya Road since 2015 for facilitating the locals and tourists who come to visit Wat Muang. Pamok - Phong Phaeng road has been constructed since 2014 for facilitating the local people of Pamok District and bringing more convenience to access to Wat Pamok Worawihan. Repairing a public thoroughfare behind Wat Mahanam in 2010 is for facilitating the local community to access Wat Mahanam.

Moreover, the temples is directly gained benefits from tourism. As the number of tourists has increased continually since the past few years, the temples have received much income especially from donation and rental fees. For the rental fees, some temples such as Wat Muang and Wat Chaiyo Worawihan have allowed the locals to rent the temple's lands for opening shops and restaurants. Consequently, this can be really helping in developing and renovating for the temples. Some temples of the nine have been transformed much from its original state as local temples for the communities into the

temples developed for religious tourism purpose. In this aspect, the occupations of the local people tend to be changed and have more various types than former ones in the past. It is very obvious that the new kinds of occupations are aimed to support the outside visitors rather than local residents. These new kinds of occupations are created to respond with increasing number of visitors who want to make merit during their paying homage to these nine temples. These new kinds of occupations are (1) Selling sacred objects and amulets (2) Selling bunches of flower, candles and joss sticks and (3) Selling fish and birds for releasing. These positive impacts are considered as generating income to the locals and temples and also generating employment to the locals.

However, religious tourism at these nine temples also provides the negative impacts to the local as well. The particular problems in relation to economic impacts which are the following:

- inequality of income generating;

- **seasonal character of jobs**

Inequality in income-generating means it results in fewer employers requiring fewer workers. In the case of nine temples in

Ang Thong, income generating from religious tourism is not equally available to the locals as the locals who have the close relationship with the temples only can get the benefits. This inequality in income-generating is happened at Wat Chaiyo Worawihan, Wat Muang, Wat Ton Son and Wat Si Roi. This problem causes the negative impact on the opportunity in career which is only available to the specific groups of people who have relationships with the temple.

The economic problems that are involved with seasonal character of jobs are job insecurity which means the job is usually with no guarantee of employment from one season to the next. Even though these nine sacred temples can be visited all year around, most tourists like to visit the temples when there are some significant annual festivals for paying homage to the Buddha images. There are five significant annual festivals for paying homage to the Buddha images of five sacred temples (five of the nine) in Ang Thong. These annual festive can be summarized as following:

- Paying homage to Somdet Phra Sri Mueangthong festival at Wat Tonson in March;

- Song Kran festival and paying homage to the reclining Buddha image festival at Wat Khun Inthapramoon in April;
- Paying homage to Luang Por Maha Phuttha Phim festival at Wat Chaiyo Worawihan in October;
- Paying homage to the reclining Buddha image and Buddha's footprint festival at Wat Pamok Worawihan in October;
- Loy Krathong festival and paying homage to Luang Por To festival at Wat Siroi in November.

Although the provincial administration in Ang Thong promotes the religious tourism to the public but, just a few groups of people can receive the benefit of promoting religious tourism in the province. Ang Thong is still not the main tourism destination in the central part of Thailand. Until nowadays, Ang Thong is known as an agriculture province and the main income is from the agriculture products.

2. Socio-cultural impacts

This concerns with positive impacts on promoting the local culture of the host population in which culture can be used and

even packaged to promote to the tourists. Cultural attractions of Ang Thong which are in relation to religious tourism include handicrafts, local folkdance and local history of the area.

As Ang Thong province is an agriculture province and the main income are from the agriculture product so there are lots of OTOP (One Tambon One Product) which made from/by agriculture products. There are many popular examples of OTOP products in Ang Thong such as Court Doll at Ban Bangsadet where The Ban Bangsadet Court Doll Center is located inside Wat Tha Sutthawat, Pamok District. The drum-making village at Pamok District is also famous for domestic tourists to visit after visiting Wat Pamok Wotawihan and Wat Tha Sutthawat. For the another interesting local handicraft in Ang Thong, there is one village which is named "Ban Bang Chao Cha". This village is located in Pho Tong district and it is not far from Wat Khun Intrapramoon. This village is a bamboo handicraft producing village. Nowadays, the products of Ban Bang Chao Cha always improve to the needs of the market and meet the standard for export.

For local folkdance, Likay is a form of popular folk theatre in Ang Thong.

Normally, Likay is always performed during the temple fairs. Especially, “The Likay Ang Thong” is the most famous folkdance which is performed at Wat Chiyo Worawihan and Wat Khun Intrapramoon annually in the festivals of Paying Homage to Luang Pho To, Wat Chaiyo Worawihan and Paying Homage to the reclining Buddha image at Wat Khun Intrapramoon.

For the local history, Khun Rong Palad Chu monument at Wat Si Roi reminds the important local history to the tourists. Khun Rong Palad Chu is one of the famous local heroes the Wiset Chai Chan district who grouped up and led four hundred sword-fighters under the name “Kong Attamat” to accompany the royal army from the capital during the royal army’s settlement at Kui Buri of Prachuap Khiri Khan. His group received a command to obstruct the Burmese army at Wa Khao Bay in 1759 when King Alaungpaya of Burma invaded Myeik which was a part of Ayutthaya Kingdom at that time.

Commercial Buddhism

This is seemed to be the most serious problem which is happened from religious tourism and it is considered as a negative

socio-culture impact from religious tourism. Commercial Buddhism means the commercial activities which are related with the belief and faith in Buddhism by making money from selling materials or symbol icons which are represented Buddhism’s faith. Moreover, it is included the way to spending money that is interacted between Buddhists and monasteries through the religious events and religious ceremonies. Commercial Buddhism brings wealth and richness to monks and monasteries. Commercial Buddhism is a cause of art and cultural destruction of Nine temples in Ang Thong also. As the result, the temple spends money from the donators by constructing the new and modern buildings on the temple compound. The new structures normally are not well designed to harmonize with the ancient buildings inside the temples. Also higher or larger scale buildings have been constructed and taken away the temple charm. This problem can be seen from Wat Muang, Wat Tonson and Wat Khun Inthapramoon in Ang Thong. The unique characteristics of local style structures in many temples in Ang Thong have been replaced by the standard form of central Buddhist monastery by National Office of Buddhism or buildings that are not properly designed by

architects or well-constructed by contractors. As a result, the new buildings devalue traditional buildings remaining in the temple grounds. Nowadays, it is difficult to find buildings that are local style in temple areas in Ang Thong. This is because both the abbots and host communities are interested in new style of buildings and they always demolish ancient structures because they are outdated and too small. Thus, they have destroyed the cultural significance of ancient buildings and replaced with new buildings that are always colorful and unattractive.

Roles of stakeholders in safeguarding the cultural heritage significance of nine sacred temples and their communities

There are five key stakeholders in safeguarding the cultural heritage significances notably by abbots, monks and host community, government sector, tourist, media and voluntary sector.

1. Roles of abbots, monks and host community in safeguarding the cultural heritage significances

Abbots, monks and host community are in the heart of most responding for conserving the cultural heritage significances of nine sacred temples which would be in danger of serious degeneration because of

inappropriate restoration and management.

First of all, the abbots and monks who live on the temples that contain the cultural heritage also need to change their attitude from thinking of themselves as owners of the temples to thinking of themselves as custodians of temples that are part of the country's national cultural heritage and the property of all Thai people. Moreover, the abbot of the temple where is registered as national historic monument has to ask permission to the Department of Fine Arts and work closely with expert architects and community to safeguard the cultural heritage.

On the other hand, the abbot of the temple that is not register as national historic monument can be also able to consult and work closely with the Fine Arts Department before taking restoration the old buildings inside the temple compound.

Secondly, abbots and monks should emphasize more in teaching the Dharma to the local laypeople as good members of the society. This is because many abbots and monks nowadays emphasize on merit-making, commercialization of Buddhism, heaven and hell, and the “superstition magic of the amulets’ practiced by many monks. This will

cause misuse of Buddhism and lead to social problems later.

Last but not least, the temple should support educational, economic, and socio-cultural spheres in the communities for social good because this role can create a close relationship between Buddhism and the Thai way of life that they are rather disappeared from the Thai way of life nowadays. Moreover, this close relationship can create a sense of belonging to the abbots, monks and communities to safeguard the cultural heritage.

The important role of host community is related in the idea that the host community should be actively involved in conservation planning and should perhaps be a part of the local tourism industry and its activities. The meaning of paying proactively an important role in creating an aspect of conservation policy and tourism policy in protection the cultural significances and their environment is to suggest what the acceptable limits to change are for their community. Moreover, this role should take place as early as possible in the planning and development of tourism in areas to try to reduce the negative impacts of tourism which are due to inappropriate development and the attraction

of unsuitable forms of tourism and to maximize the benefits to the community. In this case, the benefits should be used for public good rather than for private gain. The benefits for public good can be in the form of visitor attractions such as local museum and handicraft center.

2. Roles of public sector in safeguarding the cultural heritage significances

Mahatherasamakom (Council of Elders) should work closely with the Fine Arts Department in preserving the heritage buildings inside the temple compound especially the temples that have the cultural heritage values. Due to the fact that the demolition of old structures can be found in many temples and in temples which are unregistered by the Fine Art Department. To preserve ancient monuments, antiques and objects of art within living temples which are not registered for protection, there should have an announcement from Mahatherasamakom to the abbots of each temples about the rules on ancient monuments. This announcement must be appeared and made as a rule on the Sangha Act as well. The rule must aim to protect the ancient monument within the living temples.

The rule must declare, before ancient structures or their parts will be repaired, modified, altered, demolished, added to, destroyed, removed or excavated for anything or any building within the temple compound will be constructed, the abbot of the temple or the monk who is in charge of taking care ancient monuments must present a report to the Fine Art Department first. With the report, pictures including brief information of the ancient structure and its parts and the new construction plan must be presented together to the Fine Art Department. After the permission, any activities can be processed. Moreover, any abbots or monks who violates or do not follow this rules, the senior monk's leader will have the power to penalize as be reasonable. Moreover, The Fine Art Department may be the most important people in educating and providing the knowledge of cultural heritage conservation to the abbots and monks. This is because a large number of Thai cultural heritage is contained in Buddhist temples, thus it makes sense for the Thai Fine Arts Department to conduct training for abbots, monks and host communities.

3. Roles of tourist in safeguarding the cultural heritage significances

The problem of religious tourism in nine sacred temples in Ang Thong which is caused by the tourist is based on tourist's behavior. First of all, creating the awareness-raising in cultural heritage management should be the first message of responsibilities of the tourists to educate the tourists who travel to the monasteries that contain the historical buildings. The other message to educating Thai Buddhists who want to make merit during their visiting the temple is to educate them that giving is not the only way to make merit but ten ways to make merit are also the ways to make merit without giving material gifts. The other message to educating Thai Buddhists who want to make merit during their visiting the temple is to educate them that giving is not the only way to make merit but ten ways to make merit are also the ways to make merit without giving material gifts. In this case, tourists can be educated by monks, media and also tourist guide.

4. Roles of media in safeguarding the cultural heritage significances

The media plays an important role in educating tourist, shaping tourist behavior and raising awareness of issue relating to saving the cultural heritage significances and sustainability. Normally, the media that

involves in creating sustainability can divide into two types:

- Travel media, which are considered to directly influence or impact to the tourists such as guide books, travel programs on television, and tourism-related internet websites or social media.
- Non-travel media, which indirectly influence or impact to the tourists such as news programs on televisions or newspapers.

The role of both travel media and non-travel media should be focused on educating and drawing tourist's attention to cultural heritage management and ethical issues which are related with environmental, economic and social dimensions in sustainability. Moreover, both of them should present a growing interest in the concept of saving cultural heritage significances to the public.

In addition, an interesting trend in consumer behavior nowadays is directly beneficial to the promotion of cultural heritage conservation through the media is the

growth of conservation and volunteer holidays where tourists spend their holidays working on conservation or aid projects in cultural heritage conservation. For example, "Watbundanjai project", this project is raised through the social media and its objectives are to draw upon knowledge of temple development in designing temple landscape in urbanism, giving importance to historic temples to the country, and the influence of the revival of temples in the city.

5 Roles of voluntary sector in safeguarding the cultural heritage significances

The voluntary sector, in this content, consists of four groups:

- The professional bodies have their roles in increasing interest in the subject of cultural heritage conservation. Some examples of professional bodies are ICOMOS Thailand Association and the Association of Siamese Architects under Royal Patronage
- Voluntary trusts, this is a group of private citizens who get together to achieve a purpose of cultural heritage

conservation, without any making a profit from their activities such as Kon Luk Ang Thong Club and Kon Rak San Chao Rong Thong group. Voluntary trusts also play a positive role in the development of more sustainable forms of cultural heritage conservation.

- Industry pressure groups such as the World Travel and Tourism Council and UNESCO. In this case, The industry pressure groups can play an important role to a large amount of research on sustainability in cultural heritage conservation, providing necessary knowledge in cultural heritage conservation, and rewarding or incentivizing any organization that can make in heritage conservation.
- Public pressure groups such as architectural heritage concern groups in Chiang Mai which support the activities that maintain the concept of

architectural heritage conservation in Chiang Mai. These public pressure groups play their role for promoting and supporting the conservation of valuable architectural heritage to the locals for making them foreseeing the values of cultural heritage significances.

Conclusion

Promoting religious tourism into these temples can be also provided negative impacts. Inequality of income generation and seasonal character of jobs are two potentially negative economic impacts. More profoundly, commercial Buddhism introduces potentially negative social impacts that can cause many following problems especially devaluation of cultural heritage. The cultural heritage sites and natural resources within the temples precincts have all been damaged in order to attract tourists - by turning sequestering the temple sites and agricultural lands for tourist facilities such as tourist parking, areas for new commercial activities and modernization of culturally significant buildings to attract the tourists' interest.

Fig.2 and 3 The pictures show the problem of adding and alteration to the ancient buildings of Wat Pamok Woravihan. Source: Panot Asawachai, 2015.

In this regard, considering policies that could assist in safeguarding the cultural heritage significance of nine sacred temples and their communities to manage the tourism sustainably have to be involved five key stakeholders which are Abbots, monks, and host community, government sector, tourist, media, and voluntary sector. In this case, Abbots, monks and host community are considered as custodians with the main responding for conserving the cultural heritage significances. The abbots and monks must have the awareness on the importance of cultural heritages which they occupy because this awareness will create a sense of belonging

that helps safeguard the cultural heritage. When they want to repair the ancient buildings which are registered as national monument or are not registered, the abbots and monks should consult the Department of Fine Arts and work closely with expert architects to protect the local cultural heritages. Furthermore, abbots and monks should focus in teaching the Dharma to the local people and tourists as good members of the society more than emphasizing them in donating their money for constructing and maintaining the buildings inside the temple compound. In addition, the abbots and monks should also support educational, economic,

and socio-cultural spheres in the communities for social good for managing the tourism sustainably.

The public sectors especially Mahatherasamakom and the Department of Fine Arts should collaborate preserve the heritage buildings inside the temple compound especially the temples that have registered as national historic monuments. This collaboration must be in the form of an announcement from Mahatherasamakom to the abbots of each temples about the rules on ancient monuments. The rules must identify that before ancient structures or their parts will be repaired modified, altered, demolished, added to, destroyed, removed or excavated for anything or any building within the temple compound will be constructed, the abbot of the temple or the monk who is in charge must report and present a report of construction plan to the Fine Art Department for monitoring. This announcement is the most important tool for preserving the cultural heritage. In addition, Mahatherasamakom (Council of Elders) must foresee the values of significances of cultural heritages in the temples and legislate a new policy in the Sangha Act that the abbot has duty to care for the values of significances of cultural heritages

in the temple that he occupies. Furthermore, the Department of Fine Arts should develop the land-use planning policy as a tool for achieving more sustainable tourism management in religious tourism. This land-use planning in monasteries is aimed to carry capacity of the temple compound and the temple development in terms of land-use conflicts between constructing a new building and conserving an old building. Normally, the land-use planning is in form of zoning or the allocation of specific areas for particular land uses.

The role of tourists in safeguarding the cultural heritage significances of these important places is secondary but also vitally important. Tourists should play their role as students of history and culture, educators and promoters of authenticity. The idea of educating tourists means the tourists should be wiser in making merit. Thai Buddhists should change their attitude of merit-making behavior. Ten ways of make merit in Buddhism as they are called “Punna-Kiriya-Vatthu Ten” should be educated to the tourists. For the duty of educating Thai Buddhists, this message must be sent from the abbots and monks to educate Thai Buddhists to create sustainability in religious tourism.

Roles of the media in safeguarding the cultural heritage significances are in educating tourist, shaping tourist behavior and raising awareness of issue relating to saving the cultural heritage significances of places and sustainable tourism at those places. One good example in this case which is related with the role of media is “Watbundanjai project”, this project is raised through the social medias and its objectives are to draw upon knowledge of temple development in designing temple landscape in urbanism, giving importance to historic temples to the country, and the influence of the revival of temples in the city. The activities of this project stimulate the tourists to spend their holidays on giving benefits to the temple development such as cleaning the temple compound, planting more trees in the temple and improving the temple landscape.

Last, there is a role of voluntary sector in safeguarding the cultural heritage significances. It is to increase interest in the subject of cultural heritage conservation and awareness raising or education the abbots, monks and host communities in cultural heritage conservation. In this case, the voluntary sector includes professional bodies such as the Association of Siamese Architects

under Royal Patronage, voluntary trusts such as a group of architectural conservation in Ang Thong, industry pressure groups such as UNESCO, and public pressure groups such as architectural heritage concern groups in the other province.

Recommendations

10.1 Application of the research results

These key players, in the form of abbots, monks, host community members, tourists, government representatives, and to a lesser extent the media and voluntary organizations, should be involved in the day to day problems of religious tourism and also should continue to play an active part in tourism planning and management in safeguarding the cultural heritage significances and to achieve more sustainable forms of tourism.

10.2 Recommendations for further research

More research on religious tourism management in safeguarding the cultural heritage significances should be conducted to promote sustainable tourism management.

References

- Buranasomphob, Trungjai and Pongkwan Sukwattana Lassus. (2011). "Conservation and Management of Buddhist Temples in Thailand Case study: Destruction of Cultural Heritage at Temple Kalayanamitre Woramahavihara". *Proceedings ICOMOS Thailand International Conference 2008*: 180-190.
- Damrong Rajanubhab Prince. (1959). *Thesaphiban (Provincial administration)*. Bangkok: Klang Wittaya.
- _____. (1960). *Ruang Phra Ruang (History of Sukhothai Dynasty)*. Bangkok: Klang Wittaya.
- _____. (1968). *Phraratcha Phohgsawasan Chabab Phraratchachatchkha (Annals autograph edition by King Mongkut)*. Bangkok: Klang Wittaya.
- Hanna, Max, Tyrell Marris and Jenny Lefley. (1979). *English Cathedrals and Tourism: problems and opportunities*. London: English Tourist Board.
- Ishii Yoneo. (1986). *Sangha, State, and Society Thai Buddhism in history translated by Peter Hawkes*. Kyoto: The University of Hawaii Press..
- Mason Peter. (2003). *Tourism Impacts, Planning and Management*. Burlington: Butterworth-Heinemann.
- Olsen, Daniel H. (2003). "Heritage, Tourism, and the Commodification of Religion". *Tourism Recreation Research* 28: 99-104.
- Pintupan, Huan. (1971). *Our Ang Thong*. Bangkok. Odeon Store Publishing.
- Punyasingh, Tamsiri. (1981). *Buddhism in Thai life*. Bangkok: The National Identity Board.
- Rinschede, Gisbert. (1992). "Forms of religious tourism". *Annals of Tourism Research* 19: 51-67.
- Rotherham, Ian D. (2007). "Sustaining tourism infrastructures for religious tourists and pilgrims within the UK". In: Raj, Razaq and Nigel D. Morpeth (eds): *Religious Tourism and Pilgrimage Festivals Management: an international perspective*. CABI: Wallingford, Cambridge/Mass, 64-77.
- Shackley, Myra. (2001). *Managing Sacred Sites: Service provision and visitor experience*. London Continuum.

- Suksamran, Somboon. (1982). *Buddhism and Politics in Thailand*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Swarbrooke, John. (1998). *Sustainable Tourism Management*. Wallingford, Cambridge/Mass: CABI.
- The Fine Arts Department. (1999). *Cultural Development in History, Uniqueness and Local wisdom of Ang Thong Province*. Bangkok, Khurusapha Publishing.
- Woodward, Simon C. (2004). "Faith and tourism: planning tourism in relation to places of worship". *Tourism and Hospitality Planning & Development* 1: 173-86.

